

T H E A T R V M

S T A T V M

R E G I A C A S I A V R I N I A

S A B A V D I A E D Y C I S

P E D E M O N T I I P R I N C I P I S

C Y R I R A G I S

P A R S A L T E R A

Illustratio

S A B A V D I A M

ET

C E T E R A S D I T I O N E S

C I S T R A N S A L P I N A S

Recessus

L A M I T E L O R M

A p o l H a n d e L a n i e R L A E Y

M O D E L L I T

T H E A T R V M
S T A T V V M
R E G I Æ C E L S I T V D I N I S
S A B A V D I Æ D V C I S,
P E D E M O N T I I P R I N C I P I S,
C Y P R I R E G I S.
P A R S A L T E R A,

Illustrans

S A B A V D I A M,
E T
C Æ T E R A S D I T I O N E S
C I S & T R A N S A L P I N A S,
Priore Parte derelictas.

A M S T E L O D A M I,
Apud Hæredes I O A N N I S B L A E V.
M D C L X X I I.

M V T R V M

S T A T V M

REGIAE CESSITVDINIS

SABAVDIAE DVGIS

PEDEMONTII PRINCIPIS

CYPRIS DVGIS

PARS ALTERA

Illustratio

SABAVDIAM

ET

CETERAS DITIONES

CIS-TRANSALPINAS

Abus Praeclara

AMSTERDAMI

Apud Iohannem Iohannissonem Bibliopolem

MDCCLXXII

Apud Iohannem Iohannissonem Bibliopolem

SABAVDIA
VELOCIS IVSTITIÆ ET
MAVORTIÆ VIRTVTIS
ANTIQUA SEDES

G. Savoyse invenit

Apud Hæredes IOANNIS BLAEV MDCLXXXII.

Printed and Published by J. G. & J. H. B. at the Press of the Government of India, Calcutta.

Qua nuceat Intrepide generosa audacia frontis
Orbi argumento nobili indicat toti,
Ex his tranquilla Carolus que pace pergit,
Sic quanta bellum si gerat, peracturus.

Manuel J. G. de S. J. Pinna

Agost. Haroldi IOHANNIS BLAZI

I N E F F I G I E M
C A R O L I E M A N V E L I S I I.
S A B A V D I Æ D V C I S , C Y P R I R E G I S .

Blanditer ferox, & ferociter blanda hæc Effigies,
Carolus refert; Bello natum, ut Pacem pareret.
Ipsa est, atque spirat. Sed nihil hæcenus egisti Pictor.
Caroli Speciem expressisti, non Carolum.
Pinge: Animum, si potes: Bellicum simul, & Pacatum.
Belligerum Natura fecit: Educatio profecit: Vfus perfecit.
Belligeno Patre statim orbatu, Magnanimæ relinquitur Matri,
Ut Achillem institueret Phoenix.
Prima Caroli studia fuere, Martem ne paveat, Mortem provocare:
Et mille per pericula, Virtutis suæ periculum facere.
Pinge, ut lethalibus Ferarum rictibus lætus incuriat Puer.
Ut indomitos in prærupta Iugales urgens, per invia Viam rimatur.
Pinge, ut cæcam in Voraginem cum Equo proruit,
Curtio gloriosior: involuntario sanè lapsu; sed animosiore.
Nam clandestino à Torrente raptus, Equum raptans,
Sola Cordis Virtute timorem & undas eluctante,
Stupente Morte, impavidus enatat è Sepulcro.
Perge, Ut ferocem Eridanum, ferocior irridens Infans,
Phaethontis Regnum nactus, Phaethonti Præcipitium invidit.
Eodem loci: pari casu: dispari eventu, demersus.
Nam Fluviorum Princeps, Principem agnovit suum.
Itaque Populis verè lacrymantibus, Populi lacrymas risit:
Et Phaethontis Tumulo insultavit.
Toties Populo mortuus, & superstes: toties semivivæ Matri redivivus.
Hæc si pingis, mirus es Pictor.

I I.

Tantæ igitur Virtuti, Territa Fata Victórias festinarunt.
Huic Tridinum, solo Supercilio expugnatum, cedendo cadem vitavit.
Hujus Auspiciis quassatæ Arces, vel reddita.
Etiam quas nondum viderat, terrendo expugnavit.
Et Exteris omnibus exonerata Provincia respinavit.
Major sanè Meliorque Victória,
Proprium recuperasse Regnum quam alienum occupasse.
Iam pinge, ut Mœnibus decoras, tormentis horridas, reparat Vrbes.
Vercellas, Veneris Cellam olim, nunc Martis Arcem:
Ut Hospites alliciat, & Hostes arceat.
Exiguam, sed celebrem Verrucam, Hostium oculis infestam.
Quam Avus immunitam defendit;
Nepos ita munit, ut sese ipsa possit defendere.
Iamque Augustam Metropolim, à Genitore auctam, Augustiorem parat.
Ut novo Naturæ Ordine, Regni Membra defendat Caput.
Hæc si pinxeris, dignum Carolo Pictorem voco.

I I I.

Post Bella, suavius pinge Pacis Amorem.
Ac Primum Pacis fructum, Conjugia.
Pinge ut Nuptialibus Corollis Lilia continuans;
Francæ Matre Auspice, Francam ducit Franciscam.
Illam dixeris Iunonem Pronubam, Hanc Heben, Hunc Herculem,
Ab

Ab Iunone connexos, Liliorum, ut produnt, Satrice.
 Maximâ Populorum Latitiâ: ideoque, heu, brevissimâ.
 Vnâ die, Nuptæ ac Pronubæ parentavit:
 Et geminas inter Mortes, vix sibi superfuit.
 Vix monstrata Terris, in Cælum rapitur Augusta Coniux.
 Auroræ instar, fugit dum fulget; ut novo cedat soli.
 Dixeris alteram-Conjugem in altera revixisse.
 Ingenti foetore: ut quod publicæ felicitati deerat, præteret.
 Iam Pacatas inter Virtutes, omnium Antistitem pinge Clementiam.
 Quæ gemini Coniugii, Regalisque Partus, plausibus exorta,
 Supplicia Supplicibus indulgit: & pœnitentiam imputavit in pœnam.
 Tum Clementiæ Antistrophem pinge Iustitiam.
 Quæ cum Pacem bellicis adhuc infectam vitiis invenisset;
 Et publicum Ius privata Vis suffocaret;
 Insignium Reorum Sanguine parumper diminuto,
 Totum Regnum confanavit.
 Hæc si pinxeris, Ethicus eris Pictor Parrhasius.

I V.

Pinge jam arcanum illud Augustale,
 Vbi solus sibi Achates: Consilium ipse suum & Consel:
 Quasi per Ocium, ardua molitur Negotia.
 Pinge, ut Geminos inter Reges, utriusque Gratiam servat, & libertatem.
 Priscoque Italarum Principum Amore integrato,
 Firmissimam regno suo compagem figit, exterorum Concordiam.
 Pinge, ut libero accessu, liberis Popelli querelas,
 Humanissimè excipiat, ac severissimè caveat
 Ne minorum Patientia, Majorum potentiâ opprimatur.
 Ac si coloribus pingi Verba possunt, Facundiam pinge.
 Quæ sine præceptore percepta, sine libris innata Labris,
 Auribus illabitur, illigat Animos.
 Eoque se magis ostendit, quod non ostentat.
 Verè ut censeas suum Celtis Alcidem revixisse,
 Catellis Aures aureis attrahentem.
 Denique Virtutum maximam, Regumque maximè propriam pinge
 Magnificentiam Munificentia Matrem, Filiâ pulchriorem.
 Hujus suavis, Opes non optat, nisi ut Opem ferat.
 Illius instinctu, publica, & maxima molitur Opem.
 Fulgentibus primum coloribus Palatinæ rutilent Aedes.
 Ut Rex è Regia, Regia ex Rege agnoscat.
 Tum pari magnificentia Sylvestrem pinge Dianæ Regiam.
 Pacis Delicium, Belli Tyrocinium.
 Vbi in Feros mittenda Tela experitur in Feras.
 Quæ Caroli postes Rictibus ornaturæ, propriâ cæde superbiunt.
 Addito admirabiles Popularem Ludorum Apparatus.
 Vbi vivax, vicens, acer, alacer;
 Vel ad numeros pedem, vel in gyros Sonipedem flectens;
 Ludicris in Certaminibus seria meditatur:
 Et Hostibus illudit dum ludit.
 Hæc si pinxeris Apelles eris, unius Caroli unicus Pictor.
 Sed quorsum te moror?
 Magna hæc gesta sunt: sed gerendis minora.
 Suggesto ego quæ vidi: suggerent alii quæ videbunt.
 Me Fata præripiunt: Tu Grandioribus Miraculis pigmenta serva.

D. EMANVEL THESAURVS.

NO.

Marie Jeanne Baptiste De Savoie.
Duchesse de Savoie, Princesse de Piemont, Reyne de
Chypre &c. Sicille, et Regente &c.

Leveillé del. &c.

F. Tardieu sculp. &c.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PH.D. THESIS

BY

JOHN H. ...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

NOMINI, FAMÆ, ÆTERNITATI,
MARIE IOANNÆ BAPTISTÆ
A S A B A V D I A,

Profapiã, Formã, Gestis,

I M M O R T A L I.

Religionis zelo, Maternã Pietate, Sapientiã Regiminis,

C O N S E C R A N D Æ.

Diligit Illam Deus,
Quam Avito in Solio collocavit,
Ut cum ea Virtutes omnes coronaret.

Hanc colit, & observat Filius,

Quem naturã genuit Hæredem Regni,
Et fingit educatione Heroem.

Venerantur Subditi,

Quos in felici, & tranquilla Pace regit,
Dum vicinus Orbis igne, & ferro devastatur.

Quæ

Regales inter Curas indefessa
Grandi, Forti, Perpicaci Animo,
Obscura, intricata, operosa,
Illuminat, extricat, superat.

Quæ

Custodiam Legum
Dispensationem Beneficiorum
Regni Majestatem
Suaviter, iuste, magnificè tuetur.

Quæ

Perennibus Liberalitatis, & Magnificentia monumentis
In Populorum animis, in ære, in marmore impressis,

Narrabitur Posteritati Miraculum
Ut sui Sæculi celebratur Ornamentum.

A LA GLOIRE IMMORTELLE
DE
MARIE IEANNE BAPTISTE
DE SAVOYE,

Duchesse de Savoye, Princesse de Piemont,
Reyne de Cypre.

E T E R N E L L E

Par sa Naissance, par sa Beauté, par sa Sageſſe.

Pieufe Princesse, Bonne Mere, Parfaite Regente,

Aimée de Dieu

Qui l'a placée sur le Trône de ses Ayeux
Pour y couronner avec Elle toutes les Vertus.

Honorée de son Fils

En qui Elle forme un Heros digne d'Elle
Par la Royale Education qu'Elle luy donne.

Adorée de ses Sujets

Qu'Elle conserve dans le repos, & dans l'abondance
Pendant que le reste du Monde est desolé par la Guerre.

Qui

Joignant une application infatigable

A la grandeur de son Ame,
A l'intrepidité de son courage,
Aux lumieres de son Esprit,
Penetre tout sans obscurité,
Fait tout sans se lasser,
Surmonte tout sans resistance.

Qui

Sçait faire observer les Loix avec douceur
Partager les bienfaits avec Justice,
Et regner avec Majesté.

Qui

Gravant dans les Cœurs des Peuples
Sur le Marbre, & sur l'airain
Des monuments eternels
De sa Liberalité, & de sa Magnificence.

Sera l'Admiration de la Posterité,
Comme Elle est l'Ornement de son Siecle.

I N T R O D U C T I O.

Ditionum Regiæ Ducis Sabaudi Celsitudini subditarum aliæ Cis-Alpinæ sunt, aliæ Trans-Alpinæ sive Ultra-montanæ; quarum tanta est amplitudo, tantus urbium in iis sitarum numerus, atque tantus Subditorum erga Principem amor, ut Duces isti, cætera magni, nataliumque splendore nulli alii secundi, inter Europæ Principes primum à Regibus locum obtineant.

Dominii eorum Citra-montani partes sunt Ducatus Sabaudia, Chablasius & Gebennensis: Comitatus Mauriana & Tarentasia, Bona Fociniaci, Bellofortii & Vaudii, cum parte territorii Bugeyensis, quæ quamvis in tot divisa Provincias uno tamen Sabaudia nomine veniunt. Prædictæ Provincie ultra sexaginta milliaria Germanica longitudine, triginta latitudine & centum ambitu complent, incolis eorum ad octingenta millia numeratis. Cæterum ea in universum describere instituti nostri ratio non patitur, sufficiat nobis proponere Tabulam eorum Geographicam junctâ primariarum cujusque Provincie urbium, tum & locorum munitorum Ichnographiâ.

Quam itaque oculis lustrandam hic subjicimus terram, Latiali sermone *Sabaudia* sive *Sapaudia* dicitur, Gallis *Savoie*. Vocabulum istud Latinum in Notitiis Provinciarum Gallia Narbonensis conspicitur. Duces habet proprios eodem nomine insignitos. Ditiones istæ maximi habentur ob earum nexum, tum quoque, cum adhuc interdures Principes aut in plures Respublicas divisæ essent, non commendæ. Historiarum monumenta Gebennenses Comites inter potentissimos Regni Arelatensis Principes numerat, Sabaudia Ducibus omnibus eorum ditionibus potiuntur, exceptâ Vrbe Genevensi, quæ se centum-viginti ab hinc annis dominio eorum substraxit.

Incolæ olim Allobrogum nomine veniebant populi potentis & numerosi, verum cum illi non omnem tenuerint terrarum tractum quæ hodie Dominio Sabaudico parent, existimari potest, quanto major sit potentia hodiernorum Sabaudia Ducum. Obsoleto autem Allobrogum nomine Sabaudi appellati sunt, & quanquam vix designari possit tempus, quo ista nominum mutatio accidit, tamen ultimum illud multæ antiquitatis esse constat, siquidem Sabaudia nomen reperitur in Inscriptione quadam Romana, facta Antoninorum tempore, & quæ in pago Meyseri Ducatus Chablasi visitur, illustre quoque ac rarum Antiquitatis nominis hujus monumentum.

Sabaudiam complures olim incoluere populi: *Centrones, Garoceli, Antuates, Latobriges, Focunates, Veragri, & Allobroges.* Centrones
qui

qui ad radices Alpium Penninarum agunt, Tarentasiam Provinciam constituunt, cujus Metropolis est *Monasterium* (*Moustiers*) olim *Forum Claudii* dictum. *Garoceli* qui Montem Cenisium vicinaque montana incolebant, & qui Latino nomine *Branovicum* veniebant, quorum Metropolis erat *Bramantum*, hodierno ævo junctis *Branvicensibus*, *Blannoviis* seu *Brannoviis* Provinciam istam faciunt, quæ sexcentis ab hinc annis Comitatus Maurianensis nomine venit, cujus Metropolis est S. Iohannis Oppidum. *Antuates* sunt, qui hodie Decatum Chabladium incolunt. *Veragri* Districtum incolunt Gavotensem & Vallem inferiorem, quorum primarium Oppidum est S. *Mauritii*, olim *Octodurum* & *Aganum*. *Latobriges* sunt districtus Vaudiani incolæ, *Focunates* Fociniaci, quorum meminit Inscriptio Romana Arcus triumphalis Augusti. Terra ipsorum Latine Fociniacum sive Falcigniacum dicebatur. *Allobroges* erant Populi Galliae Narbonensis Provinciae Romanorum, qui referente Ptolemæo, incollebant intra Rhodanum quæ exit è Lacu Lemano, & Antuates, Centrones atque Isaram usque quò se exonerat in Rhodanum, ubi habent Vocontii, quos etiam Strabo ipsis vicinos facit, assignans ipsi Fociniacum, Gebennesium, atque Viennensis tractus, Delphinatus & Sabaudia partem.

Cæterum magnum semper fuit Allobrogum nomen etiam ipsi formidabile Romanis. Tot conferta cum iis atque Annibale magni animis prælia testes sunt Virtutis eorum, quam ipse etiam Strabo lib. 4. prædicat, dum ait: *Militandi studio nullis mortalium secunda* Potissima tamen eorum gloria à Gessatarum sive Gesatarum nomini trahebatur. Adeo siquidem illustre illud nomen inter eos fuit, ut eorum fortissimi quique semet Gessatarum appellatione insignierint auctore Polybio, Gesatos Orosius libro 4. & Gesos Servius appellat ad Æneidis vii. verba, *duo quisque alpina coruscant Gesa manu*. Hi fuerunt Gessatæ illi qui referente Strabone lib. 4. Gallis Senonibus juncti Romam ceperunt, *Romam subitâ incursione ceperunt Senonibus cum Gesatis*. Et Polybius referens calamitatem in quam alterâ vice coniecerant Romanos, eos gentem Urbi Romanæ fatalem appellat *Veniebant Romanis in mentem vetustæ cladis, & quasi fatalem Romanæ urbi gentem omnes formidabant*. Accidit hoc quo tempore prædicti Gessatæ prope Romam coacto exercitu & superatis Alpibus Pedemontium ingressi sunt: *Coacto circum exercitu & cum ingenti multitudine hominum superatis tandem Alpibus in campos qui sunt circa Padum descenderunt*. Paulo post id temporis Gessatæ & Pedemontani partita agmine illi in Hetruria cum L. Emilio, hi cum Atilio Romanis Consulibus bella gessere. *Contra Emiliam qui à tergo sequebatur Gessatas*
atque

atque Insubres constituerunt: à fronte autem, adversus Cajum Attilium Taurinos & qui circa Padum habitant. In dubium quippe revocari nequit (quidquid oggerant ii qui Helvetios eos fuisse opinantur) Sabaudos verè esse Gessatas istos, cum Polybius populos Transalpinos qui ad Rhodanum usque degunt *trans Alpes ad Rhodanum*, eo nomine vocaverit, quorum extrema fuit urbs Geneva, ut Cæsar refert; (id quod Helvetiis sanè convenire nequit, qui non intrà Alpes, Rhodanumque Genève-tenus incolunt) quique idcirco alii non fuere quam Sabaudi.

Quamquam autem abolito nomine Allobrogum seu Gessatarum Sabaudi, quod ipsum tamen nomen antiquissimum est, appellari maluerint, eadem tamen virtus animusque hæctenus ipsis intemeratus constitit; rerum quippe per tot secula gestarum gloriâ inclyti non in Pedemontio tantum, Italia, Gallia, regno Neapolitano, verum & in Oriente nominis sui memoriam consecravere. Testes ejus rei sunt famosæ Amedei Magni Sabaudia Comitis expeditiones, uti & Amedei ejus nominis septimi, cognomento Comitis Viridis; sed & Amedei VIII. cognomento *Rufi*; & Ducis Ludovici filii Felicis V. summi Pontificis, tot aliorum Ducum & Principum Regiæ Domûs Sabaudicæ, quos cum nobilibus secutus est populus, tam equites quam pedites, non tum saltem cum repellendus à finibus eorum hostis erat, verum etiam cum aliò abiere militatum, suppetias laturi Imperatoribus, Regibus, Principibus, & ad recuperandam Terram Sanctam, ubi non minorem, quam majores eorum, veteres Allobroges, in solo eorum natali gloriam consecuti sunt, uti ex Historiis ejus temporis liquet. Id ipsum ad nostra usque tempora continuaverunt, in quibus vidimus fortissimum & numerosissimum eorum Equitatum pluresque ex eadem gente legiones sub Ducibus ex eorum nobilitate electis, similes lectissimis Macedonum phalangibus, bello quadragenario, per plura prælia, in pluribus Lombardia, & Montisferrati locis, Astæ, Vercellis alibique contra Imperiales, Gallos, Hispanos, Montisferratenses sub auspiciis Principis Thomæ de Sabaudia celeberrimi istius seculi Archistrategi, immortalem gloriam acquisivisse.

Exinde cognovimus, nos tempore Descriptionis nostri Atlantis non malè tantum edoctos, verum & per malefidas aliorum relationes nobis impositum fuisse. Mendorum autem præcipua reperiuntur Voluminis octavi paginâ 768. & sub initium paginæ 769. in medio secundæ columnæ paginæ 780. & in quibusdam circumstantiis de fontibus fluminum, & alia ejusmodi, quorum culpa non tam nobis quam malâ fide factæ nobis suggestioni imputanda est.

d

Præ-

Præcipuæ autem abundantia atque opum Sabaudia causa duæ sunt. Prima est in situ regionis ad transitum in Italiam commodissima, quo usi sunt tot Imperatores, Reges & Principes copias suas eò traducturi; secunda est insignis Commerciorum opportunitas & frequentia cum optimis Europæ Provinciis ob confinem Italiam, Galliam & Helvetiam; præcipuè autem quòd è proprio sinu depro-
mat quicquid ad usum vitæ & Commerciorum facilitatem requiritur.

Sabaudia generaliter colles suos, & valles & campos habet fœni, frumentorum & vini feracissimos: in tantum ut & ipsi montes sint culti & lætis pascuis, quibus jumenta & greges nutriantur, luxuriantes, unde præter victum etiam à vicinis regionibus argentum acquiritur ad emendum necessaria accurrentibus earum incolis, ne quid dicam de lana, corio, butyro & caseo, quæ præsertim in Fociniaco & Gebennesio provenientia in Galliam & Germaniam exportant, quorumque copiam toti viciniae suppeditant. Frumenta eorum minora, ut sunt avena, hordeum, fecale, & legumina, bonitate & quantitate pariter excellunt: Lacus ibi maximè piscosi, & præter vulgaria piscium genera, in eis truttæ non vulgari magnitudine, & pisces quos *Lavarets* vocant, Percæ, Lucii, inveniuntur, & qui ipsis *les ombles* aut *Chevaliers* appellantur, in deliciis & majori in pretio quam truttæ habiti; nec verò flumina saltem sed & torrentes vim magnam piscium subministrant: Fructuum quorumvis copiam habent; Sylvas arborum extruendis aedificiis idonearum admodum feraces, & nemora venationem & aucupium large incolis suppeditantia; vim quippe magnam ibi reperias cervorum, aprorum, damarum, capreolorum, capricornorum, murium Alpinorum, melium, leporum, phasianorum, perdicum albarum & versicolorum, rusticularum, anatum, & palumbium.

Cæterum mirabilia Alpium, plantarumque & animalium singularia, Crystallorum marmorumque varia genera, sed & auri-Cupri & ferri-Carbonumque lapideorum fodinas, aliaque non vulgò occurrentia si quis exactius describere præsumat, ob multijugam observationem in iis faciendam vix magno volumine expediat.

L I M I T E S
S A B A U D I Æ.

Ditiones Sabaudie generali sensu acceptæ terminantur Pedemontio, Valle Augustanâ, Vallesia, Helvetiis, Rhodano & Delphinatu: adeoque limites ejus ad Orientem constituunt Helvetii & Veragri seu Vallesiani, Alpes Grajæ, Vallis Augustana, Alpes Penninæ, & Pedemontium; ad Meridiem Delphinatus, ad Occidentem Rhodanus, & quâ ad Septentrionem vergit, parti Comitatus Burgundie, quâ adjacet Valli de *Chefery*, Gexensi Baronie, & si sub ea comprehendas ditionem *de Vaux*, eidem comitatu & Helvetiis conterminatur.

Singulæ vero ejus partes, sunt Ducatus Sabaudie, Chablaisius & Gebennensis, Comitatus Maurianæ & Tarentasie, Baronie Fociniaci, Bellofortii & Vaudensis, & pars tractus Bugeyensis.

Ducatus Sabaudie situs est Orientem versus inter Tarentasiam & partem Fociniaci, ad Meridiem inter Maurianam & partem Delphinatus, ad Occidentem inter tractum Bugeyensem & Bressiam, vel Rhodanum, ad Septentrionem respicit Ducatum Gebennensem; adeo ut pluribus Diocesisibus constet: nimirum Archiepiscopatu Tarentasiensi, & Episcopatibus Maurianensi, Gratianopolitano, Bellicensi & Gebennensi.

Ducatus Chablaisius finitimos ad Orientem habet Helvetios, Focunates ad Meridiem, ad Occidentem Gebennenses, & ad Septentrionem Lacum Lemanium.

Ducatus Gebennensis ad Orientem necitur Fociniaco, ad Meridiem Ducatu Sabaudie, Rhodano ad Occidentem, & ex parte ad Septentrionem.

Comitatus Maurianensis ad Occidentem conterminus est Pedemontio, ad Meridiem Delphinatu, ejusque & Sabaudie parti ad Occidentem, & Tarentasie ad Septentrionem.

Comitatum Tarentasie ex Oriente adspicit Vallis Augustana, ex Meridie Mauriana, ex Occidente Sabaudia, ex Septentrione Fociniacum & Bellofortium.

Baronie Fociniacensis finibus adjacent ad Orientem Vallesia & pars Vallis Augustanæ, ad Meridiem Gebennensis Ducatus & pars Bellofortii, ad Occidentem quoque Gebennensis & ad Septentrionem Ducatus Chablaisius.

Baronia Bellofortii est inter Tarentasiam, Sabaudiam & Fociniacum.

Baronia Vaudensis, quæ complectitur octo præturas (quas Ballivatus vocant,) sita est inter Helvetios ad Orientem & ex parte ad Septentrionem, ad Meridiem est Lacus Lemanus, Baronia Gexensis ad Occidentem, & Comitatus Burgundie, seu mons Iura, cum Helvetiis ad Septentrionem.

Lacus primarii sunt Lemanus, Burgetensis, Annessiensis, præter Aquabellettanum & Moncenisensem ac alios.

Amnes præcipui sunt Rhodanus, qui originem trahens è monte *de la Fourche* prope montem S. Gothardi, irrigat Vallesiam, partem Baronie Vaudensis, influit in Lacum Lemanium, supra *Vevey*, inde profluit Gebennâ Lugdunum, Lugduno Avenionem, & tandem per complura ostia in Mare Mediterraneum delabitur. *Isara* oritur ex radicibus montium minoris S. Bernardi in eminentiore Tarentasie parte, recipitque plurium rivulorum aquas, antequam alluat fundam-

damenta Montis-Meliani: inde Gratianopolim præterlapsus tandem pluribus torrentibus auctus in Rhodanum se exonerat. Arcus scaturit ex montibus Tigni, inde mediam interfluens Maurianam illabitur Isaræ unius leuæ distantia infra Aquambellam. *Arva* origo est in montibus superioris Fociniaci, is pluribus rivulis auctus defertur Clusam, anni *Givre* miscetur prope oppidum *Margnier*, & præterfluit Bonamvillam, ubi suscepto incommodo torrente, dicto *Borne*, tandem Rhodano commiscetur, ad trecentos passus infra Gebennam. *Drancia* duplex est scaturigo: altera ad radices montis *de Coux*, supra Abbatiam Abundantiæ, altera in montanis Samoënsibus: inde profluentes atque paulo infra Morfinam & Abbatiam *d'Aulps* dictam sibi commixtæ Drancix nomen dant, qui postquam subterfluxit pontem lapideum viginti duobus fornicatum arcubus, auctus ingenti torrentium multitudine inter Tononum & Aquianum Oppida in Lacum Lemanium delabatur.

S A B A V D I A D V C A T V S.

Abaudia, quae olim pars magna erat antiqui regni Allobrogum populorum potentium Galliae Narbonensis, collimitatur ad Septentrionem lacui Gebennensi, Rhodano, & Comitatu Burgundiae: ad Austrum contermina est Delphinatu: ad Orientem finitima est Vallesiae, Valli Augustanae, & Pedemontio: ad Occidentem terminatur Rhodano & Guiero, quibus separatur & distinguitur a Bugeyensi Territorio & Delphinatu. Longitudo eius est a limitibus Comitatus Burgundiae usque ad magnam crucem super monte Ceniso, 110. milliaria Italica: & latitudo 90. a Ponte Bellovicino usque ad montem minorem S. Bernardi. Haec regionis portio proprie non est nisi concatenatio montium, unde nascuntur complures jucundissimi prospectus. Quandoque illi montes cumulati excurrunt in nubes, aliquando distinguuntur in complura fastigia rupium in praecipitio pendentia, quasi in aere suspensa, & casum in capita viatorum minantia. Nonnunquam intertextuntur & interfecantur anfractibus impenetrabilibus: ut plurimum autem separati valles constituunt feraces Cere, Baccho & exquisitissimis fructibus, & circumdatas colliculis plenis scaturiginibus, seu fontibus salientibus, quibus planities irrigatur, unde sensim extolluntur. Quidam prata ferunt, in quibus pascuntur armenta & greges, ex quibus incolis suppeditantur lanae, coria, butyrum & casei in proprium & finitimorum usum. Alii condenti sunt arboribus aptis ad cuiuscunque generis aedificia & malos maximarum navium. Sunt qui

gaudent venis crystalli & marmoris nec non auri, argenti, & plumbifodinis: omnes ferme alunt copiam aprorum, rupicapratum, capreatum, leporum, perdicum, attagenum, phasianorum, & suppeditant abunde, quae ad victum requiruntur octingentorum millium hominum, qui eos incolunt.

Sub nomine generali Sabaudiae comprehenduntur quaecunque Duces Sabaudiae possident intra & cis Alpes Galliam versus. Hac ratione dividitur in tres Ducatus, Sabaudicum proprie dictum, Gebennensem & Chablaisium: in duos Comitatus Mauriana & Tarantasia: duas Baronias Fociniaci & Bellofortii: duas ditiones seu praturas, Bailivatus vocant, Terniaci & Galiardi: quibus adjungi possunt Vallis Cheseyensis & Bugeyensis tractus.

Sabaudia, accepta pro Ducatu seorsim & cuncta minori Bugey, contermina est Tarantasia & Baronia Bellofortii ad Orientem; ad Austrum Mauriana; ad Occidentem Rhodano & Guiero; ad Septentrionem Ducatu Gebennensi: nullo gaudet Episcopo, sed distributa est per dioeceses Tarantasiensem, Gratianopolitanam, Maurianensem & Bellicensem.

Chamberium eius est Metropolis, hinc Libonotum versus occurrit Miana, coenobium Ordinis S. Francisci de Observantia, cum Ecclesia dicata S. Virgini celebri miraculis ibi patrari solitis; Les Marches burgum & castellum exstructa a Comitibus Sabaudiae; Oppidum & Castellum Montis-Meliani sita ad ripam Isarae, trans quem Austrum versus invenies Montmyeur, la Rochette, Luille, Chamon; deinde trajecto eodem amne occurrit Vallis Molans, cui nomen impositum ex castello exstructo

Sabaudia limitata.

Longitudo.

Latitudo.

Montium circumiacentium varietas.

Valles feraces.

Montium praeventur.

Sabaudia generaliter sumpta.

Sabaudia specialiter sumpta.

SABAUDIA DUCATUS.

2
 Et in fastigio rupis inter S. Petrum d'Elbigny & Greyfi. Inde cum ad-
 verso flumine ascendimus, Turno-
 no & S. Agidio pervenimus Con-
 fluentiam, ad introitum Vallis Taran-
 tasia, relictis ad Septentrionem *Vigi-
 ne*, & ad Occidentem *Chevron* & Ab-
 batia *Fumie*: postea repetita via quae
 est supra *Molans* intramus in Bau-
 gesium, ubi sunt *Chatelar* & *Lefche-
 rennes*, terrae non contemnendae: dein
 secundo flumine Serano, qui ibi oritur,
 delati videmus Romilliacum, & ca-
 stellum Annunciatae. Porro descen-
 dentes in minorem regionem Bu-
 geyensem inter Rhodanum & lacum
 Burgeri conspicimus plurima castella,
 per omnem regionem dispersa, ut *Lu-
 cry*, *Chevelu*, Draconerium, praeter
 Oppida S. Genesii Augustani & Yen-
 nam. Abbatia Altacumbae conspicua
 est ad oram lacus in declivi montis. *La
 Chantagne* est ad Septentrionem, Bur-
 getum & *la Serra* ad Austrum versus
 angulum Australem lacus; Aquae
 Gratianae trans lacum ad Orientem si-
 ta sunt, ubi reperiuntur thermae sul-
 phureae saluberrimae, quarum frequen-
 tissimus est usus. Trans montem A-
 quambelletam versus Guierum est
 Pons Bellovicinus, cujus media pars
 ad Galliam pertinet, altera ad Sabau-
 diam, nec non Oppidum Sclarum &
 celebris via ad Crottam. Cum talis
 sit Provinciae hujus situs, ut monti-
 bus in colles declinantibus inclusos
 habeat campos satis spaciosos, indu-
 bium est esse fertilissimam; in primis
 vero vina profert, inter quae excellunt,
 Cautaniacum & Montis-Meliani.

Geben-
 nensis
 Ducatus.

Gebennensis Ducatus situs est Sa-
 baudiae ad Septentrionem, a qua ex
 parte separatur fluvio Serano. In eo
 (Baronia Bellofortii comprehensa)
 numerantur 230 Parochiae, ut pluri-
 mum castella cum titulis Marchio-
 natuum, Comitatum & Baroniarum.
 Annessiense Oppidum extru-
 ctum ad sinum Lacus ejusdem nomi-
 nis ejus est Metropolis, hodieque se-
 des Episcopi Gebennensis: alia lo-
 ca majoris momenti sunt *Faverges*,
Thofne, *Taloire* Prioratus, *Menthon*,

la Roche, *Montoux*, *Chaumont*, *Clair-
 mont*, *Montrosier*, *Albie*, *Croisille*.

Chablasius Ducatus porrigitur in <sup>Chabla-
 sius Du-
 catu.</sup> Septentrionem juxta lacum Lema-
 num. Exhibebimus particularem ejus
 descriptionem ad Tabulam sequen-
 tem, nec non Bailivatum Terniaci
 & Galiardi, ut & Vallis de *Chefery*.

Mauriana ad Austrum vergit inter <sup>Mauria-
 na</sup> montana Delphinatus & Tarantasia.
 Vallis est 40 milliaria longa, figura
 Lunae crescentis, quae extenditur a
 magna Cruce in vertice montis Ceni-
 sii usque Aquambellam, & quam-
 quam transitum videtur praebere ar-
 ctissimum, nihilominus in Montibus
 spaciosius & liberius excurrens conti-
 net plurimas valles habitatas & cul-
 tas centum & viginti admodum paro-
 chias. Quae maxime notatu digna sunt,
 occurrunt in via ducente in Italiam.
 In ingressu conspicitur *Aquabella* ad
 Arcum, deinde Carboneria castellum
 exstructum in rupe praerupta, Argenti-
 na, Camera; Oppida, S. Joannis Me-
 tropolis & sedes Episcopalis, S. Mi-
 chaelis, & S. Andrea, Modana, Bra-
 mantum, Terminio, Lanneburgum
 ad radicem montis Cenisii.

Tarantasia a Mauriana in Septen-<sup>Taran-
 tasia.</sup> trionem vergit. Longitudo est 24 mil-
 liarium, latitudo 12. Parochias conti-
 net 80. in compluribus exiguis valli-
 bus conclusis ambitu praecelsorum
 montium, praeter salinas Monaste-
 rienses quibus inclarescit. Non ita
 pridem detecta est salina in Monte
 Darbonnae nomine insignito, & pro-
 xime illam fodina carbonum exco-
 quendo sali inservientium. In vallem
 intramus per Confluentiam, & ad-
 verso Isara vectis occurrunt *la Bastie*,
Civeri, S. Thomas, *Aigue-Blanche*, Mo-
 nasterium vulgo *Moustiers* Metropo-
 lis & Archiepiscopi sedes, *Ayme*, *Bel-
 entie*, S. Maurice & *la Val-d'Isere*.

Fociniacum terminatur Chabla-<sup>Focinia-
 cum.</sup> sio ad Septentrionem, Bellofortio &
 Tarantasia ad Austrum, Valle Augu-
 stae & parte Vallesiae ad Orientem, ad
 Occidentem Gebennasio. Parochia-
 rum ejus numerus nonaginta supe-
 rat. Dividitur in decem ditiones,
 vel

vel in superius & inferius. In superiori sunt *Flumet*, *Megeue*, *Monjoye*, *Salanches*, *Chamounit*, *Samoen*, *Entremont*, *Sixt* Abbatia, *Boege* & *Taninge*: In inferiori *Clusa* & *Bonavilla* ad *Arvam*, *S. Iaire*, *Bonne*, *Lucinge*. Montes sunt altitudinis immensæ, inprimis *Vallesiam*, & *Vallem Augustanam* versus; ibi exurgit *Les Glacieres*, quem incolæ appellant *Montem maledictum*, quia nunquam non opertus est nive & glacie.

Regio irrigatur compluribus lacibus & fluminibus, quæ non parùm faciunt ad ejus pulcritudinem & fecunditatem.

Lacus Lemanus Primus & maximus lacus occurrit *Lemanus* seu *Gebennensis*, intrantibus à parte Septentrionali, cujus Descriptionem exhibebimus ad *Tabulam* ejus particulatam.

Lacus Annessiensis Lacus *Annessiensis* est in medio Ducatus *Gebennensis*: Longitudo ejus porrigitur juxta *Meridianum* in tres leucas, latitudo in unam ab *Oriente* ad *Occidentem*. Origo ejus est in paludibus *Vertierensibus*, & exoneratur per duos alveos, quos vocant *majorem* & *minorem* *Tisou*; major *mediam* interfluit *civitatem Annessiensem* distinctus in plures *minores rivulos*. Minor lambit *mœnia*: & uterque evolvitur in *Ferum*.

Lacus Burgeti Lacus *Burgeti* ejusdem quidem est longitudinis, sed *majoris latitudinis*. Abbatia *Altæcumbæ* conspicitur ad *oram* ejus *Occidentalem*, haud procul à *Monasterio* & *Fonte miraculorum*, qui fluxum & refluxum *maris* imitatur. Adfluit jam *horam* *dimidiam*, jam *integram*, minus *hyeme* quàm *æstate*, & satis aquæ præbet in *usum moletrinae* & *Serræ Abbatia*. Lacus ille exoneratur in *Rhodanum* per *alveum unam leucam longum*; abundat *piscibus præstantibus*; præ aliis verò *alosa* quasi *peculiaris* ei est.

Lacus Aquabelletæ Lacus *Aquabelletæ* est in *ingressu* *Sabaudia* ad *radicem* *montis* ejusdem *nominis*: Lacus autem *Montis Cenisii* est in *planitie*, quæ est in *dorso* *montis* *ultimò superandi* *transituris* in *Italiam*. Sunt & alii *lacus* *mino-*

ris momenti, quos in *tabula* *vide-*
re est.

Plerique *annes Sabaudia* rapido *Flumina* *volvuntur* *fluente* ab *Austro* *Septentrionem* versus *declinantes* ad *Occisum*, & feruntur vel in *Rhodanum*, vel in *Isaram*.

Rhodanus scaturit in *monte* *de la Rhoda-*
Fourche prope *montem* *S. Gothardi*. Postquam interfluxit *Vallesiam* & *lacum* *Lemanum*, *Baroniam* *Gexensem* & *Sabaudiam* dividit; in *Sabaudia* verò augetur *aquis* *Arvæ*, *Valserinæ*, *Guieri*, *Serani* & *des Vffes*: deinde *arctiore* *alveo* per *præcipitia* *delatus* absorbetur *voragine*; unde *amplior* & *tumidior* prope *pontem* *de Lucy* *emerge-*
git, & *continuo* *cursum* se in *Mare* *Mediterraneum* *exonerat*.

Arva oritur in *monte* *Chamounis* sub *Arva* *monte* *Les-Glacieres*, & postquam *incrementa* cepit ex *Gifre*, *Menoge* & *Des-Bornes*, irrigatis *Clusa* & *Bonavilla*, subterfluit *pontes* *d'Etrambieres* & *Arvæ* prope *Gebennam*, ferturque tam *rapido* *cursum* in *Rhodanum*, ut *aliquousque* *codem* *alveo* *aquis* non *communicatis* *devehatur*.

Valserina in *montibus* *Comitatus* *Burgundia* *scaturiens*, irrigat *vallem* *de Chesery*, subterfluit *pontem* *Bellagardæ*, & *devolvitur* in *Rhodanum* prope *pontem* *de Lucy*.

Les Vffes oriuntur supra *pagum* *la Les Vffes* *Mure* in *Gebennensio*, & *Rhodano* *commiscentur* prope *Reconfle*.

Seranus profluit ex *stagnis* *quodam* *Bengefi*, *commiscentur* *Fero*, qui *scaturit* in *montibus* *de Serraval*, & cum eo *exoneratur* in *Rhodanum* supra *Seycellum*.

Guierus distinguit *Sabaudiam* à *Delphinatu*, *producitur* ex *duobus* *rivulis*, quorum *alter* *oritur* prope *magnum* *Monasterium* *Carthusianorum*, *alter* ex *montibus* *d'Entremont*: iste appellatur *Guierus mortuus*, hic *Guierus vivus*; *commiscentur* supra *Scalas*, & postquam *subterfluxerunt* *pontem* *Bellovicinum*, *fluunt* in *Rhodanum*.

Isaræ *scaturigo* est in *monte* *Isarano* *infra* *Vallem* *de Tignes*, *interfluit* *Mo-*
naste-

SABAUDIA DUCATUS.

4
 nasterium Oppidum, lambit radices
 rupis Confluentiae & Montis-Melia-
 ni: ad aliquot leucas inferius, post-
 quam recepit Confluentiae Arlium
 Umbra fluvio auctum, quorum iste
 devolvitur ex Fociniaci, hic ex Bello-
 fortii montibus, Sabaudiae finibus cla-
 bitur.

Isara etiam commiscetur Fretari-
 va Arco, qui oritur in averfo latere
 montis Itarani, & mediam vallem
 Mauriana interfluit figura arcus.

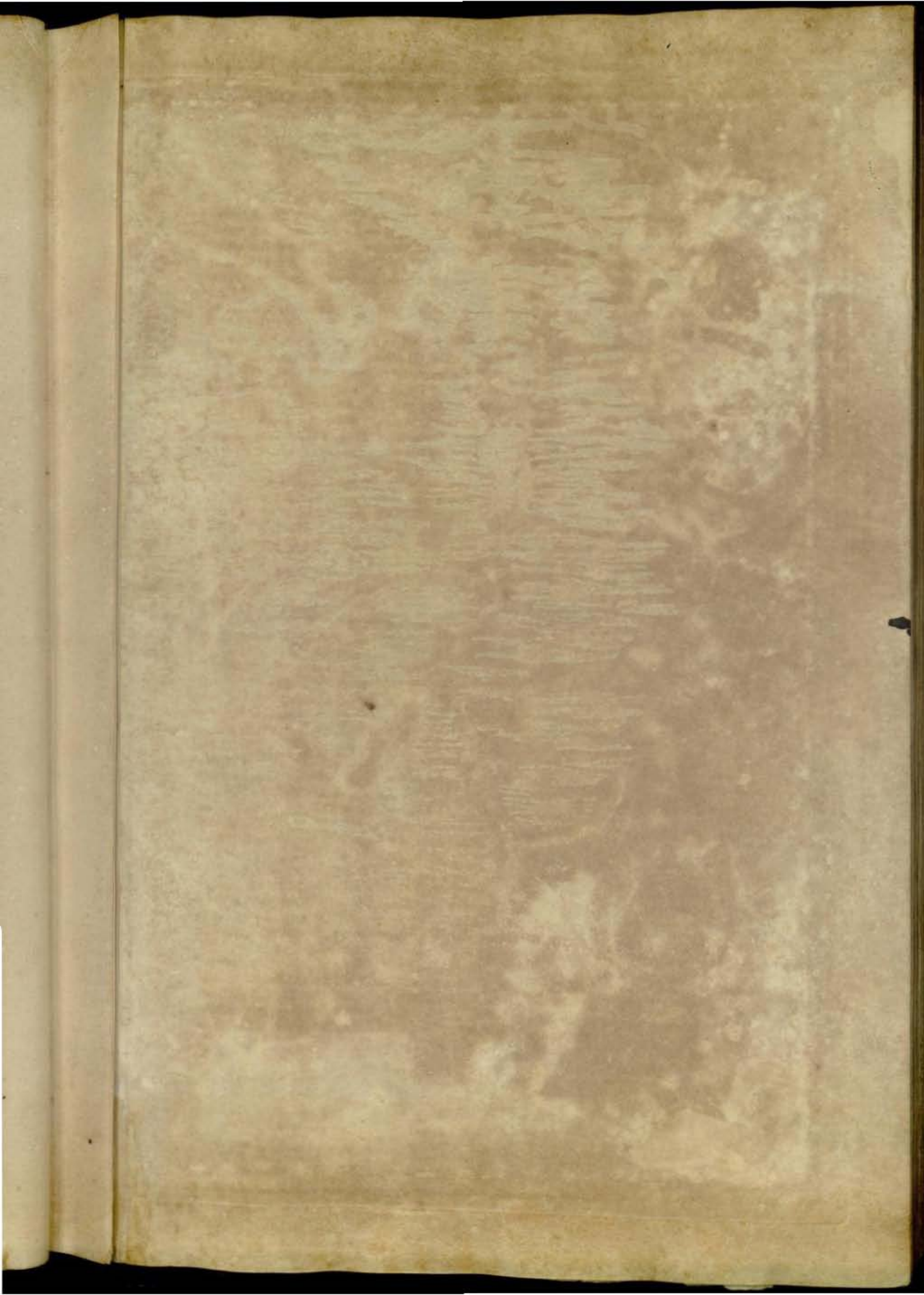
Enfia
 Eullea oritur in montanis deserti,
 lambit suburbia Chamberii sub pon-
 te lapideo, & exoneratur in lacum
 Burgeti cum Orbanno, qui etiam est
 rivulus interfluens Chamberium plu-
 ribus alveis.

Hæc sunt nomina & divisiones
 hodiernæ Sabaudiae, quondam ha-
 bitatae compluribus populis bellico-
 sis, iisque celebribus in Historia
 Romana & veteribus Geographis.

Centrones habitabant ad radices mi-
 noris S. Bernardi in Valle Tarantasiae.

Garoceli & Branovices colebant
 Montem Cenisium & montana fini-
 tima, ubi hodie est Mauriana. Nan-
 tuates occupabant partem Vallefiæ,
 universumque Ducatum Chablasi.
 Focunates sunt incolæ Fociniaci.
 Allobroges non tantum Sabaudiam
 & Gebennesium habitabant, sed &
 partem Delphinatus.

Difficile foret determinare quando
 & quomodo hi populi nomina sua
 mutaverint: etymologiae enim eorum
 tradita in antiquis Chronicis fabulo-
 sa sunt: sufficiat nobis nomen Sabau-
 diae esse antiquissimum, cum legatur
 in duabus notitiis Imperii Occidentis
 initio quinti seculi conscriptis, hodie-
 que, in pago *Meysey* Ducatus Cha-
 blasi, videatur Inscriptio facta tem-
 pore Antoninorum, in qua nomen
 Sabaudiae legitur.

FRANCHE COMTE

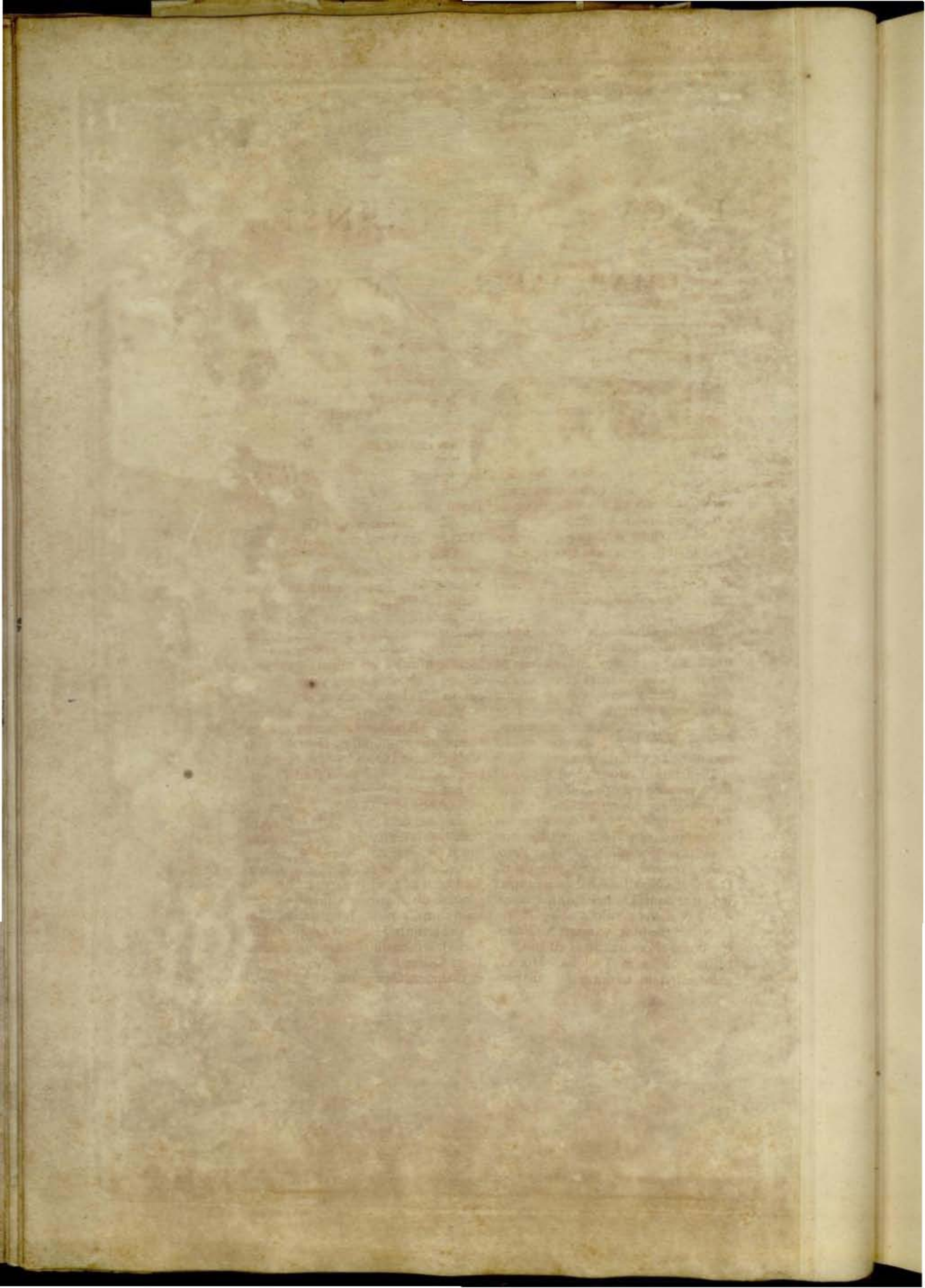
LAC LEMAN

DUCHÉ DE SAVOIE

TABULA
Generalis
SABAVDIE.

LACVS GEBENNENSIS,

E T

CHABLASIVS DVCATVS.

Situ.

Acus Gebennensis antiquitus dictus Lemanus occupat ferme totam partem Septentrionalem Sabaudia: figura eius est curva instar Lunæ crescentis. Longitudo eius extenditur ab Oriente ad Occidentem ad distantiam quindecim leucarum, latitudo est à Septentrione ad Meridiem quatuor leucarum. Medium interfluit Rhodanus, præter liberum transitum cum eius aquis nihil commune habens. Gebenna extructa est ad eius exitum situ amœnissimo, & ad commercia maxime opportuno.

Amplitudo.

Ballivatus Terniaci & Galiardi ad Occidentem Chablasii siti sunt. Sinus Occidentalis Lacus & Rhodanus eos separant à ditione Gexensi, quæ pertinet ad Galliam. S. Iuliani Oppidum est sedes Iudicis (dicti *Iuge Maje.*) Bellariva est portus novus, quo advehuntur omnes merces ex Helvetia & Germania, quæ inde exportantur vehiculis usque Regonflam supra Seycellum, ubi Lugdunum navibus secundo Rhodano devehuntur.

Ducatus Chablasii.

Ducatus Chablasii porrigitur secundum litora huius lacus in parte Australi. Regio est admodum amœna & fertilis, cuius planities & colles frequentes sunt vineis, omnigenisque arboribus fructiferis. Tononum & Aquianum sunt civitates primariae, sitæ ad ripam lacus, ubi portibus ad commercia aptissimis gaudent.

In planitie Tononensi ad 1500 passus à civitate exurgit collis separatus ab omnibus montibus circumfatis. In eo extructum est castellum *des Alinges* pro natura loci munitissimum. Provincia complectitur 110 Parochias, quarum præcipuæ sunt castella & feuda Nobilium Sabaudicorum: irrigatur aquis Drancia, distinguiturque à Vallesia rivulo *de Morges*, qui interfluit medium burgum S. Gingoiti, cuius altera medietas est in Chablasio, altera in Vallesia. Drancia originem trahit ex duobus rivulis pro-

Drancia fluvii origo.

fluentibus ex vallibus Alpium (vulgo *d'Anlps*) & Abundantiæ, Abbatiarum non contemnendarum, subterfluit pontem lapideum 22 arcuum, & post exoneratur in lacum Gebennensem haud procul à tractu terræ ad quingentos passus excurrente in aquam, ubi sita est inter arboreta & hortos celebris eremus Ripaliæ, quò se recepit Amedeus VIII. Dux Sabaudia, ibique fundavit Ordinem Equitum S. Mauritii.

Vallis *de Chesery* in longitudinem excurrit à Rhodano usque ad limites Comitatus Burgundia, inter fluvium Valserinam ad Occidentem, & Montem dictum *grand Credo*, ad Orientem. Continet tres parochias, nimirum Abbatiam *Chesery, Lanrens & Leaz*. Sexdecim pagi ab ea dependent, omnes siti ad dexterum latus fluvii iis, qui eo adverso vehuntur, præter *Magraz & Nerecombe*. Carolus Emanuel I. sibi reservavit hanc regionem ob commercia suarum ditionum cum Comitatu Burgundia, cum ex præscripto Tractatus Lugdunensis pro Marchionatu Saluciarum cederet Regi Gallia *la Bresse, Bugry, Valromey* & ditionem Gexensem.

Vallis de Chesery.

FRANCHE

DVCATVS CHABLASIVS
ET
LACVS LEMANVS
Cum Regionibus adiacentibus

COMTE

LAC LEMAN.

DUCHE

CHABLANS

DUCHE DE GENEVOTS

1. Milia Regia Italica
2. Milia Italia
3. Milia Romanica

Occidens

Occidens

GAMBERIVM

[The text in this block is extremely faint and illegible due to the age and condition of the manuscript. It appears to be a dense Latin text, possibly a list or a detailed account, but the characters are too light to transcribe accurately.]

C A M B E R I V M.

Amberium, Metropolis non solum Ducatus Sabaudiae, sed & omnium Dominiorum Cisalpinorum, tanta est vetustatis, ut de eius

origine nil certi reperiri possit. Sunt qui civitatem hanc appellarint *Forum*

Nomina.

Cocconium; *Canali* & *Castilionæ* venit nomine *Civaronis*; Malumbra in Ptolemæum vocat *Forum Neronis*; *Camberiacum*, seu *Cameriacum* dicitur in tabulis Peutingeri; *Lennicum* à Cluverio, quod tamen proprie est *Camerinum Lennicorum*: uti egregie animadverterunt Historici nostrates antiqui & recentiores. Situ gaudet amoenissimo, acre leni, duobusque rivulis, quorum alter, vulgò dictus *Laisse*, eam haud procul præterlabitur, alter Albanus alveis per medias plateas deventus omnes secum trahit sordes.

Situ.

Aditus ejus maxime commodi sunt & incolis & peregrinis, tam in Italiam, Galliam & Germaniam, quam in Provincias finitimas iter facientibus. Colles & montes, quibus cingitur, partim fertilitate sua, partim quod ad multa necessarii sunt, climati huic jucunditatem eximiam conciliant, præcipue æstate & autumno: Amberium verò, utpote in valle situm, jucundissimam civibus habitationem præbet, ob hortos, pascua, arborea, & ambulacra ulmis consita campi Vernayensis portis civitatis contermini, & quovis anni tempore deambulationi populo infervientis.

Fertilitas & amenitas.

Magnitudo.

Magnitudo ejus est mediocris, mœnia satis alta & turribus justo ordine dispositis munita, Comite Amedæo VI. regnante constructa & insigni fossa cineta, quæ pro libitu aqua impleri potest. Suburbia sunt ampla, & compluribus opificiis exercendis opportuna. Integer ambitus longè superat dimidiam leucam, & numerus in-

colarum viginti circiter millia exa-
quat. Honori Urbis datum est, ut Sa-
baudiae insignibus utatur, addita stellâ
aureâ, quæ in dextrâ clypei parte ful-
geret.

Insignia.

Ex Castello super colle sito quaqua-
versum prospici datur: estque locus il-
le satis amplus. Thomas I. hujus no-
minis, Comes Sabaudiae cœpit id ex-
struere Anno M CC XXXII; alique
Principes ejus successores in eo com-
morantes tandem supremam operi im-
posuere manum. Continet plura habi-
tacula, & duas turres præcipuas, quæ
olim tam in propugnationis, quam ha-
bitationis usum fuerant destinata. Pla-
nitiam soli, nemora & fontes in hoc
loco exornando certare diceres: ut plu-
rimum milite præfidiario munitur, &
Gubernationis munus non nisi in vi-
ros illustres confertur. Venim S. Sa-
cellum in eodem castello constructum,
auspiciis Ducis Ludovici & Yolandæ
Francicæ, ac nostris temporibus re-
stauratum pietate Regiæ Celsitudinis
Ducis, admodum celebre est, quan-
doquidem in eo S. Sudarium Tauri-
nense initio requievit, plurimaque pa-
travit miracula, hodieque asservantur
magno numero reliquiæ pretiosæ cum
baculo S. Iosephi. Iisdem privilegiis
gaudet quibus S. Sacellum Parisiense
& Divionense. Collegium hujus Ec-
clesiæ Collegiatae illustre est fundatio-
ne Ducum Sabaudiae, & Nobilibus re-
fertur: ejus Decanus ex speciali pri-
vilegio celebrat cum mitra, annulo &
pedo pastorali, Episcoporum more.

Castellum.

Sacrum Sacellum.

Sunt & aliæ illustres Ecclesiæ, qua-
rum illa quæ est in Prioratu S. Petri de
Lemens post S. Sacellum, ob antiquita-
tem suam nobilissima est. Sita est extra
urbem in vertice collis, fundata per
Rudolphum ultimum Burgundiæ Re-
gem, olimque possessa à Patribus
S. Benedicti; nunc Ordinis Reforma-
tionis Cisterciensis, quos Galli *les*
Feuillans appellant. Fuerunt qui scri-
berent hic fuisse Chamberium anti-

Ecclesia.

D

quum,

C A M B E R I V M.

quum, vel certè non longè inde diffi-
tum, idque non sine ratione, tam
ob denominationem Camberii veteris,
quo nomine hodieque appellatur
pagus illi vicinus, quàm ob aditus
viasque regias nostro tempore super-
flites, tendentesque Genevam versus,
& Montem-Melianum, inque montes
finitimos. Prioratus S. Antonii Cam-
berii antiquissimus est: Templum E-
quitum Hierosolymitanorum S. Io-
annis non amplius comparet, ut olim;
sed ejus tantum loco Sacellum quod-
dam extat sub titulo Commendatoriae
ejusdem nominis. Parochiae vetustae
sunt S. Petri infra Castellum & S. Le-
geri in media urbe, quae nunc depen-
dent à Collegio S. Sacelli.

*Monaste-
ria.* Monasterium S. Dominici cum Ec-
clesia ex parte fundatum fuit à Princi-
pibus Sabaudiae, ut & Monasterium
S. Francisci: quae Ecclesiae totius Pro-
vinciae pulcherrimae ferè sunt. Ecclesia
Franciscanorum Observantium extra
civitatem sita amoenissima est, exstru-
cta tempore S. Bernardini: aditus, situs,
locaque circumvicina hujus Monaste-
rii perpulchram & jucundam solitu-
dinem praebent. Monasterium S. Cla-
rae extra urbem fundavit Aimò Co-
mes Sabaudiae, at illud, quod intra
urbem conspicuum est, Yolanda Fran-
cica. Verùm Collegium Patrum So-
cietatis Iesu, cujus origo accepta fer-
tur Emanueli Philiberto & Carolo
Emanueli, procul omni dubio, uti
eorum est monumentum gloriosissi-
mum, ita civitatis ornamentum maxi-
mum. Monasterium Capucinatorum
aliquantulo longius abest, vià Lu-
gdunensi, cujus Ecclesia exstructa fuit
à Carolota Cypria, Ducissa Sabaudiae,
in usum Monachorum Franciscano-
rum, qui eam deinde tradiderunt Pa-
tribus Capucinis. Monasterium Au-
gustinianorum Reformatorem in sub-
urbio Montis-Meliani à Principe

Thoma fuit fundatum. Sunt & pra-
terea alia Monialium Coenobia, ni-
mirum S. Ursulae, Visitationis S. Ma-
riae, Bernardinarum, Annunciatae,
Carmelitarumque monachorum &
monialium: quorum duo postrema
fundata sunt à Ducissa Ventadurii.

Comites Sabaudiae olim Camberii *Iustitia
admini-
stranda
ratio.* ad primam & secundam instantias ju-
stitiam exercebant per Iudicem (quem
vulgò *Iuge maje* vocant), qui exinde
semper ibi resedit. Venim Anno cir-
citer M CCC XXX. illo in loco fun-
darent Consilium residens, quod
post erectum in Parlamentum Anno
M DLIX. nunquam non celeberrim-
um, cujus famam Praeses Favertius
doctrinà operibusque suis summope-
re extulit. Hoc Collegium justitiam
administat secundum Ius scriptum,
praeque aliis omnibus, Dominorum
Ducis Dicasteriis praeminentià gau-
det. Camera rationum quoque absolu-
te sine appellatione judicat; in Castel-
lo ejus est sedes, camerasque reliqua-
rum Provinciarum ordine antecedit.

Civitas regitur per Scabinos, quo-
rum unum est collegium cum qua-
draginta octo primariis Consiliariis,
qui politicum regimen exercent cum
jurisdictione civili & criminali. *Magi-
stratus.*

Nobiles ut plurimum sunt stre-
nui, ad res gerendas aptissimi & be-
ne educati. Qui literis incumbunt,
eruditissimi; mulieres formosae &
pulchrae: omnisque populus addictus
non solum linguae sed & moribus
Gallicanis ob viciniam. Quamobrem
Camberium ea civitas est, quae
omnes peregrinos, qui eam viderunt,
in admirationem sui trahat, dilecta
Principibus suis ob intemeratam in
eos fidem, quam omnes subditi pro-
pter dignitatem Magistratuum Iusti-
tiam exercentium honore afficiunt,
quaeque merito est Metropolis omni-
um regionum Cisalpinarum. *Incola-
rum mu-
rit.*

CHAMBERY

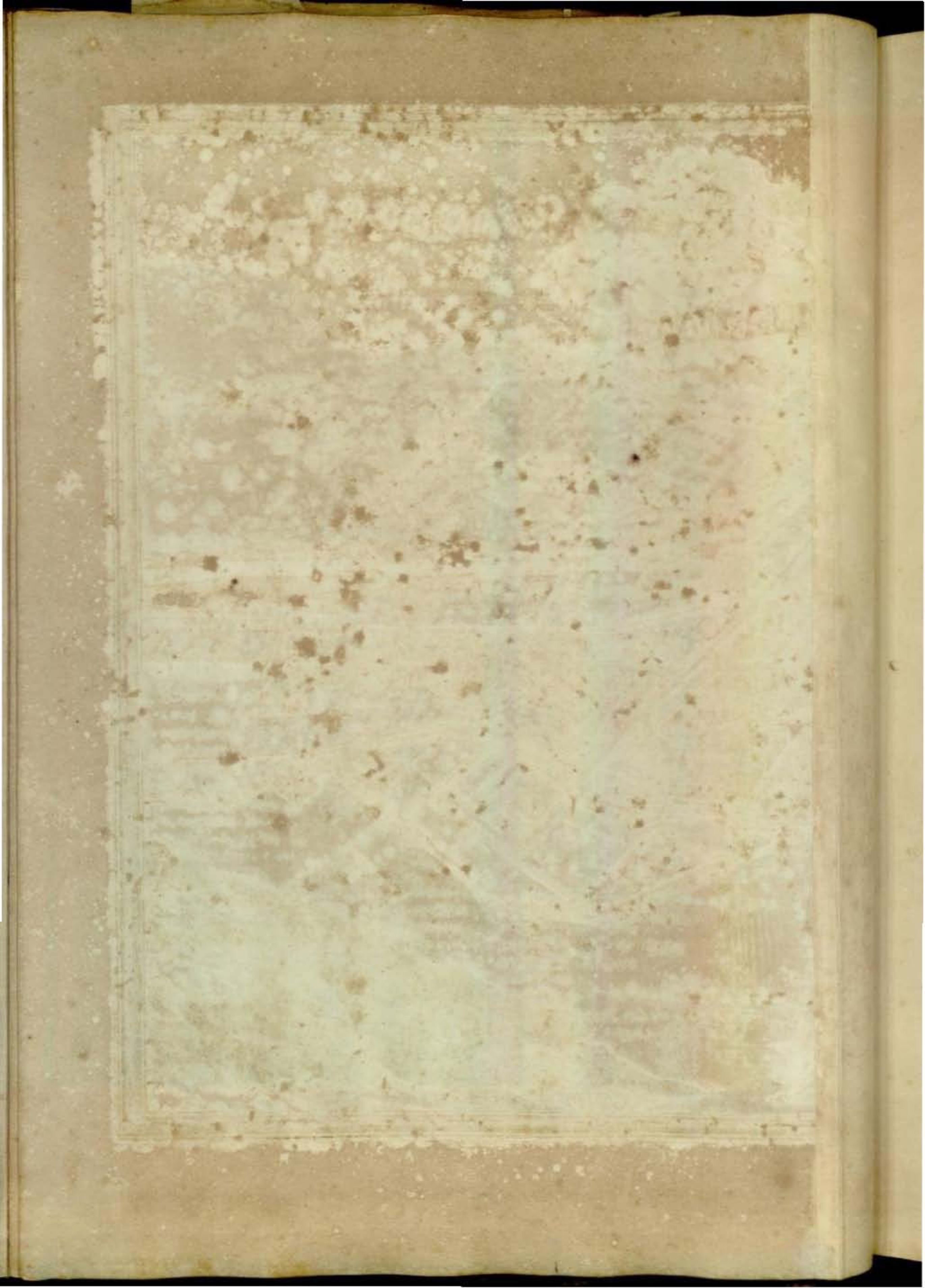
CAMBERIUM

- 1. Caput.
- 2. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 3. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 4. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 5. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 6. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 7. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 8. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 9. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 10. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 11. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 12. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 13. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 14. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 15. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 16. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 17. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 18. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 19. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 20. Sanctus Spiritus S. S. S. S.

- 21. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 22. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 23. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 24. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 25. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 26. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 27. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 28. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 29. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 30. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 31. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 32. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 33. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 34. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 35. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 36. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 37. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 38. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 39. Sanctus Spiritus S. S. S. S.
- 40. Sanctus Spiritus S. S. S. S.

MOMMELIANVM.

Ommelianum inter municipia bellica dominiorum Sabaudia longe praeter ceteris fama eminent. Crediderunt quidam id esse Mantalum,

ubi Bozon in regem Burgundiae creatus fuit circa Annum D CCC LXXIX. post mortem Imperatoris Caroli Calvi. Sed multi alii in hac opinione ambiguitatem animadverterunt, praeterquam quod sola auctoritate Ranchini confirmatur. Verum ejus nomen Latine sonat *Mommelianum*, (Oppidum antiquissimum, quodque inter prima moenibus cinxere Comites Sabaudiae) vel *Mons Emelianus*, quod quidam observarunt in Inscriptione vetusta Castellum Mommelianum. Amedeus hujus nominis tertius in eo natus est, quanguam Historici Sabaudiae de tempore minime inter se conveniant; nec non Amedeus IV. Anno M C XCVII. & Thomas II. Anno M C XCIX. Exstructum est juxta ripam Isarae, aditus ejus opportuni ad transeundum in Pedemontium, Delphinatum, Provincias Sabaudiae, Gebennesium & Focinacum; moenia Camberiensibus sunt similia; Aedes satis pulchrae pro municipio bellico. Ecclesiam unicam habet B. Virgini consecratam; Monasterium Dominicanorum fundatum per Aimonem Comitem Sabaudiae; & extra Oppidum conspicuum est Monasterium Capuccinorum. Cives plerique omnes militiae sunt addicti, ejusque apprimè periti, eorumque ingenio suo in eam proclives. Loca finitima sunt amœna, quippe partim in planitie, partim in collibus & montibus viniferis sita, spatio duarum & quod excedit leucarum; ut taceam de aliis vineis, quae porriguntur usque in Vallem de *Miolans*; & quidem, pro soli fertilitate, vinum generosum ibi pro-

Nomen.
Situs.

gignitur, quod inde magna copia ad finitimos exportatur.

Castellum Mommelianum, quod jugum montis occupat, inaccessum est, quamvis ad aditum ejus Oppidum versus rhedis facilis sit accessus. Fundamenta ejus rupi imposita, ipsumque munitum est quinque insignibus propugnaculis irregularibus, muro lapideo veilitis, & bene defensis, cum fossis profundis eidem rupi incilis. Continet duo munimenta inferiora, & in medio turrem egregiam; alterum Munimentorum inferiorum partim in planitie situm, partim in declivi est. Turris media ingens & alta domicilium est Gubernatoris. Est quoque ibidem locus militibus assignatus, & area anti equitatoria exercendae opportuna, stadiumque equestri palæstræ destinatum. Inde descenditur in extremum munimentum inferius, quod priore paulo humiliter est. Hic locus habitaculis aptissimus est, adeo ut mediis bellis intestinis, Marchione de S. Germano è familia Alladiensi Gubernatore, suae Celsitudines Regiae ibi aliquot menses fuerint commoratae cum aula frequentissima. Tres insignes sunt excubiarum stationes, tam pulchre ordinatae, ut ad occupandam turrem mediam necesse sit primò expugnasse alterutrum munimentorum inferiorum. Aer loci est saluberrimus, adeoque subtilis, ut saepe aestate mediâ habitu hyemali utendum sit. Praeterea locus hic non solum magni momenti est, eo quod sit quasi clavis regionis, sed & aestimatur invincibilis ob disciplinam militarem ibi frequentem, & victus abundantiam, copiamque munitionum bellicarum. Habet puteum profundum & pulchram cisternam, in quibus aqua nunquam deficit. Milites praesidarii ut plurimum sunt ccc. qui peritissimis rei militaris in tota Europa merito accenseantur. Nobiles quoque ibi semper occupantur, non tantum qui in dignitatibus

Castellum.
Munimenta inferiora.

E mili-

militaribus constituti sunt, sed & plurimi, qui stipendia merent. Cum Rex Gallia: Franciscus I. Anno M D XXXV. occuparet Territoria Sabaudia:, Mommelianum adeo parum defendebatur, ut Franciscus Claramontius Neapolitanus, tum temporis ejus Praefectus, id dederet ad primum hostis conspectum, transiretque ad Gallos ad evitandas ignaviae poenas. Carolo Emanueli I. Duci Sabaudia: haud majorem fidem servavit, qui dicti Castellii Praefectus erat Anno M DC. corruptus argento ab Henrico IV. Rege Gallia:. Verum Rex Ludovicus XIII. Anno M DC XXX. haudquaquam pari facilitate rem agebat, Comite de Santenatum temporis Castellii Praefecto strenua defensione fideque summa obsidionem tredecim mensium ita eludente, ut tandem, ictu cuniculi pyrii non nisi rupis parte propugnaculo contiguae eversa, Galli compulsi fuerint obsidione decedere. Et ista obsidio uti celebratissimis, quae nostro seculo acciderunt, accenseri meretur, ita tam Castellii robur, quam obsessorum fortitudinem demonstravit. Exinde restauratum adeoque munitum est, ut nemo non id in omnibus admiretur, ceu maximi momenti locum inter omnia dominia Cisalpina suae Regiae Celsitudinis Sabaudicae.

Obiter etiam monerimus ad distantiam dimidia: leuca: à Mommeliano esse Coenobium Patrum Franciscanorum Observantium, celeberrimum ob devotionem erga B. Virginem Matrem *B. Virgo de Myans.* Dux ibidem conspicua: sunt Ecclesiae, quarum altera super alteram est aedificata. Sub inferioris splendide ornata: altari, loco summam devotionem inspirante, requiescit Imago Sanctae Virginis in nigro ligno, opus, ut credunt, D. Lucae. Monachi officia celebrant in superiori. Fidem omnem superare videntur miracula in loco illo patrata, & continua: gratia: ibidem receptae. Loca finitima appellantur Abyssus Myanensis porrecta in intervallum unius ferme leuca: quoniam *Abyssus Myanensis.* praeter colliculos & concavitates, saepe aqua repletas, solumque admodum sterile nihil ibi comparet. Olim illic loci erat insignis civitas dicta de nomine S. Andreae, in qua erat Sacellum B. Virginis Matris *de Myans,* cum Coenobio Monachorum Augustinianorum: sed sub regimine Thomae I. Comitis Sabaudia: oppidum illud cum campis vicinis fuit absorptum, solo Sacello & Imagine B. Virginis Matris reliquis, inde nomen Abyssii Myanensis in hodiernum diem perseverat: quem admodum historia ista fuse enarratur in Chartulario dictae Ecclesiae.

LETTERS
MONTICELLO

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

1741
1742

MONASTERIVM,

Primaria Tarentasensium, olim Centronum,

CIVITAS.

*Nomina
præfixa.*

Monasterium Civitas, Sabaudis *Maurisier*, cuius nomen præfixis sæculis omnino ignotum Ptolemæus Forum Claudii, Antoninus Darentasiam. posteriores Imperii Notitiæ, Tarentasiam Civitatem Centronum pronuntiarunt, eo loci in vetere Itinerario sita est, unde ex Italia in Galliam, Germaniamve per Alpes Graias est iter, Bergintrum inter ex quo M. P. XIX. ac Oblimum, unde M. P. XIII. distantiam notavit ejusdem Itinerarii compilator. Iure Fori à Romanis donata, ejus tractus populis legem dixit, qui

olim *Centronis*, sive *Centronis*, Cæsari, Ptolemæo, Plinio, Straboni cogniti, nominis vestigium adhuc servant in Pago ignobili nunc, olim primario Regionis Oppido, *Centron*, medio inter Forum Claudii, de quo agimus, atque *Aximam*, dictam modo incolis *Aixone*. Hic occurrunt non pauca venerandæ antiquitatis rudera: atque inter cætera duo, Imperatoribus Nervæ, Trajanoque inscripti lapides, quos ex schedis Caroli Augusti de Sales Episcopi Gebennensis, Samuel Quichenonius Sabaudia Historiographus publici juris fecit. Vtrumque Foro claudienfes Centronum dedicavere: primum quidem Nervæ, ad Annum Christi XCIX. hisce insculptis notis:

*Lapides
duo Nervæ
& Trajana
inscripti.*

IMP. NERVÆ CÆSARI AVG. PONTIFICI MAX.
TRIBVNIC. POTEST. COS. III. P. P.
FOROCL. CEVTRON.

Alterum verò post aliquot annos, Trajano Dacorum victori:

IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F. NERVÆ TRAIANO AVG.
GERM. DACICO PONTIFICI MAX. TRIBVNIC. POTEST. XII.
IMP. VI. COS. V. P. P. DEVICTIS DACIS
FOROCLAVD. PVBL.

*Centronum
nunc
Tarenta-
si appel-
lantur.*

Nunc à primaria Civitate Tarentasii appellati, confinesque ab Oriente Salallis, ab Occidente Sabaudis, ab Austro Maurianensibus, à Septentrione Focuatibus, atque undique altissimis montium angustiis circumsepti, non admodum late patent, cum eorum soli longitudo XXIV. latitudo verò XII. P. M. non excedat. Attamen pabulorum ubertas in causa est, ut optimi gregis copiam alant, pratorumque amoenitate gaudeant, ubi vallium de-

clivitas in modicam planitiem definit: ubi in colles assurgit, non infructuosam Cererem experiantur: ubi verò in summa evadit juga, sylvis abundant caduis. Quamobrem T. Pomponius Victor, Augusto imperante in ea Provincia Proconsul, pro suo suorumque felici in Urbem reditu, mille magnas arbores se SYLVANO Deo dicaturum spondet voto elegantibus hisce carminibus nuncupato, quæ in D. Martini Templo prostant, antiquo incisa lapidi.

*T. Pomponius Victor
Proconsul
votum.*

F SIL-

MONASTERIVM.

SILVANE SACRA SEMICLVSE FRAXINO.
 ET HVIIVS ALTI SVMME CVSTOS HORTVLI.
 TIBI HASCE GRATES DEDICAMVS MVSICAS.
 QVOD NOS PER ARVA PERQVE MONTIS ALPICOS.
 TVIQVE LVCI SVAVEOLENTIS HOSPITES.
 DVM IVS GVBERNO, REMQVE FVNGOR CÆSARVM.
 TV ME MEOSQVE INCOLVMES ROMAM SISTITO.
 DAQVE ITALA RVRA TE COLAMVS PRÆSIDE.
 EGO IAM DICABO MILLE MAGNAS ARBORES.
 T. POMPONII VICTORIS PROC.
 AVGVSTO T.

Ifara fluvius (cujus ortus in fum-
 mis Centronum Alpibus) dictus Plan-
 co ad Ciceronem scribenti, flumen
 in finibus Allobrogum maximum,
 modiam interfecat Civitatem, lapi-
 deo ponte, ex unico fornice, utrinque
 junctam. Pars, quæ ad fluvii dextram
 protenditur, Metropolitanò Templo,
 atque Archiepiscopali Palatio est in-
 signis, huc enim, deleto Centrone,
 concessisse creduntur, simul cum pro-
 fanis, juris Ecclesiastici Administris.
 S. IACOBVS, ex Lerinensis In-
 sulæ Asceterio, ac magni illius Ar-
 chimandritæ D. Honorati, postmo-
 dum Arelatensis Antistitis, discipli-
 na assumptus, ad Annum circiter
 CCC LXXX. primus inter Tarenta-
 sienses Episcopos numeratur. Ejus
 Successores Suffraganeos habuit, ex
 dispositione Divi Leonis Magni sum-
 mi Pontificis, Metropolis Viennen-
 sis, donec Anno DCC XIV. Tarenta-
 siensis Ecclesia Archiepiscopale à Se-
 de Apostolica, consultatione in Sy-
 nodo Francfordiensi habitâ, privile-
 gium impetravit, atque à Viennensi
 exemptionem, cum jure Provinciæ in
 finitimos Augustensem, Sedunen-
 semque Episcopos, ac Ecclesiis in
 propria Diocesi supra sexaginta Pa-
 rochialibus. Quamobrem in tabulis
 testamenti Caroli Magni Imp. ad An-
 num DCCC X. inter XXI. ejus Regni
 Metropoles post Viennam proximè
 recensetur. Tarentasiensium Præfulum
 plures vitæ sanctimonia commenda-
 vit. Præter S. Iacobum, cujus mentio
 facta est, ac S. Thomam, ambos Leri-

nenfis Monasterii quondam alumnos,
 nec non SS. Marcianum, sive Mar-
 cellum, atque Heraclium, hanc Vr-
 bem maxime illustravit S. PETRVS, ^{S. Petrus}
 D. Bernardi in Cisterciensi Ordine ^{Archie-}
 Discipulus, ac maximum totius Ca- ^{piscopus}
 tholicæ Ecclesiæ ornamentum. Hic ^{Tarenta-}
 ex Abbate Stamedei, quod Cœno- ^{siensis.}
 bium in eadem Diocesi Tarentasiensi
 situm creditur fundavisse, factus Ta-
 rentasiensis Archiepiscopus, cum in
 eadem Vrbe Regulari vitæ suos Ca-
 nonicos addixisset, auctorque fuisset,
 ut, Monachorum instar, communi ute-
 rentur claustrò & mensa, nocturnæ
 que, ac diurnæ unâ insisterent psal-
 modicæ, Civitas, toto ex parte deno-
 minato, paulatim Monasterium dicta
 est, quod nomen ejusdem Civitatis ^{Civitas}
 proprium fecit usus quotidianus. Por- ^{hæc unde}
 rò idem Antistes Petrus, non modo ^{Monaste-}
 Cathedralẽ Ecclesiã novis ædifi- ^{rium di-}
 ciis ampliavit, exornavitque sacrâ ^{lla sit.}
 omnis generis supellectile, venim
 etiam in loco Aximæ Templum D. Si-
 gisimundo Regi Burgundionum, quod
 adhuc visitur, dedicavit. Evocatus
 demum ad Superos Anno M C LXXV.
 in Monasterio Bellavallis est tumula-
 tus, ut liquet ex sequenti inibi appo-
 sito perbrevis Epitaphio:

*Stirpe Viennensis, fuit Abbas Stamediensis,
 Maximus Alpinus Præsul TAREN-*

*TASIENSIS.
 Anno milleno, centeno, septuageno
 Quinto transivit, ad Cælum PETRVS*

*ivit.
 Non minorem eidem Sedi, atque
 Vrbi contulit splendorem alius ex
 Do-*

*S. Iacobi
 primus Tarenta-
 siensis Archiepiscopus.*

*Ecclesia
 Tarentasiensis
 Archiepiscopalis
 quando facta.*

*Sancti
 Præfulum
 plures.*

Dominicana familia PETRVS, dictus de Tarentasia, qui ex Archiepiscopo Lugdunensi ad Metropolitanam suae Patriae Cathedram sublimatus, atque inter Purpuratos Patres adscitus, creatusque Episcopus Ostiensis, demum Anno MCC LXXVI. Apostolicam Sedem ascendit, dictus INNOCENTIUS V. Vir ingenio, & scientiâ singulari, ac Republicae Christianae, si per fata licuisset, promovendae studiosissimus. Numerat praeterea inter suos Antistites, Eduardum, Petrum, Ioannem Ludovicum Sabaudi sanguinis Principes, nec non Antonium de Chalant, Ioannem d'Arfy, Ludovicum de la Palu, Christophorum de Ruvere, Dominicum item de Ruvere S. R. E. Cardinales Eminentissimos. Nunc temporis habet Pastorem vigilantissimum, & cui annos plurimos apprecatur, Franciscum Amedeum Millietum, cuius pia munificentia, Metropolitana Basilica Divo Petro Apostolorum Principi Sacra, temporum injuriâ, atque hominum incuriâ jam fatiscens, in eam pulchritudinem exsurrexit, ut, si operis molem, marmorea ornamenta, statuarum numerum, quae sculptas, quae pictas tabulas attenti consideremus, fateri procul dubio cogamur, illam nulli, quam longè, lateque Alpina patet Regio, cedere, multis vero praestare structurâ suâ quadrifariam divisâ, cui Turres quatuor ex secto lapide, horis designandis, sustinendoque atri campano destinata, ad quatuor ejus angulos, coronamentum addunt, ac majestatem. Quod vero idem praeclearius Templum ornat, Canonicique numero viginti, Clericique caeteri, saceris inibi religiosissime, atque exactissime operantur.

Cenobia. Superfunt in eadem Vrbe, praeter Ecclesiam Parochialem, Minorum D. Francisci de Observantia sub invocatione S. Michaelis Archangeli, atque Capuccinorum Cenobia; nec non Sanctimonialium Clarissarum, quorum primum, sive aedium, tribus, ut vocant, Claustris septarum, elegantiam spectes, sive hortorum, quos

opaca nemora, irriguique fontes cingunt, amoenitatem, hilarem quandam inspirat visentibus venerationem, mixtamque divinarum rerum contemplatione animi voluptatem.

Caeterum nil aliud est, quod specialius oporteat meminisse praeter eas, quae propè Urbem prostant, Isaram inter fluvium, ac Doronem torrentem, dispositae salis conficiendo, longo ordine, officinae, magno totius regionis commodo, Principisque emolumento. Materiam praestant Fontis cujusdam aquae non longè positi, quae salis naturam induunt, quoties artis auxilio excoquantur. Ut omittam alterius salis admodum probati fodinas, ex salis nimirum rupibus, quarum venas natura in caecis circumstantium montium visceribus occultavit.

Quod ad jus populo dicendum attinet, id praestat toti Provinciae Iudex major, sic Magistratum vocare consueverunt, à quo appellationes ad supremam Camberiensem Curiam devolvuntur; idem praestatur ab altero peculiari Iudice, quem Archiepiscopus constituit, pro ea jurisdictionis parte, quam in Vrbe habet, dominioque temporali super nonnulla suae Dioecesis Oppida, unde Comitatus gaudet titulo, Ducis Sabaudiae, qui toti Regioni dominatur, Fiduciarius, ac Vassallus. Olim Regibus Burgundiae clientelare persolvebat Sacramentum, à quibus dominium post exactos Saracenos, pulsumque ex Briançonensi Castro, ut fertur, Tyrannum quandam, in Sabaudos Principes desit, unde factum est, ut Humbertus II. Comes Sabaudiae in Tarentasiensi Ecclesia, cum jam in ea Vrbe acquisitionis titulo imperaret, condi jussit suos cineres Anno MCIII.

Numeravit haec eadem Patria, numeratque adhuc non paucas primariae Nobilitatis familias, quae dominium avitum in circumstantibus Oppidis exercere sub Principis clientela, utpote Dominos Bellifortis, de Duyno, Marefcallos, & Cumbafortis, quorum nonnulli Tarentasiensium Vice-

Salis Officinae.

Salis fodinae.

Magistratus.

Familiae Nobiles.

comitum, alii Vallis Isaræ Comitum titulum assumpserunt, eorum decora, resque præclare gestas enumerare non est hujus loci, nec instituti.

*Burgum
S. Mauriti
viti.*

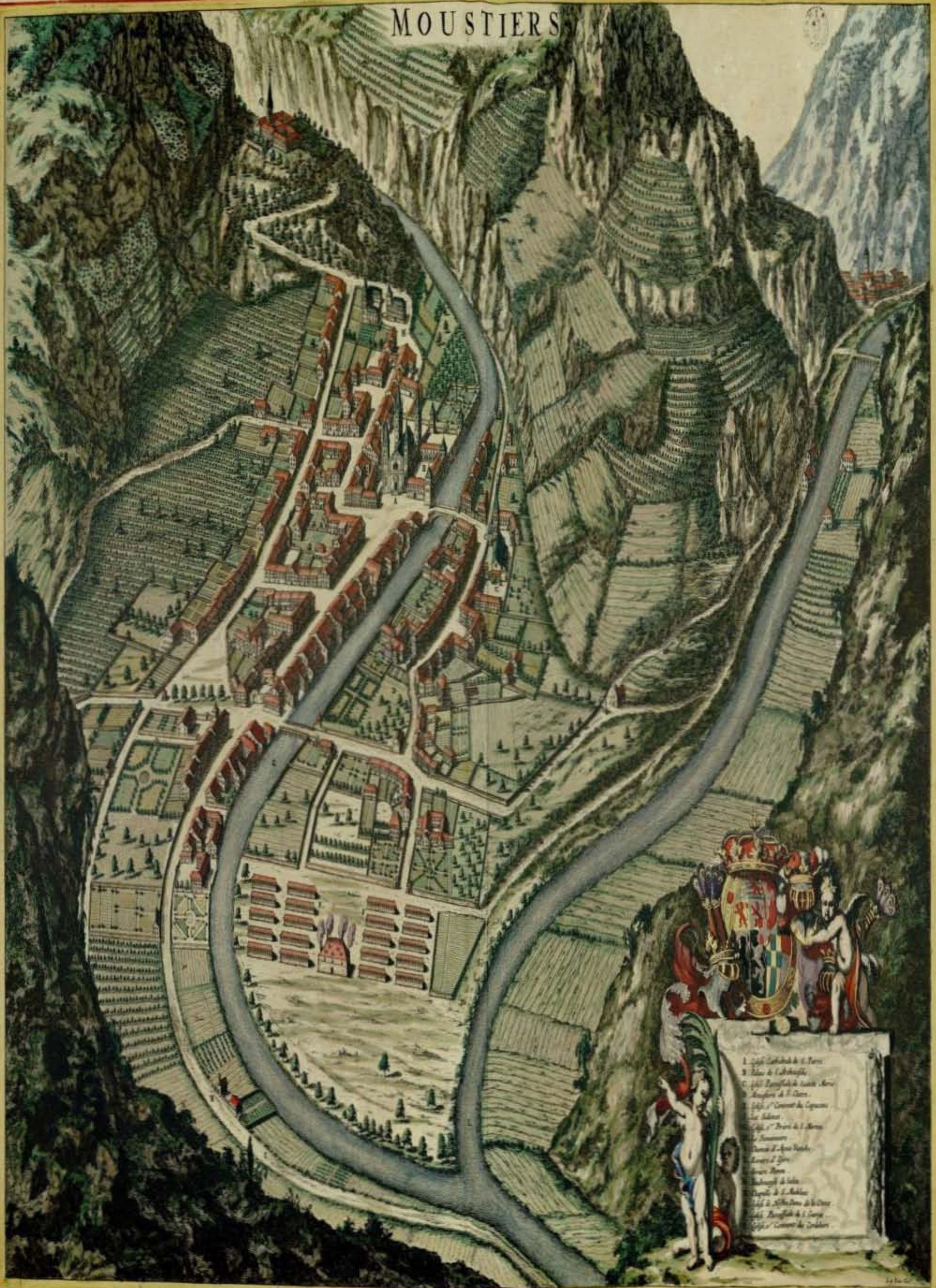
Parcimus etiam plura loqui de nonnullis ejus vicinæ Oppidis amplioribus, quæ antiquitate commendantur, vel frequentia incolarum. Inter quæ, de Burgo, ut vocant, S. Mauriti, supra Monasterium Urbem sito, non pauca essent, quæ dici possent, nisi improvisus, qui impendebat de super, montis cujusdam lapsus, imbris, ut perhibent, cogentibus, nostris temporibus, simul cum ædificiis, faciem loci pristinam obtuisset. Id Oppidum, titulo Marchionatus insigne, nunc temporis possidet nobilissima Fami-

lia de Chabò, ex qua progenitos Heroas, eorumque in pace, belloque gesta Historici Itali, Gallicæ ex parte referunt. Ex ea progeniti nostrâ, Patrumque nostrorum, memoria, tres Torquati, Sabaudici Ordinis, Equites, Guilielmus Franciscus, Claudius, Hieronymus, Thomas, Avus, Pater, Filius, tales se præstiterunt, quæ Principi suo fidelissimè gubernandis Arcibus, Urbibus, Provinciis, quæ prudentissimè obeundis Legationibus, quæ militaribus expeditionibus fortissimè dirigendis, ut scriptoribus materiam laudis abunde suppeditent, posteris exemplum ad virtutis incitamentum. Hæc de Monasterio Urbe, Tarentasiâ Provinciâ, fati.

MOUSTIERS

- A. Collège Cathédrale de S. Pierre
- B. Collège de S. André
- C. Collège de S. Jean
- D. Collège de S. Martin
- E. Collège de S. Roch
- F. Collège de S. Vincent
- G. Collège de S. Étienne
- H. Collège de S. Laurent
- I. Collège de S. Benoît
- J. Collège de S. Augustin
- K. Collège de S. Basile
- L. Collège de S. Germain
- M. Collège de S. Nicolas
- N. Collège de S. Sulpice
- O. Collège de S. Julien
- P. Collège de S. Médard
- Q. Collège de S. Valentin
- R. Collège de S. Vital
- S. Collège de S. Zénon
- T. Collège de S. Amand
- U. Collège de S. Apollinaire
- V. Collège de S. Nicaise
- W. Collège de S. Nicolas
- X. Collège de S. Pierre
- Y. Collège de S. Remy
- Z. Collège de S. Savin

CIVITAS ANNESSENSIS.

*Confinita
Genevois.*

Genevesium aliàs Gebennesiū, Gallicè *Genevois*, confines habet, à Septentrione & Oriente Faucinia-cum, ab Austro Sabaudiam, ab

*Fecunda-
ta.*

Occidente flumen Rhodanum, ac Beugesium. Tota Regio constat, partim planitie, partim montibus; est tamen adeo ubique hominum arte culta, ut tritici, vini, reliquarumque rerum necessariorum humano victui sit fecunda, & plusquam ducenta numeret Oppida, & Castella incolis, inter quos plurimi Nobiles, frequentissima, quæ Diocesis Genevensis potissimam partem constituunt. Proprios habuit quondam Regulos, Comitum titulo insignitos, qui in Roberto Gebennensi, postmodum Clemente VII. summo in sua obedientia Pontifice desierunt. Verum Anno M D L X I V. Ducatus titulum indulgit Dux Sabaudia: Emanuel Philibertus, in gratiam Patruelis sui Jacobi à Sabaudia Nemorosii Ducis, servato tamen sibi, suisque in Ducatu Sabaudia: Successoribus, supremi in totum Gebennesium jure domini.

*Ducatus
titulum
quando
accepit.*

*Nominis
Annessii
etymon.*

*Lacus
Annessii.*

Primarium Provinciae Oppidum, quod Cathedra ornatur Episcopali, ex quo Praesul Genevensis ex sua sede, Calvinistarum odio, pulsus est, gaudetque privilegio Civitatis, est Annessium, seu mavis dicere Annessiacum, *Annessy*, quasi annexum aquis, (sic nonnulli etymon ejus vocis interpretantur) eo quod proxime annectatur Lacui, qui, sumpto inde nomine, diversis abundat piscibus, triumque leucarum longitudine ac unius tantummodo latitudine, in intima re-

gionis sinuosus excurrit. Inde derivatis, quæ naturæ, quæ arte, aquis, mirum quantum commodum proveniat Civitati, ex lintrium, victualia aliaque mercimonia hinc inde conventium, appulsu quotidiano; nec non ex molendinorum publicorum incessanti rotatione, viarumque per immissos canales jugi inundatione. Mirum etiam, quantum jucundo circumfusi Lacus aspectu, ex circumstantibus ripis, atque eminentioribus, tam intra quam extra Civitatem ædificiis, oculi delectentur. Ad Boream qua parte ager alluitur Fluvio rapidissimo, quem apposite vocant Ferum, *Le Fer*, per ostia dicta *Thionz*, in eundem fluvium Lacus exoneratur, is verò demum in Rhodanum, post emensum circiter unius diei iter.

Ex ea, inquam, parte locus est, quem Annessium vetus nominant; ibi enim, antequam Oppidum, de quo agimus, ad Lacus exordium, sive terminum conderetur, fama est Oppidanos habitavisse, docentque plura venerandæ antiquitatis rudera, marmoreæque Romanis signata notis, propè Divi Laurentii inibi situm Templum Parochiale, fragmentum Inscriptionis. Occurrunt verò in tota vicinia murorum veterum fundamenta, marmorum effractorum, columellarum, statuarum, tempore exesa reliquiæ, urnæ sepulcrales, testacea prisce operis vasa, lucernæ fictiles, numismata Romanorum Caesarum effigie, & titulis consignata, quæ facile arguant antiquam incolarum frequentiam, atque hujusce Oppidi amplitudinem. Porro non procul à Ponte S. Clari, quem subterlabitur Ferus fluvius superius memoratus, vivo scopulo incisa sese offert Inscriptio hujusmodi:

*Antiqui-
tatis ca-
rera rudi-
ra.*

H

L. TIN-

L. TINCIUS PACVLVS PERVIVM FECIT.

perenne nominis, publicæque munificentia Lucii Tincii Paculi monumentum, qui, quo tempore Romani rerum potiebantur, per inviam antea rupem ferro excisam, iter toti Provincia peropportunum aperuit. Nec tacendum, quod intra Civitatem Ec-

clesia S. Mariae collegiata, habetur mentio Arae ibidem positæ à Viniciis quibusdam Fratibus Deorum alicui, cui sacrum id Templum, antequam ad Christianos ritus transferretur, creditur existisse. Id docet sequens fragmentum:

VINICIUS SEVERVS
SVO ET L. VINICI LATINI
FRATRIS SVI NOMINE
DAT ARAM.

Hæc de loci antiquitate sat dicta sunt. Agri planities, satis distincta, & pratis admodum late patet: estque in ea ante Portam, quam dicunt Pabuli, *Le Pasquier*, locus ubi juvenus solet in cursu, saltu, jaculo, ballistâ, sclopo, cæterisque ludicris omnis generis corporis exercitationibus exerceri. Planitiem aprici circumcirca coronant colles, vitibus, ac pomiferis nemoribus identidem consiti, in quibus quoties secedere à curis juvat, Cives jucundissimâ perfruuntur rusticatione, saluberrimâ Cæli clementiâ folique latâ amœnitate.

Le Pasquier.

Civitatis elegantia.

Civitas etsi Nobilitate atque incolarum numero cedat Camberio, totius citramontanae Ditionis Metropoli, ab illa tamen proximum locum obtinet ambitu spatioso, elegantibus ædificiis, dispositis hinc inde portibus, directis in rectum viis, & frequentia Civium. Muros habet ex secto lapide structurae veteris turribus intermixtis. In eos ingressum præbent quatuor Portæ ad quatuor Orbis plagas, ex quibus patet egressus ad quatuor invicem disjuncta suburbia. In eis frequentes Artificum Officinæ, quorum plerique cudendis gladiis, cultris, forcipibus, aliisque ferreis hujusmodi instrumentis egregiam navant operam. Castrum, quod est in editiore Civitatis loco Meridiem versus situm, maximo est huic Patriæ ornamento, ac tutamento. Cingitur undi-

Castrum.

que præaltis firmissimi operis Turribus, & quas ædificatas veteres voluerunt æternitati. Ibi suspicienda sitis oportunitas, per amplæ ædes, horti, armamentaria. Ibi mirabere junctam Floræ Belloniam, deliciis terrorem, ac majestatem. Hoc videlicet fuit Gebennensium Comitum, qui fixam ibi habuere sedem, hoc posteriori ævo, Gebennensium Ducum, quoties pro tempore huc divertere ex Gallica Aulâ placuit, habitaculum: Eorum nomine, juri dicendo præerat Consilium, uti nuncupabatur, Præsidiale, in quo Præses unus, duoque Senatorii ordinis Consilarii assidebant. Computorum iidem Cameram constituerant pro Fiscis, patrimonique are administrando, Camberiensium utrumque Curia subalternum. Nunc verò sublato è vivis absque marium successione ultimo Gebennensi Duce Henrico à Sabaudia, suppressisque Anno MDC LIX. duobus hisce Tribunalibus, solus superest Iudex major, à quo appellare licet ad supremum Senatum Camberii residentem.

Judicii forma vetus.

Novæ.

Cæterum, licet olim hanc Civitatem pessum dederint Gothi, postmodum etiam Saraceni: demum verò Anno MCCCC XLVIII. sexto nonas Maji fortuito penè tota incendio conflagraverit, substitit hucusque tamen res Ecclesiastica non modo facta tecta, verum etiam aucta & ampliata. Nam ut omittamus Præfulis Genevensis Carhe-

*Ecclesia
de Gene-
sio.*

Cathedram huc, quandiu per Novatores repetere Genevam non datur, translata, unà cum amplissimo Genevensium S. Petri Canoniorum Collegio, qui Nobilitate non minus, quam scientiâ, & morum probitate commendantur, habet in primis propriam, sub invocatione B. Virginis Deiparæ Canonicalem Basilicam, in qua sub Decano uno Canonici sacris quotidie operantur. In ea videas tumulos postremorum Genevæ Comitum, nec non omnium à Philippo Sabaudo ad Henricum II. usque Gebennesi Comitum, atque Ducum, e regione majoris Aræ, holoserico tectos operimento. Occurrit secundo loco, propè summum Castrum, antiquitate venerandum, Divoque Mauritio Thebaeorum Ductori sacrum, Templum Parochiale. Tum in inferiori Civitate, Ecclesia, Cœnobiumque Fratrum Prædicatorum, Fundatore, ad Annum circiter M CCCC X. Joanne Alermetto, dicto de Embroniaco, oriundo ex hujus nominis Pago non longe sito, qui natalium obscuritatem singulari doctrinâ egregiisque animi dotibus illustrans, ex Episcopo Vivariensi, dein Genevensi, creatus Archiepiscopus Arelatensis, ac S. R. E. Cardinalis, Cancellarius, Episcopus Ostiensis, atque Veliternensis, fundatis etiam in commodum Scholarium Sabaudorum duobus Collegiis, Avenione uno, Genevæ altero, legataque Arelatensi Ecclesiæ suâ Testamento Bibliotheca, immortalia reliquit sui nominis monumenta.

Inter Religiosos hujus Cœnobii alumnos numeratur B. Guilelmus de Orliaco, qui Prædicatorum Ordini adscriptus Anno M CCCC XLVI. postquam Angelicam potius, quam humanam egisset vitam, longè ab hominum consortio, de Superiorum suorum licentia, in Eremo, ad superos evocatus est Anno M CCCC LVIII. translato inde sacro ejus ad hanc Ecclesiam corpore, ubi fulget famâ miraculorum. Addendi Fratres Minores Divi Francisci Conventuales,

quorum Ecclesia agnoscit unum de Lambertorum familia Episcopum, fundatorem: in eaque Canonici Genevenses divina pro tempore persolvere officia distinctis horis consueverunt. Addendi etiam Clerici D. Pauli, quos Barnabitas vocant, quorum Collegium erudiendæ Philosophicis, ac Theologicis studiis Juventuti, ære proprio excitavit hujus Patriæ Civis D. Eustachius de Chappuis Abbas S. Angeli in Guille, libellorum supplicum in Belgio Magister sub Carolo V. Cæsare, à cujus liberali dextera prodiit etiam Collegium aliud, pro Sabaudorum Studentium inopia sublevanda, excitatum in Lovaniensi Academia. Superest Domus Canoniorum S. Augustini Regularium, in S. Sepulcri Ecclesiâ divinis inservientium, in qua asservari fertur Corpus Viri Dei Andreae Principis Antiocheni, quem commendat gratia sanitatum. Domus etiam Militiæ S. Joannis Hierosolymitani, annexa Præceptoris Gebennesi, Equitum Ordinis Melitenis: nec non Fratrum Capuccinorum, situm extra mœnia, elegans Asceterium. Religiosarum Feminarum sex omnino Monasteria numerantur, Clarissarum scilicet, quæ Anno M D XXXV. Genevâ pulsæ, amicum Annessii refugium invenerunt; Visitationis B. Mariæ unum intra, aliud extra muros situm, in quorum priore peculiarem habet venerationem Corpus S. Francisci Salesii Præfultis Genevensis, earundem Sanctimonialium Fundatoris, Viri prudentiâ, scientiâ, & animarum Christo acquirendarum zelo celeberrimi, quem hæc Civitas habuisse Civem, accepisse Antistitem, coluisse viventem, servare extinctum, suspicere Cælitum merito gloriatur; præterea quæ Belliloci, unde prodiere, dicuntur, Cistercienses, ac quæ D. Bernardi institutum sub arctiore observantia profitentur; denique sextum B. Virginis Annunciatæ, huc ex Burgundiæ Comitatu traductæ non ita pridem. Non est hujus instituti enume-

*Femina-
rum Mo-
nasteria*

CIVITAS ANNESSIENSIS.

rare plures, quæ in Genevensi Ducatu
occurrunt, veteres Abbantias, ac Mo-
nasteria, nec plurimas, quæ jure clien-
telari insignia possident in eodem Ca-
stella, atque, ut vocant, Feuda, No-
bilium familias: id enim officeret ei,
quam in hac compendiarie enarratio-
ne sectari cupimus, brevitati.

1. Le Chateau de S. Pierre	2. Le Port de la Sable	3. Le Port de la Sable	4. Le Port de la Sable	5. Le Port de la Sable	6. Le Port de la Sable	7. Le Port de la Sable	8. Le Port de la Sable	9. Le Port de la Sable	10. Le Port de la Sable	11. Le Port de la Sable	12. Le Port de la Sable	13. Le Port de la Sable	14. Le Port de la Sable	15. Le Port de la Sable	16. Le Port de la Sable	17. Le Port de la Sable	18. Le Port de la Sable	19. Le Port de la Sable	20. Le Port de la Sable	21. Le Port de la Sable	22. Le Port de la Sable	23. Le Port de la Sable	24. Le Port de la Sable	25. Le Port de la Sable	26. Le Port de la Sable	27. Le Port de la Sable	28. Le Port de la Sable	29. Le Port de la Sable	30. Le Port de la Sable	31. Le Port de la Sable	32. Le Port de la Sable	33. Le Port de la Sable	34. Le Port de la Sable	35. Le Port de la Sable	36. Le Port de la Sable	37. Le Port de la Sable	38. Le Port de la Sable	39. Le Port de la Sable	40. Le Port de la Sable	41. Le Port de la Sable	42. Le Port de la Sable	43. Le Port de la Sable	44. Le Port de la Sable	45. Le Port de la Sable	46. Le Port de la Sable	47. Le Port de la Sable	48. Le Port de la Sable	49. Le Port de la Sable	50. Le Port de la Sable	51. Le Port de la Sable	52. Le Port de la Sable	53. Le Port de la Sable	54. Le Port de la Sable	55. Le Port de la Sable	56. Le Port de la Sable	57. Le Port de la Sable	58. Le Port de la Sable	59. Le Port de la Sable	60. Le Port de la Sable	61. Le Port de la Sable	62. Le Port de la Sable	63. Le Port de la Sable	64. Le Port de la Sable	65. Le Port de la Sable	66. Le Port de la Sable	67. Le Port de la Sable	68. Le Port de la Sable	69. Le Port de la Sable	70. Le Port de la Sable	71. Le Port de la Sable	72. Le Port de la Sable	73. Le Port de la Sable	74. Le Port de la Sable	75. Le Port de la Sable	76. Le Port de la Sable	77. Le Port de la Sable	78. Le Port de la Sable	79. Le Port de la Sable	80. Le Port de la Sable	81. Le Port de la Sable	82. Le Port de la Sable	83. Le Port de la Sable	84. Le Port de la Sable	85. Le Port de la Sable	86. Le Port de la Sable	87. Le Port de la Sable	88. Le Port de la Sable	89. Le Port de la Sable	90. Le Port de la Sable	91. Le Port de la Sable	92. Le Port de la Sable	93. Le Port de la Sable	94. Le Port de la Sable	95. Le Port de la Sable	96. Le Port de la Sable	97. Le Port de la Sable	98. Le Port de la Sable	99. Le Port de la Sable	100. Le Port de la Sable

C I V I T A S

S. IOANNIS MAURIANENSIS.

M

Auriana, sive, ut nonnulli scriptores efferunt, Maurienna, ea Sabaudia pars est, quae à Montis Cinisii jugo ad Isaram usque flumen XL.

M. P. distantiam dimetitur, Cottias inter, ac Grajas Alpes. Totam Regionem Arcus fluvius præterlabitur, per quem, comiteatu quotidiano, breviorque, ac faciliore viâ, ex Italia aditur Gallia Lugdunensis. Incolas quamvis nonnulli putent eos esse, quos Plinius, ac Strabo Medullos appellaverunt, seu qui Brannovices Cæsari memorantur, nos tamen in ea sententia sumus, ut esse credamus ejusdem Cæsaris lib. 1. Belli Gallici Garocellos, medios inter Vocontios, ac Centrones, id est, inter Montanos, Delphinates, & Tarentasios: eoque magis huic sententiæ adhaeremus, quò in antiquis tabulis, ac monumentis S. Joannis Garocellii vocabulo appellari legimus Civitatis primariæ, quae de agimus, Ecclesiam Cathedralis.

Nominis origo.

Posterioribus sæculis, voce pristina abdicatâ, nomen obtinuit Mauriana: non tamen deductâ, ut quidam putant, denominatione à Mauris, qui circa nongentesimum Christi annum, à Fraxineto Alpinos, Subalpinosque adorti cuncta ejus tractus oppida vastaverunt, teste in Chronicis Frodoardo. Constat siquidem Mauriana vocem esse excursionibus Maurorum, sive Saracenorum antiquiorem, cum in Concilio Romano sub Julio Papa I. ad Annum nostræ salutis CCC XLI. sederit Lucianus, ac Matisconensi ad Annum DLXXXI. subscripserit Iconius, indigitatus Episcopus uterque Maurianensis. Assentimur verò iis, qui sic vocatam sunt arbitrati à Militibus Mauris Alaribus, sive Fortibus, qui quondam Romanis rerum potitis intra Galliarum limites excubabant,

non semel nominati apud Pancirolum in Notitia Imperii Occidentalis, potius quàm à soli colore fusco, quo ut plurimum illa nigrescit, præcipue ubi sectiles lapides ad fastigiandas domos, Templaque aptissimi effodiuntur, transmittunturque Camberium usque & Taurinorum Augustam; atque ubi æris, ferri, chalybisque fodinæ metalli probatissimi copiam præstant Modanensibus, atque Argentinensibus officinis, unde in varias Mundi plagas omnis generis instrumenta magno incolarum commodo distrahuntur.

Alpini Maurianensium Montes, licet alicubi squallidi horroris nonnihil admixtum habeant, tamen ea gaudent pabuli ubertate, tantæque armentorum, ac lactis copiâ, ut lanificii inde, ac lacticiniorum vis maxima efferatur. Iidem ad Septentrionem sylvosi arbores enutriunt mirandæ proceritatis, conficiendis trabibus perquam aptas: quæ verò Meridiem spectant, non carent vineis, amygdalis, tritico, siligine, cæterisque ad victum jumentorum atque hominum necessariis.

S. IOANNIS Civitatem, quam diximus esse totius primariam Regionis, nullus tuctur murorum ambitus, nec sumptuosis illustratur ædificiis Civium privatorum, qui mediocritatis, ac parsimoniae studiosi lucrum ex mercimoniorum exercitio facientes malunt esse divites, quàm videri. Inter publica verò ædificia eminent Ecclesia Cathedralis, ac Palatium Episcopale. Illa D. Joanni Baptista Urbis Tutelari, ac Titulari sacra duos ejusdem Præcursoris digitos, quibus Christum Dominum baptizavit, servat venerabunda, ab Anno usque DC XIII. si Chronicorum scriptori Sigeberto habenda fides, qui virtutem ac nomen S. Joannis Baptista miraculis eo Anno declaratum fuisse narrat apud Urbem Gallia Mauriennam; unde eorundem digitorum figurâ eadem Civitas adhuc utitur pro suorum insignium publico

κ

Sym-

*Sali fer-
tilitas.*

*Civitas
S. Ioan-
nis.*

Ecclesia.

Symbolo tesseraque. Basilica structuram habet operis antiqui, eoque ipso, nec non decem, & octo Canonorum, nonnullorum Capellanorum, minorumque Clericorum numero, qui facris inibi navant operam, maxime commendatur. Visitur in ea sepulcrum Ludovici de Gorrevodo Maurianensis Præfulis, S. R. E. Cardinalis, ac Ducis Sabaudia ad Lateranensem Synodum quondam Oratoris; nec non Ogerii ante Annum MCCCCXL. atque Petri Lamberti, Anno MDLXXX. Mauria-

nensium similiter Episcoporum. Mar-^{Tumulus}moreus, qui ante fores Ecclesiæ eminent, ^{Maurus-}antiquitatem redolens tumulus, sinu suo fovet ossa Humberti, Amedei I. à Cauda cognominati, atque Bonifacii Comitum Sabaudia, & Mauriana, quibus eo quod viventes in eadem Ecclesiam Regiâ munificentia plurima contulissent, posteriori awo Canonorum Collegium, grati animi ergo hoc ibidem apposuit, quod rescribere non piget, perennis memoria monumentum.

HUMBERTO, AMEDEO CAUDA, BONIFACIO,
MAURIANÆ PRIMVM, DEINDE SABAVDIE COMITIBVS,
QVI ADEPTA REBVS GLORIOSE GESTIS IMMORTALITATE,
HOC TVMVLO QUIESCUNT,
CANONICI MAURIANENSES,
TVM, NE TAM INSIGNIVM PRINCIPVM MEMORIA
TEMPORE DEPERIRET,
CVM, VT AB ILLIS IN ECCLÆ, ET DIVINI CVLTVS AVGMENTVM
LIBERALITER EROGATA AGNOSKERENT,
PONENDVM CVRAVERVNT.
VIX SATIS VNVS ERAT TRINIS VIVENTIBVS ORBIS:
TRINORVM EST CINERI SOLA SED URNA SATIS.
VIVE ERGO HVMANÆ MORTIS MEMOR, ATQVE PERENNE,
VIRTVTES PRÆTER, DISCE MANERE NIHIL.

*Turris
Campanaria*

Prope Templum eminent altissima molis Turris campanaria ex seculo compacta lapide, quam ante Christiana fidei introductionem, à Romanis ex veterum traditione, nonnulli fuisse positam arbitrantur. Non longe occurrit per amplum Palatium Episcopale, cujus aedes Philibertus Millicus Maurianensis Antistes, vel auxit, vel instauravit: eas vero qui nunc vivit, Præful vigilantissimus, Hercules de Berzetis, novis structuris cumulatus exornavit. Superfunt ad Occidentale Urbis latus Ecclesia, Divo Christophoro dicata, Parochialis: ad Orientale vero Fratrum Capuccinorum Cœnobium, Petri Lamberti Maurianensis Episcopi, cujus supra fecimus mentionem, munificum opus, Viri non minus pii, quam docti, & liberalis, quippe qui informanda in litteris Iuventuti etiam Collegium excitavit. Adest denique e regione Basilica Cathedralis, Sanctimonialium Cisterciensium, sub Divi Bernardi titulo Monasterium; ut omittam Domum excipiendis pauperibus hospitem, ac Laicorum, quos Pœnitentes vulgus nominat, sodalitium.

*Palatium
Episcopale*

Dioecesis est satis ampla, cum centum circiter Parœciis Episcopus iudicat spirituale: interque eas celebrantur, sive commerciorum frequentia, sive populi numerositate, seu denique prisca Dominorum suorum nobilitate, Camera Aquabella, Argentina, S. Andrea, Modana, Terminionis Oppida. Quod ad ipsum Episcopum attinet, is est unus e suffraganeis Archiepiscopi Viennensis, usus aliquando titulo Principis. Præfert etiamnum titulum Comitum, ob nonnulla, ut vocant, feudalia loca, quæ possidet clientelari Ducis Sabaudia beneficio. Paruit olim Civitas, cum toto Comitatu, Burgundionibus ad Annum usque MXXXVIII. quo Rex Romanorum Conradus illam solo tenuis pene everfam submitit Guidoni, qui à suis partibus stabat, Episcopo Taurinensi. Recuperavit tamen brevi, simul cum ædificiis, Præfulatus honorem, & dignitatem, claruitque deinceps magis, ex quo Beroldi Saxonis posteris illam ditioni suæ adicientes, faustis omnibus, dicti sunt Comites Mauriana.

TONO.

EXPOSITIO
S. PATRI

D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

IN
S. PATRI
D. N. S. P. R. I. A. N. I. S. S. I. S.

CIVITAS SANCTI JOHANNI MAURITIA NENSIS

A. Basilica S AN CT I JOHANN I	L. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
B. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	M. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
C. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	N. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
D. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	O. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
E. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	P. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
F. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	Q. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
G. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	R. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
H. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	S. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI
I. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI	T. S AN CT I JOHANN I S AN CT I MARTINI

T O N O N V M.

Antuates, quorum mentio apud Cæsarem Belli Galli- ci lib. 3. Veragris proximi Sedunis- que, nomen pristinum jam diu ami- serunt, eos enim

*Regio
Chabla-
sensis
fuit.*

ex multis sæculis Chablasienses, sive Chablayfios appellamus. Horum Re- gio multo angustioribus nunc, quam olim, terminis circumcluditur; siqui- dem numerasse perhibetur non modo fitos hinc inde cunctos ad Lacum Le- manum populos, verum etiam pleros- que e finitimis Inalpinis, qui à flumi- nis Rhodani ad Octodorum ripis, ad Genevensis usque agri terminos perti- nebant. Partem, quæ orientem So- lem spectat, inferiorque Vallesia dicitur, Seduni, junctis Gallis, Bernen- sibusque per vim occuparunt Anno MDXXXVI. quo tempore Carolum cognomento Bonum Ducem Sabau- diae adversantis Fortunæ casus exagi- tarunt. Illa verò, quæ adhuc pacifice à Regiis ejusdem successoribus possi- detur, in spiritualibusque agnoscit Episcopum Genevensis, confines ha- bet ab Oriente Veragros, seu Valle- siam, quam modo dixi, inferiorem, *BasValey*, ab Austro Focuates, *Faucigny*, ab Occidente Gebennetium, *Genevois*, à Septentrione Lemantum Lacum, *Lac de Geneve*, Dranciam inter ac Arvam fluvios, atque eò ulterius etiam, si Ga- liardi, ac Terniaci Ditiones, quas Bai- livatus vocant, intra eos terminos in- cludamus. Hanc primam omnium Provinciam Sabaudi Principes sub Ducatus titulo possederunt, quamvis vulgò Sabaudia tantum Comites di- cerentur. Est omnium citra Alpes sitarum, quas nunc iidem possident, amoenissima, atque omnis generis fructuum feracissima, tritici præfer- tim, cujus nisi annonæ caritas obstat, quod raro admodum evenit, maxi- mam finitimis populis copiam submi-

*Fertili-
ssim.*

nistrat. Hinc nonnulli Chables, unde *Nominis
Origo.* postea factum *Chablais*, quasi *Champs à
bleds*, ejus nominis etymon interpre- tantur. Quæ continuata soli planities sensim assurgit, vitibus consitos ha- bet colles, pomiferis nemoribus inter- mixtos, in quibus edito loco sita No- bilium Palatia, & Castella, jucundo Lemani Lacus prospectu, nec non Lausanensis Genevensisque tractus, ac circumsitaram vallium oblectan- tur. Siquæ aliquando placeat liberius rusticari, præstat sylvosa vicinia fera- rum aviumque venationem, quæ lo- ca Sabaudis Principibus, dum citra Alpes degerent, olim fuerant in deli- ciis. Montes, quos alibi videas hor- ridos, sterilesque, lactis tantum abun- dant pabulis, ut ibi numerosissimos incolæ alant greges, butyrique ac caseorum vim magnam distribuunt, maximo sui ipsorum emolumento, in populos circumstantes; ad quos, mi- nimo impendio, per Lemantum vide- licet, navigio pervehuntur. Hisce commodis junctâ copiosa, exquisita- que, ex eodem Lacu, piscatio, con- fert non modo vitæ necessaria, verum etiam soli salique delicias incolenti- bus. Non omittendus Fons, Tonono quinque passuum millibus distans, foetens quodammodo, Iosia Simlero teste, cui cum quiddam albi, & pinguis supernatet, tactu oleoso, eâ materiâ quidam ad lucernas alendas utuntur.

Tononum primarium hujusce Duca- tus Oppidum, propè eundem Lacum, super editiore planitie in longum pro- tenditur situ, cui similem non facile alibi videas, jucundissimo. Nullos ha- bet, qui arceant hostem, muros: olim tamen securitatem præstabat eminens ad Meridionalem plagam firmissimi operis Castrum, altis Turribus cir- cumseptum, in quo diuturnam fecere habitationem Amedeus VIII. ejus- que Filius Ludovicus, ac postmodum ejusdem Nepos B. Amedeus IX. Sa- *S. Ame-
dei IX.
patria.* baudia Ducis, quorum postremum

*Tononi
Oppidi
situm.*

L

Anno

Anno MCCCCXXXV. Cal. Februarii, die albo lapillo signanda, Anna de Lusignano Mater ex Regalibus Cypri, ibidem peperit, singulare, ob constantem Sanctimoniam famam, miraculorumque crebram patratiorem, hujus Patriae decus, & ornamentum. Hujus Castri aedes, Bernensium incurtionibus, ex Vaudensium, Genevensiumque defectione hostiliter grassantium, dirutae & incensae, Patrum memoria solo tenuis aequatae sunt, suppeditatae, ex earum ruderibus, Religiosis materiae aedificiis. Nunc publicae deambulationi destinata patet ibidem, quam Plateam vocant, area spatiosa. Privatuum domorum, quamvis antiquitatem ut plurimum redolentium, satis elegans est structura. His tamen omnibus praestat plus quam privatae magnificentiae constructum ab Alberto Eugenio Gebennensi, Lullini Marchione, Sabaudici torquis Equite, hujusque Provinciae, dum viveret, Rectore vigilantissimo, suspiciendae molis Palatium, in quo praeter spatiosissimarum aedium rectam architectationem, praeterque inibi congestam pretiosissimam omnis generis suppellectilem, ac in primis ea, quae perita manus, sculpendo, pingendoque, suppeditare potuit, ornamenta, videas pone constitutum, atque undique muro cinctum amplissimo ambitu viridarium, in quo cae varietate ars lusit ingeniosa, ut, quocumque oculi inciderint, habeant unde maxime delectentur. Miraberis ibi retentas manu arbusculas, buxos in formas mille descriptas, humum semper vernantibus plantis, & floribus picturatum, ludicra aquarum spectacula, fontes, piscinas, nymphæa candidis marmoribus septa, quae omnia, extincto eodem absque liberis Marchione, possidet nunc Maria à Geneva, Pancalerii Marchionissa, ejusdem Soror.

*Palatium
Marchionis
Lullini*

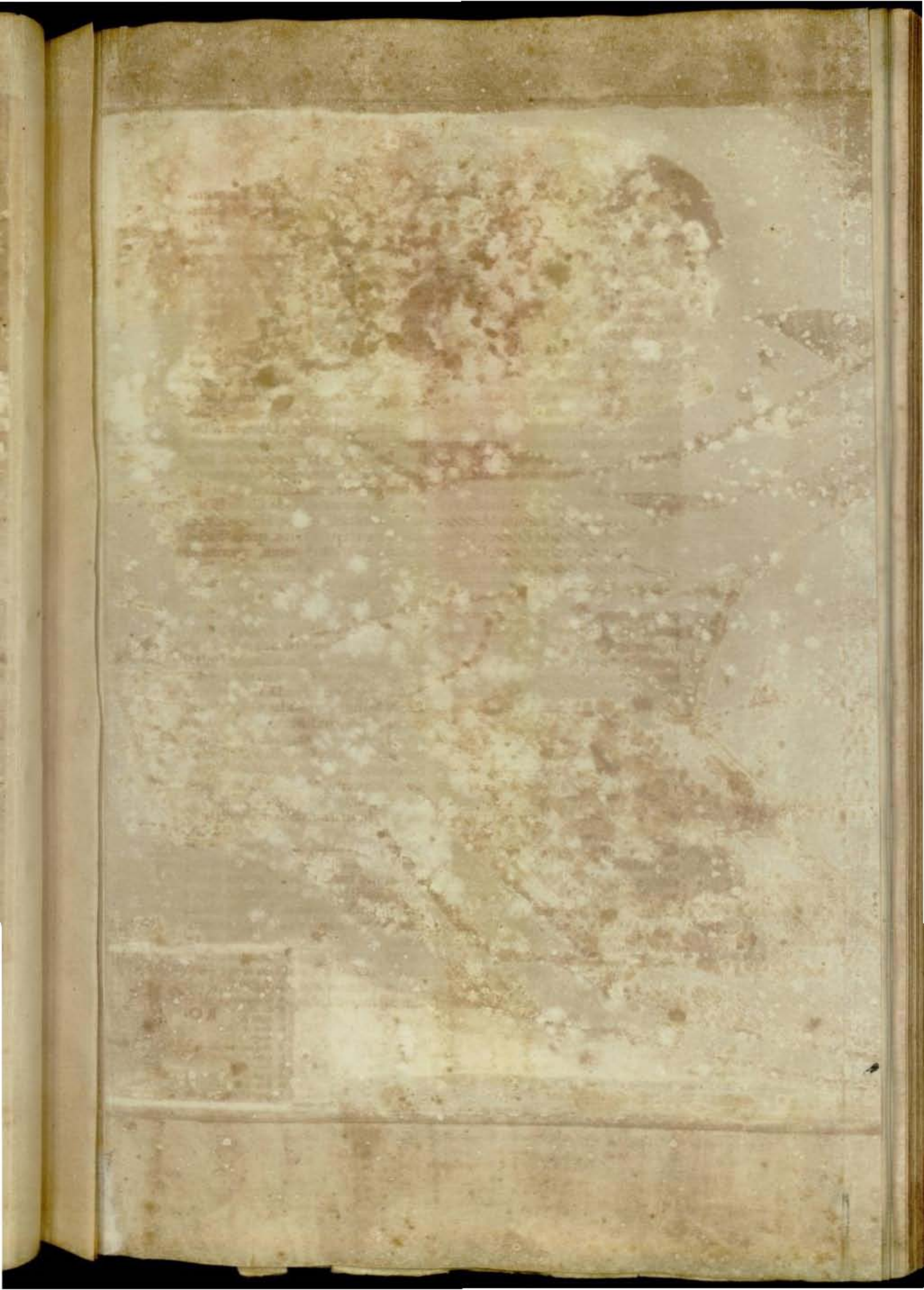
*Ejus Viridarium
amplissimum.*

Templa.

Quae autem multo magis Oppidum exornant sunt Deo sacrata Templa,

aedesque Virorum, atque Foeminarum Religiosae. Nam praeter Parochialem Ecclesiam sub titulo Beatae Mariae de Commiseratione, vulgo *Notre Dame de Compassion*, ubi visitur marmoreum simulacrum Beati Amedei Ducis Sabaudiae, de quo supra meminimus, ad cuius hic populus patrociniū, veneratione speciali, confugere consuevit, occurrit Domus, *la Sainte Maison* nominata, Clericorum saecularium, qui communem servantes vivendi modum, communique utentes mensa, eidem Ecclesiae inserviunt. His ab instituto Presbyterorum Romanae Congregationis Oratorii à Divo Philippo Nerio adinventae non difformibus, Carolus Emanuel I. Dux Sabaudiae Tononi piae munificentiae sedem delegit, ut doctrinam & exemplo continerent in Fide Catholicos, ac circumhabitantium Hæreticorum studerent conversioni: quod hactenus egregie praestiterunt, praecunte S. Francisco Salesio postmodum Praefule Genevensi, qui ejusdem Domus fuit primus Praefectus & Moderator. Ad hoc ipsum autem sese praestant Coadjutores, Clerici S. Pauli, dicti Barnabitarum, quibus est elegans, sita in Oppidi umbilico, Ecclesia, & Collegium, vacantque erudiendae pietate & litteris juventuti: D. Francisci de Paula Minimi, Fundatore Lullini, quem supra diximus, Marchione, qui eisdem è regione sui Palatii nobile construxit Templum, Coenobiumque: ac non procul ab Oppido, Capuccini. Foeminarum Sanctimonialium tria Monasteria numerantur, Ursularum scilicet, Visitationis, atque Annunciationis B. Mariae Virginis nuncupatae. Quod attinet ad justitiam populo ministrandam, sedem hic habet Iudex, quem majorem appellant, à quo, uti à reliquis per totam Sabaudiam Tribunalibus, provocatur ad Senatum Camberiensem.

*Justitiae
Administratione
ratio.*

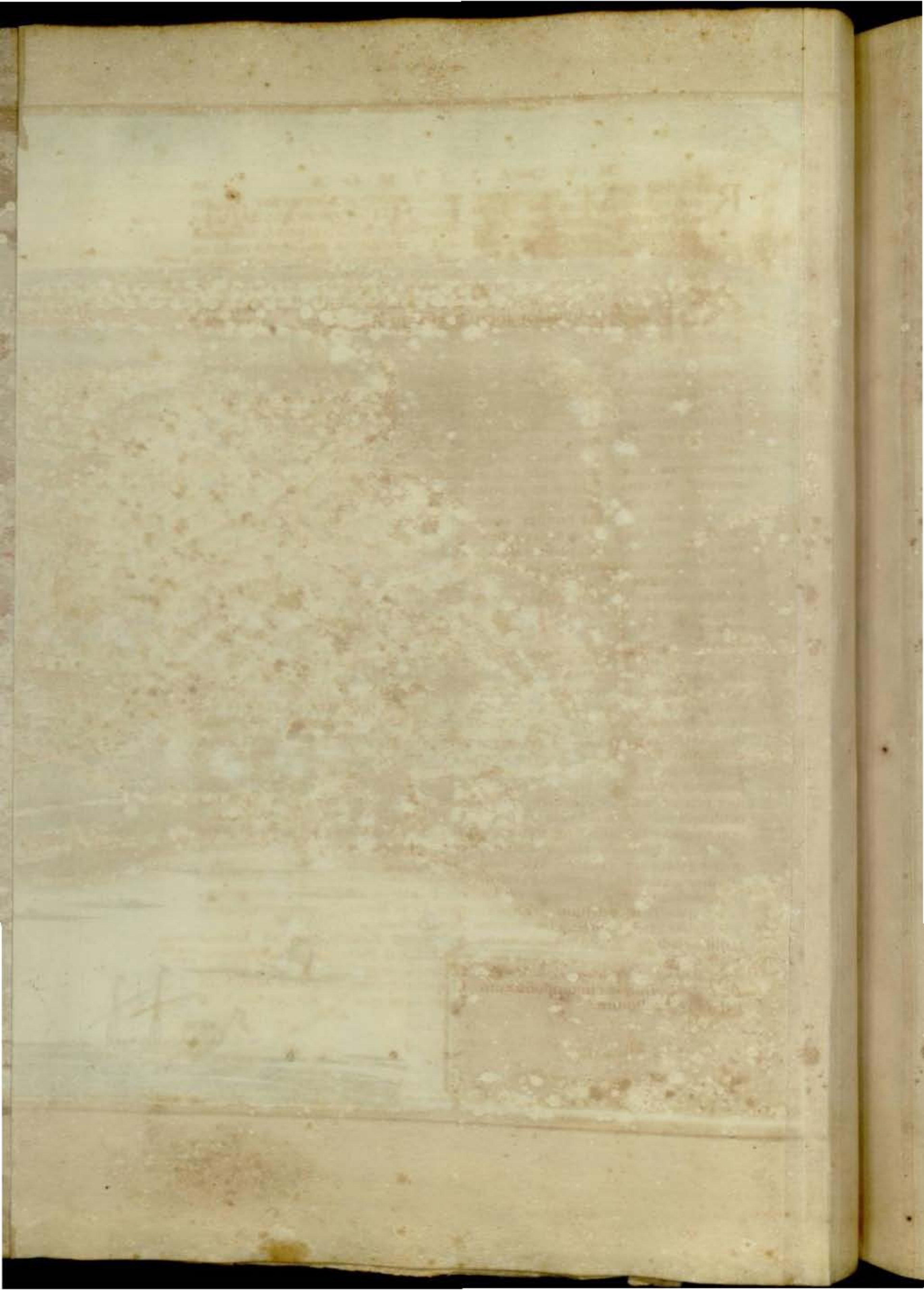

- A. Place ou fort de Capitan de Serrano
- B. La Santa Catalina
- C. Collège de Notre Dame de Compagnie
- D. La Grande Terrasse
- E. La Plaza de Ysla
- F. Collège de St. Augustin
- G. Fort de St. Pedro
- H. Fort de St. Juan
- I. Ancien Fort de St. Juan
- J. Fort de St. Juan
- K. Collège de St. Augustin
- L. Fort de St. Juan
- M. Fort de St. Juan
- N. Fort de St. Juan
- O. Fort de St. Juan
- P. Collège de St. Augustin

- 1. Collège de Saxe des Sarrasins en face du Collège de la P. Marie.*
2. Fort de Saxe.
3. La Bastille bâtie de la main de l'ennemi.
4. Collège de Saxe des Sarrasins.
5. Fort de Saxe.
6. Collège de Saxe des Sarrasins.
7. Fort de Saxe de Saxe.
8. Fort de Saxe de Saxe.
9. Fort de Saxe de Saxe.
10. Fort de Saxe de Saxe.
11. Fort de Saxe de Saxe.
12. Fort de Saxe de Saxe.
13. Fort de Saxe de Saxe.
14. Fort de Saxe de Saxe.
15. Fort de Saxe de Saxe.
16. Fort de Saxe de Saxe.
17. Fort de Saxe de Saxe.
18. Fort de Saxe de Saxe.
19. Fort de Saxe de Saxe.
20. Fort de Saxe de Saxe.
21. Fort de Saxe de Saxe.
22. Fort de Saxe de Saxe.
23. Fort de Saxe de Saxe.
24. Fort de Saxe de Saxe.
25. Fort de Saxe de Saxe.
26. Fort de Saxe de Saxe.
27. Fort de Saxe de Saxe.
28. Fort de Saxe de Saxe.
29. Fort de Saxe de Saxe.
30. Fort de Saxe de Saxe.
31. Fort de Saxe de Saxe.
32. Fort de Saxe de Saxe.
33. Fort de Saxe de Saxe.
34. Fort de Saxe de Saxe.
35. Fort de Saxe de Saxe.
36. Fort de Saxe de Saxe.
37. Fort de Saxe de Saxe.
38. Fort de Saxe de Saxe.
39. Fort de Saxe de Saxe.
40. Fort de Saxe de Saxe.
41. Fort de Saxe de Saxe.
42. Fort de Saxe de Saxe.
43. Fort de Saxe de Saxe.
44. Fort de Saxe de Saxe.
45. Fort de Saxe de Saxe.
46. Fort de Saxe de Saxe.
47. Fort de Saxe de Saxe.
48. Fort de Saxe de Saxe.
49. Fort de Saxe de Saxe.
50. Fort de Saxe de Saxe.
51. Fort de Saxe de Saxe.
52. Fort de Saxe de Saxe.
53. Fort de Saxe de Saxe.
54. Fort de Saxe de Saxe.
55. Fort de Saxe de Saxe.
56. Fort de Saxe de Saxe.
57. Fort de Saxe de Saxe.
58. Fort de Saxe de Saxe.
59. Fort de Saxe de Saxe.
60. Fort de Saxe de Saxe.
61. Fort de Saxe de Saxe.
62. Fort de Saxe de Saxe.
63. Fort de Saxe de Saxe.
64. Fort de Saxe de Saxe.
65. Fort de Saxe de Saxe.
66. Fort de Saxe de Saxe.
67. Fort de Saxe de Saxe.
68. Fort de Saxe de Saxe.
69. Fort de Saxe de Saxe.
70. Fort de Saxe de Saxe.
71. Fort de Saxe de Saxe.
72. Fort de Saxe de Saxe.
73. Fort de Saxe de Saxe.
74. Fort de Saxe de Saxe.
75. Fort de Saxe de Saxe.
76. Fort de Saxe de Saxe.
77. Fort de Saxe de Saxe.
78. Fort de Saxe de Saxe.
79. Fort de Saxe de Saxe.
80. Fort de Saxe de Saxe.
81. Fort de Saxe de Saxe.
82. Fort de Saxe de Saxe.
83. Fort de Saxe de Saxe.
84. Fort de Saxe de Saxe.
85. Fort de Saxe de Saxe.
86. Fort de Saxe de Saxe.
87. Fort de Saxe de Saxe.
88. Fort de Saxe de Saxe.
89. Fort de Saxe de Saxe.
90. Fort de Saxe de Saxe.
91. Fort de Saxe de Saxe.
92. Fort de Saxe de Saxe.
93. Fort de Saxe de Saxe.
94. Fort de Saxe de Saxe.
95. Fort de Saxe de Saxe.
96. Fort de Saxe de Saxe.
97. Fort de Saxe de Saxe.
98. Fort de Saxe de Saxe.
99. Fort de Saxe de Saxe.
100. Fort de Saxe de Saxe.

ROMILIACVM.

Sicut

Endentibus, usitatio-
tatiore via, Cam-
berium Annessia-
co, occurrit post
duarum leucarum
spatium Romilia-
cum, Allobrogi-
bus *Romilly*, Du-
catus Sabaudia Oppidum, in edita
planitie, situ tamen amoenissimo, ædi-
ficatum, inter Ceranum & Nephum
fluvios, quorum alveus, altioribus
hinc inde ripis coercitus, agris minus
officit circumstantibus, quoties multo
tumescunt imbres, quam alibi soleat
evenire. Vtrumque fluvium premit
firmissimus secti lapidis pons: Ne-
phum quidem unico tantum con-
structus fornice, Ceranum vero duo-
bus, plusquam triginta pedum altitu-
dine, ob profunditatem, quam dixi,
alvei, arcuatus. Elegans Sacellum
utrique superædificatum addit, cum
religiosa veneratione, decorem, ac tu-
tamentum. Cingebatur olim Oppi-
dum veteris structura muro, habebat-
que ex uno quidem latere super præ-
alta rupe turratum Castrum; ex alio
verò, ad memoratorum fluminum
confluentes recentioris operis Arcem
à Carolo Emanuele I. Sabaudia Duce
structam, quæ omnia Ludovicus XIII.
Galliarum Rex Anno MDCXXX.
dum Montem-Melianum obsidione
premeret, solo æquari iussit. Super-
sunt privatorum aptissime disposita,
oculisque mirifice arridentia ædificia,
non magno impendio strui solita ope
lapidis in hoc solo frequentissimi,
quem mollatium vocant. Hic dum
effoditur, facillime ferro cedit, effos-
sum, sectum, atque ad aerem obdu-
rescens, ferri naturam induit. Ea por-
rò ædificia à tribus circiter incolarum
millibus habitantur, inter quos multi
præstant avitâ Nobilitate, utpote Pro-
ceres *de Beaufort, de Salagina, de Mouxii,
de Maillard*; alique circumpositorum
Domini Castellorum.

*Ædifi-
cium
materia.*

*Civium
numerus
& præ-
stantia.*

Non ita facile dictu fuerit, quan-
tum ex loci opportunitate, nec non
ex mercium importatione ac expor-
tatione incolæ lucrum capiant, juncto
præsertim Mercatuum, ut vocant,
ac publicarum, statis anni tempo-
ribus Nundinarum commodo, ad
quas ex valde remotis partibus con-
veniunt Mercatores, juncto etiam
admodum amplo Foro sive Platea,
porticibus undique circumdata, ta-
bernis, & officinis, in quibus
abundè prostant quæ veniunt emun-
turve. Præcipuum tamen Romilia-
censibus provenit à tritici vendi-
tione emolumentum, cujus cum
sit tanta agrorum vicinia, ea impri-
mis, quæ Albanesi dicitur, feracis-
sima, magnam in Alpinos cerere
desitutos ejus transmittunt copiam.
Abundant etiam cæteris fructibus,
qui non modo ad vitæ supplendam
necessitatem, verum etiam ad delicias
expetuntur. Hinc fit, ut advenas sæpe
trahat hujus Patriæ incolatus: præci-
pue cum inibi habeant, quo pietas,
ac religiosus erga Deum cultus com-
mode exerceatur.

*Romilia-
cum Em-
porium
celebre.*

Etenim præter Templum loci pri-
mariū, Prioratus titulo insignis, ju-
risque Benedictinorum Taolierensis
instituti Monachorum, ubi tamen sæ-
culares Presbyteri vacant parochiali-
bus ministrandis, ornatur duabus Vi-
rorum Regularium Domibus, duabus
etiam Fœminarum: Capuccinorum
videlicet Cœnobio, nec non Colle-
gio Oratorii Clericorum, qui inter
cætera pia opera student informanda
bonis moribus, ac litteris juventuti:
Sanctimonialium denique Visitatio-
nis B. Mariæ Virginis, atque earum,
quæ Divi Bernardi nominantur, Ci-
sterciensium.

Templa.

Parebat Romiliacum ad Annum
MCCCXC. Petro Comiti Gebennen-
si, qui cum absque maribus obiisset,
Oppidum cessit in Dotis Margaritæ
Januillanæ ejus Vxoris, quam Viro
M rule-

*Denimo-
rum mu-
tatio.*

tulerat, restituendæ, compensatio-
nem. Ab ea Amedeus VIII. Comes
Sabaudia Anno MCCCXI. emptio-
ne idem Oppidum acquisivit, Fri-
derico Lotharingo, quem illa ite-

ratis nuptiis Maritum sibi fecerat,
venditioni consentiente: ex quo tem-
pore Romiliacum, reliquo Sabaudia
Ducatus annexum, legitime possede-
runt Amedei posterius ac successores.

A Templum Parochiale Sanctae Justae & Procuria Benedicti
 B Templum & Castellum S. Petri Capucinum
 C Templum & Monasterium Sancti Bernardi
 D Templum & Monasterium S. Mariae Nativitatis
 E Castellum, & Scola Annua JESU
 F Fons lapideus ab Scola Annua JESU
 G Fons marinus ut nudi foret
 H Forum mercatorum, ab Imperatoribus regnum
 I Porta Castellana K Casus regium
 L Scola, et Procuria S. Mariae Christi
 M Scola & Procuria S. Petri
 N Scola Florum O Scola Florum

GRATIANE
AD A. V. P. A.

AQVÆ GRATIANÆ IN SABAVDIA.

Satur.

*Nomina
orig.*

*Inscri-
ptio.*

AD sextum à Camberio, secundumque à Burgeti Lacu, Boream versus, lapidem, occurrit illustre Oppidum *Aix*, quò, non ex Sabaudia modo, verum etiam ex tota Gallia, Helvetia, Italia convenire quotannis solent non pauci, interque eos primates viri, quos curare male affecta corpora thermarum beneficio juvat. Aquæ inibi saluberrimæ, uberrimæque scaturientes nomen loco (quod alibi

per Europam contigit) indiderunt. Aquas Allobrogum dixit Romana Antiquitas, sive, ut nonnemo asserit, Gratianas, à Gratiano videlicet Augusto instauratore, quo tempore is intra Galliarum fines versatus, Gratianopoli ampliata, loca finitima exornavit, priusquam Maximi Tyranni insidiis necaretur. Ab hisce Aquis Oppidani Aquenses dicti, veteri lapidi, ibidem prisca inter rudera invento, commemorantur, quem Pingonius, dum patrias Sabaudia antiquitates lustraret exscripsit lujusmodi:

D. M.
D. TITI DOMITINI
POSSESSOR AQVENSES
ET D. TITIVS DOMITIVS
PATRI.

Alia quamplura videre est intra eundem locum, non modò signata notis sepulcralibus, cenotaphia, & positos prisca titulos, verum etiam integras ferme adhuc, mirandæ molis substructiones, indubia Romanorum, hanc olim regionem frequentantium, magnificentia argumenta.

*Arcus
Lucii
Pompeii
Campani.*

Ea inter, omnino visendus Arcus marmoreus, quem hic Lectori ex archetypo effigiatum representamus, à Lucio Pompeio Campano superstitionis ostentatione positus, non alium ad usum, quam asservandis propinquorum suorum cineribus, quos octo urna summam inter, mediamque coronam ordine recto disposita continebant. Nunc, ex parte labefactato, Barbarorum invidia, sive alia temporum injuria, eodem supernè Arcu, restant solum totidem, inter se æqualis structurae cellulae, sarcophagis suis vacuae, superstite tamen adhuc sub unaquaque earum titulo, seu dicere mavis apposità à structore Inscriptio-

ne. Visitur etiam alia, prægrandibus faxis compacta, quadrata moles, Deorum credita quondam Fanum, quæ impræsentiarum ei, quod commemorabimus infra, adhæret Castro.

Aquæ trifariam intra Oppidi ejusdem septa divisa, suis etiam ipsæ muniuntur circumquaque operis prisca, non tantum muris, fornicibusque, verum marmorearum etiam deambulationum, aliorumque hujusmodi ornamentorum reliquiis. Id generis ædificia Romani quondam struxere sumptuosissima, quæ aprica, quæ opaca, soli scilicet, umbræve, prout morbi, curationisve ratio exigebat, excipiendæ. Fontium eorundem ille, qui uberibus admodum venis medio ferme Oppido profilit, cujusque superstructionem recentioris ævi additamento credimus instauratam, Thermarum indigitatur vocabulo Regiarum, *Le bain Royal*. Reliquorum, quos delineatos vides pone Oppidi ejusdem muros, unus quidem à sulphure, N cujus

*Fontium
nomina &
natura.*

cujus odore infectas emittit aquas, alius verò ab alumine, cujus saporem atramento futorio mixtum profert, cognominatur.

*Oppidi
forma
fructu-
ra.*

Loci totius spatium, quod inæqualiter rotundam, ac ab imo in summum sensim gradientem figuram exhibet, vetusti operis ex secto lapide, atque ad certa spatia quadratis distinctus turribus, murus claudit: præterquam ad Australem plagam, ubi potiori ex parte eodem disjecto muro, aquæ in unum alveum confluentes, fossæ ac mœnium vicem præstant. Ad Orientem per amplo, sive Palatio, sive Castro, partim veteris, partim recentis structuræ munitur, decoraturque, additis hinc inde viridariis peramœnis, ubi loci Toparcha ex Seycellensi familia, & ex inelytis Marchionibus Cameræ, *de la Chambre*, ut perhibent, oriundus proprios lares habet. Non longe à Castro patet princeps Oppidi Porta Camberium Sabaudia Metropolitim spectans; ex adverso verò illa, quæ dicitur *de Chantagne*. Inter utramque, forum admodum spatiosum, quotidianis mercimoniis, atque annuis nundinis opportunum. Superest tertia montanæ proximior regioni, dicta de Rumiliaco, quam ingredi, egredique assolent ii, quibus in circumpositos Pagos, & loca in montibus sita lubet excurrere.

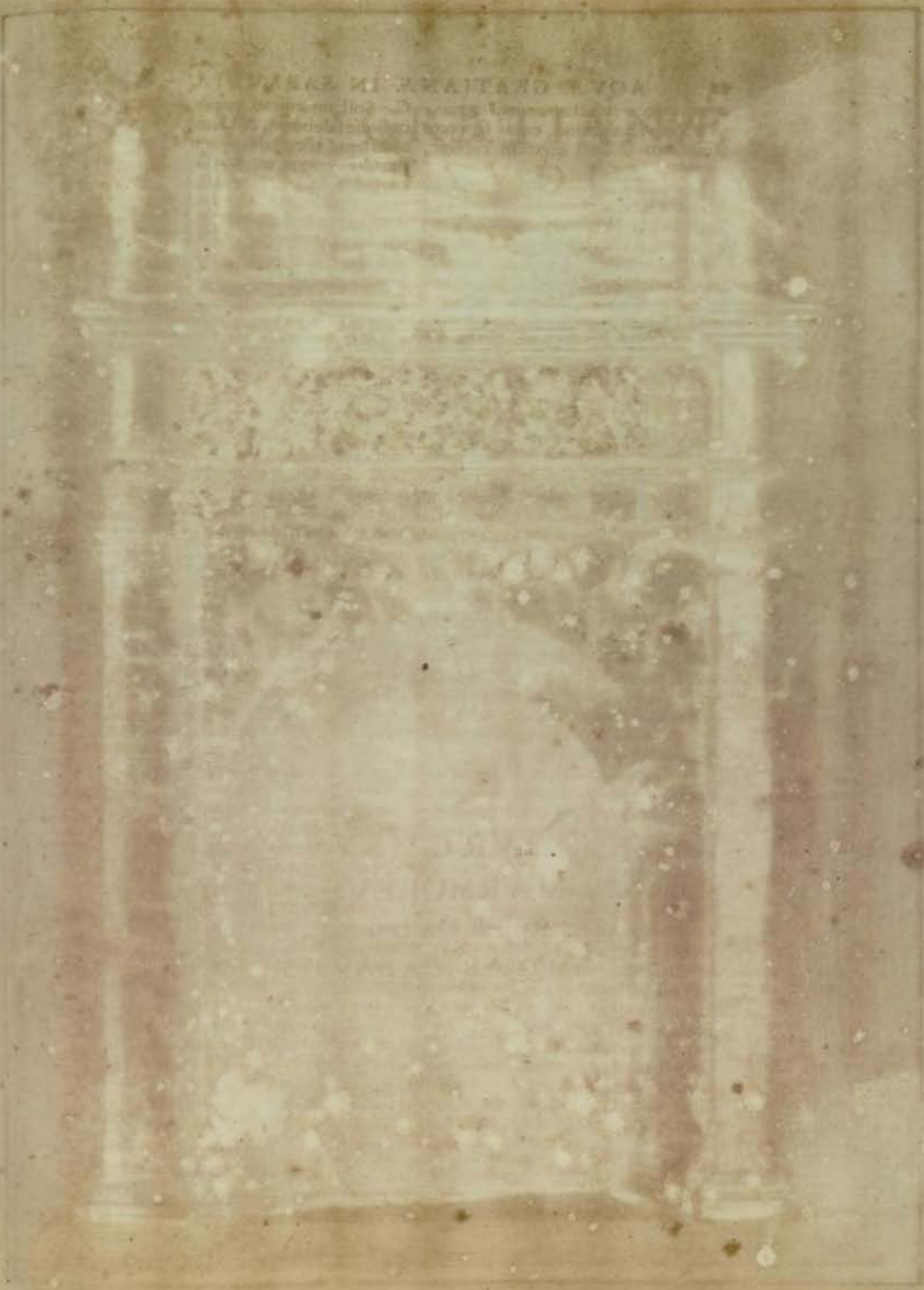
*Agri ad
juventu
naturæ.*

Ager, cum partim in planitiem extendatur, partim leniter assurgat in colles, diversisque aquarum ductibus irrigetur, paucis (dummodo sedula incolarum accedat industria) cedit fertilitate: unde fit, ut diversa ex hoc solo gignantur fructuum genera ad humanæ vitæ necessitatem non modo, verum & delicias. Venationi, ob silvarum infrequentiam, non adeo aptus locus; hunc tamen defectum supplet in vicino Burgeti lacu piscatio copio-

sa. Soli amœnitati respondet aeris, cælique salubritas, & clementia, quæ, accedente thermalium aquarum usu, præsentem contra morbos remedio, in causa est, ut incolæ credantur diu vivere, serò mori.

Quod ad jurisdictionem attinet, in temporalibus Duci Sabauda paret: in Spiritualibus, Gratianopolitani Aquarum Gratianarum Oppidum est portio Episcopatus. Nobilitatur verò in Matrice, sub invocatione S. Crucis, Ecclesia, subque Decani unius, ut vocant, primaria Dignitate, Canonico-rum Collegio, cujus, sive dotator, sive ditator fuisse creditur toto orbe notissimus ille Claudius à Seycello, *Claudius à Seycello*, ex Illustrissimorum, quos dixi, Loci Toparcharum sanguine procreatus, juris utriusque, historiæ, atque eloquentiæ laude conspicuus (uti testantur non pauca ab eo edita quondam volumina, quæ sæpius typis cusa, quæ manu scripta) Ludovici XII. Francorum Regis Consiliarius, & supplicum libellorum Magister, Præsul deinde Massiliensis, postmodum Abbas S. Pontii Niciensis, ab eodem Francorum Rege ad Lateranensem Synodum Anno M D XIII. Legatus, ac demum Archiepiscopus Taurinensis.

Habet præterea eidem Collegiæ junctam administrationem Sacramentorum: extra Oppidum aliud minoris structuræ Templum D. Paulo Apostolo dicatum Parochiale: Domum, intra murorum septa excipiendis pauperibus hospitem, ac Laicorum, quos Pœnitentes vocant, juxta positum Sodalitium: quibus sacris ædificiis construendis, prisca, quæ identidem occurrunt, rudera, materiam magna ex parte suppeditarunt, quam oculis cernere datur in magnæ molis saxis, in quibus à Romanis insculpta plerumque Symbola, & characteres.

AYX

SPARTANUS
L. CAESAR
L. AETIUS
C. MARCIUS
M. ANTONIUS
L. AEMILIUS
L. AEMILIUS
L. AEMILIUS
L. AEMILIUS

L. POMPEIUS CAMPANVS
VIVVS FECH I

ARCUS
MARMOREVS
Apud Castrum
AQVAR SABAVD.

1. Fontaine de la Vierge
2. Fontaine de la Vierge
3. Fontaine de la Vierge
4. Fontaine de la Vierge
5. Fontaine de la Vierge
6. Fontaine de la Vierge
7. Fontaine de la Vierge
8. Fontaine de la Vierge
9. Fontaine de la Vierge
10. Fontaine de la Vierge
11. Fontaine de la Vierge
12. Fontaine de la Vierge
13. Fontaine de la Vierge
14. Fontaine de la Vierge
15. Fontaine de la Vierge
16. Fontaine de la Vierge
17. Fontaine de la Vierge
18. Fontaine de la Vierge
19. Fontaine de la Vierge
20. Fontaine de la Vierge

168

SALANCIA.

Alancia (quam nonnulli memoratam Planco, M. T. Ciceronis Epistolarum lib. 10. ep. 23. Civaroneni putant) dicta Sabaudorum vulgo

Salanche, primarium Fociniaci superioris, ac amplissimum ejus Provinciae Oppidum, situ montoso sedet super sinistram Arvæ annis propè labentis ripam. Loci structura, quamvis moenibus destituti, venerandam præfert antiquitatem, etsi bellorum

injuriâ non semel labefactatam. Antiquitatis indicia sunt plura, quæ præstant, prisca ævi rudera, inter quæ duæ ad Passiacum, vulgò *Passy*, qui locus, vini generosi copiâ celebratus, non multum distat, marmoreæ Inscriptiones, testes peculiaris veterum incolarum erga Martis nomen superstitionis religionis. Vtramque in sua Historia Sabaudica exhibet Samuel Guichenonus; priorem quidem, in qua mentio Lucii Vibi Vestini Duumviri juri dicundo, ac Triumviri loco Præfecti Prætorio, hisce conceptam verbis:

MARTI AVG
PRO SALVTE
L. VIBI L. FIL.
FLAVINI
L. VIBVS VESTINVS
PATER
II VIR IVR. DIC
II VIR LOCO P.P
EX VOTO.

Inscriptio

Alterum verò, memorem Auli Isucti Voltuaturi Flaminis Augustalis, ac Duumviri Aærarii, his notis insculptum:

MARTI
A. ISVCTVS A F
VOLT VATVRVS
FLAMEN AVG
II VIR AERARI
EX VOTO.

Inscriptio

Pro sui amplitudine, Oppidum frequentissime habitat: quippe quod quatuor animarum millia, eoque amplius, numerare perhibeatur. Nec desunt plures familiæ inter Nobiles merito computatæ, quæ circumstitis Castellis, Pagisque, Ducis Sabaudia Beneficiariæ dominantur.

Civium numerus

Mercatorum, aliorumque advenarum huc accessus quotidianus, ad hebdomadaria mercimonia, vendendi emendique studio, confluentium,

Proventus

ad statas præcipue statis anni temporibus nundinas, quarum beneficio ingens equini, ac bubuli gregis numerus, caseorum, reliquorumque lacticianorum, lanificii præterea, ferramentorumque omnis generis magna vis, aliæque merces ad externos exportantur, pecuniæ verò, singulari incolarum utilitate, importantur. Hinc fit, ut sicuti Salancia eâ, quam dixi, amplitudine superat cetera Fociniacensis Oppida Ditionis, sic opibus nulli cedat.

O Argu-

*Edifi-
cia pu-
blica.*

Argumento sunt (præter intrinsecus, extrinsecusque ornatas privatorum ædes) publica ædificia, inter quæ eminent primarium loci Templum, insignis Canoniorum Collegio, quibus unus Decanus præest, & qui Campimoniti, Sabaudorum idiomate *Chamonte*, loci in eo tractu non postremi, redditus admodum pingues percipiunt. Prostant insuper publica gymnasia,

destinata erudiendæ bonis litteris juventuti; elegans Fratrum minorum D. Francisci, quos Capuccinos vocant, Cœnobium; ac demum Ursularum Sanctimonialium Monasterium. Quod ad iustitiam populo ministrandam attinet, servata utitur in Sabaudica Ditione consuetudine, provocandi scilicet à majori, quem habet, Iudice ad Senatum Camberiensem.

*Iuris di-
visioni ra-
tio.*

1. L'Église Cathédrale de St. Jacques le premier des Chapelles de
 2. Le Chapitre de Sainte Marie
 3. L'Église de St. Augustin de 1566
 4. L'Église de St. Laurent de 1839 Capucins

5. L'Église de St. Laurent de 1786
 6. L'Église paroissiale de St. Jean de Châtillon
 7. Le Château des Bourbons des Comtes de Savoie
 8. Le Fort de St. Julien de St. Julien de Talloires
 9. Le Fort de St. Antoine de St. Julien de Talloires

SALANCHE

10. Le Grand Parc de Savoie
 11. Le Fort de St. Julien de 1786
 12. Le Fort de St. Julien de 1786
 13. Le Fort de St. Julien de 1786
 14. Le Fort de St. Julien de 1786

15. Le Fort de St. Julien de 1786
 16. Le Fort de St. Julien de 1786
 17. Le Fort de St. Julien de 1786
 18. Le Fort de St. Julien de 1786

B O N A V I L L A

I N

F O C V N A T I B V S.

*Fociniaci
nomen.*

Confinit.

Ociniacum, aliàs Falciniacum, Sabaudis *Faucigny*, olim inhabitavisse putantur ii, qui dicuntur in Pliniana Trophæi Alpini Inscriptiōe Focunates, sive, ut quidam malunt legere, Focunates. Terminantur ab Oriente Salassis, Veragrisque, *Val d'Aoste, Valey*; ab Austro Centronibus, *Tarentaise*; ab Occasu, Ducatu Genevesii, *Genevois*; à Septentrione, Antuatibus, *Clablays*. Regio, quæ XII. circiter in longitudinem, atque IV. in latitudinem Germanicas leucas patet, à fluvio Drancia, & Arva intersecatur, qui ex altissimis, æternæque glacie rigentibus Montium rupibus ortum ducunt, miscenturque, ille quidem Lemano Lacui Ripaliam inter, ac Aquianum, hic vero Rhodano amni infra Genevam Urbem, cursu longiore, ac transversum obliquiore; ambo terris, quoties immodicis augmentur imbribus, ruinosi. Quamvis autem eadem Regio sit continuatis montibus ut plurimum intersepta, in ea præcipue parte, quæ Fociniacum superius nominatur; quæ tamen interjacent valles, gaudent pabulis adeo exquisitis, ut boum, ac pecoris plurimos nutriant greges, carniūque, ac lacticionum admodum probatorum transmittant, quantum vix credi possit, non modo ad Genevenses, Lugdunensesque, verum etiam in Helvetios, ac Germanos. Hæc præcipue industria incolæ habent unde ditescant, frumento cæteroqui minus abundantes, quippe quibus montium asperitas, frigidumque cælum opimam Cererem interdicunt: cujus tamen loco non desunt

Soli natura.

aliæ tritici species, seriùs licet maturæ, quibus panem conficiant, alanturque.

Oppida porro, ac Pagi Parochiales, quorum numerus ad nonaginta circiter computatur, parent in spiritualibus Episcopo Genevensi, in temporalibus vero agnoscunt Regiam Ducis Sabaudia Celsitudinem ab Anno MCCXXXIII. quo Agnetem, Natam, ac Hæredem Aymonis Fociniaci Reguli, Vxorem duxit Petrus Sabaudia Comes. Ab eo tempore hanc Provinciam possident successores, quamvis à Delphinis Viennensibus sæpe bello tentatam. Ornatur ea titulo Dynastia, seu magis dicere Baroniam, distribuiturque in decem Decurias, quas vulgo nominant Mandamenta.

Dominium pernet quor.

Inter ea, quæ ad Fociniacum superius pertinent, primum facile locum obtinet Salancia, *Salanche*; inferioris vero primaria est, suo non indigna nomine, cujus hic representamus faciem, Bonavilla, ad dexteram Arva fluminis, in triangularem ferme formam, amœno, ac plano loco ædificata. Ad Septentrionem, situ editiore, habet veteris structuræ Castrum expugnatum non ita facile, rotundis quatuor ad angulos Turribus ex secto lapide circumseptum, quas ædificavisse Bona de Borbonio Vxor Amedei VI. Sabaudia Comitum, cognomento Viridis, perhibetur. Inde ad Orientem simplex, absque aggere terræ, murus; ex alia parte, fluvii altioris alveus, ponte longo coercitus, præstat Oppido tutamentum. Medio loco visitur amplum forum, in quod desinunt tres, juncto ad invicem spatio distinctæ, ac in latitudinem satis patentes, viæ, elegantibus hinc inde ornata ædificiis (quorum non pauca

Bonavilla sita & forma.

P

Pala-

BONAVILLA IN FOCVNATIBVS.

Palatiorum nomine quis dignetur) Parochiali insuper Templo, Barnabitarum Collegio, Majoris Judicis, qui toti, tam superiori, quam inferiori Fociniaco, jus dicit Tribunali, ac demum frequentia bis mille, eoque amplius incolarum.

*Civium
quorundam
Nobilitas,
&
doctrina.*

Inter hos plerique Nobiles in primis Pobelli Proceres, Comites S. Albani, quorum superba aedes Urbanis minime cedunt Palatiis magnificentia, atque architectatione: nec non Milliotti, ex quibus progenitus Ludovicus, Magnus priore saeculo Sabaudiae Cancellarius, cujus Filium

Philibertum, ac Nepotem Paulum Episcopales, Archiepiscopalesque Tiara Patrum nostrorum memoria decorarunt. Hic sedem fixerunt alii, quos brevitatis causa omittimus, armis conspicui, sive toga. Mirum vero, quantum ingenii acumine in litterarum studiis profecerint non pauci ex hac patria oriundi, quos longum esset enumerare. Non reticendi tamen Petrus Monodus, ac Philibertus Moneus, ambo e Societate Iesu, ambo rariis exculti disciplinis, qui doctissimis omnis generis voluminibus nomen suum consecrarunt aeternitati.

BONNEVILLE

A. Château de Sarrasin . E. La Rivière d'Arve
 B. L'église Paroissiale . C. Collège . F. La Rivière Arve
 C. Collège . G. Cour des Bénédictins . G. Port de la ville de Genève
 D. Arrière de Tillé . H. Port de la ville de la Roche

A Q V I A N V M

I N

C H A B L A S I I S.

Situs.*Nominis origo.**Oppidi forma.*

Onono tendentibus (quà continuatur via æquior) in Vallesiam, duarum leucarum spatium, occurrit Aquianum, Allobrogibus *Enlan*, sumptà denominatione à pluribus limpidissimorum fontium aquis, à quibus jugiter irrigatur, & quæ publica scaturiunt in hominum usum ac jumentorum.

Oppidi amœna facies aprico cælo secus Lacus Lemani ripam in longum protenditur, situ plano. Estque vetere muro, quâ parte à lacu recedit, septum, licet alicubi, temporum injuriâ, ruinam passio, seu fatifcente. Ultra hunc, satis amplo necitur suburbio, & quâ respicit collium declivia, habet rudera priscaæ structuræ turriti Castrî, in quo habitasse quondam perhibentur ii, qui jure clientelari, sub supremo Ducis Sabaudi, cui Oppidum parer, dominio, jus huic dicebant loco, inter quos fuere Montis Falconis Domini. Platea hebdomadariis mercimoniis, ac annuis nundinationibus celebris, viæque recto ordine disposita habent hinc inde sat elegantes domos, quæ frequenti incolarum numero habitantur, inter quos plerique jure merito inter Nobiles computati: utpote S. Pauli, Varasii, Bloniaci que Dynastæ, quorum sumptuosa Palatia, hortique amœnissimi, Lacus, cui

proximè imminent, Lausanensisque ultra Lacum Provinciæ, aspectu jucundissimo perfriuntur.

Ad Suburbii borealem extremitatem, è regione ejusdem Lacus, se offert locus, leucæ unius longitudine spatiosus, nemore infrugifero confusus, oblectationique publicæ opportunus, in quem, arcantibus æstivum calorem umbris, convenire solent quicumque deambulando, ludendove levare cupiunt animum à curis defatigatum.

Non reticenda ruralia Nobilium in collibus hinc inde adfurgentibus diverticula, quæ Dominis suis præstant simul commoda, & delicias.

Quod attinet ad ædificia Divino cultui destinata, ornatur Aquianum duabus Parochialibus Ecclesiis, quarum una præfert titulum Virginis Deiparæ, alia vero B. Catharinæ Virginis, & Martyris. Harum priori inserviunt plures Clerici ac Presbyteri Sæculares, eique addit decus, ac majestatem præcelsæ molis, visendæque structuræ Turris Campanaria, ex secto compacta lapide, marmoribusque fastigiata. Inest præterea ipso suburbii initio Fratrum Minorum, quos de Observantia dicunt, Cœnobium, atque ubi idem suburbium Oppido connectitur, Clarissarum Virginum Monasterium, cum sua admōdum ornata utrumque Ecclesia: quæ omnia arguant Oppidi splendorem, atque incolentium pietatem.

*Ambulacrum publicum.**Ruralia Nobilium diverticula.**Templa & Cœnobium.*

- A. Eglise Paroissiale de St. Marc.
- B. Eglise Paroissiale de St. Catherine.
- C. Mesures de Sainte Claire.
- D. Couvent des Cordeliers de l'Observance.
- E. Ancien Chateau de Savoie.
- F. Hotel des.
- G. Parc de l'eglise de Thomas.
- H. Le grand Fontaine.
- I. Abbat de Marce.
- K. Chateau de l'eglise de Notre-Dame.
- L. Le Chateau de Fleury.
- M. Le Chateau de Marce.
- N. Le Chateau de St. Paul.

appartenant au
Comte de Savoie

R O C H I A.

Situa.

Bi extrema Gebennesi Ducatus Ora nectitur Fociniaco, non procul à Borno Fluvio, qui modico intervallo in Arvam exoneratur, suspiciendam se præbet Roehia, sive Rupes, Sabaudis *La Roche*, Patrum nostrorum memoriâ celebrata, quippe quæ vigente inter Sabaudos & Gallos bello, admodum firmo eorundem Sabaudorum Ducis præsidio, ac copiis teneretur. Nomen dedit ingens Rupes ad Oppidi partem Orientalem, solo hinc inde avulsa, eique imposta olim lapidea formæ rotundæ Turris præcella, atque adeo eminens illam undecunque prospectantibus loci index.

*Nominis origo.**Agri circumscripti amœnitatis.*

Circumsiti, ac pro tractibus angustiis satis patentes agri, lætâ gaudent amœnitate, variique generis fructuum ubertate, campis distincti, ac pratis, nec non etiam viridariis, quibus gratiam addit commoda, aquarum allabentium beneficio, irrigatio, ac solers incolarum industria.

Oppidum ipsum, in collis declivio situm, sensim ascendit, eoque magis reddit ædificiorum suorum spectabilem elegantiam, & non spernendam ambitus amplitudinem, muro, veteris quidem, adhuc tamen consistentis structuræ circumdatam, absque interiori, ut nunc fieri assolet, terræ aggeri: cujus vice, distinctæ æqualibus spatiis Turres mœnibus coronam addunt, ac tutamentum.

Habitatorum numerus & studia.

Habitatorum duo circiter millia inibi numerantur, quos inter non pauci Nobiles, reliqui mercatores, Artificesque Coriarii præcipuè, sutoresque,

qui, conficiendis calceis peculiariùs studentes, eos in regiones longè positas distrahere consueverunt.

Nec Mercurii tantum incolæ studiosi, verum etiam Apollinis, ac Minervæ: ut enim adolescentes possint litteris commodius informari, R. P. Philibertus *de la Taverge*, ex hujusce Oppidi Nobilissima familia oriundus, loco opportunissimo Collegium aperuit, Scholam curâ Societatis Iesu Patribus, quorum institutum profitebatur, demandatâ. Hi verò præter litterarias disciplinas, viam salutis edocent populum, confessiones audiendo, Catechismum explicando, atque frequenter concionando. Superest ea, in qua parochialia ministrantur, Basilica satis ampla D. Joanni Baptistæ sacra, Canoniorum duodecim numero, quorum prima Dignitas Primicerius, secunda Archidiaconus, tertia Custos, insignita: præterea ad Oppidi extremitatem Orientalem prope Turrim recentè structum Capuccinorum Cœnobium: nec non Foeminarum Cisterciensî Regulæ, sub Divi Bernardi vocabulo addictarum, situm extra Oppidum, Monasterium.

Edificia publica.

Iurisdictio, loci districtusque, suprema est penes Regiam Sabaudia Ducis Celsitudinem, ad cuius Curiam Camberii residentem, ut in reliqua Sabaudica Ditione, à minoris, majorisque Iudicis placitis provocatur. Infimam, ceteraque jura feudalia, titulo Baronatus ornata, possidet Maria à Geneva Pancalerii in Pedemontana Regione Marchionissa, quæ à majoribus suis, unâ cum opulentissimo patrimonio, pietatem, largitatemque, ac, supra sexum, animi magnitudinem accepit hereditariam.

Iurisdictio penes quem sit.

RUPES LA ROCHE
ALLOBROGUM vulgo

Index rerum
notabilium.

1. Rura Rauri.
2. Aera Rauri.
3. Rauriella.
4. Praesidium, vulgo
le Canton.
5. Castellum Rauri.

- A. Caput Aegidii Rauri, et Rauri.
- B. Templum S. Columbae Sanctae JESU.
- C. Templum Parochiale S. de Rauri.
- D. Templum S. Margheritae, Rauriella S. Rauri.
- E. Templum S. Leonardi Caput Rauri.
- F. Confraternitas S. Spiritus Rauri.
- G. Rauriella Rauri.
- H. Rauriella.

ALTAECVMBÆ
IN SABAVDIA
ABBATIA.

Situs.

Fons ad mirationem.

Abbatie fundator.

Viri Illustres qui hinc prodierunt.

Altacumbæ Dicesis Genevensis inelyta Abbatia, ad radices Cari montis sita, super Burgeti lacus ripam Meridionalem, propius ipsum Lacum primum constructa est, situ humiliore, uti Cumbæ Francicum nomen sonat, postmodum ad aliquanto altiore, ubi nunc est, locum translata, propè celebrem scilicet quendam Fontem e vivo Saxo scaturientem, qui cum identidem maris fluxum, refluxumque imitatus, profiliat, resiliatque, Fons admirationis ab incolis causæ nesciis appellatur.

Abbatiam fundavit Anno Christi M C XXV. Amedeus III. Comes Sabaudia, deductis eo loci Monachis, qui ad Sessinæ Montis crepidinem, propè Grangensem Pagum, quâ Rumiaticum itur, debebant, ab Alpium, vulgò d. *Aulps*, Monasterio dependentibus, qui cum olim profiterentur D. Basilii institutum, hortatore D. Bernardo Abbate Claravallensi, arctiorem Cisterciensium Regulam sunt amplexi, fueruntque per plura sæcula religiositate morum, ac vitæ innocentia commendati.

Hinc prodierunt non pauci toto orbe illustres Viri, quos inter censentur duo summi Pontifices, Cælestinus IV. ad Annum M C C XLI. olim Gaufridus Castilioncus, Mediolanensis, ut vulgò indigitatur, seu, ut nonnemo scripsit, ex illustri Familia Dominorum de *Chastillon*, qui locus ab Altacumba non multum distat, oriundus: nec non ad Annum M C C LXXVII. Ioannes Caietanus de Vrsinis Romanus, qui post adeptum Pontificatum

dictus est Nicolaus III. pietate uterque, scientiâ, atque Apostolicâ sollicitudine laudatissimus.

Ex quo Abbatia in Commendam, ut vocant, redacta est, jure Patronatus ex fundatione, Abbatem pro tempore nominat Dux Sabaudia, à quo obtinet privilegium speciale sedendi, uti Senator natus, in Curia, sive Senatu Cambertensi; eidem Principi jure Clientelari adstrictus, ob Dominium præcipue Meiriaci in Sabaudia Oppidi, ex Thomæ I. Sabaudia Comitum gratiosa donatione, Galliarumque Regi ob Lavorium ultra Rhodanum Fluvium in Beugesio, ex Ludovici I. à Sabaudia Vaudii Baronis pia largitione.

Monasterium ipsum, quod longè latèque super utramque lacus prædicti ripam prospectum habet, eidemque annexum Templum, structuram præ se fert antiqui operis, & quæ Gothicum redolet, satis amplam. Decorabatur olim picturis, signis, columnis, areisque, ac marmoreis ornamentis, ibidem Sabaudorum Principum liberalitate collatis: at potissimam eorum partem temporum vicissitudo, ac, ex quo Abbatia Regulari Abbate destituta est, hominum incuria labefactavit.

Capella, quam vocant Principum, ab Aymone Sabaudia Comite constructa ad dexteram ingredientium, adhuc integra perseverat, commendatque structoris sui acceptam ab Avis jure hæreditario junctam magnificentia pietatem. Aliud intra Ecclesiam Divis Benedicto, & Bernardo Abbatibus sacellum eleganti structura posuit Bona de Borbonio Amedei VI. Vxor, Sabaudia Comitissa. Sacra hæc septa visere consueverunt, quicun-

Abbatem qui nominat, & ejus privilegia.

Monasterii ipsius descriptio.

Capella Principum.

Sacellum D. Benedicti & Bernardi.

cunque scrutari gaudent Regiæ Domus Sabaudicæ propaginem, transmissaque ad nos ex prisca saculis monumenta, insignia, tesseras, symbola, inscriptos titulos, epitaphia, cœnotaphia, quæ omnia non modicum afferunt scribentibus Historiam adjumentum.

Principum Sabaudicæ sepulchra, & simulacra.

Videas ibi in Capitulo, Claustrum inter, atque Ecclesiam, ab Anno usque M C L X X V I I I. candido marmore elegantissimè expressum Humbertum I I I. Comitem Sabaudicæ, & Maurianæ, probitatis eximiæ, Principem. Intrâ Ecclesiam, propè Altare majus, ære ad amussim elaborato Bonifacium de Sabaudia, qui Anno M C C L X X. obiit Archiepiscopus Cantuariensis, atque Angliæ Primas, uti notatur addita inscriptione. In Principum, cujus meminimus, Capella, Aymonis Sabaudicæ Comitis, ejusque Vxoris Yolantis de Monteferrato, marmorea, quæ ab Anno M C C C X L I I I. pios fervant cineres, simulacra. Non longè Ludovici I. de Sabaudia, Vaudii Baronis, unâ cum Coniuge Ioanna de Monteforti representatam post Annum M C C C I I. eodem marmore, quod cedere nescit tempori, spectare licebit animi fortitudinem. Ac demum Humberti Sabaudicæ Nothi, Anno M C C C X C V I I. ad superos evocati, iis, quibus toties hostem vicit, indutum armis, quibus adhuc vel jacens, vel marmoreus timeatur. Legitur hæcenus epitaphium Amedei I V. Sabaudorum Comitis Anno M C C L I I I. inibi tumulati. Perit verò non ita pridem illud, quod ejus fratri Wilhelmo Præsuli Leodiensi, ac Valentinesi post An-

num M C C X X X I X. positum legebatur. Nec jam amplius spectare datur peculiaria monumenta Heroum, quos præclare gesta immortalitate donarunt, Petri, Philippi, Amedei V. cum Sibilla de Baugiaco Vxore, atque Ioanne Filio, Eduardi, Amedei V I. cognomento Viridis, Amedei V I I. dicti Rubei, Philiberti I. Philippi I I. ab Anno M C C L X V I I I. ad M C C C C L X X X I I. Sabaudicæ Comitum, sive Ducum: Thomæ Comitis Maurianensis. Ludovici I I. Vaudensium Baronis, aliorumque Principum Sabaudorum, adeo ut, Aufonio teste Epigr. 35. frustra

Miramur perisse homines & monumenta fatiscunt.

Mors etiam saxit, nominibusque venit.

Hi enim, licet eorum tumuli non appareat certus locus, titulusque, postquam dum viverent, in Altæcumbæ ornatum effuderunt thesaurorum, & patrimonii sui partem, iidem dum morerentur, elegerunt sibi ipsis apud Altacumbenses Monachos sepulturam, ut ab eis haberentur apud Deum in quotidianis precibus commendati. Superest visenda Sacra gaza intimæ Sacristiæ: ibi enim qui curiosius contemplantur veneranda Lypsana Sacrorumque Reliquias plures auro, argentoque inclusas. Phrygio textu picta Ecclesiæ paramenta, donaria pretiosa, interque ea aureum colli gestamen Amedei V I. superius memorati, Ordinis Sabaudici, quem Collaris, seu Virginis Annunciata, dicunt Institutoris, facile arguet ex ea quæ nunc est, qualis, quantaque olim fuerit Altacumba.

STARK BOND

ALEXANDER

SALES

OF

THE

PROPERTY

OF

THE

STATE

OF

NEW

YORK

AND

THE

COUNTY

OF

WEST

CHESHIRE

A. *Petit de l'abbaye.*
B. *Église.*
C. *Chapelle des Princes.*

D. *Grand corps de Logis.*
E. *Lac du Bourget.*
F. *Ancienne porte de l'abbaye.*

ABBAYE D'HAUTECOMBE.

G. *Tour de la Touraille.*
H. *Saint Innocent.*
I. *Aix.*

L. *Colline de Trévins.*
AMSTELADANI.
Apud Joannem Blaro.

V I A N O V A
A D C R O T T A M
I N S A B A V D I A .

*Romano-
rum 1773-
tis Con-
tinuata
hac age-
ritur.*

Um eos, qui ex Lugdunensi Gallia in Sabaudiam, atque inde in Italiam progredi festinabant, arduum olim alicubi iter remoraretur, Romani, priscis seculis rerum Domini, non longe à Scalarum Oppido, Gallis *les Eschelles*, viæ in viva rupe aperiendæ videntur animum addixisse, divisis secus Guierum flumen ingentibus ferro scopulis, quæ ineluctabili horrescebant Montis crepidines præcipitio. Quamvis tamen nihil non cedere Romanae potentiae videretur, primâ apposita, postremam operi manum nequaquam apposuerant. Nam neque Vallium anfractibus, erecto, ubi res poscebat, aggere obviam itum est; neque summi Iugi angustias adeo dilatantur, ut non homines, ac iumenta modo, verum etiam currus, quadrigasque admitteret; neque quod caput est, eidem viæ per Montes sibi invicem succedentes, continuatâ munitione ita consuluerunt, ut liber redderetur viatorum ultrò, citroque commeantium transitus.

*Carolus
Emanuel
II. eam
aperuit.*

Id debebatur CAROLI EMANUELIS II. Allobrogum Ducis magnificentiae, qui, cum eo esset ingenio, ut nihil intentatum relinqueret, resque, quò magis ab aliis desperatas, facilius, feliciusque amplecteretur, ut primùm animadvertit, se eo factò, non suorum modo, verum etiam exterorum comodo consulturum, rem adeò urgere aggressus est, ut antequam diem extremum clauderet (quod nimis propere in ipso juventutis flore Anno Christi MDC LXXV. contigisse dolendum est) eandem cum summa

omnium admiratione, ac seculorum omnium plausu, ad finem, exitumque perduxerit.

Igitur excisa primùm altiùs eà, quam Romani centum, non amplius, pedes tentarunt, Scalarum rupe, munitam novis aggeribus, fornibus, pontibus viam ibidem aperuit, per quam licet, sic exposcente situ, modò ascendendum, modò descendendum sit, tamen, vel à sibi invicem occurrentibus bigis, & curribus, securè commodèque transitur: continuatâ ad marginem, pectore tenus exfurgente, lorica, ut lapsus in præcipitium, quod semper in conspectu est, periculum avertatur. Quia verò arduus admodum Aquabelletæ Mons, per quem transeundum erat, ascensum habebat, descensumque duarum leucarum spatio perdifficilem, ubi autem recedebant introrsum Valles, imbrium injuriâ, hominumque incuriâ fatiscensibus priscis substructionibus, agrè admodum itabatur, relictâ ad sinistram ex Gallia venientium Aquabelletâ, viam novam ad dexteram excogitavit, quæ à Ponte Bonivicini, cujus media pars ad Gallos, media ad Sabaudos spectat, per Crotta, quem dicunt Montem, Camberium usque Sabaudia Metropolitim, flexu faciliore, quamvis nonnihil fortasse longiore, perduceret.

Obstabat audaci cœpto solum alicubi sic depressum, stagnans, ac paludosum, ut sustinendis equorum unguis par non esset, alibi verò Montis conscensio sic prærupta, ut vel peditibus ipsis invia, horrorem præ impendentium scopulorum insuperabili altitudine incuteret intuentibus. Cuncti propositum laudare, plerique exitum desperare. At ille, quæ erat animi

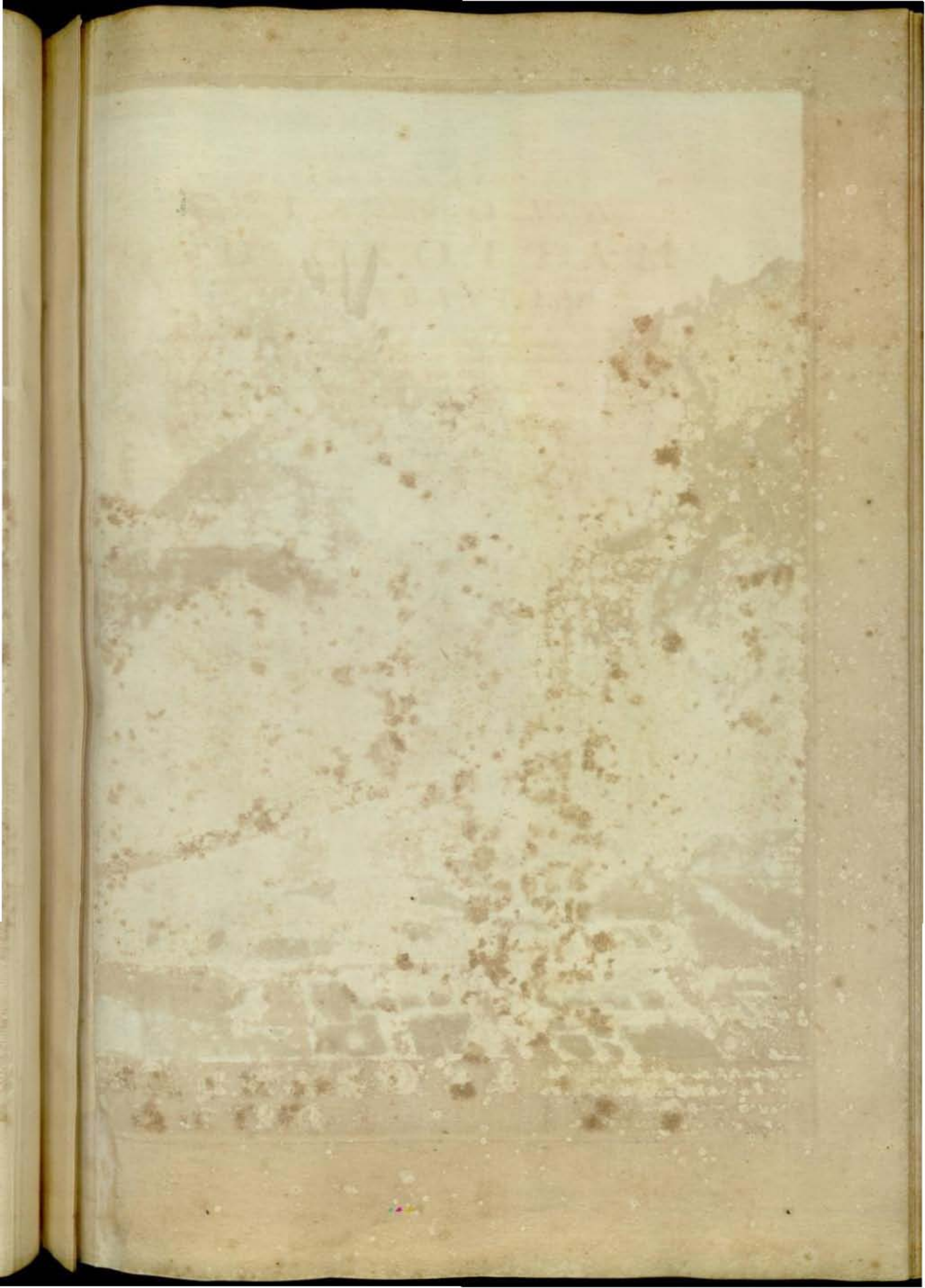
T

magni-

magnitudine, postquam aggestis, ubi locus stagnabat, alte lapidibus, fabuloque, ductaque hinc inde, ad averte-
 tendam aquarum redundantiam, fossa, ita planitiem elevasset, ut nihil à cœno, lutoque, quod non parum viatoribus jumentisque officere solet, timendum esset; crepidinem montis incredibili impensa aggressus, diductis trium mille passuum spatio scopulis, erectis muris, jactis pontibus, viam aditu facilem, ad verticem ejusdem Montis usque perduxit. Ibi cum per ducentos, eoque amplius passus immani præcellsum Iugum horresceret præcipitio, perfractis in immensum ferro, flammæque imis rupium visceribus, adjecto ad æquandam loci declivitate muro, sexaginta alicubi pedes

alto, ac ex sectis lapidibus loricato, nec non ductis ad haurienda supernè decidentium rivulorum impedimenta, cœcis ad latus canalibus, Viam duodecim pedes latam aperuit, munivit, stravit, quâ liberè eam intercursantibus viatoribus, vehiculis, ac quadrigis, continuatis inde in Maurianensem usque Vallem, Cinisiumque Montem operibus, publica gentium commercia, Italia cum Gallia junctionem, vel reluctante per Alpiam septa naturâ, quin immo Orbis totius commoda, proprio nutu, proprio sumptu, proprio ingenio stabilivit. Hujusce æterni beneficii index, loco præfati Montis editiore, inter marmorea, quæ hic ad vivum representata volumus, ornamenta sese offert Inscriptio.

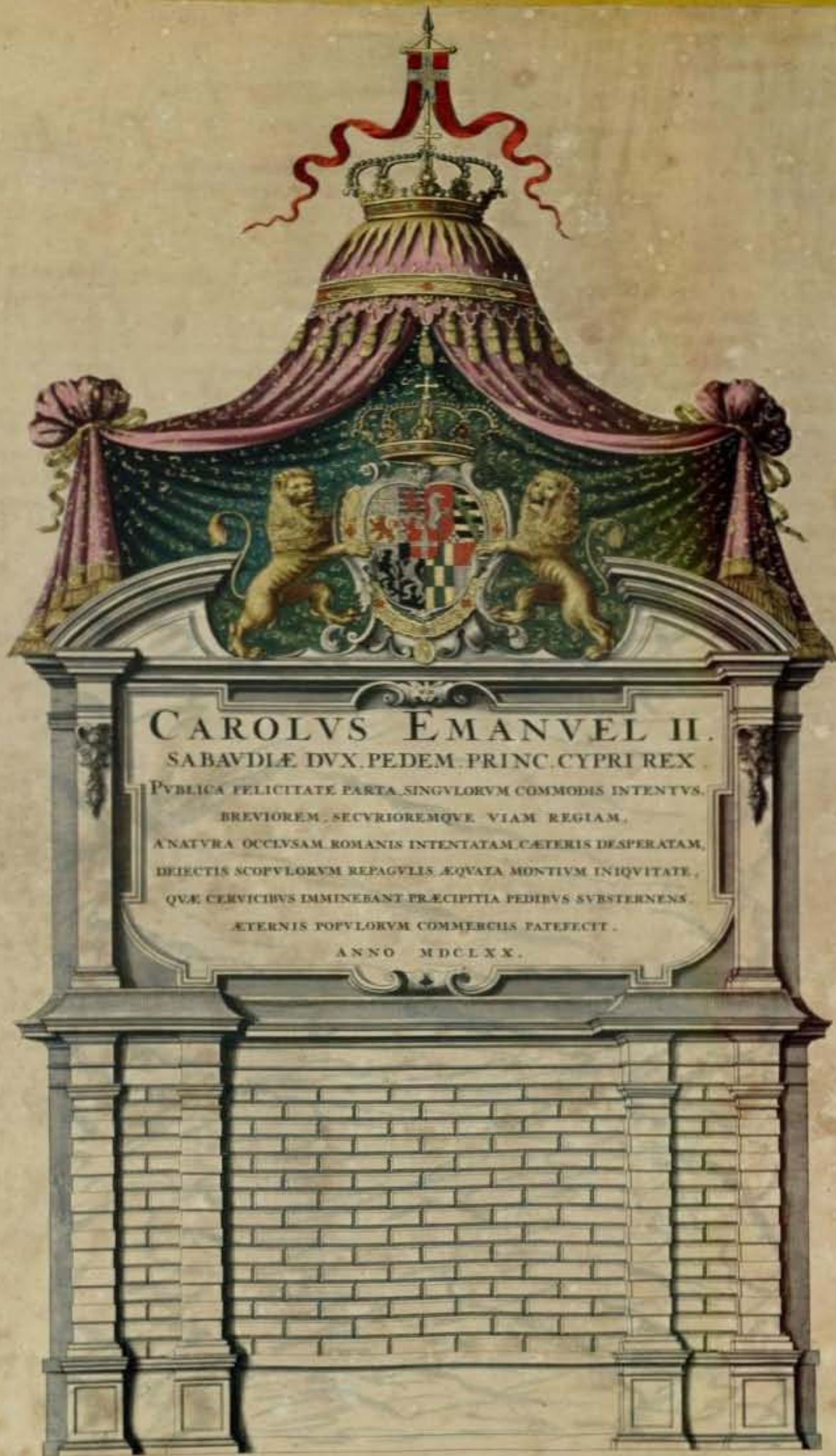

A Inscription de Monsieur l'Abbé Tiffaut sous
 les Armes de S. A. R. en Marbre Blanc
 B Caserne par où sortent les eaux
 qui servent anciennement le Chemin

LE GRAND CHEMIN ROYAL DE LA CROTE.

C Aqueduc pour recevoir les eaux
 qui tombent du Ges de la Ransyre
 D Village de la Croix
 E Pont de S. Martin sur la Riviere de Gage
 F Chemin du costé de Lion.

STANDARD
FEB 7 1888
[Faint, illegible text and markings, possibly a stamp or bleed-through from the reverse side of the page.]

A V G V S T A P R A E T O R I A .

Dgeminas radices Alpium Penninarum, & Graiarum, loco amœno, plano, aquæductibusque irriguo, sita est Augusta Prætoria Civitas, à qua de-

Vallis Augustæ.

nominationem sortita fuit Vallis Augustæ, vulgo dicta; longa triginta quinque circiter mille passibus, à S. Martini, sive Bardi scilicet angustis, ubi Eporediensis tractus confinia, atque Insubriam spectat, ad montem usque Iovis, nunc S. Bernardi minoris, ubi confines habet Centrones, seu Tarentasienses, & Focunates: quam Vallem latis pascuis, omnisque ferme generis fructibus divitem Duria Balthea alluit, à cujus dextra, lævaque ripa antiquissima visuntur Castella, & Turres, situ, manuque fortissimæ, familiarum Nobilium, quæ, ut dicemus, in hac Patria multæ sunt, ut plurimum diversorium. Tota ea Regio, cujus Incolæ dicuntur nunc Italicæ, *Val d'Osiani*, ex pluribus sæculis Sabaudia Principibus, cum Vallis Augustæ Ducatus Titulo, subditi; olim à populis Salassis habitabatur, qui cum se gessissent sæpius hostiliter in Romanos, missus contra eos Terentius Varro, Alpium summitatibus, locorumque, quibus Salassi niniium fidebant, angustis occupatis, totam eam gentem in Populi Romani potestatem redegit, pluraque eorum millia, sive in triumphum reservavit, sive abduxit in servitutum.

Incolæ hodierni.

Antiqui.

Augusta Prætoriana unde sic dicta.

Augustus verò Cæsar, divenditâ Salassorum juventute, Civium Romanorum Coloniam eò deduxit, diviso Prætorianis Militibus agro, additoque Prætoze, qui circumstanti Regioni jus diceret, unde ea Civitas dicta est Augusta Prætoria, Ptole-

mæo, Livio, Plinio, Straboni, Antonino, Dioni, reliquisque priscis scriptoribus memorata, cum antea Cordellam à Cordello Statielli Filio, sive Ostiliam, veluti Italiam ex Germania, Galliaque ingredientibus ostium, appellatam fuisse sint qui scribant, nullo tamen adducto scriptorum veterum testimonio.

Postquam Barbaris fines Italicos pessumdantibus res Romanæ exciderunt, ea Regio Gothorum primùm, deinde Longobardorum jugum subire coacta est, ex quibus hi Ducatus Sedem Augustam Prætoriam constituerunt, uti alterius Ducatus Augustæ Taurinorum Sedes ab eisdem Longobardis in ingressu Italiae facta est. Exactis Longobardis, ad Francos, atque Burgundiones, inde ad Eporediæ Marchiones, qui pro Germanorum Imperatoribus Italicis in eo tractu confiniis præerant, demum, ut dixi, ad Maurianenses, sive Sabaudos Comites, sive donationis, sive successio-

Domini- rum va- ria muta- tio.

nis titulo, pervenit. Civitas, licet satis amplo mœnium operis antiqui, passim tamen dirutum, cingatur ductu, neque est admodum populosa, neque Domibus frequens, Palatiisque, quorum loco habet in Civium commodum, atque oblectamentum cultissima prata, campos, & viridaria. Superfunt tamen antiquæ Romanorum potentia, Incolarumque veterum opulentiae indicia, Arcus marmorei, Amphitheatri, Prætorii, Turrium, Portarum, Pontium, Viarumque reliquæ omnino admirandæ, licet ab ævo magna ex parte labefactata.

Civitatis descri- ptio.

Quid olim præstiterint, quantum floruerint Salassi, apertissimè indicat Strabo Geograph. lib. 4. *Tellus Salassorum, inquit, aurifodinas habet, quas Salassi, cum olim potentia valerent, possidebant,*

Strabo- nis testi- monium de Sa- lassi. sicut

sicut & ingrediendi dominium obtinebant. Magnam quidem illis opem ad effossiones ararias, aurumque diluendum Duria fluvius afferebat. Paulo infra: Potitis inde rerum Romanis, Salasii quidem, & aurificium simul, & agrum amiserunt. Verum Montium jura tenentes, adhuc aquam publicanis, & aurifodinam capefcentibus venundabant. Adversus istos vero propter publicorum vectigalium avaritiam assidue disceptationes gerebantur; Hoc pacto Romanis, qui Prætores, aut locorum Præfecti mittebantur, occasiones semper abunde præstabantur, quibus bella susciperent: Postremo ad hæc usque tempora, nunc impugnati, nunc soluto bello Romanis conciliati, potentes tamen erant, & multis damnis ab ipsis latrocinantibus affecti sunt, qui per eorum montes trajecerunt: quippe à quibus Decius Brutus ex Mutina fugiens, data viritum Drachma sese redemerit. Messalla quoque, cum juxta illos hyemaret, pro raptis ad comburendum lignis, itemque ad hastilia, tyronibus exercendis, ulmis, pretium pendere

coactus est. Hi quoque Mortales quandoque Casaris pecunias diripuerunt. Factisque semitis, aut junctis ponte fluvius, precipites exercitibus rupes commoditatem apponebant. Posterius Casar Augustus eos funditus delevit, & universos sub corona venundedit, ad Eporidiam Romanorum Coloniam deportatos: quam ideo inhabitandam curaverunt, ut Salasii præsidium esset. Caterorum quidem corporum millia sex, & triginta censa sunt, qui autem ferre arma poterant, octo millia implere. Terentius Varro Imperator cunctos illos acie victos sub hasta vendidit. Tribus Romanorum millibus Casar Augustus missis, Urbem AUGVSTAM habitandam tradidit, quo in loco Varro Castra jam habuerat. Nunc autem finitima Regio, usque ad summa Montium cacumina, pacata vivit. Hactenus Strabo.

Redolent in Augustensi tractu Augusti memoriam pleraque vetera monumenta. Extat inter cetera marmorea Inscriptio hujusmodi intra Urbem: Inscri-
ptiones
Augusti
memo-
riam re-
dolentes.

IMP. CAESARI. AVGVSTO
PONTIFICI. MAX. COS. XIII
TRIB. POT. XXIII. PATRI. PATR.

Extra Urbem verò, supra Amavillæ Castrum, non procul à S. Leodegarii Ecclesia Parochiali, in recessu Vallis, spectandæ molis extat Pons, dictus incolarum vocabulo *le Pont d'E*, miræ altitudinis, unicoque fornice, torrenti profundissimo superstructus, cujus forma talis est, ut non modò hominibus, jumentisque ultrò citroque comitantibus, duplici ad extremitates aperto ostio, supernè tectus, concameratusque

inserviret, verum etiam aquam copiosissimam ex Occidentali in Orientalem Vallis partem derivaret, maximo circumstantis agri, Amavillæque prædictæ commodo, & incremento. Ejus, Augusto imperante, structor Cajus Avillius, à quo forsitan Amavilla denominata, uti ex Inscriptione liquet, quæ prægrandibus inculpta saxi extat adhuc in Pontis ejusdem facie boreali, cujus tale initium.

IMP. CAESARE. AVGVSTO. XII. COS. DESIG
C. AVILLIVS. Q. F. &c.

Ludorum item, nec non sodalium in Augusti honorem Augustalium meminerunt aliæ Inscriptiones. Harum una in ædicula Castri Argentei sic habet:

QVINTO PETILIO EROTIANO. PETILIAE QVINTI
LVCILII..... AVIAE. QVINTO PETILIO CLEMENTI
PATRI SEXTVMVIRO. LVCIO PETILIO MARTIALI
FRATRI. FIRMIAE QVINTI FABII TERTVLIANI
MATRI. FLAVIAE ASCANIAE VXORI. QVINTVS
PETILIVS Q. F. SATVRNINVS
MIL. LEG. AA. II. PRIMIGENIAE.
SEXTVMVIR AVGVSTALIA EDIDIT
TRIVMVIR TESTAMENTO FIERI ROGAVIT
ARBITRATV QVINTI PETILII.....

Aliam

Aliam præfert lapis ad D. Laurentii Templum intrâ Urbem, hisce notis signatus:

FAVSTVS SEXTVMVIR. ET AVGVST.
QVI INTER PRIMOS AVGVSTALES A
DECVRIONIBVS AVGVSTALIS FACTVS EST
VIRIAE MAXIMAE VXORI KARISSIMAE: &c.

Et à latere Porta Prioratus S. Vrsi hæc inspicitur Inscriptio, nempe:

D. M.
VALERIAE
MANSVETAE
VALER. SEVERVS
CONIVG. ET
VALER. SEVERA
MATRI PIISSI
MAE

Propè eandem Ecclesiam in pariete ejusdem Sacelli:

D. M.
L. POMPVLII
PRIMITIVI
L. POMPVLIVS
IANVARIVS
ET PVLIA.
ARESSVSA
PARENTE.

Item ibidem & in Ecclesia B. Virginis hæc quæ sequitur:

ANNIES EVRI
DIS G. AN
NIVS VALERI
ANVS CONIV
GI.

Sub fenestris Domus Propræfecti Augustensis in S. Vrsi Suburbio:

D. M.
IVLI SATVRI
ONIS IVL. SATV
RIANVS PATRI
KARISSIMO.

*Iuris di-
cendi ra-
tio,*

Moderatur hanc Patriam sub Ducis Sabaudiaë supremo Dominio Commissorum, ut vocant, primarium Consilium, cujus Caput est Augusten-

sis Episcopus. Iuri dicundo numerat quatuor Ducalia mandamenta, à quibus ad Senatum residentem Chamberiaci in Sabaudia provocatur.

*Vallis
Augustæ
quatuor
Ducalia
Manda-
menta,*

mum est ipsiusmet Augustæ Civitatis, constans Præfecto, ordinario Iudice, sive Locum tenente iustitiæ, & Curiâ cognitionum, quam componunt Pares, Impares, & Consuetudinarii, sive Practici: Secundum Vallis Dignæ, Incolarum nobilitate, locorum, quâ arte, quâ naturâ munitorum securitate, balnearum salubritate, auri, ferri, aliorumque metallorum fodinis, in toto Augustano Ducatu dignissimum. Tertium Bardi, ubi Arx inexpugnabilis ad transitus loco angustissimo necessariò faciendi tuitionem: Quartum Montis Ioveti, viâ per altissimum Montem ascensu perquamdifficilem prægrandibus saxis à Romanis stratâ, munitissimaque in vertice summo Arce memorabile.

Comitatus duo:
1. Vallis Coniæ.

Floruerunt, & ex magna parte adhuc florent in hoc Ducatu quamplures Familiæ nobilissimæ Comitatum illustrium, sive Baroniarum titulo insignitæ. Antiquissimi numerantur Comitatus duo, nempe Comitatus Vallis Coniæ, tredecim Villis constans, in quo immediatè dominatur Dominus Episcopus Augustensis, qui pro tempore fuerit: In ea Cathedra sedet nunc Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus Albertus Philibertus Bailly Nobilis Sabaudus, ex Clericorum Barnabitarum Ordine assumptus, vir non modò omnibus Sacris, humanisque litteris excultissimus, verum etiam virtutibus omnibus, quas à sollicito Antistite Apostolus exigit, fulgentissimus. Reguntur hujus Comitatus Incolæ consuetudine eorum peculiari, quotannisque eos adit prædictus Episcopus, sive ejus Vices gerens, querelas lites intentare volentium auditurus, summarieque definiturus.

2. Challandi.

Comitatus alter est Challandi erectus ab Amedeo Sabaudicæ Duce Primo circa Annum M CCCC XVII. unde familia de Chalant totius hujus Ducatus primaria, ex Montisferrati Marchionibus, ut creditur, oriunda, utpote quæ Vicecomitatum totius Augustensis Ducatus diù posse-

derit, & non modò quondam multarum opum, atque dominiorum potens, sed quæ Ecclesiæ Romanæ Purpuratos Patres, reliquis Ecclesiis Antistites, Vrbi Senatores, supremis Principibus Equites, Cancellarios, Mareschallos, Civitatibus, Regnis, Provinciis Gubernatores, Exercitibus Imperatores abundè suppeditarit, quos enumerare narrationis hujus compendiarie angustiae non permittunt.

Baronias habet novem, Amavillæ, Fenisii, Castellionis, Vallesia, Clyti, Quarti, Ghignodi, Castri Argentei, denique S. Stephani attiguam Civitatem, vulgò dictam *le Bourg de la Rue*, cujus Dominus Petrus Philibertus de Roncatio, Marchio Casellarum, vir domi, forisque præstans, cui quamplura alia parent in toto Augustensi Ducatu à Sabaudicæ Ducibus in sui suorumque Prædecessorum remunerationem concessa loca.

Baroniae novem.

Minoris nominis Dominia superiora sunt plura: inter ea verò eminentissimi Domini S. Martini Nusii, Introdi, Remæ, Avisii, Sarti, Chisoletti, Curiamajoris, Intraquarum, Brissonia, S. Vincentii, Bossæ, Honæ, Campiporcherii, & Maresia.

Dominia.

Quod ad gentis in genere mores spectat, ii sunt hilares, mites, sinceri, agiles, liberales, staturâ mediocri, ac bene, præsertim in Nobilibus, efformatâ, licet ex plebe non pauci omnino deformes sint, ore & gutture (quod aliis ad radices Alpium accolentibus accidit) monstrosè prominente; loquela verò, cum inter Italos, Sabaudos, Germanos Augustani siti sint, eorum idiomata mixtim sapit: publicas tamen tabulas Gallico, quod commune est Sabaudis, idiomate exarare consueverunt. Erga Deum, & res Sacras sunt omnino pii, atque religiosi; optimeque affecti erga Ducem Sabaudicæ, qui permittit eos antiquis moribus, qui à reliquarum gentium vivendi consuetudine in multis distant, & legibus suis vivere.

Augustanorum indoles, & mores.

Ecclesia Augustensis, inter illustriores domini Sabaudici computata fem-

Idololatriæ veteris indicia.

semper est, ex quo veterem Civitas scriptio-
 exiit Idololatriam, cujus extat adhuc Minervæ, Veneris, Saturni indican-
 duplex indicium in marmoreis in- tis, hoc modo:

I. M. V. S.
 ANTIOCHVS
 AVG.

Alterius Iovem, Iunonem, Minervam hisce notis præ se ferentis :

IOVI. IUNONI. MINERVAE
 ANTONIA. M. LIBONIS. APHRODISIA
 SCYPHOS. H... VENEREM. SPECVLVM
 DONVM DEDIT.

Ecclesia Cathedralis.

Cathedralis, sive amplitudinem, sive antiquitatem spectes, omnino Venerabilis, Sanctissima Virgini Deiparæ Assumptæ, Sanctoque Grato Episcopo Tutelari dicata, præter Antistitem, qui est suffraganeus Archiepiscopi Tarentasiensis, cum olim Augustanus tractus esset pars Diocesis Vercellen- sis, postea pareret metropoli Mediola- nensi; habet Canonicos viginti duos D. Augustini Regulares, Ecclesiasti- cis officiis ritu peculiari quotidie ex- actissime operam dantes, perpetuos Capellanos quinquaginta duos, pue- ros sex (Innocentes vocant) qui Musi- cæ rudimentis instituuntur.

Sacra Lipsana varia.

In eadem Ecclesia religiosissime asservantur quamplurima sacra Lipsana: inter cætera, Corpus prænomina- ti S. Grati, Civitatis, & ubique terra- rum contra grandines & tempestates patroni, splendidissima, ac egregie fabrefacta inclusum Arcæ magni pretii argentea, ejus Altari supereminente in Capella admodum conspicua, quam prædictus Casellarum Marchio à fun- damentis structam ære suo dotavit. Sancti item Iocundi Augustensis An- tistitis ex S. Grati discipulo Corpus argentea pariter in theca pridem repo- situm, Divi Ioannis Baptistæ Christi Præcursoris mandibula à D. Grato Augustam allata, Coronæ Dominicæ spina, aliæque quamplures Sancto-

rum Reliquiæ, sacra magni pretii ex auro, argentoque vasa, Ecclesiastica- que supellex, quæ omnia longum esset recensere. Adde Palatium Episcopale eidem Ecclesiæ attiguum cum suo ele- ganti horto omnino visendum.

Præter Cathedralem, habet eadem Civitas aliam Basilicam Collegiatam sub titulo S. Vrsi, olim Prioris in ea Ecclesia Regularis, cujus argento ele- gantissime inclusum colitur ibidem Corpus: adsuntque in Sacristia anti- quæ sacre supellectilis dignæ visu re- sidua, Crux præsertim magni ponde- ris argentea, cui parem in tota Italia, Galliaque forsitan ægrè videas. Super- sunt Tres Parochiales Ecclesiæ, Cle- ricorum Collegia duo, quorum unum ex instituto habet instruere humanis, divinisque litteris Iuventutem: Mi- norum S. Francisci Conventualium, ubi marmorea hinc inde virorum, foeminarumque illustrium, Bonifacii præsertim de Chalant, Francesiæque ejus Vxoris monumenta, atque non procul ab Vrbe, Capuccinorum; duo Sanctimonialium Monasteria, Do- mus excipiendis pauperibus Hospita- lis, Laicorumque sodalitia. Ut præ- teream S. Bernardi Montis Iovis, de qua peculiaris erit agendi locus, S. Ia- cobi, Sancti Ægidii de Veresio, S. Benigni, atque alias illustres extra Urbem sitas Præposituras.

Ecclesia reliqua.

1. *Fons Petreas inter Urbem
Suburbanum.*

3. *Collegiale SS. Petri et Vesp.
4. Burata predicta Iuliana.*

6. *Sacchifera Trinitas et Porta
eodem nomine dicta.*

8. *Annalis S. Augustini sub
titulo Beatrixe
Virginis Marie.*

9. *Palatium et turris Bellinatus.*

11. *Annalis S. Augustini sub
titulo S. Catharinae.*

13. *S. Beatrixe Collegium Serrorum
Beatrixe Virginis Marie.*

2. *Arx.* 5. *S. Laurentius.* 7. *Palatium Antiquum Pretoris dictum.* 10. *Proratus SS. Iacobi et Bernardi.* 12. *Santi Francisci Conventus.* 14. *Palatium Ippolyti.*

15. Ecclesia Cathedralis, sub titulo Beate Mariae.
 16. S. Stephanus, Curia Parochialis.
 17. Annalis Nativitatis.
 18. Porta Ripa.
 19. Confraternitas Nativitatis sub titulo S. Vincentii.
 20. Palatium Ducum Rencas.
 21. Suburbium Ripa regio dictum de la Roca.
 22. Porta Flor.
 23. Terra de Tulas.
 24. Porta Beatrix.
 25. Porta S. Romani.
 26. Porta Beatae Luce.
 27. Turris Beatae.
 INVOCANTE GUZZARO delincent.
 ANTELEDANI
 Joannes Blata sculpsit

REV. A. R. C. V. 2
CASTLE PRATT

45

A R C U S

AUGUSTÆ PRÆTORIÆ.

Quamvis multa dixerimus de veteribus, quæ adhuc admirationem pariunt, in Augustæ Prætoriae confinio, monumentis, dum de ipsa loqueremur Augustensî Vrbe: non abs re tamen fuerit mirandæ molis Arcum, qui non longè à Bautegeii fluvii ripa eminet, propius intueri. Is etsi à temporum injuria valdè labefactatus, talis tamen adhuc est, ut qualis olim fuerit non ægrè conjiciatur.

Exsurgit extra Orientalem Civitatis portam, quæ Italiam spectat, ab imo ad summum usque fornicem prægrandibus faxis, diversicoloribus, longèque petitis insana moles, quam triplicis ordinis columnæ operis Corinthii sustentabant per æqua spatia, stylobatam dividente substructâ basi: quæ licet suis scapis alicubi destituta, astragali tamen, & apophygis reliquias adhuc ostentat, immanè prominentibus, atque circumcursantibus capitulis marmoreis, epistyliorum, zophorumque trabeationibus, quibus summam ex parte ævum excussit coronicem, seu dicere mavis coronam. Fornicis ipsius ab humo ad summum fastigium altitudo quinquaginta circiter pedum est, triginta pedum interior latitudo. Intercolumniorum utraque ex parte spatium implebant binæ hinc inde statuæ, quibus retinendis, quamvis in concavum desinentis muri, basiumque adhuc appareant informia rudera, earum tamen ne minimum quidem fragmentum superest.

Vtrique faciei inerat tabula supra coronicem marmorea grandioribus inscripta characteribus, quam inscriptionem eam nonnulli putant, quæ de populis, gentibusque Alpinis ab Augusto, sive ejus ductu, auspiciisque,

devictis affertur à Plinio lib. 3. cap. 20. eam scilicet, quam è scriptoribus recentioribus alii adscribunt Arcui Secusino. Licet nos neque in Augustensî, neque in Secusino extitisse Arcu oculati testes pro comperto habeamus Plinianam Inscriptionem, quam in Maritimis Augusti Trophæis, in Nicensî districtu, supra Monæci stationem, ubi nunc Oppidum Turbia, insculptam fuisse nihil est, quod adhuc cogat ambigere: quamvis fieri potuerit, ut eadem ibi, atque alibi, locis inter Alpes opportunis, quoque insculpta sit.

Non negamus tamen, tam Augustensem, quàm Secusinum Arcum, fuisse in honorem Augusti Cæsaris à Veteribus excitatum. Et Augusti quidem nomen plura loquuntur, quæ Alpium Tractum, ultro, citroque permeantibus passim occurrunt, antiquissima monumenta: quorum aliqua obiter notavimus in Augustæ Prætoriae Urbis descriptione.

Non longè ab eo, de quo loquimur, Arcu, visitur etiam nunc pulcherrimus mirandi operis Pons, unico quondam sublimis fornice, nunc ob hinc inde aggestam humum semisepultus, ingentibus structus faxis, marmoribusque. Subterlabebatur olim Bautegeius fluvius, qui jam ex multis sæculis alveum aliò commutavit. Nunc, cum eidem Ponti plures insint ab utroque latere ædificatæ hinc inde domus, ac novo Iystrato altiore vetus connectum sit, vix, etsi supergrediatur, talem inibi inesse pontem Viator animadvertet, nisi ab earum, quas dixi hinc inde structarum ædium tramite ad ima descendat, arcuatam superstans fornacis molem propius inspecturus, quam è regione prædicti Arcus Orientali Romani ædificârunt in itinerantium commodum, atque ornamentum majestatisque additamentum.

Pontis mirandi rudera.

ALGEBRA

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

A R C V S
A V G V S T O C A E S A R I
I N V R B E A V G V S T A P R A E T O R I A
E R E C T I R E L I Q V I A .

47

AVGVSTENSIS VETVS

AD OCCIDENTEM

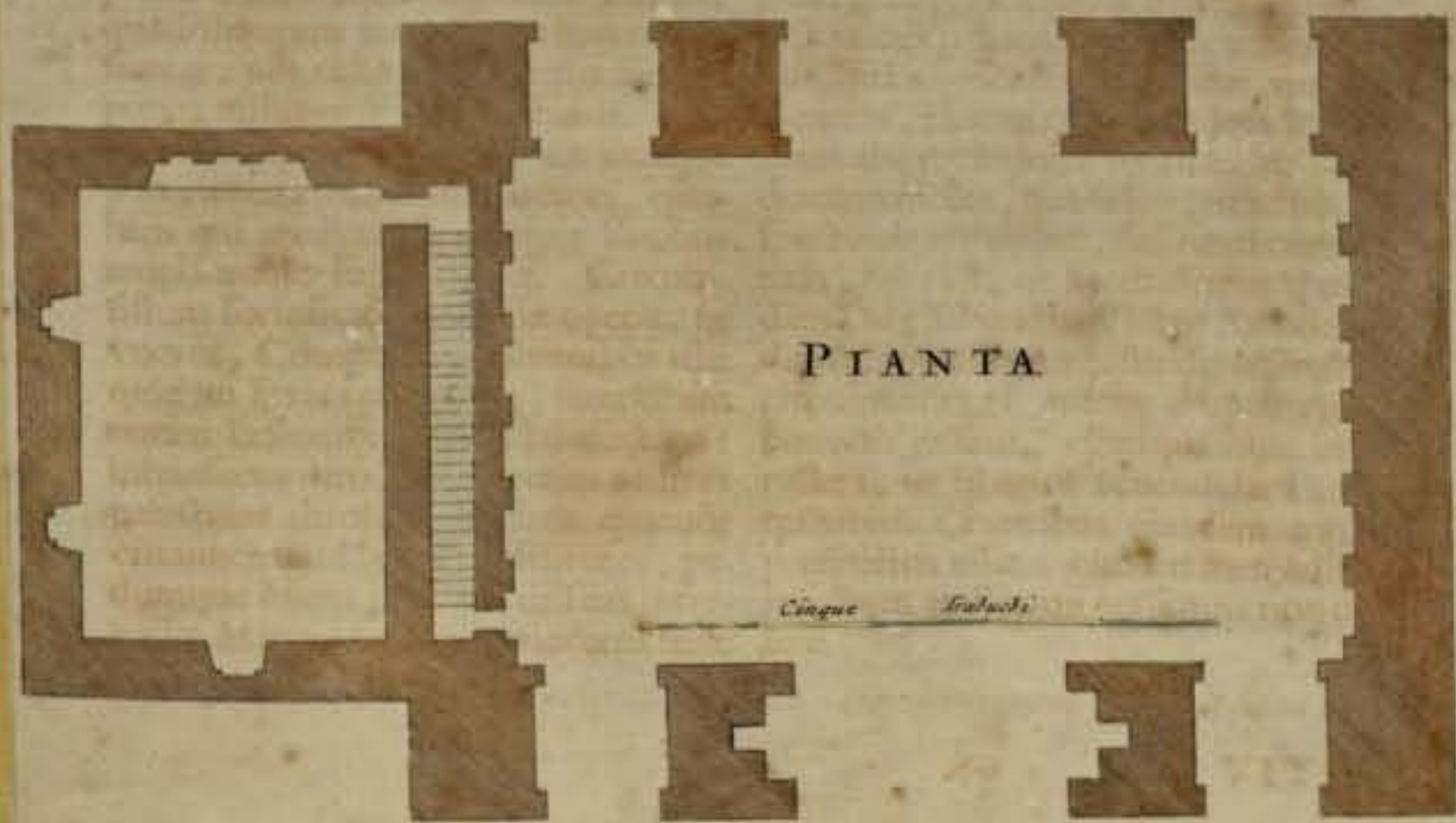
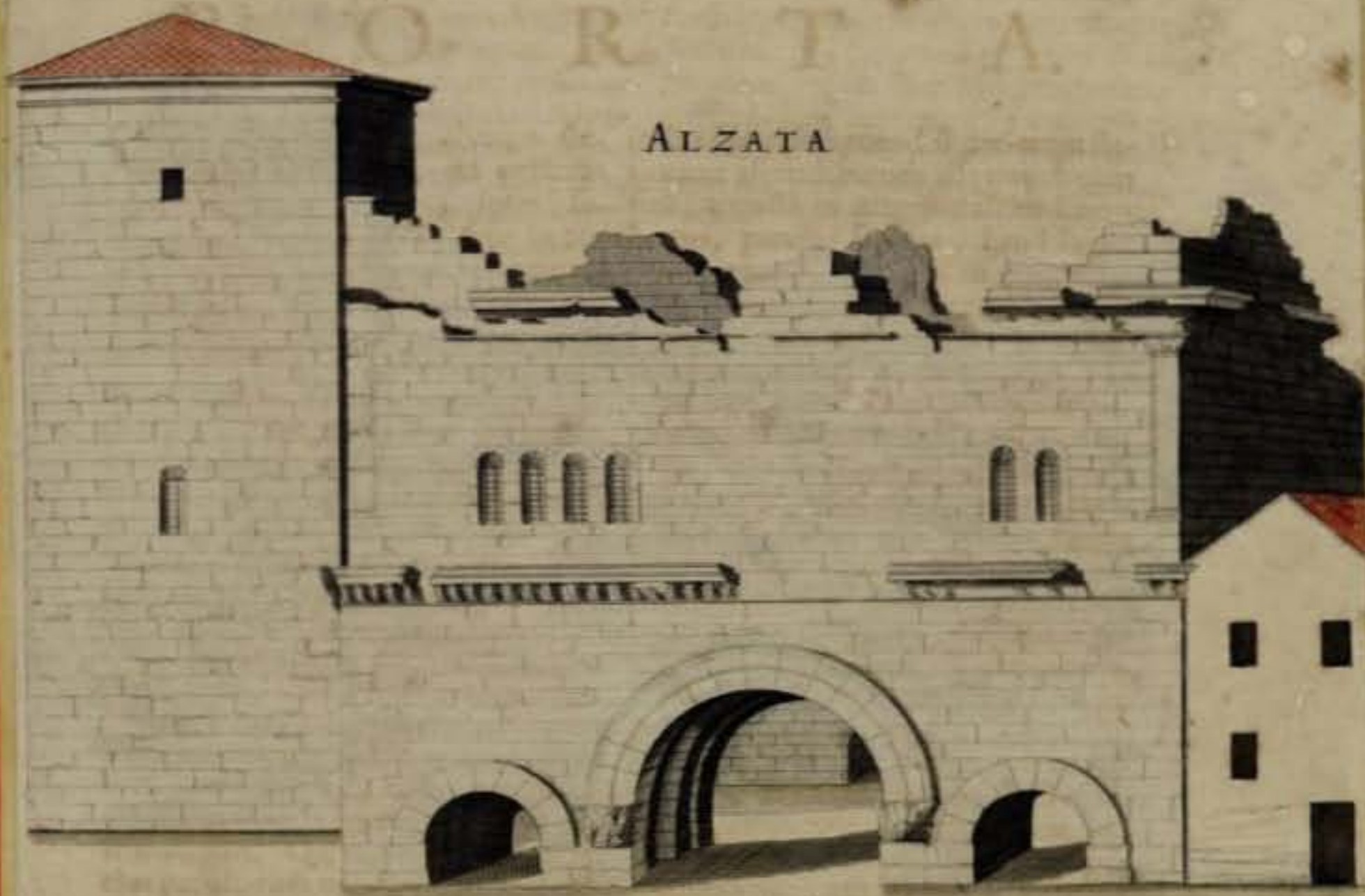
P O R T A.

Sicut alveum fluvii, ita priscam Vrbes ipsa sedem, sive in totum, sive ex parte, vastationum, bellorumque injuriâ sic volente, quandoque mutant. Porta Augustæ Occidentalis, quæ mœnibus quondam quadratâ mole exsurgentibus, quorum reliquæ pratis, hortisque intermixtæ occurrunt, continuabatur, respondebatque Portæ ejusdem Urbis Orientali, rectâ viâ, quam interfecabat semita ad reliquas duas Urbis portas à Septentrione in Austrum tendens, nunc alibi excisâ, alibi auctâ eâdem Vrbe, mediam ferè occupat, nulli ejus commodo reservata, nisi ut frustra ostendet suis ruderibus semisepultum veteris ævi splendorem, ac majestatem. Quod portam hanc, ut ejus peculiariter meminisse operæ pretium duxerimus, commendat, sunt præaltæ hinc indè surgentes Turres, quadrilongum intrâ se spatium continentes, ubi olim Urbis custodiæ deputata militum statio excubabat. Tres sese offerunt id spatium ex utraque parte intrantibus aditus arcuati, quorum qui medius est reliquis duobus amplitudine supereminet. Circumstant forinsecus parastidæ operis, ut vocant, Compositi, immanibus illæ quidem saxi constructæ, temporum tamen læsionibus valdè labefactatæ: intrinsecus verò habet alterius ordinis parastidas altiores, digitos quatuor circumcirca in latera profilientes, pedumque trium invicem distitas intervallo. Minora insunt duo interna hinc

indè ostia, per quæ ad superiorem stationem ascendebatur: illa tamen cum sint, aggestâ in magnam altitudinem humo, prorsus sepulta, haud facile fuerit intueri, nisi quis in nonnullas subterraneas circumstantes caveas adhibito lumine descendens, rem propius rimari velit, & introspicere. Vbi enim nunc vinariarum cellarum est pavimentum, olim ibidem erant viarum strata: tantum, ruentibus per incendia bellicasque clades ædificiis, prisco accessit solo: tantumque ævi longinqua valet mutare vetustas. Ad lævam per lapideos gradus conscenditur in summum Turris fastigium, dispositasque supra fornicem medium concamerationes, ad specularum usum, atque armamentarium militare. Quod superest fenestrarum, ordine non admodum æquali dispositarum, transennarum, clathrorum, sive cancellorum ad spissitudinem humani lacerti ferreorum, cornicum supra, atque infra easdem fenestras recto ordine prominentium, cæterorumque prisca Architectonices ornamentorum ex ingentibus, quæ nigricantis, quæ lutei, quæ albicantis, cinereive coloris lapidibus, suam ubique redolet vetustatem. Tota demum moles, quam hic, ut adhuc se spectandam exhibet, delineari curavimus, talis est, ut Serenissimus quondam Dux Sabaudia Victor Amedeus, dum aliquandò Augustæ diversaretur, circumannexas eidem domos dirui omninò jussit, egerique hinc indè rudera, ut liberior venerandam antiquitatem amantibus ejusdem molis prospectus esset: quod tamen adhuc infectum fuisse non possumus non dolere.

CORPO DI GVARDIA

*fatto con merauigliosa struttura da Romani nella
Citta d'Agosta alla Porta ch'e uerso levante.*

49

VITRICIVM.

Sitas.

Mediam ferme ab Eporedia Civitate ad Augustam Pratoriam via, occurrit prisca nominis Arx, Oppidumque insigne, Vitricium, incolis nunc *Verrez*, ab Antonino Augusto in itinere, quod à Mediolano ducebat Viennam, sive Argentoratum per Alpes Graias, vel Mogontiacum per Peninas, commemoratum, hoc modo:

Vercellae M.P. XVI.

Eporediam M.P. XXXIII.

VITRICIVM M.P. XXI.

Augustam Pratoriam M.P. XXV.

Oppidum, ad collis radices, in solo plano, potiori ex parte, situm, torrente sese bifariam, & trifariam dividente, utrinque, atque in media per diametrum sectione, alluitur. Pons lapideus, ripam utramque jungens, torrentem premit, qui mox Duria Baltea, totam Augustanam Vallem, quam longa est, cursu præcipiti, interlabenti, sub extremo Oppidi margine commiscetur. Nec aliis magis, quam his à natura positus, fluviorum, montiumque fossis, aggeribusque sua tecta in tuto collocata credunt habitatores, quorum domus, exque commoda, & ut plurimum elegantes, centum, & quinquaginta numerum non excedunt.

Edificiorum numerus.

Arx inexpugnabilis.

Altiore loco eminet arcis omnino spectanda quadrata moles, exciso undequaque scopulo superposita, quam ambit saxea firmissimi operis projectura, intercurrente murorum loricâ, ac latè dominante, quod Porta addit coronamentum, munitissimo propugnaculo. Ad eam non, nisi penetrato vallo, pervenitur, nec, nisi sub licio ponte, ingressus patet. Eum si tempestivè tollas, frustra quis aggrediendis mœnibus tempus terat, cum horrida hinc indè substrata sint præcipitia, quæ vel solo aspectu spem victo-

riæ adimant aggressoribus. Hinc si tormentorum hostis petatur ictibus, frustra penetrare in interiorem nitatur Vallem. Ea siquidem est, tam arcis ejusdem, quam circumstantis positio regionis, ut non modo à cuniculis, sub terram defodi ab hoste solitis nihil omnino, sed ab hostilibus bombardis, quas loci iniquitas, non nisi irritò conatu emitti patitur, parùm timeat. Illa verò cominus, atque eminus lacessere valeat transeuntes, ac, quamvis modico militum præsidio, illum iterum sibi, & circumpositis Vallibus occurrentium transitum tueri. Addunt Arci, Oppidoque inexpugnabile munimentum difficillimi, quos habet hinc indè ad Monioveti, & Bardi Castella, aditus, natura, arteque ita angusti, præcipitesque, ut, si, vel pauci propugnatorum manu custodiantur, sint omnino impenetrabiles. Cum eam, de qua loquor, Vitriciensem Arcem invisisset Maio Mense Anno MDLXI. in avitis ditionibus restitutus Dux Allobrogum Emanuel Philibertus, ejusque situs, constructioque eidem, æquo videlicet rerum aestimatori, maxime arrisisset, desideratissimi Principis adventui fuit gratulatoriè factum satis, appositis eidem Arci sequentibus, quæ adhuc legere ibidem licet, carminibus:

Non ego sum Rhodope, Pharia nec Turris honores

Ambio, non opibus condita Regis ego.

Ut famam superent, alia me sumptibus Arces

Vincere, sed fidei nomine posse nego.

Conservata tibi præsto, Philiberte, tuisque

Donec erit Calum, & robora Terra feret.

At super Regiis Sabaudicæ Familiæ Insignibus ibidem repræsentatis, hac, eodem tempore, lusum Epigraphe:

Luxit Alexander, monumentum ut vidit Achilles,

Herculis ingemuit conspectus Iulius Aris.

B b

Quis

Carmina in Adventum Ducis Eman. Philiberti.

*Quis non invidet mihi, quem non mor-
deat Heros
Emanuel, tanto quòd me digneris honore?*

*Canoni-
corum
Monaste-
rium.*

Ornatur Vitriciense Oppidum per-
celebri Canoniorum Regularium
Monasterio, sub D. Aegidii Abbatis
titulo, loco ejusdem Oppidi eminenti-
ore ædificatum ab Eporediensibus
Marchionibus, circa annum Christi
DCCCCLXXXV. ut est fama; di-
versis proventibus ditatum postea,
Temploque, ex magna sui parte, mar-
moreo exornatum à Nobilissimis Co-
mitibus de Chalant, postquam veterum
Vitriciensium Dominorum, ut
est rerum humanarum conditio, stirps
mascula defecisset. Tunc enim Amedeus
cognomento Viridis, Sabaudia
Comes, in compensationem obse-
quiorum, quæ sibi præstiterat Ibletus
de Chalant, Ordinis Sabaudici
Torquis Eques primarius, ac pro
eodem Amedeo Locumtenens Pedemontana
Provincia Generalis, eum,
illiusque posteros donavit prænobili
hujusce Castellum, Oppidique domi-
nio, reservato tamen sibi supremo
jure.

*Comitum
de Cha-
lant fa-
milia tri-
go & lau-
det.*

Ceterum, ut aliquid de inclita hac
de Chalant Dominorum, ac Comitum
gente dicam; etsi non omnino cer-
tum arbitremur, quod aliqui scriptum
reliquerunt, gentilitiaque confirmare
videntur insignia, originem videli-
cet, atque stemma à Monferratensibus
Marchionibus suum ducere, hoc ta-
men in confesso est, diù illos non mo-
dò Vicecomitatus titulum gestavisse
in Augusta Prætoria Civitate, sed su-
per cunctos etiam Nobiles, qui in toto

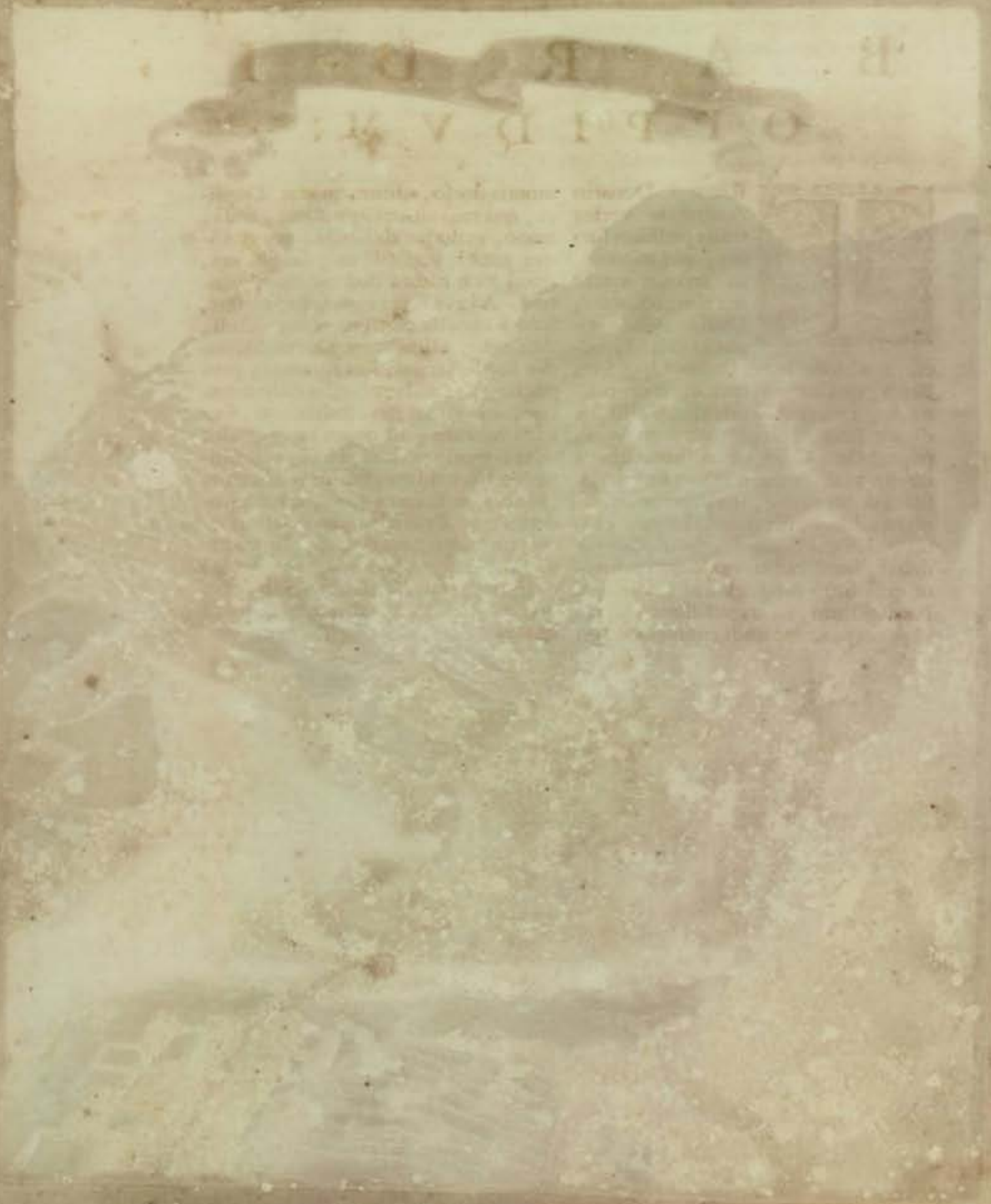
Augustensi Ducatu dominia, ac clien-
telaria feuda possident, nullo contra-
dicente excelluisse; Insuper præter
unum, aut, ut aliqui rentur, duos pur-
puratos S. R. E. Principes, duos quo-
que Magnos Sabaudia Cancellarios,
duos primarios (quæ erat olim summa
in re Militari Dignitas) Marefcallos,
decemque Torquatos Equites; plures
etiam Infultos Antistites; plures Ci-
vitatum, Provinciarumque etiam ex-
ternarum Gubernatores, magnum de-
nique virorum pace, belloque in-
signium numerum habuisse, quos latè
recenset in sua Sebusiana Historia Sa-
muel Guichetonus. Hoc unum non
prætermittendum, extare apud Au-
gustenses Minoritas Bonifacii de Cha-
lant, Sabaudia Marefcalli, Equitis
Torquati, ac Amedei hujus nominis
Sexti Sabaudia Comitis dicti Viri-
dis, in Neapolitana expeditione affe-
clæ Anno MCCCCXXV. ab huma-
nis exempti, elegans ex candido mar-
more sepulcrum, incisumque pluribus
versibus Epitaphium, quorum pro re-
lationis coronide partem damus, ut
sequitur.

*Epita-
phium
D. Boni-
facii de
Chalant.*

*Clanditur in tumulo Dominus Bonifacius
isto,
Magnificus Miles, Marefcallusque Sa-
bandi
Principis, antiqua de Challand stirpe crea-
tus,
Pbenicii Dominus clarissimus, atque Va-
reti,
Iustitia, pacisque pater, Comitumque se-
cutus
Est Viridem in campos, bona quos Appulia
servat, &c.*

VARESII CASTRUM

B A R D I

O P P I D V M.

Sicut.

Rium à Donatio Augustam versus mille passuum spatium, ubi montes, in arctum quam maximè coeuntes, Duriae Balteae ripas coercent, occurrit altiore loco situm Oppidum Bardi, quà naturà, quà arte munitissimum, totius Augustensis Vallis, si dicere licet, propugnaculum inexpugnabile. Cum enim subterlabens fluvius viam omnem infernè olim positam occupaverit, inviamque omnino reddiderit, per quam absque ascensu, descensusque incommodo iter fiebat, nunc nullo modo fieri potest, ut quis ultra progrediatur, nisi per Bardi ostium, in angustissimo, atque in præceps fermè undecunque declivi montis dorso, aditum quærat. Duplice, quà juga altiora imminet, fossà, muro, valloque distincta, pontibusque tutatà versatilibus, auget ars, quod loco natura dederat munimentum. A læva supra rupem in acutum, loco à cunctis partibus inaccessibili, desinente, ædificarunt Duces Sabaudiae Bardi Arcem, suis turribus, propugnaculis, ac bombardis cælo æmulam, ac hostium, sive ludibrium, sive irritamentum, in quam intorqueant tela, si modo possint. Hujus accessione Vallis redditur omnino impetrabilis, nisi iis tantum, quos ejusdem Arcis Præfectus, qui cum paucorum (nam pauci satis, superque sunt ad integra agmina repellenda) militum præsidio Ducis Sabaudiae nomine ibi præest, admittere æquum duxerit.

*Bardi
Arc.*

FORTE DI BARDO
nella valle d'Avosta .

THE HISTORY OF THE
CITY OF LONDON
FROM THE FOUNDATION
TO THE PRESENT
BY JOHN STOW
1618

The first part of this book
contains the description of
the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Second
the second part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Richard the First
the third part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King John
the fourth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Third
the fifth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Edward the First
the sixth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Edward the Second
the seventh part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Edward the Third
the eighth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Richard the Second
the ninth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Fourth
the tenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Fifth
the eleventh part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Sixth
the twelfth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Edward the Fourth
the thirteenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Richard the Third
the fourteenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Seventh
the fifteenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Henry the Eighth
the sixteenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Edward the Sixth
the seventeenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King James the First
the eighteenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King James the Second
the nineteenth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Charles the First
the twentieth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Charles the Second
the twenty-first part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King James the Second
the twenty-second part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King William the Third
the twenty-third part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King George the First
the twenty-fourth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King George the Second
the twenty-fifth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King George the Third
the twenty-sixth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King George the Fourth
the twenty-seventh part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King George the Fifth
the twenty-eighth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Edward the Seventh
the twenty-ninth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King George the Sixth
the thirtieth part
contains the description
of the city of London
as it was in the reign of
King Elizabeth the Second

V I A,
 Quam dicunt
 ANNIBALIS,
 In Rupe excisa.

Situs.

Excisus
in vivo
scopulo
Arcus.Latitudo
via.Marm
ex ipso
scopulo
ad mar-
ginem
viae re-
lictus.

Bi Salassorum fu-
 periorum, quæ
 nunc est Augusta
 Prætoriae amœna
 Vallis, editissimi
 montes in angu-
 stum definunt, ne
 dicam in præceps
 dehiscunt, atque ubi Duria Baltea
 fluvius eo loci rapidissimus maxime
 coarctatur, Donatium Oppidum
 egressis, Septentrionem versus, primo
 in limine sese statim offert lapideus,
 excisusque in vivo scopulo, Arcus,
 sub quo, quicumque transeunt viato-
 res, Augusta Eporediam commean-
 tes necessario (alibi enim invia est
 usquequaque Regio) dimetiri unico
 obtutu non ægre possunt, qualis for-
 mæ is tractus esset, antequam ea, quam
 hic describitur sumus, via à Romanis
 construeretur. Patet illa in latum XI r.
 circiter pedibus, adeo ut satis sit, non
 peditibus, atque equitibus modo, sed
 ipsis etiam vehiculis, quæ per eam ul-
 tro citroque quondam incessisse, argu-
 mento sunt, apparentes adhuc profun-
 di in ipsa rotatum sulci, tot sæculis,
 utpote in dura impressi silice, indele-
 biles; licet nunc, longo ævo, homi-
 numque incuria, alicubi impedimen-
 tis intercepto itineris anfractu, fre-
 quentior sit jumentorum, rarior vehi-
 culorum per viam eandem usus. Quæ
 ad lavam ponè labentem horrescunt
 fluvium Augustam versus progredien-
 tes, mirari etiam nunc coguntur Arti-
 ficis ingenium, qui iter agentium ut
 averteret in præceps casus, tantum
 ejusdem scopuli, latitudine bipalma-
 ri, recto ordine reliquit, ad viæ mar-
 ginem, quantum protegendis umbi-

lico tenus corporibus satis esset, arte
 facti ad instar muri, ubi etiam animos
 resumpturi sedere possent, quos itine-
 ris ardui longitudo defatigasset. Aliud
 latus altissima, durissima, ac nigrican-
 tis coloris continuata munitur rupe,
 ita affabre, atque ad perpendiculum
 excavata, ut intuentes in stuporem in-
 ducti, ac admirationem, vix oculis
 suis credant, hæreantque in scopuli
 modum immobiles, dum secum repu-
 tant, qui fieri potuerit, ut tantum saxi,
 tam facile, absque ullo usu pulveris
 tormentarii, qui nondum innotuerat,
 & quo solo per cuniculos in scopulo-
 rum viscera alte demisso, tantam mo-
 lem, tanto spatio, tam profundo hia-
 tu, non sine multorum annorum, po-
 pulorum, ac Regum opera, atque ope,
 excindi posse videatur: qui fieri, in-
 quam, potuerit, ut ad eam, quam
 modo videmus formam redactum sit:
 tali scilicet sectione, quæ nulla ferri,
 aut ignis, necessario adhibendi, vesti-
 gia præferat; adeo ut, non durissi-
 mum, atque immane saxum, sed ut ita
 dicam, vel cultello pomum vel filo
 tenui butyrum secuisse sint visi.

Auctor operis ignoratur, dignus ^{Auctor}
 certe, cujus nomen ipsi rupi aureis ^{vix igno-}
 characteribus æternum duraturis im- ^{rit.}
 primeretur, cum non modo barbara
 Ægyptiacarum Pyramidum, ac reli-
 qua vetustatis in infanis molibus
 astruendis miracula æmulatus esse di-
 cendus sit, verum etiam de re publica
 optime fuisse meritis, cum, eâ com-
 pendiosa ex Italia in Galliam, atque
 Germaniam viâ, pervius factus sit lo-
 cus antea inaccessus, sive, non sine
 multo temporis dispendio, ac vitæ
 discrimine, frequentandus. Penes in-
 colas

*It. Anni-
bal fuisse
creditar.*

colas fama, quæ persæpè fallitur, inolevit, Annibalis, percelebris illius Pœnorum Ducis, tantum opus esse, cum nimirum infecta agmina contra Romanos in Italiam per Alpes ducenti, Sic, ut ait in ejus vita Plutarchus, laborandum fuit, ut quibusdam locis per ingentia saxa, igni acetoque putrefacta sibi aperuerit iter. Maximè verò, cum angustam naturâ viam, recens terra lapsus circiter ducentos passus angustiorē fecerat, teste Polybio lib. 3. ubi multitudinem ad eam rupem, quâ una transitus esse poterat mundandum boetatus, rix tandem cum maximo labore id peractum. Ibi siquidem Carthaginenses ardentia saxa, auctore Tito Livio, infuso aceto putrefaciunt, ita torridam incendio rupem sero pandunt, molliuntque anfractibus mollicis elixos, ut non jumenta solùm, sed & Elephantis deduci possint. De hoc demum itinere Ammianus Marcellinus lib. 15. inquit: *Aliud iter antehac insuperabile fecit, excisæque rupe in immensum elata, quam cremando et magna flammarum, acetoque infuso dissolvit.* Juvenalis verò Poeta Sat. 10.

Diduxit scopulas, & Montem fregit aceto.

Herculeum hinc Annibalis Pœni laborem in eo, quem descripsimus, juxta Donasium loco contrigisse non nemo credidit. Unde factum est, ut licet quo itinere Annibal copias duxerit, multum antiqui inter se disputarent Scriptores, Livio teste, tamen Iodocus Hondius, in Descript. Italiae, pro certo asseverare non dubitavit, per eam rupem exercitum duxisse, qua statim supra Augustam Prætoriam terminus est inter duas Valles, quarum altera versus Septentrionem ad Summum Pœnium brevior, atque angustior vulgo dicitur Val Pelina antiqua Iugi alpellationis memoriam servans: altera versus Austrum, ad Oppidum usque Eporediam multo longissima, vulgo Val d'Aosta, & Val di Bardo vocatur. Deceptus nimirum relatione Pauli Jovii, qui illud non modo asseveravit, sed extare etiam in excisâ rupe Inscriptionem opus Annibali adscribentem, ex incolarum, ut puto, nonnullorumque Barbarici sæculi Scriptorum testimonio dicere ausus est. Quod verò hos

omnes ad taliter credendum induxit, fuisse remur nomen Alpium, quæ huc usque excurrunt, Pœninarum, seu Penninarum, quas tamen, non à Pœnis, seu Carthaginensibus, sed à Pennino Deo, qui in summo earum Iugo colebatur, sive à Montium ipsorum in acutum desinentium, immensa propemodum altitudine, denominationem sortitas fuisse alibi demonstravimus. Plura autem sunt, quæ suadent alium ab Annibale mirandæ hujuscæ viæ auctorem esse. Primo quidem nullo modo verisimile est Annibalem, qui ex Hispania, & Gallia in Italiam properabat, tam longo usum fuisse circuitu, ut ex locis Druentiaë fluvio, qui ab Alpibus Coctiis lapsus Rhodano miscetur, finitimis, omisâ breviorē per easdem Coctias, seu Maritimas Alpes viâ, uti Penninis mallet, nullâ cogente necessitate. Deinde, cum ex Polybio Annibalem in Taurinos ex Alpibus descendisse discamus, pro certo affirmare debemus, iter illi fuisse per Coctias non per Penninas Alpes. Quod si per Penninas, per Salassos, per Augustensem Vallem venisse demus, cui nunquam sano in mentem veniat, tantum temporis, artis, otii, indulgentiæ fuisse Annibali, numerosum exercitum ductanti, impedimentisque omnis generis intermixtum, ac in planos Italiae campos progredi festinanti, ut secando tam longo tractui durissimi ad perpendicularum scopuli, operæ pretium duxerit tempus terere. Quod autem ad incisam in rupe Inscriptionem atinet: Visuntur quidem inibi, non Punici, ut nobis non nemo olim imposuit, sed Gothici characteres ante ducentos non amplius annos in eo scopulo efformati, indices transitus per eam viam ad diem xv. Februarii M C C C C L X X I V. Nobilis Thomæ de Grimaldis quondam Dominici Ianuensis, de quo Carolus de Venasque in arbore Genealogica Gentis Grimaldæ pag. 154. Nec procul prostat in ipso scopulo excisa columella notas has numerales præferens X X X V I. quam lapidem milliarium credimus, tot enim ab Augusta Præ-

*Alpes
Pœninae
unde sic
dicitur.*

*Alium
fuisse viæ
auctorem
demon-
stratur.*

*Inscri-
ptionis in
rupe ex-
cise ar-
gonza-
tius.*

toria numerantur, si ad veterum Romanorum mensuram milliaria nostra moderna, quæ sunt paulò longiora, reducamus. At verò de Annibalis transitu, ne verbum quidem. Hinc cum Iosia Simlero, qui accuratissime de Alpibus scripsit, notare cogimur Iovium nimia credulitatis, dum, postquam dixit: *Hæc rupes ignibus, acetoque Annibalem perfragisse multi opinantur, subdit postea de suo penu: nisi apud Barrum ejus itineris pagum, perpetuo tanti Ducis gloria monumento littera ipsi cotibus inscripta significant.* Fallitur, inquam, nihil enim tale, neque apud Donasium, neque apud Barrum, seu Bardum, quem locum cum Donasio confundit, legere nobis datum est, licet totum eum tractum, adhibitis regionis illius peritis sociis, attentissime lustraverimus. Quamobrem neque Luithprandi Ticinensis auctoritas urget, asserentis lib. 1. cap. 9. Arnulphum Regem, quoniam ex Italia in Germaniam, per Veronam non poterat, per Annibalis viam, quam Bardum dicunt, & Montem locum repedare disposuisse.

Quia probabiliter via longa nullus sit.

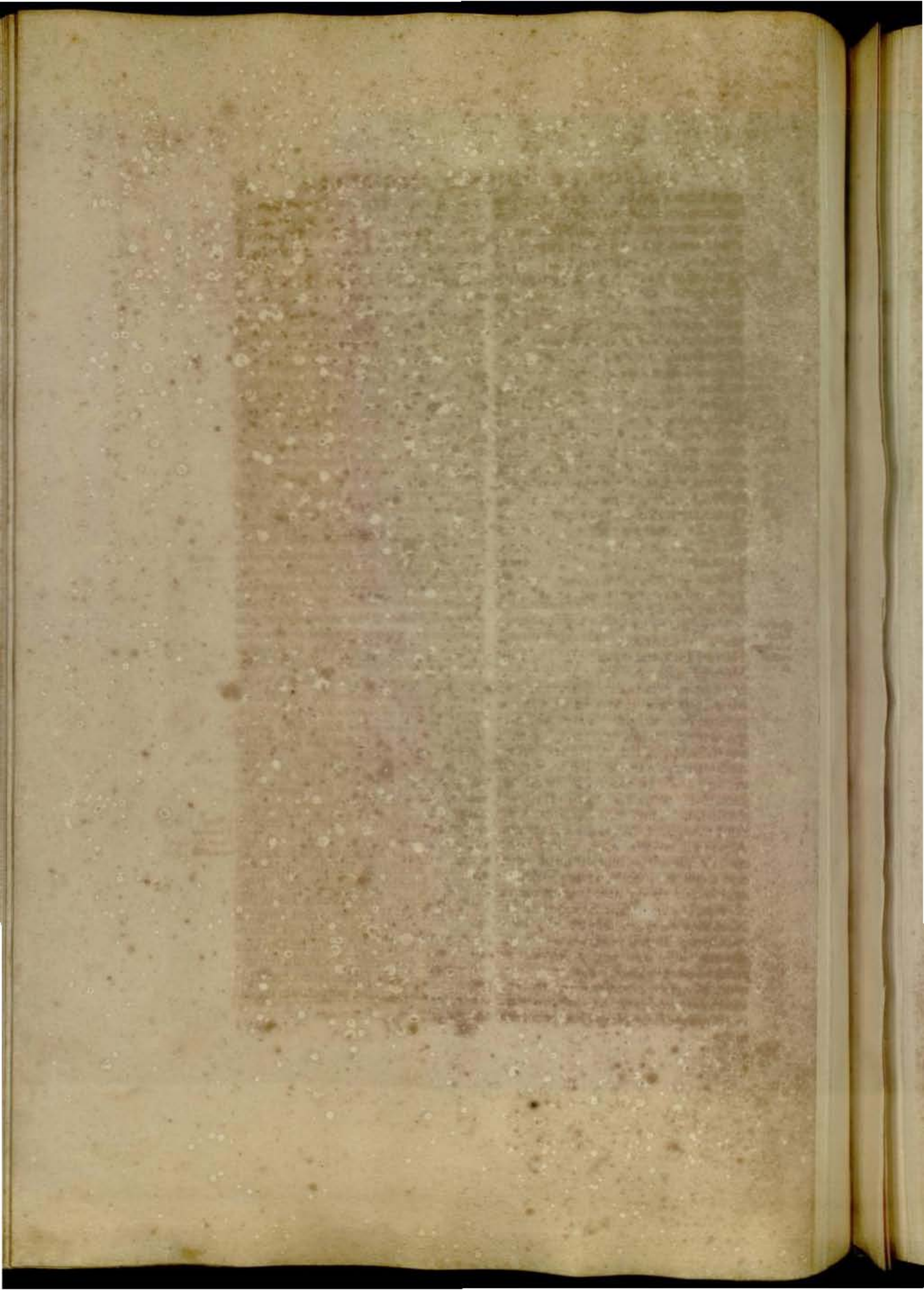
Vt igitur ab eis etiam dissentiamus, qui viam hujusmodi adscribunt, sive Neroni Imp. seu Marchioni cuidam Montisferrati, cujus tamen nomen, & tempus reticent, cum antequam Monferratenses rerum in ea vicinia potirentur, jam iter illud ac via frequentaretur, lateri cogimur, sin minus C. Julio Casari, ut indicare videtur Simlerus, dum de Alpibus Penninis agit, at admodum probabiliter Octaviano Augusto adscribi oportere. Audiendus unus instar omnium Strabo de Augusto dicens, cum gentes Alpinas, quæ viatoribus insidiabantur, sic domuisse, ut iter, quod olim erat angustum, & superatu difficile, multis nunc locis pateat, tutumque sit ab injuria hominum, & expeditum. *Nam Augustus Casar, inquit ille, latronum excidio viarum structuram adiecit, quantam omnino licuit perfici. Neque enim potuit ubique vi percurrere naturam saxorum, & ingentium præruptarum rupium, alias via impendentium, alias subjacentium, ita ut, vel leviter, & via egressi in periculum*

venirent inevitabile, cum in fundo carentes valles esset decidendum. Ibi quidem alicubi ita arcta est via, ut, & pedibus, & jumentis non assuetis vertigo oboriatur. Describere mox aggressus eandem viam, Salassorum, inquit, Regio ampla est in profunda convalle, montibus utrinque includentibus: quamquam alicubi etiam ad supervincumbentes attollitur vertices. Qui, ex Italia profecti, montes illos superare volunt, nis iter est per eam convallem, deinde in duas vias scinditur, quarum quæ per Penninas fauces tendit ad summities Alpium, jumentis est inaccessa, altera per Centrones magis est occidua. Hactenus Strabo. Ambas hæc vias, per Penninas scilicet Alpes, seu Montem Jovis, nunc D. Bernardi Majoris, atque per Centrones, nunc Tarentisios, seu Montem D. Bernardi Minoris, describit in Itinerario Antoninus Eporedia Augustam, ac consequenter per Donasii Oppidum intermedium.

Priorem quidem,	
Eporedia Vitricium	M. P. XXI.
Augusta Prætoria	M. P. XXV.
Summo Pennino	M. P. XXV.
Octoduro	M. P. XXV.
Tarnade	M. P. XII.

Alteram verò,	
Vercellis Eporediam	M. P. XXXIII.
Vitricium	M. P. XXI.
Augusta Prætoria	M. P. XXV.
Arborigium	M. P. XXV.
Bergintrum	M. P. XXIII.
Darantasia	M. P. XVIII.

Quanta porrò præstiterit Augustus in muniendis per Orbem Romanum viis, clamant passim vetera monumenta. Extant frequentes apud Goltzium nummi in honorem ejusdem Augusti cusi, hisce notis inscripti: S. P. Q. R. IMP. CAES. AVG. QVOD VLAE MVNITAE SVNT. Quid peculiariter verò in tractu Salassorum, & Penninarum Alpium egerit, Augustæ Prætoriæ nomen, & plures, quas alibi adduximus, Augusto dicatæ marmoreæ Inscriptiones, abundè testantur. Quare ut uno verbo dicam, nullus est alius, neque Annibal, neque Heros, cui Donasianam viam acceptam referre magis, quam C. Julio aut Augusto Casari debeamus.

M O N T E S
S. B E R N A R D I
M A I O R I S & M I N O R I S.

*Alpes
Pennina
unde fit
dicitur.*

Arum Alpium, quæ Salassos, sive Val-Augustanos à Veragris, sive Valesianis dividunt, summum Iugum olim Penninum dictum est, vel quod Pennini Dei Iuvenili facie efformati inibi coletetur simulacrum, marmorea basi eminens, hujusmodi notata Inscriptione:

LVCIVS LVCILIVS
DEO PENINO
OPTIMO
MAXIMO
DONVM DEDIT.

Vel quod inter cætera Montium Iuga deducto etymo à prisca Celtarum voce penna sive pinna, unde Apenninus, pinnaculum, similesque voces, eminare maximè videntur. Vnde Cæsar Bell. Gall. lib. 3. ad summum hunc Alpium verticem adludere visus est, cum ex Gallia in Italiam proficiscens, Ser. Galbam cum legione duodecima, & parte Equitatus in Antuates, Veragros, Sedunosque misit, qui à finibus Allobrogum, & Lacu Lemano ad summas Alpes pertinent; Causa mittendi fuit, quod iter per Alpes, quò magno cum periculo, magnisque portorii Mercatores ire consueverunt, patefieri volebat. Hactenus Cæsar. Nec verò audientes putamus eos, qui Alpibus Peninis (cæ sunt inter Graias, & Lepontias, ubi nunc Tarentasienfes, & Valesiani inferiores, inter utriusque S. Bernardi Montes) ab Annibalis Pœnorum, sive Carthaginensium Ducis transitu nomen factum putant. Annibalem enim ex finibus Vocontiorum, & Druentia flumine, uti Polybius & Livius perhibent, in Taurinos transgressum, non Penninis sed Cottiis ad Matronam

montem, & Secusinam Civitatem Alpibus transiisse pro comperto habemus. Igitur qui Penninus hactenus dictus fuerat Octaviano Augusto Rerum Romanarum potito Iovis dici cœpit, postquam eius imperantis industria in via antea itinera patuerunt. Siquidem, ut ait Strabo Geogr. lib. 4. Augustus Cæsar, ad latronum delendas insidias, magnum quantum potuit viarum apparatus apposuit. Non enim, propter vastissima petrarum ingentium precipitia, ubique naturam violare fas fuerat, cum aliquas ad partes adeò limes angustus sit, ut & viatoribus, & jumentis, præsertim insuetis vertiginem oculorum afferat. His cum nulla præstare liceret remedia, neque glacialibus crustis, qua supernè & quidem lubrica illabentes universam occupant semitam, & in subjacentes extrudunt Valles. Frequens enim super glaciem glacies invicem incumbit ingruentibus maximè nivibus, antequam in superficie omnino solibus dissolvantur. Salassorum quidem Regio magna est, profundam utrinque Vallem agrumque claudentibus rupibus, eorum etiam pars in superiora extenditur cacumina. Illis itaque qui ex Italia supra montes positi sunt, una per Vallem jam memoratam via est. Inde trifariam dividitur, una quidem per POENINVM ducit per ALPIVM SVMMITATES, jumentis inaccessibilis: Altera per Centrones prolixior. Iovis, inquam, eodem Tempore Mons Penninus dictus est: nam Terentius Varro Militum Præfectus ad Salassos Romanis infestos delendos missus, dejecto, quod diximus, Pennini delubro, marmoream Iovis statuam in eodem monte, non longè à Lacu, unde exoritur fluvius Bautegius, qui se rapido cursu in Duriam Baltheam exonerat, locavisse fertur, additâ marmoris suppedaneo hac Epigraphe, in rei gestæ perpetuum monumentum.

*Mons
Penninus
etiam lo-
væ dicitur.*

IOVI O. M.
GENIO LOCI
FORTVNAE
REDVCI
TERENTIUS
VARRO
DEDIC.

Romanis enim loca editissima mos fuit Iovi, quem etiam pro ipso Caelo saepe acceperunt, consecrare: unde loco postmodum nomen mansit, quod adhuc hodie durat *Mont-Ioux*. Sicut alius in Augustensi Valle Mons Oppido insignis, ascensu, descensuque Viatoribus perquam molestus, minoris Iovis, vulgo *Mont-Iouit*, nomen etiamnum retinet: uti minori, quod inferius dicemus, S. Bernardi Monti, Columnae Iovis olim vocabulum fuit inditum.

*Mont Iouit
vix nunc
S. Bernar-
di
Majorit.*

Ceterum hodie ab Italis Major, quem dixi, à Salassis, sive Augustanis, ducere in Veragros, sive Valesianos, Mons S. Bernardi magni, *il Gran S. Bernardo*, titulo communiter appellatur. Hujus rei causam hic edicere operae pretium fuerit. Frequens erat aestivo praesertim tempore ex Germania, Galliaque in Italiam transitus per Montem Iovis, non singulis modo Viatoribus, verum etiam numerosissimis exercitibus, sic, ut memorat Regino. Anno DCC LXXIII, Carolus Magnus Francorum Rex cum exercitu Italiam contra Desiderium Longobardorum Regem Romanae Ecclesiae infensum intraturus, *per Montem Cinisium perrexit, & misit Bernardum Avunculum suum cum reliqua parte per* MONTEM IOVIS. Sic apud eundem Scriptorem Anno DCCC XCIV. Arnolphus Germanorum Rex, postquam cum militaribus copiis Longobardorum in Italia terminos est ingressus, *Inde conversus per Alpes Penninas Galliam intravit, & Sanctum usque Mauritium pervenit. Rudolpho, quem querebat, nocere non potuit, quia montana conscendens in tutissimis locis se absconderat, Regionem inter Iuram, & MONTEM IOVIS exercitus graviter attrivit; attamen hy-*

berno tempore, altissimis nivibus viam omnem, & semitas obstruentibus, ineunteque vere, cum ex undequaque exurgentibus Montium Iugis, in imas Valles, qua transeundum, persape horrendo praecipitio super incautos Viatores ingenti mole avulsae dilaberentur eadem nives: frigoris praeterea tanta inesset vis, ut eo interdum Viatores quantumvis robusti enecarentur; nec in jugo herbis arboribusque omnino destituto, sed solis in immensum elatis scopulis horrescente, locus esset ullus, quo, aut ventis, nivibusve adstricti, aut gelu frigoreve adusti, aut fame, siti, lassitudine, aegritudineve erecti se reciperent miseri Viatores: Quin etiam cum frequenti fama ubique per circumstantes populos vulgaretur, infestissimos humano generi, Christi praesertim cultoribus, cacodæmones transeuntium per eos montes vitae solere insidiari, alios per avia raptos, alios per ima praecipites datos, hos supernè ab hoste maligno lapidibus obrutos, hos in transitu suffocatos, multis, concitatis favissimis procellis, & tempestatibus, terrorem, sin minus damnum, incussum, suscitavit Deus Spiritum Sancti Bernardi de Mentone, non equidem, ut nonnulli falso opinati sunt, Abbatis illius Clavallensis, sed alterius antiquioris, natione Sabaudi, ex antiqua, praenobilique in Gebennesio familia de Menton, Archidiaconi Augustensis, *qui vitam potius, Angelicam, quam humanam degens (verba sunt Philippi Ferrarii in Catalogo Sanctorum Italiae, 15. Junii, qui tamen in eo erravit, quod Bernardum Augustae Praetoriae in Salassis ortum facit, cum ibi fuerit tantum Archidiaconus) litteris sacris probe instructus per Vrbes finitimas, Castella, & Pagos praedicans magna fecit animarum lucra. Ad MONTEM IOVI consecratum profectus, ea loca à Daemonum, qui accolat, & trans-euntes vexabant, multitudine liberavit, Cenobio ibi extructo, quod etiamnum manet, omnes ex Italia in Galliam, & ex Gallia in Italiam advenientes excipiens, & Sancti Bernardi, una cum Monte vocatur.* Hujus-

*S. Bernar-
dus
de Men-
tane no-
mine
auctor.*

ce tam necessarij publico gentium omnium commodo Cœnobii, in quo Canonicos Divi Augustini Regulares uni Præposito subditos locavit, fundatio contigisse memoratur ad Annum reparatæ salutis DCCCC LXII. ex quo tempore qui ad id institutum à Deo vocati fuerunt Religiosi, divinis psallendis in Choro laudibus, peregrinisque nationum omnium alacriter, humaniterque excipiendis sedulam navant operam, quamvis ii Sabaudia Ducis soleant esse subditi, in cujus ditione situm est præfatum Monasterium: quod licet fundator B. Mariæ Virgini, Divoque Nicolao Tutelari- bus suis sacrum esse voluerit, hodie tamen S. Bernardi Magni communi- ter nuncupatur: ad eamque ecclesiam, quam plures Sanctorum Reliquiæ, magnique pretii argentea, atque aurea sacra vasa commendant, invisendam Religionis, pietatisque ergo conveni- re solent, non modo ex minutiori ple- be, verum etiam supremi Principes, & Magnates, quod non ante multos annos Regiæ Celsitudines Caroli II. Sabaudia Ducis nunc Regnantis, ejusque piissimæ Matris Christianæ

Franciæ Sabaudia, non sine pietatis sensu intimo præstiterunt, relictis inibi religiosa munificentia moni- mentis.

Non satis fuit eximio Viro Dei Ber- nardo quæ diximus in Monte Iovis fecisse, nisi id ipsum in supradicto Monte, quod ex Salassis in Centrones, sive ex Augustensi Valle in Taren- tasienses ducit, præstitisset. Is cum Mons Columnæ Iovis diceretur, ac- ceptâ denominatione à Marmorea Columna, cujus in summo eminebat Lapis carbunculus, seu pyropus, quem Iovis oculum dicebant, ut fert veterum traditio, non modò, dejectâ Columnâ, quod idem in Monte Iovis æquè præstiterat, Dæmones Viatori- bus similiter insidiantes indè ejecit, verum etiam aliam Hospitalem do- mum, sub eorundem Regularium Or- dinis sui Canonorum regimine, per- petuò ad viatores excipiendos inhabi- tandam, inibi ædificavit, quæ quia minoris molis est, minoreque Reli- giosorum numero habitatur, Minoris S. Bernardi, vulgò *le Petit Saint Ber- nard* apud Gallos, *San Bernardo il Piccolo* apud Italos nomen obtinuit.

*Mons Co-
lunnæ Io-
vis nunc
S. Ber-
nardi
Minoris.*

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME

BY
NATHANIEL BENTLEY

IN TWO VOLUMES.

LONDON: PRINTED BY RICHARD CLAY AND COMPANY, LTD., BUNGAY, SUFFOLK.

1911.

ASTA POMPEIA.

Situ.

Antiquitatis.

Sta, antiqua Liguria Cispadana Vrbs, sita in Babiennis, non longe ab Vrbe, Tanaroque fluviis, inter Italiae amplissimas fuit lapsis retro seculis merito computata. Licet enim parce admodum de ea à vetustioribus Historicis, Geographicisque dictum reperiat, multa tamen sunt, quae suadeant, eam, & quo tempore, Germanorum Caesarum beneficio, quandam formam præ se tulit Republicæ, & multo ante, Romanis scilicet rerum potentibus, maxime floruisse. Antiquitatem ejusdem Urbis Astenses referunt ad Noemica usque tempora; munitionem Brenno Gallorum Duci, Varronibusque Romanis Fratibus; instaurationem vero Cneio

Pompeio Magno acceptam ferunt, à quorum postremo deductam eo loci Coloniam, Pompeiamque ab Auctoris nomine ferunt cognominatam. Quamvis verò ingenue fateamur hæc forsitan gratis asseri, absque certo Scriptorum veterum testimonio, fieri tamen potuit, eam, vel ab eodem Pompeio Magno, ex Italia in Hispaniam per Alpes iter instituyente, vel ab alio Cneio Pompeio, Sex. F. Strabone, Magni Patre, qui de Circumpadanis incolis in Civium Romanorum numerum adsciscendis in Consulatu legem tulit, incrementum simul cum nomine accepisse. Hoc indubium affirmamus, Pompeiam gentem non infrequenter commemoratam tractus Astensis ac Pollentini veteribus monumentis, uti commemorat prisca Inscriptio, quæ adhuc, in marmore, Astæ prostat, hujusmodi:

L. POMPEIO M. F. POL
PATRI AID. IIVIR. IIVIR.
QVINQ. TR. MIL. A POPVL
HERENNIAL. F. MATRI
SEPTVMIAE C. F. AVIAE
A. HOSTILIVS L. F. POL
POMPEIVS MACER.

*Loci a-
manitas
& ferti-
litas.*

Civitas, loco opportunissimo sita, Orientem late despectat, Meridieque, atque adeo amœnos, frugiferosque habet circumquaque agros, clivis passim distinctos, colliculisque, quæ Castellis Nobilium procul eminentibus coronantur, ut nihil in tota Infubria, totaque Ora Pedemontana sit ad spectandum jucundius, nullibique uberius proveniat omnis generis frugum copia, inter quas non desunt ficus, ac pepones saporis exquisitissimi. Vino, eoque generosissimo, Astensis tractus abundat maxime; nectareique instar liquoris ab avidis potoribus expetitum transfertur, cum magno incolarum lucro, in longè positas regio-

nes, eo apud Pedemontanos, Infubres, Liguresque in pretio habitum, quo penes Romanos olim Creticum, Falernumque. Nec desunt perennes in vicinia scaturigines, quibus sal in ciborum condimentum conficiatur. Hæc tamen tanta soli ubertas alendæ quondam (longè numerosioris, quàm nunc sit) Astensis populi multitudini minimè sufficisset, nisi habitantium industria accessisset. Nam annonæ caritate urgente, Civitatem aliquando inopiâ pressam, docet vetus, ad perennandam benemeriti de Patria Civis memoriam, sculptum in marmore monumentum:

Hb

M. GAR.

A S T A P O M P E I A.

M. GARDINO. M. F. OB CIVITAT
IN SVMMA ANNONÆ INOPIA
PROPRIO ÆRE SVBLEVATAM
ASTENSIS CIVITAS
OPTVMO CIVI
D. P. P. P.

Altum, ut superius attingi, de hac Vrbe silentium, ad Annum usque Christi cccc III. quo videlicet, devicto profligatoque à Stilicone, prope Pollentiam, Alarico Gothorum Rege, liberi ipsius, mulieresque, cæteraque charior præda, intra mœnia ab Astensibus, sive à Romanis, qui tunc cum præsidio Astam custodiebant, abducta perhibentur. Hinc apud Claudianum vicem suam ita idem carmine dolere introducit Alaricus:

*Nec me Pollentia tantum,
Nec capta cruciatur opes; sed pignora nobis
Romanus, charisque Nurus, prædamque
tenebat.*

quod ut de Astensibus dictum accipiamus, movet nos idem alibi Claudianus:

*Pang. de
6. Conf.
Honor.
Aug.*

*Nec plus Pollentia rebur
Contulit Ansonis, aut mania vindicis
Astæ.*

*Astenses
Duces
præcipui.*

Postquam Ticini Sedem fixere Regiam Langobardi, illustrarunt ejus nationis gesta Astenses Duces, inter quos fama noti, Gondoaldus, Theodolinda, piissimæ, religiosissimæque Regina: Frater; ab eoque genus ducentes, Aripertus, Pertaritus, Asprandus, Godibertus, Cunibertus, alique, Paulo Diacono, de Langobardicis rebus scribenti, cogniti, qui ex eo Ducatu ad Regni fastigium evaserunt. Deleto tandem Regno Langobardorum à Carolo Magno Francorum Rege, Asta Comitum (ita tunc vocabantur ii, qui regendis Civitatibus, earumque districtui præsidebant) custodia assignata, ab Italis postmodum Regibus, Germanorumque Imperatoribus vario privilegiorum, atque immunitatum genere ornata est; cudentæ imprimis monetæ, unde in veteri-

*Asta à
Regibus
& Imperatoribus
vario
privilegiorum
ornata.*

bus tabulis librarum Astensium frequens mentio; Regaliumque percipiendorum, quæ cum similiter Astensis Præsul à liberalitate Cæsarea impetrasset, orta inde longa inter eundem Præfulem, Civesque dissidia. Cum verò ad Annum Christi MCLIV. Astenses Gulielmo Marchioni Monferratensi morem gerere recusarent, irà percitus Imperator Fridericus I. cognomento Barbarus, Astam pro-
cedens (referte placet verba Ottonis, qui plerisque rebus interfuit, Episcopi Frisingensis) *vacuamque non opibus, sed habitatore reperiens Civitatem, non paucis ibi diebus manens, igni eam, & diræptioni dedit.* Verum non multo post, cum foederatis Insubria Civitatibus, conspirarunt in eundem Fridericum Astenses, acceptasque ab eo injurias ulcisci conati sunt, quamvis ad eam Urbem illum, (ut iterum lacefferet, diriperetque) frustra Anni MCLXXVII. initio obsidendam accessisse, legatur.

Ab eo tempore, mirum, quantum potentia hi Cives creverint, Monferratensi ad petendam pacem, Salutienti ad præstandum clientelare sacramentum adacto, Cævensibus Marchionibus in fidem, obedientiamque, Carrectanis in asseclas, & amicos, Nobilibus plerisque in Cives receptis. Hinc, Astensium, foederatorumque iisdem populorum viribus, Pollentia, Testonaque everfa, atque in finitimos potentia æmulos prospera ut plurimum fortuna belligeratum. Verum gliscentibus postmodum inter Cives, ut persæpe assolet, partium factionibus, quarum hæc Guttueriis, Solariis illa, Patritios inter opulentioribus, & maximi nominis adhærebat, ac demum manifeste erumpente inter eadem odio, non sine mutuis offensionibus, bonorum jacturâ, exiliis, incendiis,

*De 108.
Frid. I.
lib. 2.
cap. 15.*

Astensium potentia.

*Post per
civiles
discordias
corruit.*

diis, sanguinisque effusione, ibidem etiam insonuit, reliquæ Italiae fatale, nomen Guelphorum, atque Gibellinorum, ex quo factum est, ut Astenses ex splendore pristino excidentes, coacti sint alienum subire, primo patrociniū, deinde jugum.

*Quando
& quando
de Sa-
baudica
ditivni
sui facti.*

Cum Amedeus Sabaudia Comes, cui Magni cognomen cessit, ejus Urbis, sibi Anno MCCCX. ab Henrico VII. Romanorum Rege donata, atque triennio post confirmata, tranquillum dominium arripere minime potuisset (obnitentibus videlicet Guelphis, & clam adversante Philippo Sabauda Achaia Principe, sua felicitatis æmulo) acceptis licet in clientelam ex Astensi nobilitate non paucis, circumpositorum Dominis Castellorum: cumque in Urbem introducta per vim fuissent Roberti Andegavensis, Siculi Regis arma, in Vicecomitum deinde Mediolanensium, tum in Ludovici Aurelianensis Ducis, in Caroli Quinti Caesaris potestatem denique devenisset; hic eam, unā cum eidem subdito Comitatu, Oppidisque annexis, Beatrici Lusitanæ Caroli Allobrogum Ducis Vxor, Cognatae suæ indulgit: ex eoque tempore Sabaudica Domui præstitit integerrimam, quam Sacramento promittit, fidelitatem, quamvis hostilibus armis fuerit semel iterumque adflita.

*Urbs à
Sabaudis
Ducibus
munita.*

Ne verò tanti momenti Urbe hostis ita facile potiretur, præter Arcium aliquot veterum, atque novæ Acropolis munimentum, plura Sabaudi Duces propugnacula muris inædificarunt, quæ cum justo amplius spatium occuparent, aliqua ex parte nostro ævo in arctiorem formam contracta sunt, ut facilior esset locus defensionis. Priscam verò Civitatis amplitudinem arguunt Palatia frequentissima, Regibus ipsis, uti non semel accidit, apta excipiendis, præaltæ Turres, viæ latæ, fora admodum spatiosa, in quibus prostabant omnis generis mercimonia Avorum nostrorum ævo; quo scilicet tempore, convenientibus ad Astenses nundinas ex Italia, Gallia, Germania, Anglia Mercatoribus inter præcipua

*Veteris
urbis am-
plitudi-
nis testi-
monia.*

Europæ totius Emporia Asta computabatur. Nunc (incertum quo fato) intermissa mercium per eam Urbem ultrò citròque transvectione, parum frequentatur ab exteris, parumque ab indigenis habitatur; cum olim plusquam octoginta animarum millia numeraret, educeretque in adversarios armatas quondam phalanges è sinu suo.

Iunctam magnificentia pietatem ostentant Sacrae Basilicæ, talis amplitudinis, ut in tota Ditione Sabaudica nequaquam invenias ampliores. Eæ vero multo plures, quàm nunc supersint, olim numerabantur. Quatuor videlicet sæcularium, ut vocant, duæ Regularium Canonorum Collegio insignes. Monachorum inerant octo, Mendicantium Ascetarum Cœnobia quinque, Militaris Ordinis unum, dicatarum Deo Virginum Monasteria duodecim, ut omittam totidem Hospitales, quas vocant, Domos, excipiendis pauperibus destinatas, aliaque hujusmodi loca sacra, quæ peculiari volumine, plusquam triginta ab hinc annis impresso, excitandæ Concivium suorum pietatis studiosus enumeravit Domnus Philippus Malabaila Astensis Patritius, ac Cisterciensium Monachorum Congregationis Fulienfis postmodum Generalis Præfectus. Nunc recentius introductis nonnullis, superstitibusque ex parte priscis Ordinum jam introductorum Religiosis, præter Cathedralem Virgini Deiparæ nuncupatam, Sanctique Secundi Civitatis Patroni, dictam de Mercato, Basilicam, utramque Collegiatam, atque Parochialem, nec non S. Martini, S. Pauli, S. Silvestri, S. Mariæ novæ, S. Catharinae, S. Petri Conciaviae Ecclesias pariter Parochiales, divino cultui jugem operam navant, intra Urbem, eique annexa suburbia Fratres Prædicatores, D. Francisci Minores, quos Conventuales dicunt, & qui de Observantia nuncupantur, D. Augustini Eremitani, tam qui Conventuales, quàm qui strictiorem observantiam profitentur, D. Bernardi, quorum supra memini,

*Deo di-
cata
Edifi-
cia olim
plura.*

*Nunc non
multo
pauciora.*

Fulienfes; Carmelita Conventuales, nec non qui dicuntur Discalceati; Congregationis Lateranenfis Canonici Regulares, Servi B. Virginis, Clerici Regulares S. Pauli, qui vulgo audiunt Barnabita. Inſunt præterea D. D. Benediæti, Auguſtini, Domini, Franciſci inſtituta ſectantium, numero quinque, eleganter cum ſuo quæque Templo ædificata, Sanctimonialium Monafteria, pleraque Laicorum, qui pietatis operibus incumbunt ſedulo, Sodalitia. Nec omittendi, extra Urbem ſiti, Benediætini, Cartuſienſes, de quibus infra peculiaris erit agendi locus, & Capuccini.

*Epifcopi
Aſtenses
notabiles.*

Epifcopos ſuos Aſtensis Eccleſia numerat ab Anno uſque Chriſti CCLXV. Mediolanensis Metropolitæ Suffraganeos, interque eos plures Sanctorum Syllabo adſcriptos, quales ſunt S. S. Euaſius Beneventanus, qui primus in eorundem Præſulum ferie recenſetur, Secundus, Euaſius II. Bernulphus, ac B. Landulphus à Vareliate: plures quoque ſæculi dignitate, Sanguinisque ſplendore admodum illuſtres, utpotè Adelricus Hieronymi Manfredi Secuſini Marchionis Filius, Olricique Manfredi, ſimiliter Marchionis Frater, ac Arduini Italia Regis affinis; Otho II. Adelaidis Comitiffæ ex Othone Marchione Filius; Bonifacius, & Conradus ex Comitibus Coconati, Guido ex Comitibus Vallispergiæ, Raphael ex Marchionibus Cevæ; ut miſſos faciam illos, qui ex Nobilibus familiis de Carena, Malabaila, Morotio, Guttuariis, Rottariis, Damianis, Ruvere, Landrianis, Agatia, Broſia, partim patri-

tiis, partim exteris ad Aſtensis Epifcopatus inſulas evaſerunt. Non deſuere verò alii Aſtensis Urbis, ſive incolæ ſive Cives, quos meritis plenos, ac caeleſti donatos patriâ, Divis Cælitibus accenſemus; imprimis is, quem in Civitatis lectum Patronum diximus, S. Secundus Martyr, S. S. Projectus Diaconus, & Mallianus Subdiaconus, Sancti Euaſii primi Præſulis aſſeclæ, & cum eo Martyrium ab Idolorum cultoribus paſſi, S. Anianus Confefſor, S. Calocerus Martyr, S. Bruno Epifcopus Signienſis, S. Petrus Conciavia; Beati Henricus de Comentina, Henricus Alferius, Henricus Searampus, Michael de Jacobis, Malcoldia Pallida, aliique, quos enumerat is, quem ſuperius citavi, D. Philippus de Malabaila. Hinc non mirum, quod olim Aſtensis Eccleſia longè adeo, lateque ſuam protulerit ditionem, nec ſpirituale modo, verum etiam in quamplura ejuſdem Diœceſis Oppida, & Caſtella, ab Imperatoribus, atque Regibus jus impetraverit temporale: non mirum etiam, quod in adverſarios, non tantum Eccleſiaſticis cenſuris, verum etiam armorum impetu, coactisque exercitiis (ea erat ejuſdem potentia) Præſul Aſtensis ſæpe animadverſerit, egeritque. Hoc unum, coronidis loco, addimus, præclarâ, atque admodum antiquâ hanc Urbem nitere nobilitate, ejuſque incolas de humanitate, atque fidelitate maxime commendari: unde tritum illud penès Italos, à plerisque Scriptoribus relatam carmine adagium:

Civibus humanis decoratur Aſta fidelis.

*Civis
ſanctitate
vire
notabiles.*

*Incolæ
vire
notabiles.*

65

A S T E N S I S C A R T V S I A.

Sicut.

Artusia Astensis, antiquitate, regulari observantia, & in pauperes largitione celebris, à dextera parte Urbis, in exordio Vallis Maneræ, loco editiori posita, ingredienti Portam S. Petri mirifice oblectat. Templum in ea perantiquum à Luitprando Longobardorum Rege magnifice extractum, nunc verò in Crucis formam redactum, & SS. Apostolis Philippo, & Iacobo sacrum, eximiis quoque picturis & simulacris, tam novis, quam antiquis exornatum, inuentium animos ad caelestium contemplationem rapit. Insignes in eo coluntur reliquiae; pars Coronæ spinæ D. N. Iesu Christi, Genu S. Ludovici Regis Galliae, pars Capitis

*Insignes
Reliquiae.*

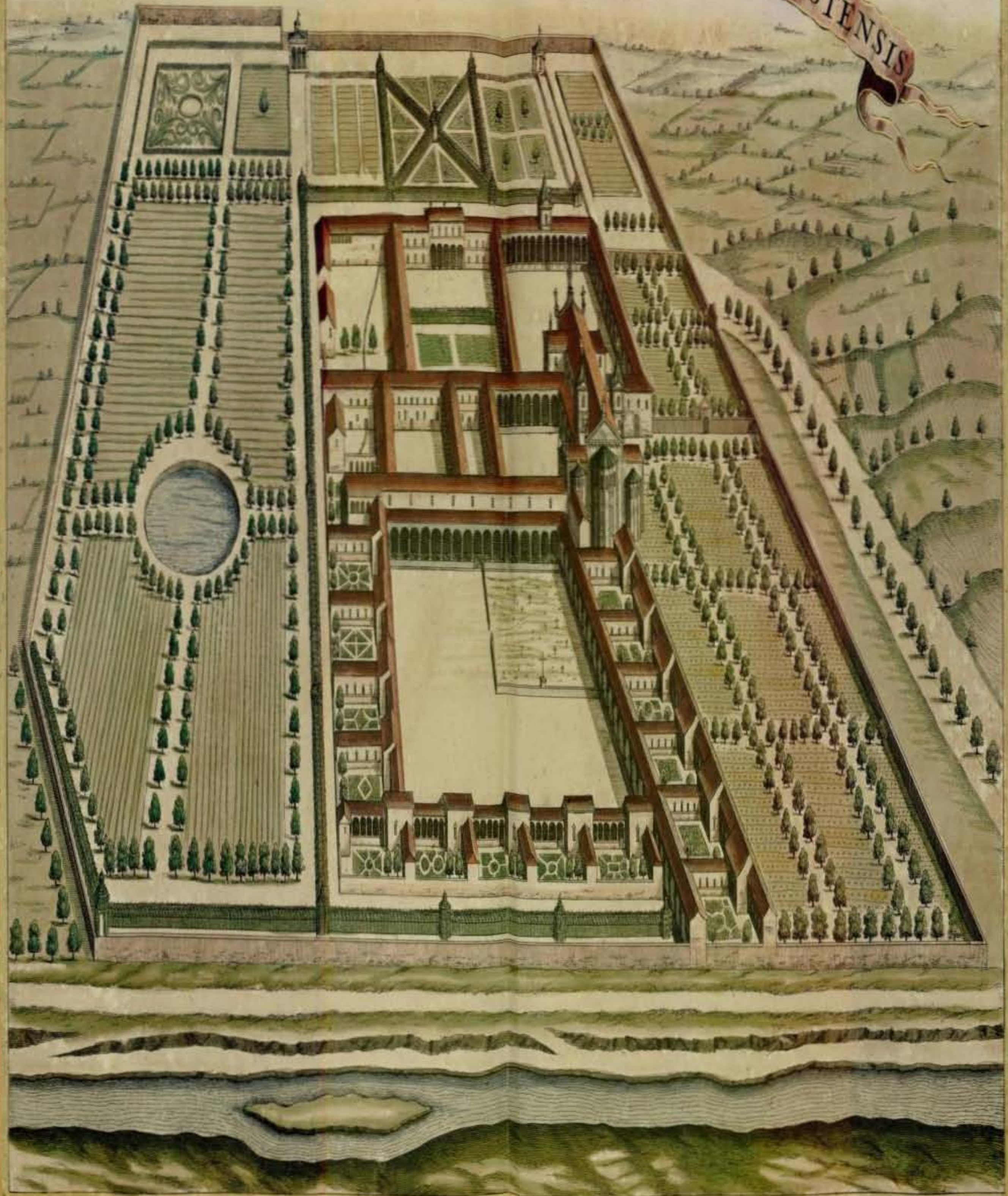
S. Brunonis Cartusianorum Patriarchæ, & aliarum quamplurimarum. Adicula Eucharistiæ, peristylium, pavimentum Aræ majoris, omnia marmorea. Chorus, ubi psallentium Monachorum Sedes in longum porrecta, à Thoma Sacha, ejusque Paulo, & Thimerio filiis, Cremonensibus, Anno Domini MCCCCXCVI. opere tessellario elaboratus, picturam, & artem superare videtur. A Templo per gradus aliquot in Claustrum descenditur, arboribus consitum, quod & Colloquium Monachorum appellatur; ab hoc etiam per brevem Porticum fit transitus in aliud amplissimum, Eremitarum cellulis, variisque picturis distinctum. Alit hoc Monasterium ad viginti quinque Religiosos, & intra septa claudit vineas, prata, & hortos fontibus irriguos, quæ omnia non vacat minutatim recensere.

Kk

VILLA.

CARTVSIA
ASTENSIS

1850

VILLANOVA ASTENSIS.

Situ.

Nominis origo.

Munita.

Io. Iacobus Ferrarius.

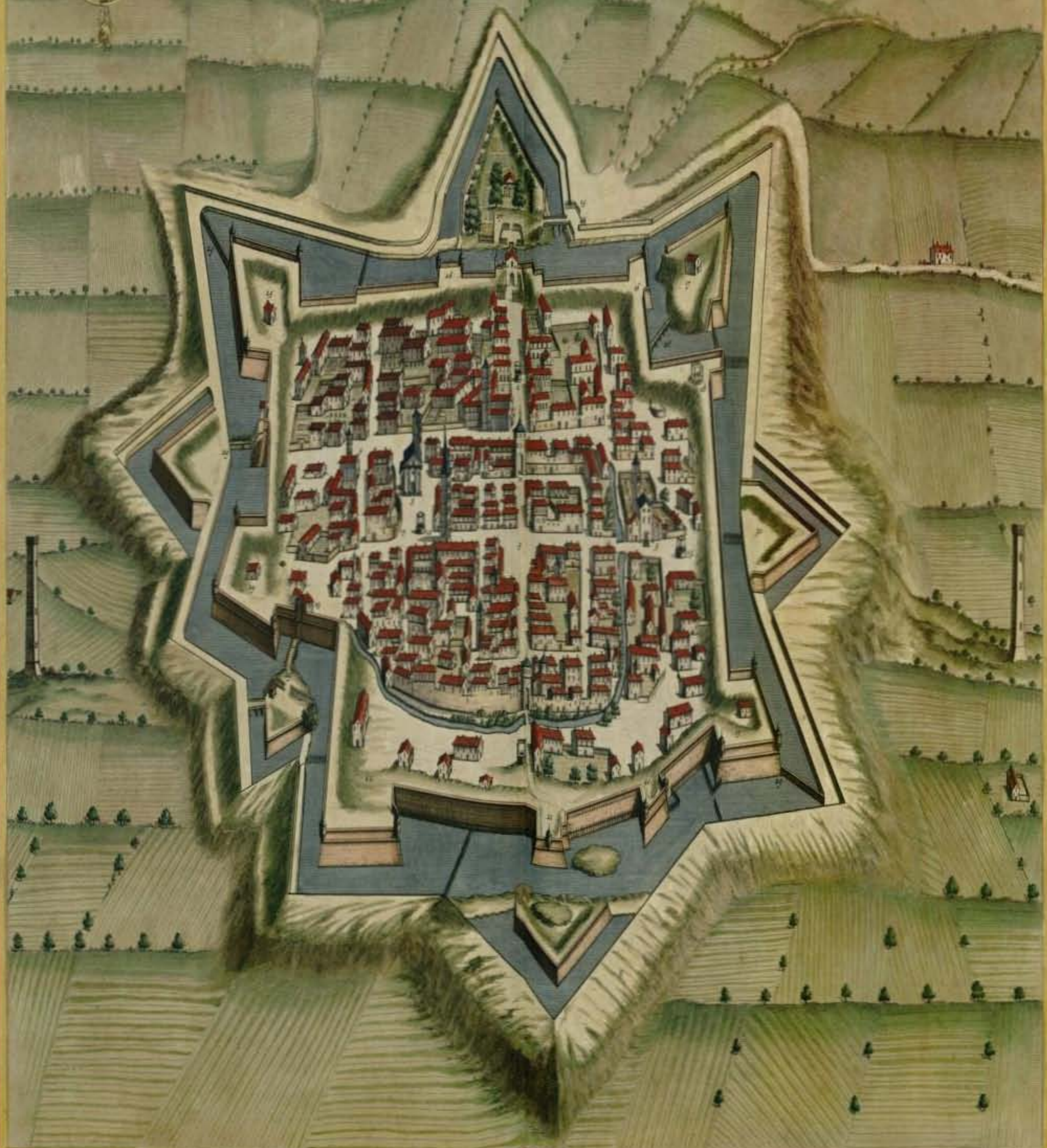
Edio ferme itinere inter Cherium, & Astam Pompeiam videre est longè, lateque extentam planitiem, cuius potissima ferme pars irrigatur, bellicis sæpe frequentatam factionibus, militaribusque castrametationibus satis aptam. In ejus parte, quousque scilicet Cherienfis Comitatus extenditur, exurgit Oppidum Villanova Astensis, Italicè *Villanova d' Asti*, sic dicta, quod ex dirutorum plurium hinc inde pagorum ruinis, ab Astensibus eò loci nova Villa (nondum enim mœnibus septa erat) fuerit ædificata. Postmodum, cognita situs opportunitate, novo murorum ambitu nonnullis munitissimis propugnaculis distincto, additis exterioribus aliquot vallis, aggeribusque, profundaque fossa aquis jugiter plena, nec non pluribus lunatis ad arcendum extrinsecus hostem operibus, taliter fuit locus circumvallatus, ut, superioribus civilibus bellis, potuerit negotium facessere offendere volentibus, dum, sive ab Hispanis, sive à Gallis obsideretur. Habet præterea ab utroque latere duas antiqui operis Turres, ejusdem pænè formæ, atque structuræ, pleraque in agro minora Castra, quæ à diversis in eò tractu Nobilium familiis jure feudi possidentur. Inter hujusmodi familias stirps computanda Ferrariorum, unde progenitus Io. Iacobus Ferrarius, vigilantissimus primò, ut eum vocat Paulus Britius in Seraphicis monumentis Cismontanæ Camerae primarius Præses, & integerrimus Regio-

num censuum administrator, deinde æquissimus Taurinensis Senatus Protopræses, cuius sedulitate, & providentiâ effectum est, ut cum tota hæc regio militum rapacitati pateret, nulli tamen, sive in Castris, sive in Oppidis, sive in Civitatibus annonæ inopiâ laboratum sit. Hujus viti piâ beneficentiâ erectum Divo Francisco fuit elegans Sacellum in Minorum de Observantia, B. Mariæ Angelorum dicato, Templo, cuius peramplum fornicem, cum fabrorum incuria necessariis juncturis non alligasset, laxatisque repente laterum compagibus tota illius moles maximo fragore, innoxio tamen casu, collapsa esset, propriis sumptibus in meliorem, firmioremque formam redactum reparavit: deleta tamen ante plures annos propter bellorum frequentiam vetustiore alio incommodiore loco sito ejusdem Ordinis Monasterio, cuius impræsentiarum vix ulla supersunt rudera. Alit etiam Villanovanorum pia liberalitas S. Helenæ Moniales, ac in publico, egenos, ægrosque, Xenodochio. Alia Oppidi non inelegantia Tempora sunt SS. Petri, & Pauli Ecclesia Parochialis ad Septentrionale, S. Martini ad Meridionale ejusdem latus, opportunis ornatae foris, puteisque aquarum salubrium ibidem prostantibus in commodum incolarum: nec desunt laicorum Sodalium Oratoria, in quibus Christianæ pietatis opera exercentur. Hæc dicta sufficiant de Villanova Astensi, ubi Sabauda Duci fidus strenuusque cum militum præsidio armorum Præfectus, sive Gubernator residere pacis, bellicque temporibus consuevit.

Sacellum D. Francisci Sacrum.

Alia ades Sacra.

VILLA NOVA DELL'ASTEGIANA

1. Chiesa di S. Tomaso 2. Chiesa di S. Maria 3. Chiesa di S. Antonio 4. Chiesa di S. Rocco 5. Chiesa di S. Andrea 6. Chiesa di S. Giovanni 7. Chiesa di S. Paolo 8. Chiesa di S. Pietro 9. Chiesa di S. Luca 10. Chiesa di S. Matteo 11. Chiesa di S. Giacomo 12. Chiesa di S. Filippo 13. Chiesa di S. Bartolomeo 14. Chiesa di S. Vitale 15. Chiesa di S. Modesto 16. Chiesa di S. Agostino 17. Chiesa di S. Hieronimo 18. Chiesa di S. Basilio 19. Chiesa di S. Sordani 20. Chiesa di S. Eusebio 21. Chiesa di S. Primitivo 22. Chiesa di S. Felice 23. Chiesa di S. Nereo 24. Chiesa di S. Achilleo 25. Chiesa di S. Felice 26. Chiesa di S. Eusebio 27. Chiesa di S. Primitivo 28. Chiesa di S. Felice 29. Chiesa di S. Eusebio 30. Chiesa di S. Primitivo

A. Locus antiquus Vestibula
B. Forum et via principalis
C. Templum Herculis S. Mariae
D. Templum et Comitatus S. Ruffini
E. Saluberrima aegrotantibus
F. Turris et horreum publicum

SANCTI DAMIANI
OPPIDUM

CLARASCVM.

Situ.

Nominis
origo.Oppidi
origo.

Clarascum, Italis *Cherasco*, situm est in Astensis Comitatus confinio, Ligurum olim Bagienorum extremis agris, ubi videlicet Sturia fluvius, ad ejus Septentrionalem plagam præterfluens, decurrenti ad Orientem Tanaro commiscetur. Quod nunc in usu est nomen, accepisse autumant nonnulli ab aprici soli, atque sereni ut plurimum aeris claritate: nos verò à *Carasco*, sive *Caiaasco* (*Carascotum* posteriora sæcula appellarunt) vetere Castello, de quo in gratiam Anselmi Astensis Præfulis meminere Eugenii III. Anno M C L III. atque Adriani IV. Anno M C L VI. Pontificum Romanorum diplomata, ex cuius forsitan ruinis coaluit, immutato aliquantum à Latinâ pronunciatione vocabulo, dictum credimus, ædificatumque, sive ampliatum circa reparatæ salutis Annum M C C X X. eo scilicet tempore, quo Astensibus contra finitimos Albenfes hostiliter insurgentibus, cum adversus illorum potentiam Albenfes, ii præcipue, qui extra Urbem in Castellis degebant, se minime tutos crederent, electo ad prædictorum fluminum confluentes loco ad habitandum, & muniendum opportunissimo, Oppidum, sive de novo excitatum, sive instauratum, forti, ut ejus ætatis munitionum ratio exigebat, usquequaque cinxere muro: unde vulgatum carmen, quod olim Clarasci portæ superpositum, nunc verò abrafum testantur nonnulli:

Clarasci Porta sunt Albx viribus orta.

Verum non ex Albensibus modò Civibus, sed ex Manzani etiam Dominis, Costæ-Vngaricæ, Miana, Montifayroni, Ripaltæ, Trifolietti, Villatarum, Cerveriarum, Narzolarumque incolis convenere eo loci ad habi-

tandum, quorum plerosque, ut ex avitis migrarent sedibus, invitasse perhibentur priorum vexationes tyrannicæ Dominorum. Oppidum verò, non, ut plerumque rudioribus illis sæculis usuveniebat, tumultuarie, atque structis inconsultè domibus excitantur, sed electo saluberrimo, quæ Meridiem spectat, situ, mœnibus in quadrum ductis, per amplum forum medio spatio relinquentes sublimis ibidem fundamenta jecere Turris, quatuor sulcæ pilis, unde, veluti è centro, & umbilico, per quatuor maximè rectas, & amplas vias, ad quatuor Oppidi latera, duasque sibi ex diametro oppositas portas jucundissimus est prospectus. Arcem quadrilateram, cum suis ad angulos Turribus, mœnibusque junctam, Luquinus Vicecomes, Mediolani, ac per aliquod tempus Clarasci, uti infra dicitur, Dominus, dicitur ædificasse. Propugnacula verò, fossas, atque lunata extrinsecus opera, ad recentioris normam architecturæ, posuit Christiana Francica Sabaudia Ducissa, dum tutorio Caroli Emanuelis II. Filii sui nomine regenda præerat ditioni; unde factum est, ut Clarascum Subalpinos, Ligures, Insubres interpositum, situ, manique fortissimum, Sabaudici domini veluti clavis, atque antemurale vulgò indigitetur. Id nostro ævo eventus probavit: nam, quamvis priore sæculo, dum, furore bellico, Austriacos inter ac Gallos grassante, Subalpina omnia vastabantur, triginta non amplius annorum spatio, quater, quæ horum, quæ illorum armis cedere, crudelitatisque inaudita damna, ab Austriacis præsertim, Clarascenses pati coacti sint, superveniente etiam in malorum cumulum lue contagiosa, quæ incolas magna ex parte extinxit; felicioribus tamen auspiciis postmodum aridente fortuna, ne insequenti sæculo res Pedemontanae in pejus ruerent, Clarasci conservatio potissima

Arcem
quæ ædi-
ficavit.Muni-
mentis re-
centioris
normæ
Christia-
nae Fran-
cicae Sab-
audiae
Duc. po-
suit.

Mm

causa

*Clara-
scum stre-
nuè ad-
versus
Hispanos
descensum.*

causa fuit: præsertim cum Anno MDCXL non licuit Hispanicis copiis Oppido inopinantibus cunctis, aggresso, potiri, ut animo jam conceperant: neque eo, qui insecutus est, anno, cum Clarascum validiore exercitu iterum invasissent, ut ad ejus defensionem convoluturos Gallos, atque Sabaudos à Cuneo diverterent obiidendo, efficere potuerunt, quin strenuè, multisque acceptis cladibus pellerentur ab Oppidanis, paucisque iis militibus, qui ad loci præsidium excubabant, quamvis bis intempesta nocte post diem vigesimam primam, & vigesimam sextam Augusti aggressionem obstinato animo iterassent.

Fertilitati facti.

Ejus ager admodum late patet, novem ferme mille passuum diametro, Novelli, Bennarum, Caballarii que majoris agro confinis: patebatque latius olim, antequam Cerverias Fulco de Agouto, pro Ioanna Neapolitano- rum Regina in Pedemontio Locum- tenens, ut eas Conrado de Braida donaret, à Clarasco, cujus agri erant portio, Anno MCCCXLV. disjuxisset. Nulli verò ex circumstantibus alii cedit idem ager fecunditate, tritico præsertim in plano solo, vinoque in collibus, qui identidem mirà emergunt varietate: tantà gignens utrumque copià, & bonitate, ut ex jugi ad externos transmissione maximum paretur emolumentum. Bovini generis habet, & quod faciat satis exercenda agricultura, & quod edulio incolarum quotidiano. Nec sola in solo libertas, verum & in aquis circumlabentium, de quibus superius memini, fluviorum, in quibus copiosa thymalorum, troctarumque piscatio, saporis, plusquam in aquatili aliarum in vicinia aquarum grege experientia comprobetur, exquisitissimi. Aer verò ita saluber est, ut credatur conferre plurimum vitæ in senium producenda: quin immo, cum Anno MDCXXXI. in Pedemontano tractu, reliquisque vicinis locis, jam biennium pestis debaccharetur, mortaliumque frequentes ederet strages, Clarascum, ab ea intactum lue, Victor Amedeus I. Sa-

Aeris salubritate.

baudix Dux delegit, ut ibi pro faciendâ cum Duce Mantuano pace, Oratores Pontificius, Casareus, Regumque Christianissimi, ac Catholici felici exitu convenirent. Populus ad septem animarum millia computatur; constatque non ex Mercatoribus modo, Artificibus, Agricolisque, verum etiam ex iis, qui avitam profitentur nobilitatem. Ingenia verò litteris, armisque aptissima, si excolantur, desidiâque, ad quam incolas per sepe rerum invitat copia, sponte excutiant, mirum, quantum in utroque proficiant: quod eo magis usitavit, si è patrio migrantes solo Clarascenses alibi in morem feracium arborum transplantentur.

Incolarum numerus, & indoles.

Cæterum, ut eo, unde discessimus, revertamur: cum, ut dixi, diversorum Oppidorum incolæ una hoc loco coaluissent, brevi in tantam potentiam devenerunt, ut validissimis Astensium, Albensium, Cherensiumque viribus resistere non semel potuerint, suosque ab illorum armis illæsos servare fines, in quos illi jus sibi competere autumabant. Pace demum Anno MCCCXXVII. inter hos, illosque conditionibus æquis firmatâ, atque amicitia renovatâ, Civitate Clarascenses à memoratis Astensibus, Albensibusque donati sunt, communicato vicissim illis suæ Patriæ privilegio, ac assumpto in militaribus expeditionibus rubræ, quam iidem profecto gestant, insigni Crucis. Hisce freti auxiliis, quotidianisque incrementis, sub aliquali Reipublicæ forma, subque propriis legibus, & statutis, supremo tamen Germanicorum Cæsarium imperio, nutuique obedientiam professi cætenus florere, donec cedere coacti sunt armorum Caroli I. Andegavensis, Provinciæ Comitibus, postmodum utriusque Siciliae Regis, felicitati, cui, Anno MCCCXL. recipientibus Vicedomino Aquensi in Provinciâ Archiepiscopo, atque Gualterio de Alneto Provincialium Senescallo, fidelitatis sacramentum solverunt. Caroli Successoribus Clarascum paruisse videtur usque ad Ioannam Regi-

Clarasci potentia.

*Domini-
orum muta-
tione.*

Reginam hujus nominis primam: illa vero oscitantius ad defendendos ditionum suarum populos ab hostium insultibus se gerente, Clarascenses, exemplum finitimarum secuti Urbium, Amedeo VI. quem Viridem vocant, Sabaudiae Comiti, nec non Iacobo Sabaudae Achaiae Principi, sponte se Anno MCCCXLVI. dedidere. Non licuit tamen eisdem diu sibi ipsis de tam felici faustoque dominio gratulari: nam suis ludente fortuna vices, modico annorum intervallo, aliorum est dominatio Principum subsequuta, Marchionis nimirum Monferatensis, Luquini Vicecomitis Mediolanensium Principis, Ioannae Reginae iterum, Galeatii, ac demum Ioannis Galeatii Vicecomitum, a quorum postremo, cum jure dotali Valentinae filiae, Ludovicus Aurelianensium Dux, cui illa nupsit, Clarasci, aliarumque circumjacentium regionum regimen accepisset, ab huiusque Successoribus, una cum Comitatu Astensi ad Carolum Quintum Caesarem devenisset, ejus denique cessione ad Sabaudicam, ut alibi jam narraui, Coronam, in gratiam Beatricis Lusitanae, Conjugis Caroli III. cognomento Boni Sabaudiae Ducis, postliminio rediit, Anno post Christum natum MDXXXI. Inde semel iterumque eodem saeculo captum, ac diversimode, ut superius attigi, ab Austriacis, Gallisque vexatum; tandem, Cameracensis pacis Anno MDLIX. sancitae vigore, Emanuel Philibertus Caroli Filius, Sabaudici domini, dexterae suae invictae fortitudine, restitutor, recuperavit, atque ad posteros, quibus hucusque fidelissime paret, felicibus transmisit auspiciis. Emanuelis Philiberti, post Carolum Emanuele I. Successor Victor Amedeus, huiusce nominis primus, attentatus, populique prerogativa, Civitatis Clarasco titulum impertivit, Caput Provinciae peculiaris, ac Praefecti Sedem esse jubens, ad quem ab ordinarii Iudicis (Potestatem vocant) sententiae, uti & ab eo ad supremam Taurinensis Senatus Curiam, provo-

catur. Publicis rebus administrandis eliguntur tres quotannis Syndici, nec non octo supra viginti Consilarii, praeter rationum Exactores octo, ex Civium dignioribus per suffragia creati. Ad Civitatem vero, Provinciamque supremi Principis nomine gubernandam, mitti solet ex nobilioribus, atque probatae virtutis Aulicis unus, qui praeterea militari praesidio, reique bellicae cum imperio praest.

In Spiritualibus, Clarascensis districtus, Astensis est portio Dioecesis: ornaturque Civitas septem Parochialibus Ecclesiis, ex quibus, quatuor intra murorum septa, tres agri confinibus includuntur. Omnium antiquissima, ac veluti matrix, est ea, quae Apostolorum Principi Sacra, D. Petri de Manzano (inde quippe huc olim ejus titulus est translatus) nuncupatur Praepositura, atque inter Consistorialia Beneficia recensita, gaudet in Solemnitatibus usu baculi; atque mitrae. In ejus vero Basilica colitur Sacrum D. Virginii Martyris Corpus, Urbani Octavi Summi Pontificis dono, a Io. Secundo Ferrerio Clarascensi, utriusque Signaturae Referendario, ac Pontificiae Domus Praelato impetratum, atque ab eo in hanc Patriam suam transmissum. Succedunt Ecclesiae Parochiales S. Martini ab uno Archipresbytero administrata; S. Gregorii, gaudens titulo Plebanatus; Sanctaeque Mariae de populo, cui inservientes Religiosi Augustinenses, Congregationis dictae de Observantia Lombardia, aedes nostris temporibus aedificarunt perquam magnificas. Extra Civitatem numerantur Parochiales S. Bernardi de Narzolis, S. Mariae assumptae de Roboreto, & B. Virginis, dictae de Capellatio, in extremo Savilianum versus agri confinio, quarum Sacerdotes laici sunt ministri. Insunt praeterea tria Mendicantium Religiosorum Coenobia, S. Mariae Magdalena videlicet, Fratrum Praedicatorum, cujus per amplum Templum Carolus Secundus Neapolitanorum Rex, Clarascique Dominus, post adeptam ex Aragoni-

*Ecclesia
& adet
Sagra
intra &
extra Ci-
vitatem*

*Civitatis
titulum
a quo ac-
cepit.*

*Magi-
stratus
Civita-
tis.*

co carcere libertatem, simul cum aliis intrà ditiones suas undecim ex voto perhibetur ædificasse: B. Mariæ Carmelitarum, cuius olim Cœnobii alumnus Fr. Franciscus Voertius, qui res patrias monumentis historicis commendavit: medio denique foro, locoque Civitatis frequentiore (ubi quondam sub D. Antonii titulo, SS. Mauriti, & Lazari Equitum Ordini annexa Præceptoria) Minoritarum, quos Observantes vocant, ejus capacitatis, ut Fratibus, qui statis temporibus solent ad Provincialia comitia convenire, hospitium præbere quiverit non incommodum. Habet quoque Sanctimonialium, D. Claræ institutum sectantium elegans Monasterium, præter alia duo, licet præ vetustate fatiscientia, Templà, unum D. Blasio, alterum vero Divæ Catharinæ sacrum, quibus annexa Claustra ferunt alias Deo votas Virgines olim inhabitasse. Nec defunt duo, admodum frequentata, Laicorum Orato-

ria, in quorum uno piâ veneratione ^{Sacra} colitur S. Efflamiæ Virginis, & Martyris, ab Vrbe Romana, unâ cum superius memorati S. Virginii ossibus, allatum Corpus; cranium quoque S. Eufredi, seu Theofredi Ascetæ Benedictini, ex hac, uti fertur, patria oriundi, ad quem, ut in suo Italia Sanctorum Catalogo scribit Philippus Ferrarius, impetrandæ à Deo salutis ergò amentes deduci solent; aliqua præterea SS. Constantii, & Ioffredi Militum Thebæorum, ac sub Maximiani persecutione Martyrum ossium portio, aliaque sacra ^{Lipfana.} lipfana, eo, quo decet, cultu ibidem reposita pio fidelium cultui exponuntur. Non desiderantur denique Fœminarum, quas dicunt Humiliatas, Sodalitia duo, Publicum Nosocomium, nec non Mons pietatis in subsidium ege-
norum, aliaque tam intrà, quàm extrà Civitatem loca Divino cultui, & exercendis in proximum Charitatis operibus destinata.

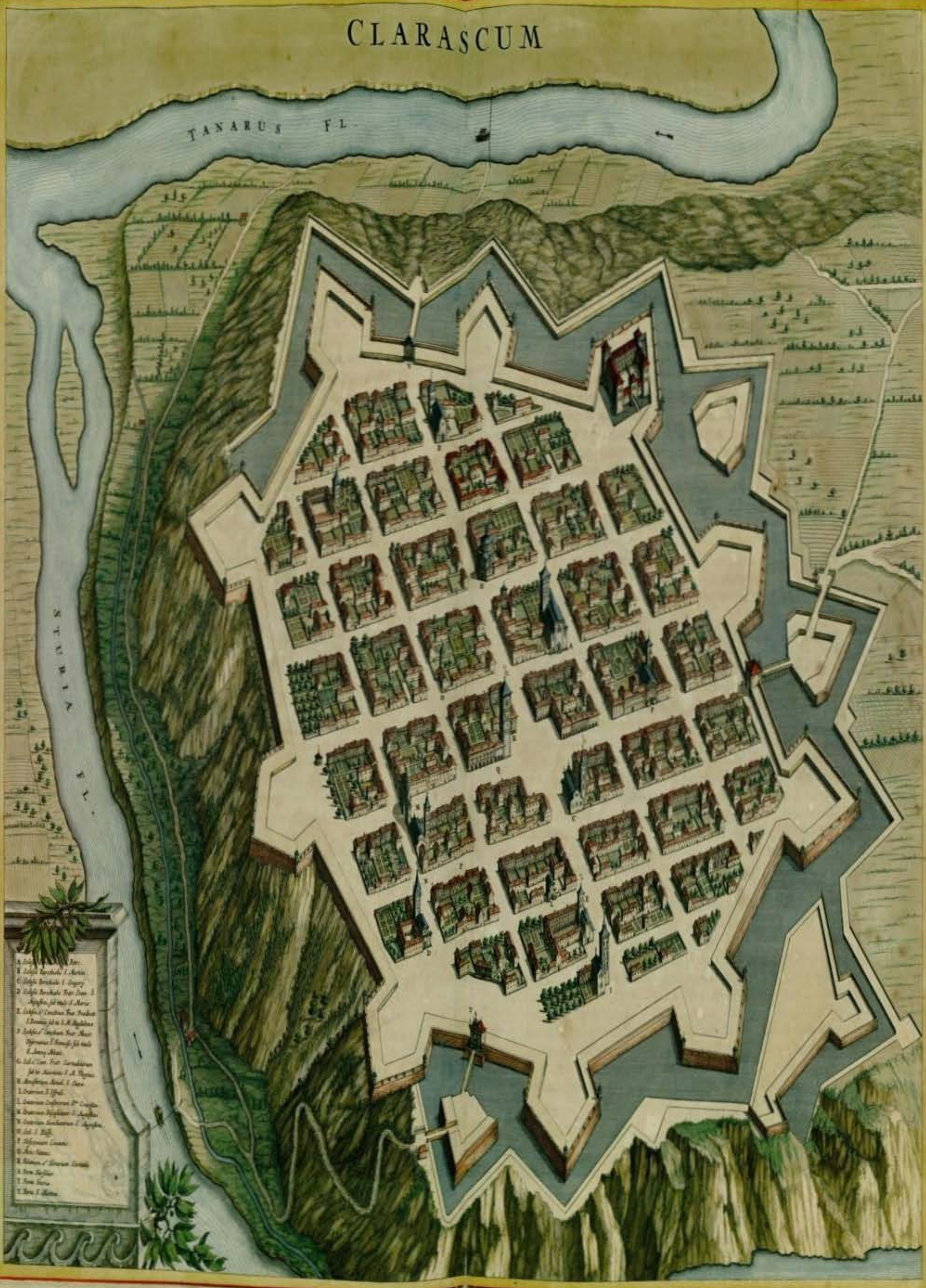
CLARA

CLARASCUM

TANARUS FL.

S T U B I A

- A. S. S. S. S. S.
- B. S. S. S. S. S.
- C. S. S. S. S. S.
- D. S. S. S. S. S.
- E. S. S. S. S. S.
- F. S. S. S. S. S.
- G. S. S. S. S. S.
- H. S. S. S. S. S.
- I. S. S. S. S. S.
- K. S. S. S. S. S.
- L. S. S. S. S. S.
- M. S. S. S. S. S.
- N. S. S. S. S. S.
- O. S. S. S. S. S.
- P. S. S. S. S. S.
- Q. S. S. S. S. S.
- R. S. S. S. S. S.
- S. S. S. S. S.
- T. S. S. S. S.
- V. S. S. S. S.
- X. S. S. S. S.
- Y. S. S. S. S.

B R A I D A.

73

Nominis origo.

B

Raida, desumptū à barbarica Gothorum, Langobardorumque lingua, qui diu versati sunt in Insubria, & regione Subalpina, vocabulum,

terram ad culturam recens aptatam, ut ajunt, significat: unde cum post excisam ab Alarico Gothorum Rege Pollentiam, eam infensi, vindicesque Astenses decreto reedificari vetuissent, delectusque esset mille non amplius passuum intervallo, ad novi Oppidi, ex Pollentinorum ædificiorum ruinis, constructionem in vicinia locus, atque ad colendum eidem attributus circumstans ager, non abs re Braida (*Bra* Pedemontani efferunt) ipsi inditum putant nomen. Non de fuere tamen, qui, ad antiquiora tempora referentes, credant eam, quam nunc appellamus latine Braidam, esse eam, quæ Plinio lib. 3. cap. 5. circumpadanæ regionis nobilia Oppida recensenti dicitur *Barderate*. Vt cumque

Situs.

fit, Locus est ex lata planitie paulatim ascendens, mœnibus olim undequaque cinctus, atque admodum ardua expugnata in summo clivo munitus Arce, quæ, cum, faviente olim inter Carolum Quintum Cæsarem, & Franciscum Primum Regem Francorum bello, fuisset à Gallis novis operibus, & militari præsidio communita, ac ab Emanuele Philiberto tunc Pedemontium Principe capta Anno MDLII. in suspendium actis, quotquot ibi Gallicis addictos stipendiis invenit, Pedemontanis, aliquibus tandem post annis solo dejecta est; ejusque vice, anno hujus sæculi vigesimo octavo, elegantissimum fuit inibi Capuccinorum Cœnobium excitatum, qui non temporalibus armis, sed jugibus ad superos precibus, quotidianaque litatione, reddunt propitium loco numen, atque hostiles impetus

ab hac patria averruncant. Inde verò in circumjacentes campos, bonamque Pedemontani, & Ligustici tractus partem latus adeo est prospectus, ut partem in tota ita facile Italia non invenias.

Ejus agri, qui inter feracissimos ^{Territorii amplitudo.} computatur, confinia in longitudinem quatuor, per circuitum millia passuum duodecim extenduntur; latiusque patebant olim, antequam proprio, ut alibi attigimus, assignato Clarascensibus, qui in novas recenter sedes coaluerant, territorio, Braidentibus detractum ex parte foret. Nec verò suo tantum, sed etiam, unà cum Bremetensi Abbate Marchionum Segusinorum largitione, Braida colonis agri Pollentini finitimis jus dicebat, quod inde rerum vicissitudine, in Porros Mediolanenses, tandem in Romagnanos transiit Patritios Taurinenses.

Circa millesimum Christi nati ^{Dominorum maritatio.} annum, postquam à Saracenorum in Subalpina Provincia excursionibus cessatum, & peculiare, de quibus inferius, agnovisse Dominos dicuntur Braidentenses, & semet supremo Astensium imperio subdidisse; unde Astensis Capitaneatus hocce Oppidum adhuc Caput indigitatur. Civitatis Astensis fortunam secuti, varios Braidentenses successivè, uti de Clarascensibus diximus, subinde Dominos habuere, usque ad Annum MDXXI. quo scilicet, vigore cessionis à memorato Carolo V. Cæsare in Beatricem Lusitanam Sabaudia Ducissam, ejusque Successores factæ, parere Ducibus Allobrogum incepere.

Incolis, quorum numerus quatuor ^{Incolarum numerus, & Ecclesia.} animarum millia excedere perhibetur, in tribus Parochialibus Ecclesiis Diocesi subditis Taurinensi spiritualia ministrantur: earum Ecclesiarum uni, Monachi Cassinenses, reliquis præfunt Presbyteri saculares. Major Basilica Divi Andreae Apostoli titulo

insignis: ceteræ sunt Christi Præcur-
 foris, atque Antonii Abbatis nomini
 Sacræ. Infunt tria Mendicantium Re-
 ligiosorum Cœpobia: unum quidem
 Dominicanorum, S. Vincentio Fer-
 rero nuncupatum, cujus prima fun-
 damenta jacta dicuntur Anno MD XV.
 aliud Capuccinorum, de quo supra
 nonnihil diximus, dum de situ Arcis,
 postmodum solo diruta, loqueremur:
 tertium Franciscanorum de Obser-
 vantia, quod cum tenuibus initiis,
 per triginta ferme annos, veluti in
 cunabulis jacuisset, tandem Anno
 MDCXXXIII. sollicitudine, & in-
 dustria FFF. Pauli, qui ad Alben-
 sis Ecclesiæ infulas sublimatus, peculia-
 rem de hoc Conventu narrationem
 publici juris fecit, Angeli Gabrielis,
 & Innocentii germanorum de Britiis,
 ejusdem loci patritiis, in ingentem
 brevi excrefcens molem, inter illu-
 striona D. Thomæ Provinciæ Mona-
 steria potuit numerari. Ejus verò
 Templum S. Mariæ Angelorum dica-
 tum, cum alia multa, tum venerabiles
 Sanctorum Reliquiæ commendant:
 Corpus imprimis S. Victoriæ Virgi-
 nis & Martyris huc, annuente Vrba-
 no VIII. Pontifice Maximo, depor-
 tatum; S. Pauli Martyris Caput; at-
 que ossium SS. Ottimii, Luciani,
 Octaviæ, Aquilæ, Nerei, & An-
 naurias; nec non Beatorum Benveni-
 ti, unius ex Divi Francisci Assifina-
 tis sociis, ac Ioannis à Capistrano
 ossium pars insignis. Habet præterea
 Sanctimonialium, hisce postremis lu-
 stris introductarum, elegans gynæ-
 ceum; Laicorum Sodalitia plura,
 unum in pauperum ægrotantium le-
 vamen, hospitiumque peregrinorum,
 Xenodochium; aliaque sacra loca, in
 quibus pietatis operibus erga Deum,
 & proximum ex instituto exercendis,
 incolæ sedulam navant operam.

*Inventum
 ad huma-
 niores li-
 teras
 apta.*

Hoc peculiariter memorandum, ju-
 ventutis ingenia, si excusso otio exco-
 lantur, esse edificendis litteris, præfer-
 tim humanioribus perquam apta, in
 iisque admodum proficere. Musarum
 verò, metricæque orationis Braidenses
 sunt in universum maximè studio-

si, quod, ut alios omittam, affatim
 probat unus instar omnium Andreas
 Valfredus, qui à prima usque in se-
 nium adolescentia carminibus Italicè
 pangendis ita excelluit, ut, inter nostri
 sæculi Poetas, laureà in eo genere, vi-
 deatur esse, & palmà dignus. Id ta-
 men nullum afferre consuevit impedi-
 mentum, quò minus solidiores litte-
 ras ament, ac utriusque juris scientiam
 quoque avidè amplectantur, quod
 abundè testantur laureati plusquam
 triginta ex hoc Oppido oriundi, qui
 patrocinandis clientum causis, non in
 Senatu modo Pedemontano, verum
 alibi etiam, cum ingenii atque sagaci-
 tatis laude vacantes, viam sibi ape-
 riunt ad honores, & dignitates.

Addendum etiam, non defuisse,
 nec deesse familias, quæ professæ no-
 bilitatem, Avorum virtutes, & meri-
 ta in Nepotes, posterosque transfun-
 dunt. Has inter quondam excelluit
 ea, quæ inter Albæ Pompeiæ prima-
 rias computata, nomen à Loco, in
 quo per aliquod tempus creditur do-
 minata, accepisse fertur de Braida.
 Hæc in Subalpino tractu, opibus, po-
 tentiâ, auctoritate, existimatione adeò
 crevit, ut nihil ferè in eo dignum me-
 moriâ, per duo ferme sæcula vel pace,
 vel bello gestum sit, quin primas rei
 bene gerendæ partes sibi ejus gentis
 aliquis vendicavit. Illustrarunt verò
 valde cognomen istud Robaldi de
 Braida duo, Guelphæ partis adversus
 Gibellinos primarii pro Carolo primo
 Andegavenfi Ductores: eorum unus
 Canonicorum Regularium Congre-
 gationis Mortariensis fundavit Brai-
 dæ Collegium, quod nunc in Com-
 mendam, uti vocant, redactum, au-
 dit sub S. Germani titulo Prioratis.
 Illustrarunt, Petrus, Caroli Secundi,
 & Conradus, Roberti Hierusalem,
 & Sicilia Regum copiarum Præ-
 fecti: Ruffinus, electus ad Annum
 MCCC VIII. unà cum Robaldo de
 Ripalta, & Eduardo Sabauda, arbi-
 ter, pro sopiendis inter Philippum
 Achaicæ Principem, & Manfredum
 Marchionem Salutensem discordiis:
 Gulielmus Anno MCCCXXXVIII.

*Nobilis
 de Brai-
 da fami-
 lia virtute-
 rum.*

Alben-

Albenſis Præful: Ioannes Iudex in Pedemontio major, dein Amedei Achaia Principis Cancellarius, alique, quorum nominibus, atque geſtis integrum non ſatis eſſet volumen. Huius ante aliquot ſæcula ſtirpis nonnulli, dum Siculis Regibus, quâ in Occidentali, quâ in Orientali Italiae Ora fidelem, & utilem navant operam, fixâ in ſolo Neapolitano familia, laribusque, ibidem cum nobiliſſimis ejus Regni proceribus, affinitates, & matrimonia contraxere, acquiſiveruntque amplas admodum toparchias, dynaſtiasque. Noſtro item ævo Iulianus, & Ioannes Antonius de Braida, cum ex natali Pedemontii ſolo in Germaniam ceſſiſſent, Cæſareæ Majeſtati propriam virtutem adeo probaverunt, ut primus generalis Imperialium copiarum Locumtenentis, ſecundus Equitum Tribuni militares præfecturas ſint conſecuti, atque familiam in eadem Provincia ſuam novis Oppidorum dominiis, atque admodum opulento ſtabiliverint patrimonio. Ut verò rem uno verbo claudam, Braida gens quamplura in Subalpinis Caſtella, diverſis temporibus acquiſivit, aliquandiuque, ſive in totum, ſive ex parte, tenuit, Alpiacum videlicet, Manzanum, Brondellum, Caſalegraſſum, Centallum, Caſtelletum, Cerverias, Cornelianum, Lequium, Montilium, Publicias in Ateſio, San-Damianum in Valle Macrae, Caſtrum novum Sanfredi, Raconixium, Ruſſiam, atque Ronſiccum in Vercellenſibus, Novellum in Liguribus, Vignoliumque propè Cuncum, præter Braidam, de qua præcipuus nobis ſermo.

Brayde Bra. Reg. Sub. Ducu

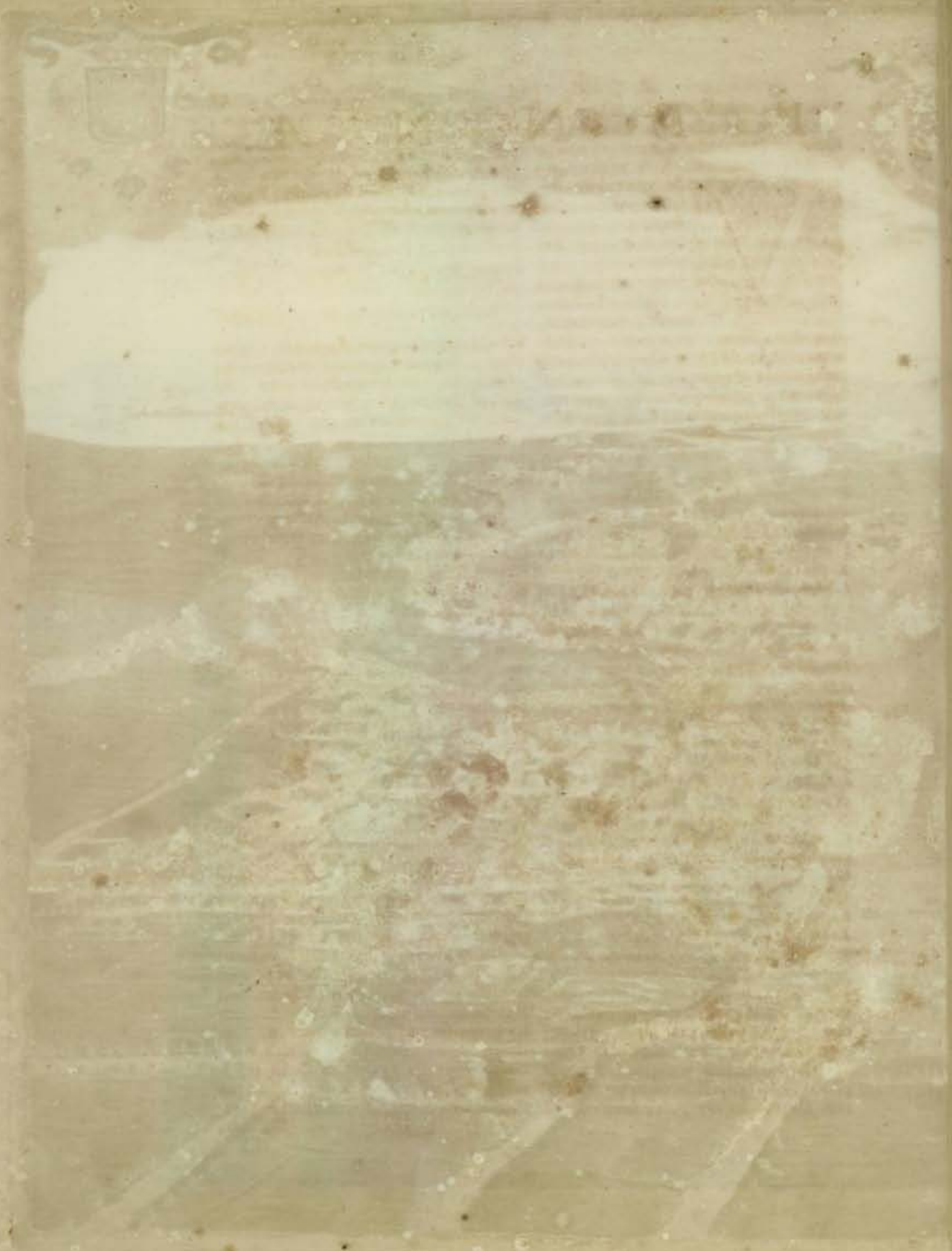
1. Villa Comensis	2. Villa de S. Le. Regi	3. Villa de S. Le. Regi	4. Villa de S. Le. Regi
5. Villa de S. Le. Regi	6. Villa de S. Le. Regi	7. Villa de S. Le. Regi	8. Villa de S. Le. Regi
9. Villa de S. Le. Regi	10. Villa de S. Le. Regi	11. Villa de S. Le. Regi	12. Villa de S. Le. Regi
13. Villa de S. Le. Regi	14. Villa de S. Le. Regi	15. Villa de S. Le. Regi	16. Villa de S. Le. Regi
17. Villa de S. Le. Regi	18. Villa de S. Le. Regi	19. Villa de S. Le. Regi	20. Villa de S. Le. Regi
21. Villa de S. Le. Regi	22. Villa de S. Le. Regi	23. Villa de S. Le. Regi	24. Villa de S. Le. Regi
25. Villa de S. Le. Regi	26. Villa de S. Le. Regi	27. Villa de S. Le. Regi	28. Villa de S. Le. Regi
29. Villa de S. Le. Regi	30. Villa de S. Le. Regi	31. Villa de S. Le. Regi	32. Villa de S. Le. Regi
33. Villa de S. Le. Regi	34. Villa de S. Le. Regi	35. Villa de S. Le. Regi	36. Villa de S. Le. Regi
37. Villa de S. Le. Regi	38. Villa de S. Le. Regi	39. Villa de S. Le. Regi	40. Villa de S. Le. Regi
41. Villa de S. Le. Regi	42. Villa de S. Le. Regi	43. Villa de S. Le. Regi	44. Villa de S. Le. Regi
45. Villa de S. Le. Regi	46. Villa de S. Le. Regi	47. Villa de S. Le. Regi	48. Villa de S. Le. Regi
49. Villa de S. Le. Regi	50. Villa de S. Le. Regi	51. Villa de S. Le. Regi	52. Villa de S. Le. Regi
53. Villa de S. Le. Regi	54. Villa de S. Le. Regi	55. Villa de S. Le. Regi	56. Villa de S. Le. Regi
57. Villa de S. Le. Regi	58. Villa de S. Le. Regi	59. Villa de S. Le. Regi	60. Villa de S. Le. Regi
61. Villa de S. Le. Regi	62. Villa de S. Le. Regi	63. Villa de S. Le. Regi	64. Villa de S. Le. Regi
65. Villa de S. Le. Regi	66. Villa de S. Le. Regi	67. Villa de S. Le. Regi	68. Villa de S. Le. Regi
69. Villa de S. Le. Regi	70. Villa de S. Le. Regi	71. Villa de S. Le. Regi	72. Villa de S. Le. Regi
73. Villa de S. Le. Regi	74. Villa de S. Le. Regi	75. Villa de S. Le. Regi	76. Villa de S. Le. Regi
77. Villa de S. Le. Regi	78. Villa de S. Le. Regi	79. Villa de S. Le. Regi	80. Villa de S. Le. Regi
81. Villa de S. Le. Regi	82. Villa de S. Le. Regi	83. Villa de S. Le. Regi	84. Villa de S. Le. Regi
85. Villa de S. Le. Regi	86. Villa de S. Le. Regi	87. Villa de S. Le. Regi	88. Villa de S. Le. Regi
89. Villa de S. Le. Regi	90. Villa de S. Le. Regi	91. Villa de S. Le. Regi	92. Villa de S. Le. Regi
93. Villa de S. Le. Regi	94. Villa de S. Le. Regi	95. Villa de S. Le. Regi	96. Villa de S. Le. Regi
97. Villa de S. Le. Regi	98. Villa de S. Le. Regi	99. Villa de S. Le. Regi	100. Villa de S. Le. Regi

B R A Y D Æ

O P P I D V M, Vernaculè B R A.

Faint, illegible text or markings, possibly a title or header, located in the upper right portion of the page.

B E N N Æ.

Bi quondam stetitisse creditur, sive Bagenne, sive vetus Ligurum Bagienorum, aut Vagiennorum, qui à Pado ad Tanarum pertinebant,

Situr.

Dominium loci per aliquot secula tenuit Præsul Astensis.

Augusta, Plinio lib. 3. cap. 5. ac Ptolemæo lib. 3. Geographiæ commemorata, visuntur nunc Bennæ, prisca nobile vestigium amplitudinis, quæ iniquiora tempora in eas, quæ supersunt angustias contraxerunt. Hujus Loci non modò spirituale, verum etiam temporale dominium acquisivit, ac per aliquot sæcula tenuit, Præsul Astensis: ab Anno scilicet reparata salutis DCCCCI. quo Ludovicus ejus nominis Quartus Imperator Ehilulpho Astensi Episcopo cessit *Imperialem Curtem* (ipsis diplomatis, datis Ticini, ejus ævi barbariem redolentibus, verbis utor) *qua dicitur BAENNE, sitam juxta eundem loci Plebem, suo pertinentem Episcopatus, habentem per mensuram jugera centum millia, cum Castello muris circumdato, & aquaductu, & cum omnibus terris & villis, &c. de Plebe BAENNIS, quæ sunt per mensuram triginta millia.* Henricus verò Tertius, itidem Imperator, confirmavit Petro Astensi Antistiti, ejusque Ecclesiæ, inter cætera, *Plebem S. Mariae de BAGENNIS, cum Curte, & Castro muris circumdato, & aquaductu, & omnibus terris, silvam, & BANNALE, habentem per mensuram jugera centum millia, & cætera quæ continentur in diplomate Imperiali, dato in Aquisgrani Palatio VII. Id. Febr. Anno M XLI.* Ex quibus verbis liquidò constat, Bagienorum, sive Bagennorum, aut Vagennorum Oppidum Bagenne, vocis truncatione in Baenne primùm, tum Benne facilioris, breviorisque prononciationis causâ migrasse. Quia verò familiare fuit antiquis litteras B pro V, & V pro B. in Græcorum morem aliquando usurpare, hinc est, ut

Nominis origo.

eos populos dictos aliquandò Bagennos, aliquandò verò Vagennos inveniamus, ut dixit de iis loquens Silius Italicus Belli Punici lib. 8.

Et pernix Ligur, & sparsi per saxa VAGENNI

In decus Hannibalis duos misere Nepotes.

Et id quidem, quo de agimus, Oppidum, Bagenne inferius in veteribus chartis dictum animadvertimus, ad distinctionem alterius, Pedemontanorum vulgò dicti *Beinette*, quod Bagenne superius nominatur. Porro Bagienorum Augustæ meminit vetus lapis, centum ferme ab hinc annis ad Regios Augustæ Taurinorum hortos delatus, quem, dum Albam Pompeiam Civitatem in eodem lapide memoratam describeremus exscripsimus.

Bennarum antiquitatis monumenta complura.

Bennarum præterea antiquitatem adstruunt quamplura ævi veteris monumenta, marmorearum basium, capitulorum, columellarum, statuarumque fragmenta, ædificiorum ruina, numismata, signa, lucernæ fictiles, apposita tumulis epitaphia, posita insignibus viris inscriptiones, quæ licet plerumque neglecta, dum frequenter eruuntur ex abdito terræ sinu, prisca incolarum opes, frequentiam Romanorum, & Loci prædicant amplitudinem. Restat suspiciendus ex magna parte vetus, Romana procul dubio opus potentia, aquaductus, mirabili structus architectura, atque ad certa spatia affabrè sculptis marmoribus exornatus, quem cum esse, de quo in superioribus diplomatibus facta est mentio, non ambigimus: nec desunt antiqui indicia Amphitheatri, ad exhilarationem populi, publicorumque exhibitionem ludorum, ab iisdem Romanis ædificati. Restat itidem loco conspicuo prisca structura Castrum, situ, manumque perquam difficile expugnatum, quod cum Galli, prioris sæculo, vigentibus inter eos, atque Austriacos discordiis, pertinaciter ob-

Aqueductus suspiciendus.

Amphitheatri rudera.

Castrum expugnatum difficile.

sessum, atque occupatum sedulo munissent, iterum ab iisdem nostro ævo captum, magna fuit ex parte labefactum. Eidem, sive Castro, sive Arci, nec non Oppido ipsi undique muris septo, in obsequium Principis sui custodiendo, præest unus, cum militari præsidio, Gubernator.

Incolarum numerus & indoles.

Incolæ quatuor animarum millia excedere perhibentur, esseque ad arma, quam ad litteras promptiores; ingenio tamen adeo perspicaci, ut si studiis excolantur fructus pariant in scientiarum cognitione non poenitendos. Hoc posse absque mendacii macula affirmari satis probat unus, instar omnium, Ioannes Botterus, S. Michaelis Clusini ab Anno MDCX. Abbas, litterarum culturâ tam variâ eruditus; ut inter sui sæculi eruditissimos habitus sit; testantibus id ipsum quamplurimis diversorum argumentorum voluminibus, quæ Orator, Poeta, Historicus, Geographus, Philosophus, publici juris fecit, quæ quotidie, non sine fructu, doctorum teruntur manibus. Inter Bennarum etiam habitatores floruerunt familiae avitâ nobilitate conspicuæ, Arania præsertim, Aurelia, Gazzera, & Manasseria, quæ cum militiam olim equestrem profiterentur, eaque de causa à Nazario Astensi Episcopo exemptionis à solutione Decimarum confirmationem obtinuissem, dictæ sunt familiae militares.

Territorii confinia & fertilitas.

Cæterum per amplum Bennensium territorium (ejus imprimis amoenissima planities geminos inter colles patens ad quinque circiter passuum millia) ab una parte Sturia flumine, ab altera Tanaro terminatum, atque Fossani, Clarasci, & Montisregalis agro confine, iis abundat omnibus, quæ humano usui sunt necesse, frumento præcipuè, vinoque optimo, sericoque; habetque insuper, quod ad sublevandam finitimorum annonam Ligurum, non sine quotidiano lucro transmittat.

Oppidum bini hinc inde torrentes ambiunt. Eusseæ, videlicet, atque Mondalavia, quorum aquas ad irri-

gandos suburbanos hortos, agriculturalam alicubi industria derivavit. Torus (quantum habitatur) locus ad Orientalem, Australemque plagam expositus, clementissimo cæli aspectu exhilaratur, nihilque habet, quod hominum officere soleat valetudini. Vias intus habet satis aptè dispositas, domosque ut plurimum sumptuosas, ac palatinas, cæteras commodas nec omnino inelegantes. In publici prospectu fori assurgit Templum Parochiale, pro populi frequentia satis amplum, Deiparæ in Cælum assumptæ sacrum, cujus non modo exterior facies intuentium apprimè attridet oculis, verum etiam interior aspectus picturis non ignobilibus exornatur. Ad Orientem visitur Divi Iacobi delubrum, in quo olim Monachi sacris operabantur Ambrosiani. At extincto eo in universum Ordine, introducti ibidem sunt, annuente Romano Pontifice, Canonici sæculares, qui quotidianum persolvunt in Choropfallendi pensum. Visitur etiam in primario Fori ejusdem vico, Minoritarum, quos dicunt de Observantia, Monasterium, sub D. Francisci invocatione recens ædificatum, sacræque non modici pretii suppellectile exornatum. Erat olim ad jactum lapidis extrâ muros, magnificentiore, ut perhibetur, structum formâ, sufficiens triginta commodè alendis Fratibus, qui gloriabantur jacta fuisse Anno MCCCCXXXII. ab ipsomet D. Bernardino Senensi prima ejusdem Cœnobii fundamenta. Ecclesiam verò pia incolarum munificentia, nobilium imprimis Toparcharum de Costa Loci olim Dominorum diversimodè, quæ sculpturis, quæ picturis, quæ ligno, quæ marmore exornarat. Attamen, cum pro sui amplitudine imminere Oppidi propugnaculis videretur; idcirco, dum sub Caroli Quinti, ac Francisci Primi Regis auspiciis, Hispani, Gallicique inter se, ut superius attigi, acerrimè decertarent, dirutum solo est, non sine lacrimis Bennensium, ac bonorum. Quare, cum per nonnullos annos iidem Religiosi certo domicilio

ca-

caruissent, tandem Anno M D XLVI. corundem Bennensium pietas intra Oppidi illos septa admisit, translata ex prioris Monasterii ruinis Religiosa, quæ supererat supellectile, Corporeque Sacro B. Paulæ Brixienfis, quam vulgò de Bennis vocant, de qua non erit hoc loco, aliquid peculiariter dicere, inconueniens.

*B. Paulæ
Brixienfis.*

Orta Brixia, Venetorum in Infubria Civitate, Genitoribus Gomite Ioanne Paulo Gambarà, & Catharina Bevilaqua, nupsit ad Annum M C C C C L X X I X. Ludovico à Costa Bennarum, Trinitatis, atque Carruci Toparchæ, tantamque, in statu licet conjugali, tertium tamen Seraphici Patris Ordinem professa, orationi, patientiæ, macerationi atque demissioni operam dedit, ut ejus virtutum merita jugi mirabilium, ante, & post obitum, patratiōe Altissimus commendaverit. Illud inter cætera admiratione dignum, quod cum illa Bennis die XXIV. Januarii Anno M D V. fuisset ad superos evocata, ejus Corpus in vetere primò memoratorum Fratrum Ecclesia tumultatum, ad novum deinde intra Oppidum Cœnobium delatum, ita incorruptum, integrumque inventum est, ac si paulò antè artus, & membra spiritus reliquisset.

Præter Observantes profitentur eandem ibidem D. Francisci regulam, siti in mediani Vici capite, Capuccini. Infunt quoque Laicorum Sodalitiam tria; Virorum duo, tertium foeminarum, quas dicunt Humiliatas. Hæc tribus præcipuis addunt ornamentum, atque pium tutamen Vicis, quos in habitantium usum jugiter discurrens separat aquæductus; illius portio, cujus à Cuncensi alveo deducendi, ut ager inde circumstantans foecundaretur, facultatem indulsit inter Beatos adscriptus Amedeus IX. Dux Sabaudorum, sub quo Bennenses, felicibus auspiciis, Sabaudicæ Familiæ dominium primitus agnoverunt.

Hujuscæ Oppidi diversorium gratum adeo habuit Henricus Secundus

Galliarum Rex, Christianissimus, dum Anno M D XLVIII. quas tenebat ultra montes ditiones invifens, hæc pertransiret, ut voluerit aliquot inibi diebus, cum tota sui comitiva, non sine animi voluptate, subsistere. Idipsum fecit Princeps qui tunc erat S. R. E. Cardinalis Mauritius à Sabaudia, unà cum Suprema Taurinensis Senatùs Curia Anno M D C XXX. quo tempore totam fermè Pedemontanam Provinciam lue pestiferà inficiente, locus iste ab eo flagello, Deo Optimo Maximo præservante, immunis fuit. Nulli ergò mirum videri debeat, si Bennis, tot prærogativis insignes, immortalis memoriæ Heroïna Christiana Francica Sabaudicæ Ducissa, Carolique Emanuelis II. Mater, & Tutrix, Civitatis titulo, quem eis assentiente Senatùs suffragio, impertivit, dignas existimaverit.

*Henricus II.
Gall. Rex
hic aliquot diebus subsistit.*

Cæterum, cum immediatum Bennarum dominium Comitatus titulo possideret olim nobilissima, quam superius memoravi, familia de Costa, Cheriò oriunda, ex qua plures viri bello, paceque conspicui prodiere (Georgius ille imprimis, qui inter sui temporis fortissimos copiarum ductores annumeratus, utilem Carolo Quinto Imperatori contra Gallos, atque Emanueli Philiberto Sabaudicæ Duci contra Angronienses Hæreticos navavit operam) Comes Ioannes Ludovicus Georgii Successor, Coronæ hujusmodi Feudum Sabaudicæ in totum cedens, ut sic utile dominium directo conjungeret, aliis in Sebustiana Provincia ditonibus permittavit.

*Christiana Francica S. D.
Bennis Civitatis nomine donavit.*

Bennarum dominium temporale.

Quod ad Spiritualem jurisdictionem attinet, licet olim Bennense Oppidum Astensis, ut dixi, esset portio Diocesis, ab Anno tamen M C C C L X X X V I I I. Urbano Sexto Pontifice Maximo disponente, recenter tunc creato Monteregelesi Episcopo est addictum. Hæc pro tempore habuimus, quæ de Civitate Bennensi sub compendio diceremus.

Spirituale.

CIVITATIS
BENNAE
SCENOGRAPHIA.

ALBA POMPTIA

ALBA POMPTIA, a town of the Kingdom of Naples, in the Province of Terra di Lavoro, is situated on the right bank of the Volturno, about 12 miles from the sea. It is a very ancient town, and was formerly a city of great importance. It is now a small town, but still retains many of its ancient buildings. It is a very fertile country, and produces a great quantity of wheat, and other grain. It is also famous for its wine, and its oil. It is a very healthy town, and is well watered. It is a very pleasant town, and is well situated for trade. It is a very ancient town, and was formerly a city of great importance. It is now a small town, but still retains many of its ancient buildings. It is a very fertile country, and produces a great quantity of wheat, and other grain. It is also famous for its wine, and its oil. It is a very healthy town, and is well watered. It is a very pleasant town, and is well situated for trade.

Alba Pomptina

ALBA POMPEIA.

Albam ad Tanarum, aliam ab ea, quæ est in Latio, verosimile est à Pompeio Strabone, qui de Cisalpinis in Romanorum Civium numerum adscribendis legem in Confu-

latu tulit, Pompeiam fuisse cognominatam. At Albenfes Pompeio Magno Pompeji Strabonis Filio malunt, simul cum Civitatis instauratione, acceptum referre nomen, inventa apud Cerealem, vetus Astensis Diocæsis Oppidum, Inscriptione, rem, à majoribus acceptam confirmantes, quam in hæc verba conceptam ajunt:

P. CORNELIO P. F. L. N. APHRICANO
ET CN. POMPEIO MAGNO,
CN. F. SEX. N. ALBAE
INSTAVRAT.
S. P. Q. CEREALIS. D.

*Antiqui-
tas.* De ejusdem antiquitate, ac conditoribus parcimus ea scribere, quæ alicubi scripta legimus, quod vel aniles, vel Annii Viterbiensis fabulas, & commenta sapiant. Hoc verò absque notâ affirmare possumus, Albam olim Pompeiam Civitatis donatam nomine, Coloniam, municipiumque Romanorum insigne, Statiellenses inter

Ligures floruisse, eoque nomine prisca marmoribus memoratam, uti legere est in veteris Inscriptionis fragmento, quod, Augustam Taurinorum ad Regios hortos delatum, ex recentioribus non pauci rescripserunt, verum aliquanto diversè ab eo, quod Philibertus Pignonius, ex autographo ipso, in schedis suis notatum reliquit, hujusmodi:

G. CAM. CELSO
AED. PLEB. CERIAL. Q. ADLECT
VM. SENATVS. ORDNEM. AB
A. TRAIANO. AVG. GERM. DAC. PRAEF. COHBREVCO
CIPI. SVO. ALBA POMPEIA. PATRONO COLONIARVM
MVNICIPIOR. ALBAE POMPEIAE. AVG. BAGIENNORVM
ENS. GENVENS. AQVENS. STATIEL... R
DOVER.

Alia in basi Templi Cathedralis Albenfis extare dicitur marmorea Inscriptio, quam, secus ac nonnulli (Genum, sive Ianum quemdam Deum inibi somniantes) hætenus eam scripserint,

ita legendam credimus: *Genio Colonia Alba Pompeia, in memoriam Salutis Cincii Semproniani, Equitis Romani equo publico, Sempronia Sabina Mater, & Iulia Sabina Soror, de sua pecunia posuerunt.*

GENIO
COL. ALB. POMP.
IN MEMORIAM
SAL. CINCI SEMPRONIANI
EQ. R. EQ. PVB.
SEMPRONIA
SABINA MATER
ET IVLIA SABINA SOROR
D. S. P. P.

*Alba
c. Elui
Pertina-
cia Imp.
Patria.*
Hujus Civitatis, præter Ptole-
mæum, & Plinium, meminit quoque
è veteribus Scriptoribus Xiphilinus è
Dione, dum ait, ei ornamentum plu-
rimum collatum ex natalibus Ælii
Pertinacis, qui, Patre licet ignobili,
virtutum meritis exigentibus, ad mi-
litia Tribunatum evectus, bisque
Consulatu cum omnium Ordinum
gratulatione perfunctus, ex Præfecto
Prætorio denique, Prætorianorum
Militum studio, Senatu libenter af-
sentiente, Imperator acclamatus est.

Cum autem Imperium, Didii Iuliani
scelere interfectus, non nisi paucis
mensibus tenuisset, post necem inter
Divos relatum fuisse, populo interim
eas voces iterante: *Pertinace imperante
securi viximus, neminem timuimus: Patri
pio, Patri Senatûs, Patri omnium hono-
rum, Aurelius Victor, Herodianus-
que testantur. Extitisse autem olim
Albæ gentem sive familiam cogno-
mine Pertinacem, satis probat anti-
quus ibidem lapis, hisce inscriptus
notis:*

CN. IVLIO
PERTINACI
AED. QVAEST
PRAEF. FABR
CN. DIDIVS
HERMES
FILIO PISSIMO
L. D. D. D.

Conflua. Vrbs ad Tanarum, quem superius
dixi, fluvium, atque in ea Liguria
Cispadana parte, quam nunc tempo-
ris Langam dicimus, sita, habet ab
Oriente Insubriam, à Meridie mon-
tanam Liguriam, ab Occidente Pede-
montium, seu Subalpinos, à Septen-
trione Comitatum Astensem. Ejus
ager partim in planitiem, partim in
amœnos divisum colles, ubere gaudet
solo, licet bellico Marte, Cereri,
Bacchoque officiente, cultura defectu
aliquando sterilefcere visus sit. Fru-
menti alicubi minus ferax, vino ta-
men abundat, eoque generosissimo,
quod inde, cum non spernendo inco-
larum lucro, ad externos exportatur.

*Agri fer-
tilitas.*
*Aeris di-
versitas.*
Cum non æqualem in cunctis sui am-
bitus partibus, Civitas cæli clemen-
tiam sit sortita, felicius, infeliciusque,
pro loci qualitate, producendæ in
ævum vitæ, tuendæque valetudini,
inhabitur. Pars, quæ situ editiore
Cathedralem circumambit Ecclesiam,
atque Palatium Episcopale, aere gau-
det salubriore: non ita, quæ prope
decurrende alluuntur Tanaro, Civita-
tis radices inferiores. Populo, in uni-
versum minus quam olim frequens,

minusque familiis nobilibus est deco-
rata: quarum indices plures, quæ pas-
sim occurrunt turres, jam ut pluri-
mum fatifcentes, veterem Civium po-
tentiam, ac splendorem mutuâ prædi-
cant eloquentiâ.

Quid huic Vrbi, labente ad Barba-
rorum in Italiam adventum Romano-
rum potentiâ, peculiariter actum sit,
certo nobis omnino documento non
constat: hoc unum historiarum sacra-
rum monumentis testatum legimus,
prædicatione D. Dalmatii, qui postea
prope Rupem-Guidonis, Pedonam-
que Oppida, non longè à Gegio flu-
vio, qui subtus Cuneum in Sturiam
labitur, martyrium passus est, Alben-
ses ad Christi fidem magna ex parte
tractos, Cornelio Romanum gerente
Pontificatum, ad Annum videlicet re-
parata salutis C C L. in eadem illibatè
fide perseverasse, favientibus licet in
Christicolas Romanorum Imperato-
rum edictis: quo tempore Frontinia-
nus, nobili, Christianoque genere
Carcassone in Gallia ortus, cum,
Româ in Patriam rediens, apud Al-
bam Pompeiam, ut ejus acta referunt,
puellam à Dæmone liberasset, eoque
mira-

*Albenfes
à Dico
Dalmat-
tio ad
Christum
conversi.*

miraculo quamplures & superstitibus
 ibidem adhuc Gentilibus Idolorum
 cultui vale dixerent, comprehensus
 Præfetti, id indigne ferentis, iustu,
 in Christiano proposito constantissime
 perseverans, capite plexus est: eoque
 loco, ubi sacrum eius Corpus est tumu-
 larum, constructa successu temporis
 fuit Benedictini Ordinis nobilis Ab-
 bacia, Episcopali postmodum mensa
 unita.

Proprium sibi Episcopum, Metro-
 politæ Mediolanensis Suffraganeum
 mature admodum eadem Civitas à
 Romano Pontifice impetravit, cum
 videlicet iam ab Anno Christi
 CCC LII. ei præfuisse tradatur S. Dio-
 nysius, S. Eusebii Præsulis Vercellen-
 sis Discipulus, vir divinis, humanis-
 que litteris insigniter eruditus, quem
 Socrates, atque Eusebius, Historia
 Ecclesiasticæ antiqui Scriptores, vo-
 cant *Alba, primaria Vrbis Italiae Episco-*

rum. Hic vero idem ille Dionysius
 esse creditur, qui postmodum ad Ar-
 chipiscopatus Mediolanensis insulas
 sublimatus, multa contra Arianos fa-
 piciter egit, atque ab eisdem fortiter
 toleravit. Eius in Albensi Cathedra
 Successorum ad Lampadium usque,
 qui Anno CCCXCVII. Concilio
 Romano sub Symmacho Papa sub-
 scriptis, nomina, gesta que intercede-
 runt. Huic suffectum reperimus Ve-
 nantium, deinde D. Benedictum, qui
 in sexta Constantinopolitana Synodo
 præfatus fuit, reliquosque à Francisco
 Augustino ab Ecclesia in Historia Pe-
 demonianorum Præsulum Chronolo-
 gica, atque à Ferdinando Vghello Ita-
 licæ Sacre tomo 4. commemoratos:

quos inter non pauci litteris, sancti-
 monia, ac naturalium splendore illustres.
 Dicoecum porro Albenis Antistes
 habet, Paroeciarum numero, atque
 territorii amplitudine, quod ad qua-
 draginta passuum millia in longum
 protendi dicitur, sat insignem. Oppi-
 dorum plerique, sicut & ipsa Civi-
 tas, Sabaudæ Ducis: reliqua partim
 Casaræ, partim Catholicæ Mastella-
 ti, partim Mantuano Ducis in tem-
 poralibus obsequuntur. Quamplura

Post Romani occasum Imperii,
 verosimile omnino est, Albam pa-
 ruisse primo Gothis, deinde iis, qui
 Sedem fixere in Insubria Regiam,
 Langobardis. His à Carolo Franco-
 rum Rege ex Italico solo exactis, sue-
 re Albenium res quietæ, usque ad no-
 num reparatæ Salutis sæculum, quo
 variis cladibus adhiæti sunt à rapacissi-
 ma gente Saracenorum, postquam,
 teste Luitprando Ticinensi, ex
 Hispania in Provinciam navigio ap-
 pulsi, occupatoque in Italicorum ac
 Provinciarum confinis Fraxineto,
 non Alpes modo, sed Subalpina
 omnia devastarunt. Tunc igne crema-
 ta ab iis Vrbe, Episcopalisque Digni-
 tatis splendore in totum extincto,

Rohoni Ateni Præsuli, decreto Pro-
 vincialis Mediolanensis Concilii, an-
 nuentibusque Summo Pontifice, at-
 que Ortone Primo Casare commissa
 fuit per aliquod tempus Ecclesiæ Al-
 benis administratio. Verum non mul-
 tos post annos in partium ovile iterum
 convenienter disperso grege, readdi-
 cati sacris Basilicis, atque Rohonis
 industria Ecclesiasticis proventibus
 instauratis, Pastorem suum recupera-
 vit, successeque ad nostra usque
 tempora habuit.

Quod ad externum Civitatis domi-
 nium spectat: postquam in Germania
 electos Imperatores, impares rebus
 Italicis componendis credens Insu-
 bria, exterorum jugum, vel omnino
 excutere, vel certis retinere conditio-
 nibus aucta est, libertatique, sub um-
 brati Imperii nomine aperuere ja-
 nuam fœdera Civitatum: reliquorum
 instar populorum Albenes per ali-
 quod annorum spatium suis vixere le-

gibus,

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

Albenis Episcopi Dicoecis.

S. Dionysii Episcopi.

Domus Romæ post Romæ mutata.

gibus, creatisque annuis Consulibus, & Tribuno (Potestatem vulgò indigitabant) non modo jura ipsi suis dicebant Civibus, verum etiam in bellum quandoque contra finitimos procedentes, tributum sibi pendere, fecumque expeditiones inire publicas adegerunt populos nonnullorum circumstantium Oppidorum. Ast verò, quæ est humanarum rerum vicissitudo, cum eos denique foederatorum, amicorumque auxilia defecissent, insurrexissentque intestinæ Guelphorum, Gibellinorumque, ut in cæteris Insularum Civitatibus, factiones, coacti alienum subire imperium, parvè nonnulla Albensis Comitatus Castellæ Astensis, nonnulla Vercellensis, Civitas verò ipsa Monferratensis primùm Marchionibus; tum Provinciæ Phocensis Comitibus, ad Regni Siculi coronam evocatis; deinde Vicecomitibus, Mediolani Dominis, atque ab eis causam habenti Clarentio Duci Anglo; Achaïensibus Sabaudæ Stirpis Principibus; Salutienfi postmodum Marchioni; Mantuano, novissimèque Sabaudæ Duci. Cùm enim extincta Anno MDXXXIII. in Ioanne Georgio Marchione Monferratensi masculinâ Palæologorum progenie, Carolus, cognomento Bonus, Dux Allobrogum jure clientelari affectam Coronæ suæ assereret successione totius ejus Marchionatus: debèrique sibi præterea virtute pactorum Amōnem inter Sabaudæ Comitum, atque Theodorum Palæologum Montisferrati Marchionem, cujus Filiam Yolantam in Vxorem duxerat, Anno MCCCXXX. initorum; nec non jure dotali Blanca Palæologæ, Carolo I. Sabaudæ Duci nuptæ: è contra verò Fridericus Gonzaga Mantuanorum Dux, jus uxorium representans, ejusdem Marchionatus possessionem à Carolo V. Cæsare, in cujus Aula lis super ea questione agitabatur, obtinisset; petitioni judiciario ordine decidendæ quamplura annorum lustra frustra assumpta sunt, donec Anno MDXL. Friderico Gonzagâ Duce è vivis sublato, superstitibus Francisco, Guliel-

mo, & Ludovico filiis, contra horum Successores à Carolo Emanuele I. Sabaudæ Duce, ejusque Primogenito Victore Amedeo, tunc Pedemontium Principe, prospero ut plurimum Marte, uti & justâ causâ, per decem ferme & octo annos pugnatum est. Tunc Alba Civitas, qua de agimus, Tridinum, Monscalvus, aliaque nobilia ejus Ditionis Oppida Sabaudæ victori iterum, ac tertio in prædam cessere: tunc uberrima, saluberrimaque totius oræ circumpadanæ regio, diversimodè afflictis incolarum rebus, exposita hostilibus rapinis, incendiis, cædibus, solitudinem, vastitatemque induit. Tandem ad Annum MDCXXX. ipso quoque defuncto Carolo Emanuele Sabaudæ Duce, Succedenteque Filio Victore Amedeo, hujus nominis Primo, cùm Clarasci ad belli fomitem extinguendum convenissent Cæsarei, Regisque Christianissimi Oratores, pax ibidem inter Sabaudum, Mantuanumque sancita est, vigore cujus Alba Civitas, aliaque, tam citrà, quàm ultrà Tanarum insignia Oppida, Coronæ Sabaudicæ obvennerunt. Post adeptum verò ejusdem Urbis dominium, assumptaque Monferratensis Ducatus (hunc ei Ditioni titulum Maximilianus II. Imperator jam multò antea indulserat) insignia, eandem idem Sabaudus Dux esse Provinciæ caput jussit, juri que dicendo Præfecturæ tribunal, à quo tamen licet ad Supremum Taurinensis Senatus judicium provocare: Hæc de Civitatis dominio pro tempore satis.

De rebus Sacris ut aliqua repeta-^{Templa.} mus; visitur ibidem Cathedralis Basilica, D. Laurentio Martyri dedicata, veteris quidem structuræ, sed ab Episcopo suo Paulo Britio, erudito non minùs quàm pio Viro, eleganter admodum nostro ævo instaurata: quod idem præstitit in ea, quæ è regione Cathedralis est, campanaria Turri, Palatioque Episcopali. In Cathedrali, piâ veneratione coluntur ^{Sacra} Corpora SS. Frontiniani, quem superius nominavi, Eufredi & Cassiani ^{Lipiana.} Martyrum, S. Theobaldi Albensium, Monte-

Monteregaleusiumque Patroni, Eufredi Monachi, ac B. Alerini de Rambaudis, qui ad Annum MCCCCXIX. inter hujus Civitatis Episcopos recensetur, aliæque plures insignes inter Divos relatorum Reliquiæ. Inest ibidem quatuordecim Canonorum Capitulum, inter quos eminent dignitate Archidiaconus, Archipresbiter, Cantor, Decanus. Præter Cathedralē, aliæ tres intrâ territorii septa Ecclesiæ frequentantur Parochiales. Infunt præterea duæ, una quidem sub D. Antonii, alia sub D. Marci titulo Commendatæ. Quatuor insuper Regularium Domicilia, Fratrum scilicet Prædicatorum (hujus fundator perhibetur B. Robaldus de Rambaudis, unus ex S. P. Dominici Sociis) Minorum

Conventualium, Observantiumque Reformatorum, atque Augustinensium. Fœminarum tria numerat Monasteria, unum quidem D. Magdalene nuncupatum, olim ab Ascetis inhabitatum Humiliatis, ubi sacratæ Deo Virgines præfati D. Dominici Regulam profitentur. In harum verò Ecclesiâ pie colitur Corpus B. Margari-<sup>B. Margari-
tæ à Sabaudia, Amedei Achaia Prin-
cipis Filia, ejusdem Monasterii fun-
datrix, quæ cum Theodoro Mon-
ferratenis Marchioni nupsisset, post
Viri decessum electo habitu, statuque
Religioso, ibidem, non sine prodigiorum fama diem clausit extremum,
eleganti loculo marmoreo ejus effigiem repræsentante primitus tumultata
cum hoc Epitaphio:</sup>

*Hic jacet Corpus Beata Margareta Sabaudia,
Marchionissa Montisferrati, Ordinis Sancti Dominici
presentis Monasterii fundatrix.*

Postea verò à Principe Mauritio Sabauda, tunc S. R. E. Cardinali, pretiosissimâ ex argento solido capsulâ, cum epigraphe grati, piique in gentilem suam animi indice decorata. Alterum Sanctimonialium domicilium, eidem D. Dominici annexum Regulæ, D. Catharinæ titulum præfert: tertium verò est, sub D. Francisci legibus, Clarillarum. Omitti-

mus nonnulla quæ supersunt Laicorum Sodalitia, aliæque ad Dei cultum, proximorumque Subsidiū peculiariter destinata loca. Tacemus etiam, ne brevitatis propositum excedamus, illustres Viros hinc oriundos, qui ingenia in utraque Pallade excolentes, assumptique ad primarias Ditionis Sabaudicæ dignitates, hanc diversimodè Patriam exornarunt.

F O S S A N E N S I S C I V I T A S.

*Civitatis
initia &
augmen-
tum.*

Ro asserenda antiquitate Fossani, Civitatis in Pedemontana ora Episcopalis, non est quod inaniter laboremus: nihil enim aliud olim fuit, præterquam mediocris super altis Sturiæ fluvii ripis Vicus, loco tamen adeo amœno, aquis, fontibusque irriguo, fertili insuper, ac salubri, ut Fontis inde sani nomen ipsi obtigisse non nemo credat. Fuisse locum quondam habitatione hominum frequentatum argumento est Sanctimonialium Monasterium in vicino solo, Anno M C. ædificatum, de quo infra

verba iterum faciemus. Crevit variorum hinc inde populorum coitione, Romanis præsertim, Villamirana, Sarmatoris, atque Ricrosii, qui proprios lares ad Burgum vetus (ita tunc Fossanum indigitabant) transferentes, suum cujusque Castellum nomen distinctis Oppidi partibus indiderunt. Ut ab hostium se facilius aggressionibus tuerentur, novis murorum septis Anno M C C X X X V I. locum circumdare inceperunt, sub auspiciis Marchionis Manfredi Lanceæ, qui circumpositis regionibus Imperialis Vicarii titulo præsidebat, uti docemur marmoreâ Inscriptione appositâ superliminari Portæ Sarmatoriæ, hisce conceptâ verbis:

*In nomine Regis Regum, & Regina Cælestis, &
Sancti Georgii Patroni nostri, fundatus Locus Fossani
Anno M C C X X X V I. Die VII. Mensis Septembris,
Sub regimine Domini Manfredi Lanceæ Marchionis,
Facta fuit Porta Sarmatoris de Loco Fossani, &c.*

Ab eo tempore, loci opportunitate alleciti convenere illuc plerique etiam Nobiles, vicinorum Domini Castellorum, quibus proprio in eadem Castella juri renunciantibus, Fossanenses domum publico ære ædificatam, ac in summo fastigio pinnis, (*merlos* Itali vocant) in nobilitatis indicium coronatam, grati animi monumentum, singulis concesserunt. Nobilium de Platea hujusmodi impostero familia sunt vocata, sequenti ordine Alphabetico ab Episcopo Salutiensi, aliisque recentioribus recensita, videlicet de Amentonis, Ancina, Bava, Bolleris, de Bove, Britiis, Dionysiis, de Drua, Govonis, Marenchis, Monteforte, Opertis, Pafella, Paseris, Paucapalea, Pitatoribus, Ripalta, Specialis, de Sancta Julia.

*Cor. Real.
par. 1.
Negro
Orig. di
Foss.*

Cum ex hisce Fossanensium incrementis Astenses, qui latè in ejus Oræ confiniis dominabantur, res suas imminui dubitarent, non cessarunt eos laceßere crebris incursionibus, atque obstare successibus, donec Anno M C C L I. sancitâ inter utrosque pace, removendis discordiarum fomitibus est per communes amicos, atque arbitros laboratum. Id ipsum egere iidem cum finitimis Savilianensibus Fossanenses, cum quibus super Genolia, ac Levaldisii dominio litigia inter venerant. Demum pro publico populi regimine leges sibi peculiare ac statuta municipalia, quorum usus est adhuc in viridi ut plurimum observantia, promulgarunt; datâ in transgressores potestate animadvertendi annuo Rectori aliunde accito, uti reliquæ in Lombardia Civitates

tates regi tunc temporis consueverant.

*Dominum
fium
tatis.*

Ab Anno MCC LXXIV. usque ad ejus sæculi finem, iterum Astensium armis petiti, Marchionum Salutensium præsidium advocare coacti sunt. Hos tamen Carolus II. Andegavensis, Provinciæ Comes, & Rex Siculorum, diversis aggressus locis, Fossano imprimis, Cuneo, Buscà, Sturana Valle, dominiisque aliis spoliavit, quæ ad Robertum Filium hereditario jure transmisit. Interim Henrico VII. Cæsare Italiam ex Germania invidente, atque Italos sibi Principes contra Robertum conciliante, Manfredus Salutensis Marchio plurimas ab Henrico terras, quas idem in Subalpinis Robertus possidebat, clientelæ nomine accepit: Fossanum præsertim, contra quem Locum, cum hac de causa ingens belli moles ingrueret, insuper ab intestinis Guelphorum, atque Gibellinorum factionibus vexaretur, Fossanenses publico decreto Philippum Sabaudum Achaia Principem Anno MCCC XIV. accersierunt, cujus, ejusque postmodum Filii Jacobi, demum Amedei VI. Sabaudia Comititis, cognomento Viridis, atque ab ejusdem Regia Stirpe succedentium imperio, non obstantibus Principum æmulorum iteratis insultibus, hæcenus paruerunt.

Multum verò Fossanum debet, hos inter, Emanueli Philiberto, atque Carolo Emanueli hujus nominis Primo, Patri, Filioque immortalis memoriæ Allobrogum Ducibus, quorum ille, ut gratum erga fidelissimos sibi Fossanenses animum testaretur, diplomate dato Taurini Anno MDLXVI. non modo Oppidum Civitatis titulo decoravit, Vicariumque sive Iudicem inibi à Ducali Curia deputandum, in plurium Locorum circumfitorum districtum jus dicere voluit: verum etiam Regium Familiæ Sabaudicæ insignis publico Fossanensium scuto, quod constat sex fasciis, candidique alternatim coloris fasciis, addi voluit, unà cum meritorum expressiva, in summo, epigraphe: FIDELITATIS

*Fossanum
Civitatis
titulo &
insignibus
decorat
Eman.
Philiber-
tu.*

INSIGNIA: alludens nimirum ad res lapsis retrò temporibus ab iisdem Fossanensibus gestas, qui, quamvis multoties adversante fortunâ, in obsequium sui Principis publicè privatimque proprias substantias, ac sanguinem exposuerant. Quamobrem litterarum amantissimus Comes Alexander Thesaurus, super Patriæ suæ insigni symbolo, eleganti Dialogismo sic lusit:

*Nobile Stemma tibi Fossanum contigit
unde?*

Hoc meruit gentis gloria prisca mea.

*Tania cur orbem ter triplex ordine com-
plet?*

Oppida sena lares hic posuere suos.

*Principis in medio claudis quid signa Sa-
bandi?*

Excepit Dominum noster ab hoste sinist.

*Quid sibi vult lauri circum contenta Co-
rona?*

Vi victor vicem, fulmina nulla timent.

Carolus verò Emanuel viribus totis contendit, ad exitumque perduxit, ut Fossanensis Civitas, in Ducalem à Patre erecta, in Episcopalem quoque (quod idem Pater animo dudum conceperat, atque morte præventus infectum reliquerat) Civitatem à Summo Pontifice, fixâ ibidem Episcopali Cathedrâ, erigeretur.

*Carolus
Emanuel
Primus
Episco-
palem
Cathed-
ram Ci-
vitati im-
petrat.*

Itaque impetrato, Anno MDXCII. à Clemente VIII. Urbis, & Orbis Pastore in primum Fossanensem Episcopum Camillo Daddeo à Monte Regali, olim Præsule Brugnateni, atque, ad constituendam novam eidem Dioccesim, nonnullis Ecclesiis à Taurinensi, Astensique Dioccesibus disjunctis, coepit Fossanum inter Episcopales Vrbes, sub Taurinensi Metropoli annumerari. Cum verò hac de causa super Civitatis statu, Ecclesiæque Collegiæ Fossanensis in Cathedralem erigendæ in Consistorio referendi partes demandatæ antea forent Michaeli Bonello S. R. E. Cardinali Alexandrino, is laudibus extulit inter cætera sacrorum ejusdem Civitatis ædificiorum antiquitatem; Palatiorum magnificentiam; familiarum nobi-

*Michael
Bonellus
S. R. E.
Cardin.
Fossanum
laudibus
effert.*

nobilitatem; litterarum cultum; rei militaris peritiam; situs commoditatem; agri fertilitatem; pratorum amoenitatem; copiam armentorum; salubritatem aëris; acumen ingeniorum; corporum venustatem. Memoravit ejusdem amplitudinem Civitatis; antiqui Castris, quatuor, ad angulos, muniti turribus, tutamentum; quinque, ad mœnia, bene obfirmatas Portas; spatiosas vias, magnificis hinc inde septas, cum continuata porticu, ædificiis. Laudavit populi numerum ad novem animarum millia computati; ejusdem avitam religionem ex constructione per amplæ Basilicæ sub titulo S. Mariæ, & S. Juvenalis Narniensis Episcopi, cujus ibidem colitur sacrum Corpus, à pluribus sæculis Collegiatæ, futuræ jam Cathedralis, in Civitatis centro, locoque positæ opportunissimo. Superesse præterea retulit tres alias Ecclesias, nempe S. Mariæ de Salice Hierosolymitanæ Hospitaliorum Militiæ Ordini adiectam; S. Ioannis, Sanctique Georgii olim Loci Patroni, Parochiales. Numeravit insuper Ecclesiam sub titulo S. Antonii commendatam; tria Religiosorum Cœnobia, Conventualium scilicet S. Francisci, Observantium, Capuccinorum; tres Laicorum, pietatis operibus exercendis destinatas Societates; Hospitale magnum; Confratritiamque, sub invocatione Sancti Spiritus, opulentam. Nec tacuit Sanctimonialium Cisterciensium extra mœnia Monasterium; S. Petri de Gerbo Ecclesiam ab ejusdem Cisterciensis Ordinis Monialibus, quæ degunt Draconerii, dependentem; quampluraque Sacella campestris, in quibus, singulis diebus, saltem festivis, Missæ peragitur Sacrificium. Hæc, atque alia, in commendationem Fossanensis Civitatis multa, Eminentissimus Cardinalis.

Ab eo verò tempore, vel in Urbem introducti sunt, vel in agri finibus stabiliti Augustinenses, tam ii, quos Baptistinos a Fratre Baptista à Genua Formatore, quam illi, quos Congregationis Lombardiæ alumnos vocant;

Clerici insuper Regulares de Somasca, erudiendæ pietate, & litteris juventuti publicè deputati; Moniales sub S. Catharina invocatione, Cistercienses; denique Clerici Congregationis à Divo Philippo Nerio in Romana Urbe institutæ: de quorum omnium initiis, progressuque legendus Ioannes Niger Canonicus Fossanensis, Protonotarius Apostolicus, Vicariusque Episcopalis, qui non modo res Patriæ suæ peculiari volumine, Anno M D C L. typis dato, graviter, accuratèque descripsit, verum etiam eandem Patriam, piorum operum publicâ accessione, magna ex parte nobilitavit: ædificato videlicet, ipsius, aliorumque proborum virorum ære, Clarissimum Virginum Monasterio; Puellarum parentibus orbatarum Orphanotrophio; ac Domo, pro decenter commodeque suscipiendis Sacerdotibus peregrinantibus inopiâ pressis, hospitali. Ne igitur actum ab eo agam, super sedendum mihi duco à referenda memorati S. Juvenalis Antistitis Narniensis, jugis miraculorum opificis, Romanissimi, unde, ut initio dixi, Oppidum olim ex parte emerfit, atque inde ad dicatam ejus nomini Basilicam, sacri Corporis translatione: Parco etiam SS. Alverii, & Sebastiani Martyrum Thebæorum, quorum veneranda ibidem ipsa, referre adventum, Maximiani Imperatoris persecutione furente in Christianos: atque Sanctorum Theodori, Trofini, Evellii, Tarcitii, Felicis, Candidi, Theophili, & Clementis Martyrum huc ex Romanis cryptis (quod præfatus Auctor præstitit) narrare delationem: hoc unum contentus dicere, posterioribus etiam sæculis habuisse hanc Civitatem in utroque sexu Civives, qui, etsi nondum plane vindicati, atque Apostolicæ Sedis calculo, Cælitum nondum fastis adscripti, sanctimonialiæ, probatissimæque vitæ tamen laude florerent. Hujusmodi extitere B. Oddinus Barottus, post Annum Christi M C C C L X X X I X. Præpositus Ecclesiæ Fossanensis, miraculorum ante, & post obitum dono illustis:

Ioannes Niger Canon. Fossan. de patria hunc memoravit.

Civitas amplexat.

Ecclesia.

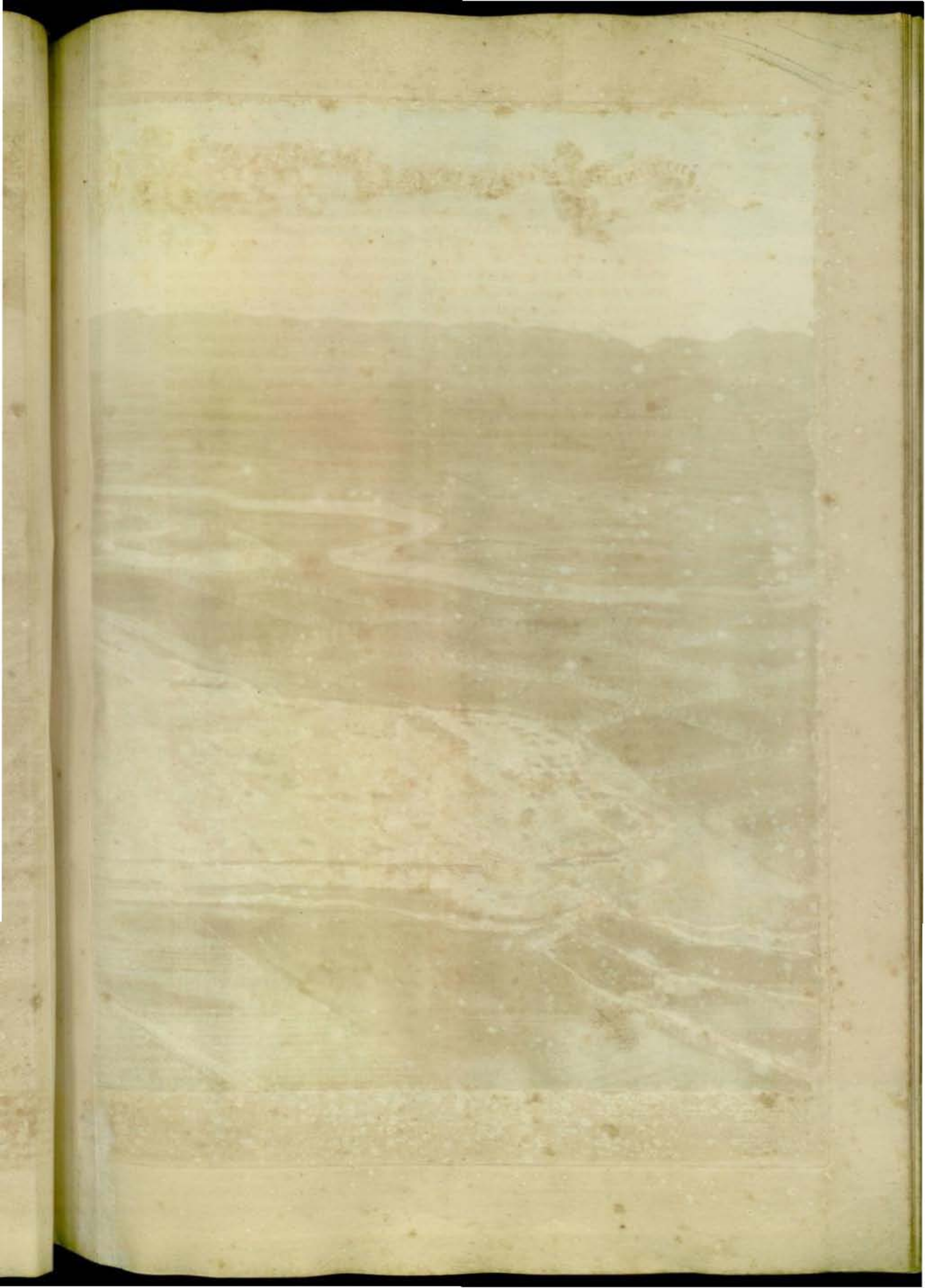
Civitas Sanctimonialium clari.

stris: Io. Iuvenalis, & Io. Matthæus Ancina germani fratres, ambo Congregationis Oratorii sub S. Philippo Nerio institutore alumni, quorum pie mirèque gesta plurimi describere: Iuvenalis imprimis, qui Anno MDCII. sublimatus fuit ad Episcopatum Salutiensem: B. Dominicus, qui inter Minoritas, quos de Observantia dicunt, receptus, diem extremum in benedictione clausisse in Nicienti S. Crucis Coenobio memoratur: Emanuel Niger, qui cum Societati Iesu inter temporales Coadjutores, uti vocant, dedisset nomen, Claudio-poli in Transilvania, plumbea glande, atque ferrea securi ictus à Calvinii sectatoribus, illustre passus est pro Catholica Fide martyrium: Angelica Veronica Bava, quæ Anno MDCVI. ingressa Fossanense, de quo supra meminimus, D. Catharina Claustrum, institutumque ibi amplexa Cisterciense, charitate, obedientiâ, sui maceratione, ac prodigiorum pattatione in-

signis, vitam, ut se proprio nomini conformaret, duxit Angelicam potius, quàm humanam.

Esset hic locus, ut aliquid etiam de *Literati*, viris togâ, sagoque illustribus diceremus: verum ultra aliquid addere religioni ducimus, ne brevitatis propositum excedamus, & nisi inter togatos Antonini, Gasparisque Antonii de Thesauris Iurisconsultorum, nec non Emanuelis itidem Thesauri totius humanioris litteraturæ nostro ævo facile Principis nomina jam diu toti Orbi innotuissent, quos solos instar omnium nominamus. Quod ad sagatos attinet, in Franciscanorum Conventualium, à Divi Francisci usque temporibus cœpta, admodum ampla sumptuosaque Basilica tot occurrunt virorum bello clarissimorum, quorum *ac bella clari*, ibi marmorei tumuli, monumenta, familiarum imprimis de Opertis, Sandris, Paseris, Thesauris, ut alterius esse putemus, & loci, & otii singulos recensere.

SARMATORIVM COMITATVS.

*Nomini
origo.*

Feros inter Populos, qui Anno **CCCCIII.** Alaricum Baltham Gothorum Regem ad Italicam prædam affectati sunt, Europæorum quoque Sarmatarum ferocissimæ Cohortes confluerunt. His igitur, in prædæ partitione, fertilissimus Collium, Camporumque Tractus inter Tanagrum atque Sturiam, sortitò contigit; quem nostra etiam Ætas Sarmatiam vocat. Statimque apriciorem supra Collem, Sturix fluvio imminentem, munitissimum Castrum veluti Provinciae verticem atque Propugnaculum moliti, de Gentis nomine **SARMATORIVM** dici voluerunt. Hoc ergo, ad Annum usque **DCC LXXIII.** ad Gothorum, & Longobardorum Regnum pertinuit, ut Astensi Dynastix assuta lacinia. Postquam verò Caroli Magni Arma Italiae Regnum Occidentali Imperio subegere, Ludovicus Imperator, multa inter Oppida, quibus Heilulphum Astensem Episcopum, sedisque illius successores muneravit, Anno Domini **DCCCCI.** Sarmatorii quoque Castrum, Villam, & quindecies centena Terræ Jugera ad Castrum pertinentia, eadem Donatione complexus est.

*Domini
rno va-
ria nati-
ta.*

Jam verò, cum variâ temporum fortunâ res Italas agitante, Cisalpina quoque Oppida, multos inter Regulos, totidemque Rivales, potentiori cedere cogerentur, Sarmatorium Salutianus Regulus Astensi Episcopo furripuit: Carolus Siciliae Rex Salutiano eripuit. Itaque per Andegavensium Regum manus aliquandiu tractum, Ioanna Regina Caroli Proneptis Francisco Bollerio Sinischallo suo in Subalpinis, ejusque successori-

bus Sarmatorium feudi Iure impertivit, Anno supra millesimum trecentesimo quadragesimo tertio.

Cum ergo in Bolleria familia, Sabaudorum postinde Principum fiduciaria, Sarmatorium integre, ad Annum usque **MDL.** constitisset: tum major ejus Feudi pars ad Antonium Thesaurum Cæsareum Equitem, Ducumque Sabaudorum Consiliarium, ejusque Filium Antoninum Astensis Comitatus Præsidentem, emptitio jure pervenit. Cumque portionem reliquam Alexander Antonini filius acquisivisset, Serenissimus Carolus Emmanuel Senior, Sabaudix Dux, totum Sarmatorium in uno Alexandro, ejusque familia consolidatum, Comitatu titulo decoravit: eundemque Alexandrum Astensis Episcopus de Sarmatorii Decumis, Præcessorum more, investivit.

*Carolus
Emmanuel
I.
Comitatus
titulo de-
coravit.*

Fulget porro feudi hujus nobilitas omnimodâ in subditos Jurisdictione; meri mixtique Imperii, & gladii Potestate; jurisque dicendi in prima, & secunda instantia, salvo Directi Domini supremo Iure. Fulget etiam antiquitate, atque integritate Feudi: nihil enim soli à primava Ludovici donatione fuit imminutum. Extat idem feudaliū Jugerum numerus: idem emphyteuticorum, caducorumque Bonorum Ius, atque Decumarum; idem Molendini atque Portorii proventus: eadem Terræ fertilitas; sinceritas aeris; piscosi fluminis, & Venationum oblectamenta; præcipue verò fidelitas, & amor subditorum.

*Sarmato-
rii Comi-
tatus lan-
des.*

Vnum deerat, & sanè præcipuum decus. Nam quoniam ceterioris sæculi bellicus furor Sarmatorii Castrum ita everterat, ut nullum pristinae magnificentiae vestigium superesset, nisi fama, & Octogonæ Turris mar-

*Castrum
ab Ale-
xandro
Comite
excitatum.*

moreæ substructiones: Hanc quoque Feudi jacturam, Thesaurorum providentia reparavit. Nam Alexander Comes, qui Equestribus virtutibus, amœniora studia conciliarat, Architectonicæ quoque Artis Theoriâ delectatus, elegantissimum Templum Parœciale, ad Dei cultum, & nobilissimas Aedes ad Dominorum sedem atque Domicilium, æquiore in solo, suo ære, atque ingenio à fundamentis excitavit. Cujus operis tantâ venustas

est, atque approbatio, ut plerique Nobiles hoc ex Archetypo suarum Aedium Typum mutuati sint; & Victor Amedeus Sabaudia Dux, cum è Clarascensi congressu ad Aedes istas invisendas divertisset, affirmarit, nullum se, quoad Architectonicam rationem, absolutius Aedificium sua in Ditione conspexisse. Qua in receptione Emmanuel Thesaurus Alexandri filius Inscriptionem hanc superliminarem affixit.

*Emmanuel
Thesauri
inscriptio.*

*Victor Amedeus Dux Invictissimus
Cum Christiana à Francia,
Postquam Orbem turbidissimum tranquilla Pace serenavit,
Obscurum hoc quoque Domicilium
Serenissimo adspectu illustravit.
Die XXVII. Junii. Anno MDCXXXI.*

Maluit tamen Alexander in illa structura, commodam, venustamque Civilis Palatii formam meditari; quàm pristina Castellum munimenta restituere: nam cum futura ex præteritis tempora conjiceret, hanc demum consilii sui rationem afferebat. Nunquam Bella deerunt in hac Patria: ergo si munita fuerint Aedes, ab utraque factione diruentur ne pugnantibus officiant: sin aperta; ab utraque servabuntur, ut prætereuntes excipiant. Atque ita evenit. Novissimo enim Bello, cum adversos copiarum Ductores ultro citroque commeantes, æque Ianitor exciperet, incolume Palatium stetit.

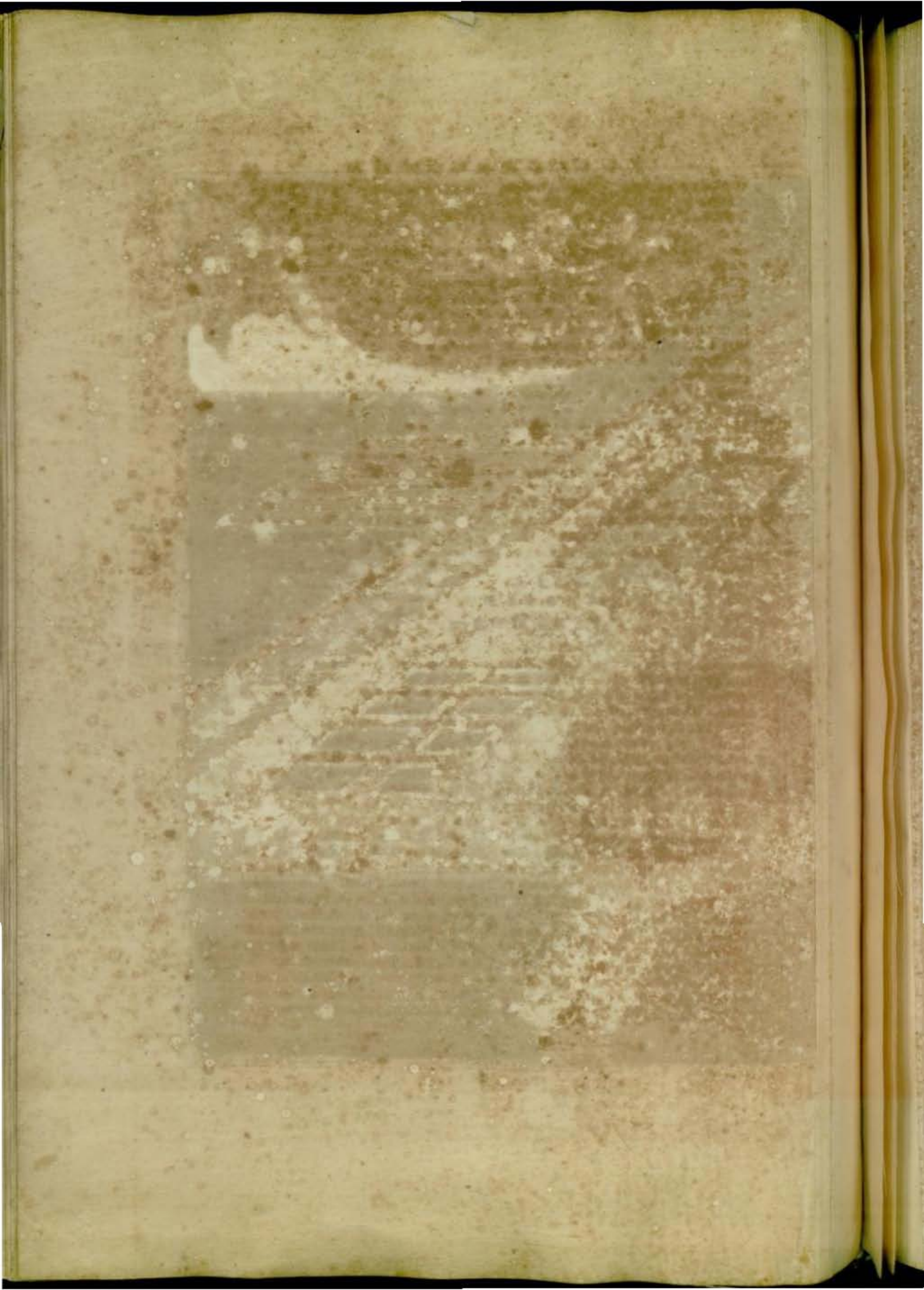
Successit igitur Alexandro Comiti Philibertus Primigenius; Philiberto Alexander alter: quo sine liberis

diem ultimum obeunte, Anno supra millesimum sexcentesimo quinquagesimo tertio Emmanuel Thesaurus Comes & Eques Majorum Insignium Sanctorum Mauriti, & Lazari, defuncti Patruus, & Masculorum ex ea Familia postremus; quicquid sibi Iuris in Sarmatorii, & Castromanni Comitatu competere, in VICTORIVM AMEDEVM GABALEONEM Andefenni & Baldicherii Comitem, Generalem Peditum Commissarium, utpotè ANGELICÆ THESAVRIÆ Neptis suæ Virum, transtulit, eorumque liberos. Qui cum Patruus Iuribus, Principis quoque Iura approbationemque cumulasset, totius Comitatus Dominium sua in Familia atque agnatione constabilivit Anno MDCXLV.

PALATIVM
SARMATORIS.

MONS REGALIS.

Situs.

ons Regalis, nobilissima ad Ligusticas Alpes Civitas, variis accessionibus, prout ratio temporum tulit, ad amplitudinem paulatim excrevit, quã hodie inter præcipuas Vrbes Regiæ Sabaudicæ Cellitudinis ditione comprehensas censetur. Et verò, siue situs amœnitas, siue Cæli salubritas, & felicitas agri spectetur, nulli facile cedit. Vrbs monti, quem nomine præfert, inædificata, ejus, & verticem, & latera diversis stationibus, seu Vicis complectitur. Editissima pars, vulgo *la Piazza*, in aream bene amplam extensa, & arce instructa, nobilitatis fere totius, jam tum ab Vrbe condita sedes est. Illinc, velut e specula, non circumjacentia modo, sed Pedemontii vasta planities, quã Alpius præcellis, quã collibus frugiferis vallata, in amphitheatri speciem amœnissimam longo prospectu lustratur. Cæteræ stationes monti hinc inde impositæ, ejus acclivitatem occupant. Carassonium ad Orientem in radicibus situm, ad Occasum Breum, & continenter ad radices Planum Vallis, seu *il Pian della Valle*, totam verò Urbem subiectus Ellerus amnis alluit.

Stationum origo.

Hærent in nominibus hæc veluti vestigia Pagorum, qui ad condendam Urbem conspiraverunt. Condita videlicet est Civitas foedere Populorum, tum qui e Liguria, & gemino Marchionatu Salutarum, & Cevæ, tum qui e vicinia in eandem sedem coierunt Anno salutis MCCXXXI. quonvis multo ante, scilicet à MXXXVIII. area, quã Monti insidet, coli coeperit: adeo ut MCC. jam habitatoribus bene multis locus frequens esset. Eminent in fronte janua ad Sacellum D. Antonii Patavini in Templo primario lapis exesus edaci-

tate temporis, aureo, & pervetusto caractere incisam præferens epigrammæ hujusmodi. MCCXXXII. die x. exeunte Augusto, ædificata fuit Terra Montis Regalis. Deo gratias. MCCXL. die xv. Augusti ædificatus est locus Fratrum Minorum in Monte Regali post XIV. annos ab obitu D. Francisci, hujus enim ædis D. Franciscus Patronus audit, antequam D. Donato inaugurata, primaria locum obtineret.

In his incrementis luculentam Societatis mutua, quã utilitatem, quã laudem videre est. Illi enim sese debet quotus quantus Mons Regalis est. Etenim cum Italia incurfibus Barbarorum, & perpetuo bellorum tumultu misere concussa abiret in partes, Regalis compluribus, non dominatum modo, sed tyrannidem usurpantibus, vastata paulo antè à Friderico Aenobarbo Medioiano, nobiles non pauci, male tuti in Patria, vertere solum, & ex Insubria in Subalpinas hæc Provincias sese receperunt. Hic cum Populos Tyrannorum insolentiã vexatos offendissent, quo vindicaretur à quotidianis injuriis libertas, ut inventa inter ruinas antiquæ Turris testatur epigraphæ, actum est inter contiguos Pagos, Vicum, Carassonium, Guascum, aliosque plures de nova sede optanda, in quam omnes confluerent, prioribus dirutis, ut viribus in unum coalescentibus, violentiam aliorum facilius propulsarent.

Mons ergo Vici (nomen mutatur à Vico Pago, ejus ad Incolas magnam partem spectabat) delectus est. In eum colonias unanimes translulerunt. Amplificatis deinde spatiis, cum adjacens monti planities adibus celebraretur, vastis mœnibus totus ambitus septus est, quorum adhuc reliquæ visuntur; ea porro mœnia, dum Achaia Principes regerent Urbem, erecta sunt, quæ in tantam amplitudinem protendebantur, ut non domos tantum, sed interceptos quo-

Vrbs origo & incrementa.

que hortos, & magnam agri partem, & vineas sane multas clauderent gyro. Verum superiore saeculo, cum Subalpina regio universa diverfarum partium campus esset & praeda, partim à Caesarianis militibus, partim à Gallis aequata solo, & disjecta, uti, quas dixi, reliquiae, & vestigia magnitudinis pristinae posteris testantur, ostenduntque loca, quae modicis distincta intervallis in ipsis montis radicibus incoluntur, non suburbia censenda esse, sed ejusdem corporis membra, quia ipso moenium ambitu continentur, quibus olim civitas universa circumscribebatur. Adde, quod incolae vel ab initio, civitate donati sunt.

Ab Emanuele Philiberto S. D. m. n. d.

At ne Vrbs tanta immunita penitus esset imposterum, Emanuel Philibertus Sabaudiae Dux, ubi regionem à Gallis usurpatam recepit, arcem in summo monte, ubi primaria, vel, ut ajunt, Cathedralis Aedes erat, construi jussit, Praetoremque Civibus dedit, ut Guelfas Gibellinasque factiones, quae apud illos vigeant adhuc, prorsus extingueret. Ut vero ad novae Urbis primordia redeam, illud in primis in ea condenda cautum est, ut qui ex antiquis Pagis illuc migraverant, commodioris agriculturae gratia stationem locarent ad eas partes, quae ad singulorum fundos veteres pertinerent. Hoc & re ipsa, & desumptis inde nominibus Carassonii, Breique servatum est. Guaschensibus ea pars obtigit, quam Vallis Planum hodie dicunt. Sed celebris ejus Pagi superstes est memoria in posteris veterum Dominorum, qui de prisco clientelaris praedii, seu ut Gothica vox sonat, Feudi vocabulo, *Gnaschi*, vel (ex regionis idiomate) *Vaschi* dicuntur, & Monte Regali nobiles in primis degunt.

Montis Regalis nomen antiquitas & ori- g.

Stabilita feliciter Civitas concordia diverforum, conditisque legibus ad pacificam rerum administrationem magis ac magis floruit in dies, & jam tum ab Anno salutis M C C X X X I. Mons Regalis appellata est. Ductum est id nomen ab aedibus Bressanorum à Monte Regali, qui Carassonio potie-

bantur, sed consentiente eminentia positionis, ceterisque loci meritis dignis veluti suffragiis, quod ad unam stationem spectasse videretur in omnes transit. Tenet insuper fama Trochilum in excisione fagi ad iter Saracenorum incursionibus transversis septis occludendum, avem nomine Regulum e cespitis latibulo exegisse. Accessit ad nomen dignitas, Anno enim M C C C L X X X V I I I. Montem Regalem Urbem honorifice compellavit Urbanus sextus Pontifex summus, creato ejusdem Antistite Damiano Zoallio e sacra familia Praedicatorum.

Diu vixit legibus suis, sed intestinis seditionibus misere vexata, externos sibi quaerere Dominos coacta est. Iam quò tutior esset ab hostibus, Sabaudis Principibus, Anno M C C C X L V I I. sese Vrbs crediderat, sed ut temporum vices ferunt, variam servitutem passa, Dominum saepe mutavit, donec mortuo Roberto Neapolitano Rege, sub cujus potestate erat, haeres Ioanna Regina suae illam reddidisse libertati dicitur, quae cum frui coepisset, diu non potuit. Rediere enim Cives, libertatis usu, & nomine erecti, ad pristina studia discordiarum, & partium. Quare ab hoc intestino malolatio in dies gliscente monita, Urbem quae non Civibus, sed hostibus confiter, se ipsam regere non posse, Amedeo à Sabaudia Achaiae Principi se, Provinciamque universam, pacis conditionibus, Anno M C C C X C V I. qua vi, qua sponte commisit. Ab hoc Principe ad Successores Sabaudiae Duces longa serie transit, quorum fidei, clementiaeque commendata, tranquilla pace fruitur, & optimos suo Principi populos rependit. Etenim quamvis ager amoenissimus sit, in paucis quippe, qui in exiguos colles ex intervallo assurgit uber proventibus, & vina ferens Apiana, alendo itidem pecori peropportunos, opimaeque armenta Liguria, finitimisque Civitatibus abunde in cibaria suppeditans, aeris etiam mira temperies, ut in bellariis, ceterisque e saccharo munusculis saporis exquisitissimi sentire est. Incola-

Dominus fuit Ca- rissus m. n. d.

Agri amoeni & fertilitat.

rum

*Arde-
rum indol-
les unan-
rum*

rum tamen indoles potissimum specta-
bilis est. Alpina videlicet habitudine
homines, excelsis omnes animo, &
plebeia etiam pectora ad generosita-
tem facta præclaram in armis virtutem
non raris experimentis suo Principi
probaverunt, & indolem numerus
adjuvat, quippe intra paucas horas,
ubi res urgeat, habito delectu ex Vrbe
sola supra sex peditum millia ad signa
vocari possunt, audacia, robore, disci-
plinæ militaris laude, veterano militi
nihil concessura.

Constat, e Parœciarum monimen-
tis quadraginta ante annos quinqua-
ginta capitum millia explevisse eorum
numerum, qui Urbem, & adjacens
Territorium incolebant, nunc qua-
draginta circiter millia numerantur,
neque armis solum, sed etiam litteris,
pacisque ornamentis aptissima nascun-
tur ingenia. Hinc Senatores cooptati,
Præfides, supremi Cancellarii, & ex-
tremis hinc temporibus purpurati Ec-
clesiæ Patres Ceva, & Bona. Quare
Jurisconsultorum Collegium hic flo-
ret, & in sua Vniversitate, ut vocant,
in Theologicis disciplinis, in utroque
jure, & medica facultate laureatos
rite autorat. Hoc Vrbi suæ (Præful
enim Montis Regalis fuerat) euectus
ad Pontificatum B. Pius V. Hicarcha
Summus concessit, & peculiari diplo-
mate sanxit; Emanuel vero Philiber-
tus tunc temporis Sabaudia Dux
comprobavit.

Præter hæc maturioris ætatis stu-
dia, excolitur juvenus litteris huma-
nioribus, & philosophicis in Colle-
gio Societatis Iesu. Plebs vero exer-
cendis commerciis mirè attenta, &
opportuna, quippe nativâ industriâ ad
cujuslibet artis opificia plurimum va-
let. In hac Vrbe galericuli quidam e
paleis texuntur summa tenuitate ope-
ris, summo artificio, tum vario ductu
textuque stipularum, arbores, anima-
lia, & quoclibet rerum genus in ipso
opere describitur, adeo ut pluribus au-
reis emantur. Sæpe mundinas aperit
publicè magno externorum concursu
& celebritate.

*Monte
Regali
in Vni-
versita-
tem à
Pio V.
Pontif.
Max.
erecta.*

*Plebs
studia.*

Nec desunt ea Christianarum Vr-
bium ornamenta, quæ à Religiosis
Cœtibus conferuntur. Degunt enim
Monte Regali Claustrales, qui S. Au-
gustini, tum severiorem, tum mitio-
rem disciplinam exercent. Adde Præ-
dicatores, Minores Conventuales, de
Observantia, & Capuccinos, Carme-
litas patiter excalceatos, seu austerio-
res, Cruciferos, sive Hospitalarios in-
firmorum curæ addictos. Piarum in-
super foeminarum Gynæcea quatuor,
duo Cisterciensium, sive Benedictino-
rum, tertium Regularium S. Clara,
quartum Capuccinorum disciplinam
sequentium.

Anno millesimo centesimo quin-
quagesimo Albæ Pompeiæ e rebus
humanis subductus est Beatus Theo-
baldus ex hujus Patriæ sedibus oriun-
dus, cujus mortem æra campana spon-
te vocalia prodidit, & in principe
Templo novum cenotaphium Patrio
marmore extructum, cereisque arden-
tibus coronatum divinitus apparuit:
porro tot miraculis claruit, ut in Pon-
tificio diplomate Clementis hoc no-
mine Octavi, Divus Theobaldus
nuncupatus legatur.

Cum adhuc sui juris esset, gerebat
Vrbs pro Scutaria tessera, rubra in
area, argenteum Montem tricripitem,
cyaneo umbrarum recessu illumina-
tum, in cuius vertice Amedeus,
vulgo *il Verde*, Dux Sabaudia Cru-
cem præfixit albo distinctam. Comi-
tum itidem corona jam dudum ac-
cessit.

Gloria tamen longe maxima Vrbi
Deiparæ Virginis à Vico Templum
est, miraculis, & populorum cultu
celeberrimum. Hoc vero satis sit in
præfens innuere de Oppido, quod
leucam circiter ab Vrbe distitum,
pars tamen Urbis ex veteri institu-
tione censetur, & de Templo; pecu-
liarem enim sibi exigit narrationem,
ut etiam alia longè plura ad Civi-
tatis statum, administrationemque
spectantia, quæ fufius profèqui ope-
ræ pretium in præsentiarum nequa-
quam est.

*Religi-
Cœtat.*

*Monte
Regali
St. Theo-
baldi pa-
triae.*

*Vrbs
Scutaria
Tessera.*

*Templum
Deiparæ
Virginis
à Vico.*

DISSEGNO DELLA CITTÀ DI M

1. Nome della Città di MONDOVÌ
 e viale principale di essa.
 4. Piazza Maggiore.
 5. Palazzo.
 7. Chiesa.

8. Palazzo.
 9. Chiesa.
 10. Chiesa.
 11. Chiesa.
 12. Chiesa.

13. Chiesa.
 14. Chiesa.
 15. Chiesa.
 16. Chiesa.

17. Chiesa.
 18. Chiesa.
 19. Chiesa.
 20. Chiesa.

21. Chiesa.
 22. Chiesa.
 23. Chiesa.
 24. Chiesa.

25. Chiesa.
 26. Chiesa.
 27. Chiesa.
 28. Chiesa.

29. Chiesa.
 30. Chiesa.
 31. Chiesa.
 32. Chiesa.

33. Chiesa.
 34. Chiesa.
 35. Chiesa.
 36. Chiesa.

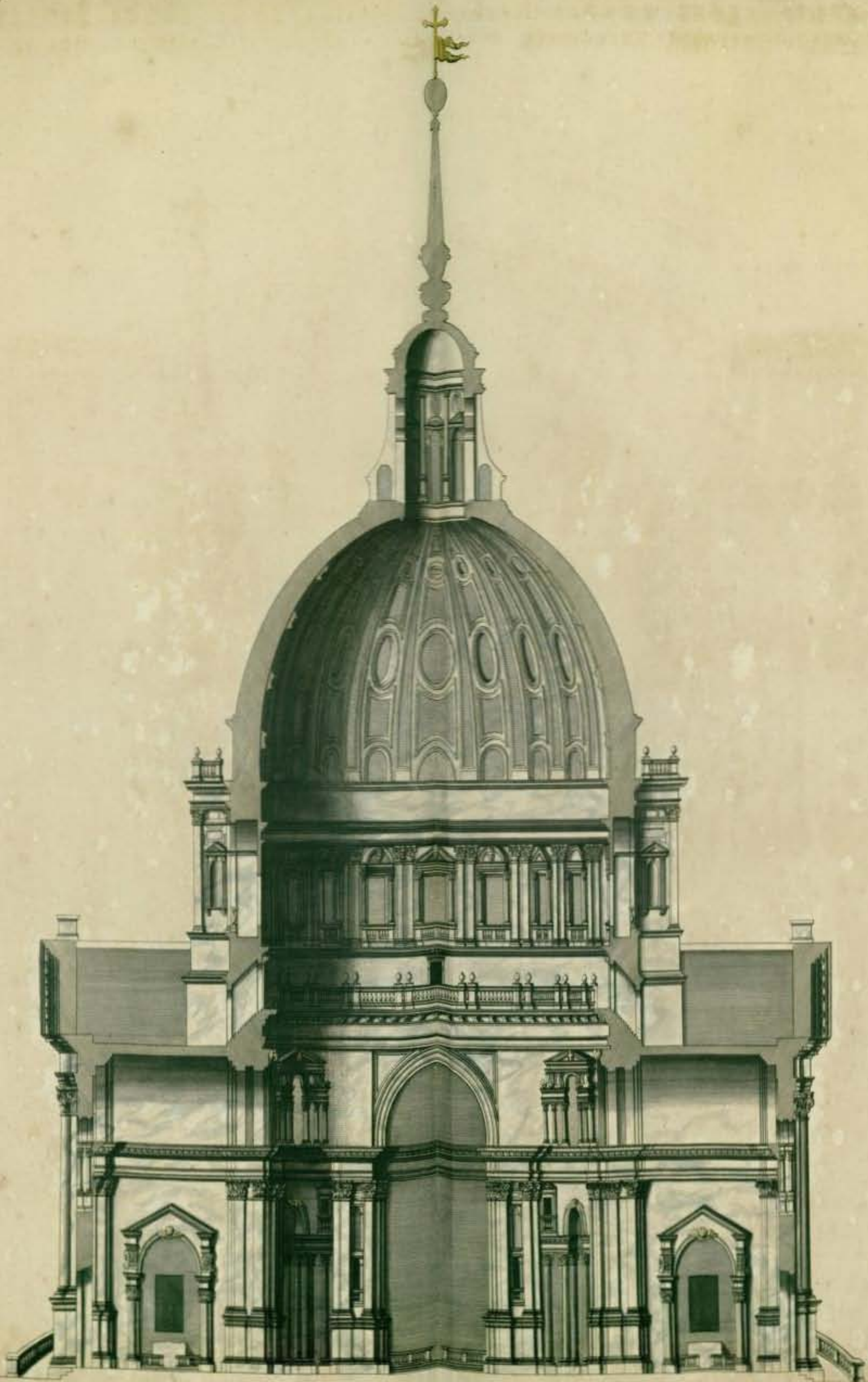
ANSLEDAMI
 IOANNES BLAE
 excudit.

PROSPECTVS ANTERIORIS PARTIS SACRI TEMPLI DEIPARAE VIRGINIS IN MONTEREGALI

Ascarius victus fuit inventor et operis factor Anno 1526.

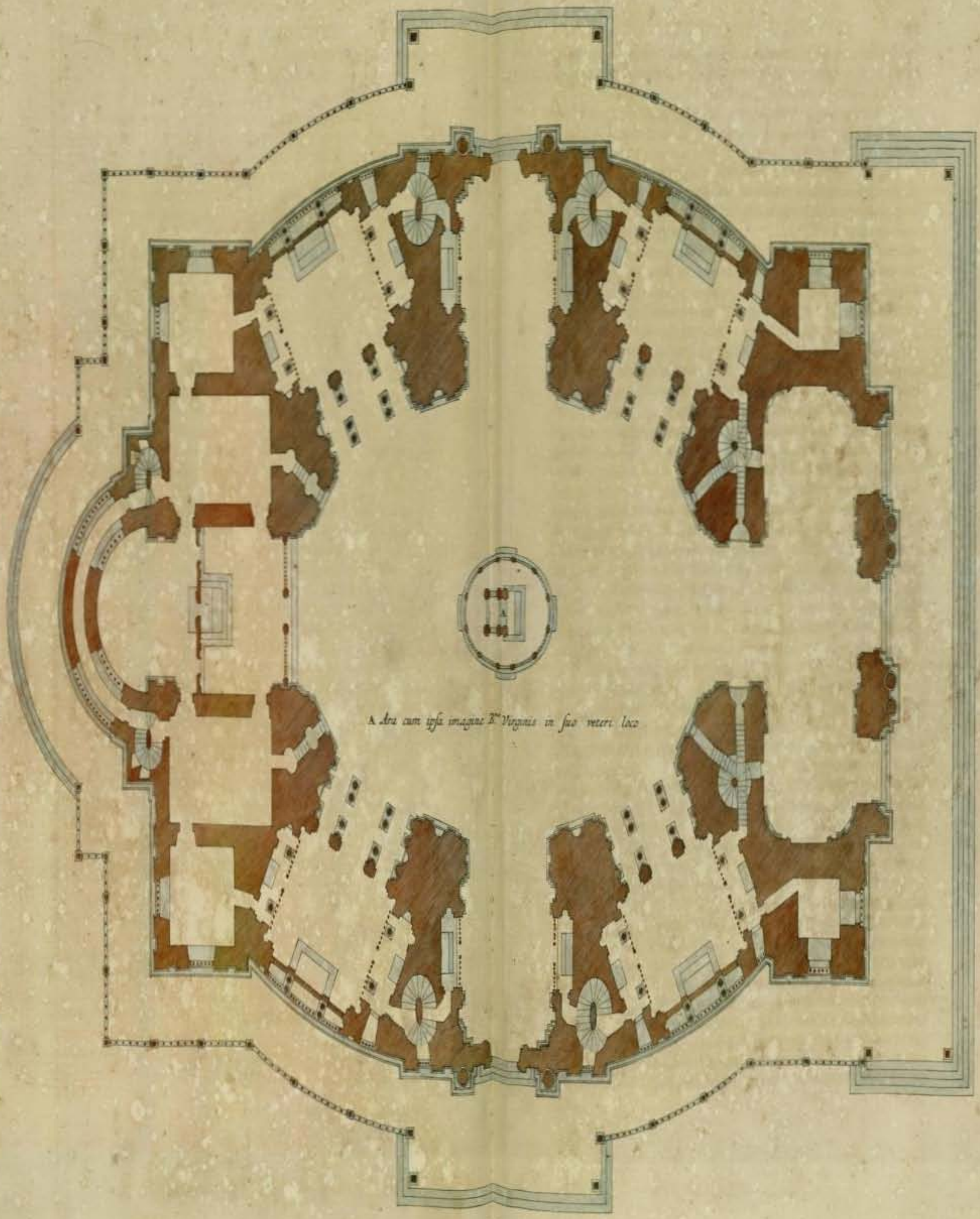
Donatus de Montecavallo

PROSPECTVS INTERIOR SACRI TEMPLI DEIPARE VIRGINIS IN MONTEREGALI

Scalae de ...

ICHTNOGRAPHIA SACRI TEMPLI DEIPARE VIRGINIS MONTISREGALIS AD VICVM
AB ASCANIO VITOTIO EXCOGITATA ET IN OPVS PERDVCTA ANNO DOMINI MDXCVI.

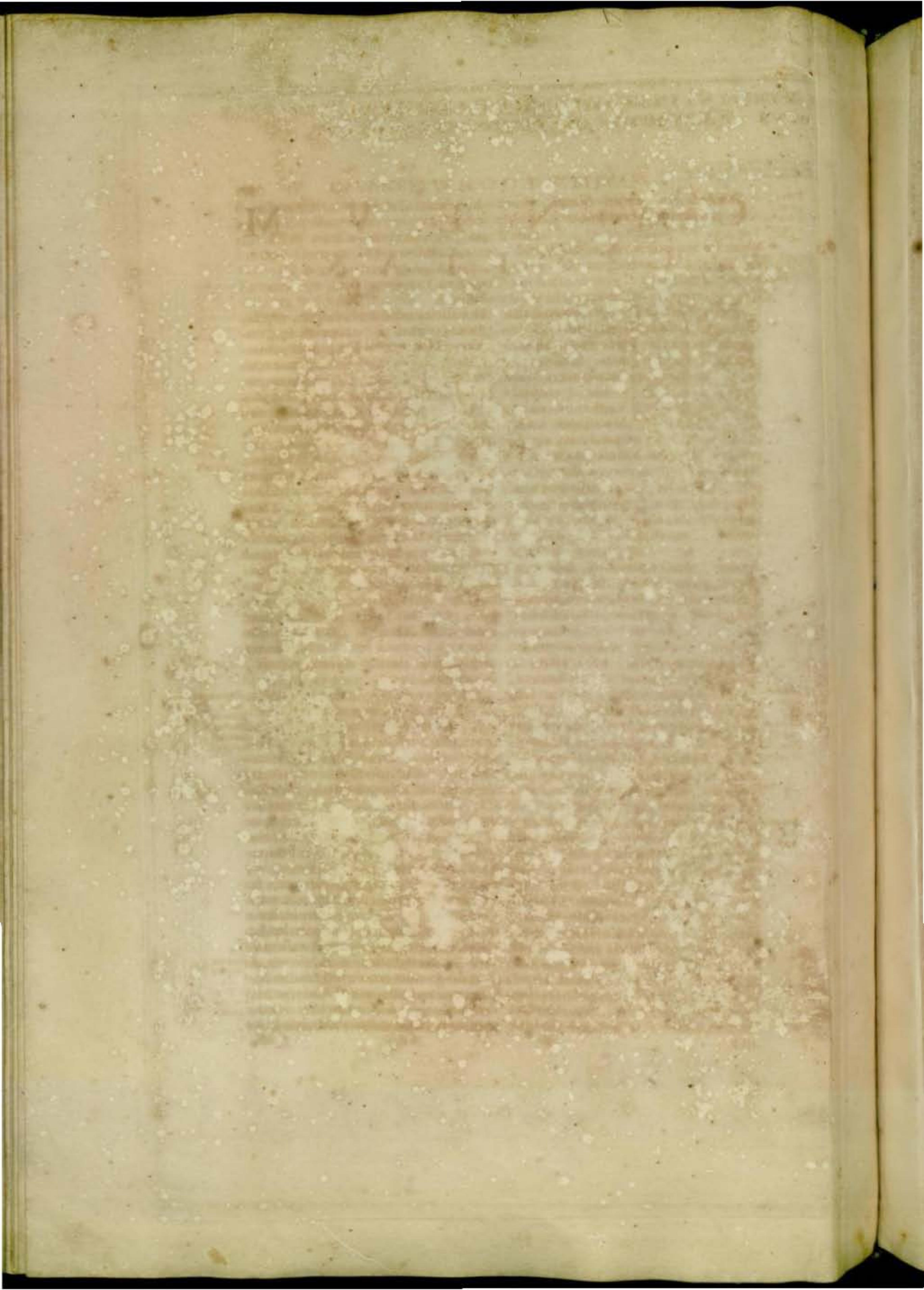

A. Ara cum ipsa imagine B. Virginis in suo veteri loco

Domus Dei Montisregalis

Pila 11.

C V N E V M
C I V I T A S.

IN primo eo Italiae
sinu, qui, quod in-
gentibus Alpium
jugis subiaceat,
Subalpina olim
Gallia ab antiquis
Vagiennis culta,
Maritimas inter,

Situs.

& Cottias Alpes protenditur, ab edi-
tissimi radicibus Vesuli duodeviginti
circiter passuum millia, Cuneum Ci-
vitas sita conspicitur. Pedemontii ad
fauces, quasi in ejus corporis excubet
tutamentum, ex præruptis montium
anfractibus prodeunti, levamen labo-
rum profusa, lævigataque planitie, &
fatigatis itinere membris solatium,
uberi, atque ad omne voluptatis aucu-
pium effusa comitatum copia exhibet.
Gemini, quibus hinc inde allui-
tur, fluvii, Stura ad Aquilonem, ad
Meridiem Gessius, quæ in angustum
urbs definit, procurrente utroque in
latitudinem latere, mutuo se foedere,
immixtis aquis, mox complexuri Cu-
neum efformant, & ethymon.

*Nomen
origo.*

*Cuneum
ex
Elium Au-
no 11633.*

Sub Annum M C X X. Romanam
Ecclesiam Calisto II. P. O. M. Impe-
rium Henrico IV. Cæsare moderan-
te, prima ejus jacta fuisse dicuntur fun-
damenta. Ponendis mœnibus Domi-
norum in omne nefas effrænate ruen-
tium (quæ est mansurarum rerum con-
ditio, non nisi ruinis altiorum inniti)
clades casusque, per infestissimam
castrorum vastationem ab oppressis
populis illati, materiem suppeditarunt.
Id sibi inter cætera flagitia nefariissi-
mum circumfusa regionis tyranni ve-
rius, quam Toparchæ, tanquam Cæ-
sareo sancitum diplomate beneficium
fas, æquumque volebant primum can-
doris virginis florem, e ducendis mox
virginibus, antequam maritalis tho-
rum contingerent, delibare. Neque
hic vero effusa in omnia piacula libi-

do restitit; adulteria, stupra, expila-
tiones, effrænis licentiæ comites, vo-
luere. Hoc omni Tyrannide imma-
nius jugum, ut tandem humeris excu-
terent gementes tot jam per annos po-
puli, in coacto clanculum e singulis
pagis præstantiorum Conventu, obfir-
mato, in remedium præsens consilio,
constitutâ demum die, indicto, per
accensos montium superciliis ignes,
aggressionis signo, turmatim e suis
quisque vicis, districto ferro in Do-
minos irrumpere, agere in fugam, ani-
mi impotes æquæ ac mentis, palatia
sternere, castra ipsa truculentæ muni-
mentum impietatis delere; ac ne quod
in libertatem assertis, exterorum Prin-
cipum ope, exitium amplius conflaretur,
unanimi voto, avitis relictis sedi-
bus, oppidum in eo, ubi etiam nunc
jacet situ constituunt; obvallatumque
insuper ad naturæ securitatem validis
mœnibus, sibi met asylum ponunt,
& patriam.

Gliscente deinde in dies incolarum
ab everlis circumquaque oppidulis
undique confluentium numero, pacto
cum Asta juris tunc sui civitate, Me-
diolanensique Duce Luchino Vice-
comite foedere, aliquot annos condi-
tis in speciem Reipublicæ legibus flo-
ruit. Hinc Provinciæ Comitem Car-
olum Andegavensem adsciscunt in
Dominum. Verum eo extincto, de-
volutoque per multiplicem peripe-
tiam ad Ioannam Neapolis Reginam,
tantæ imparem moli mulierem, &
domesticis adhæc fatigatam ærumnis
dominatu, ne toties ingruentium in se
hostium, Guelphorum præsertim &
Gibellinorum, impetus suis exsatura-
re cladibus cogere; validissimum à
Regia Sabaudorum domo contra op-
pugnantium tela accersit clypeum,
Amedeo VI. Allobrogum Comiti,
ejusque posteris, perpetuam ultrò præ-
stans,

*Regimi-
ni de
Domini-
rum mu-
tatio.*

*Cuneum
Amedeo
Sexto
S. D. ul-
tro sese
subdit.*

stans, obtestansque fidelitatem; adlegatis Ripulanam arcem, qui id totius urbis nomine obfirmarent, ratumque facerent, Oratoribus Anno MCCC LXXXII. tertio Idus Aprilis.

*Illibatam
deinde
Duce Sab.
fidelita-
tem pra-
stitit.*

Et tanta fuit praestantissimae Civitatis suscepta in fide constantia, ut numquam exinde, licet frequentibus tentata aggressionibus, Sabaudici, hoc est, lenissimi moderaminis habenas, aut detrectarit umquam, aut excusserit, aut alieno Principi in ditionem concesserit. Nam posthac plurimis, iisque validissimis fuit cincta obsidiis, primumque ab Helvetiis, duce Francisco Stampa Patritio Mediolanensi admotum, sub annum supra sesquimillesimum decimum quintum, ut Francisco I. Gallorum Regi illac cum frequentissimo exercitu profectionem in Italiam contra foederatos Principes adornanti, viam tutius obstruerent. Certè Cuneensium tunc primò enituit infracta constantia, ubi munitissimis omnibus Pedemontii oppidis tanto exercitui, vel pacta deditioe vel militari irruptione cedentibus, sola ipsa, reliquorum tot inter excidia, stetit immota.

*A Gallis
Duce
Claudio
Anne-
baudo.*

Secundum ei illatum anno supra sesquimillesimum quadragesimo secundo, à Claudio Annebaudo ad maritimam mox totius Gallicae orae praefecturam evecto, quem Franciscus Rex atrociori in dies adversus Sabaudos odio invalescente, violatis, quae per decennium Paulo III. P. M. adnitente, pactae fuerant Nicæae cum Carolo Caesare induciis; cum equitum peditumque, ad duodeviginti omninò millibus supremum armorum Ducem, in Pedemontii exitum vastitatemque allegarat. Trecentis non amplius militibus, celeribusque equitibus, ad quinquaginta dumtaxat, tutatam urbem adortus is est, assiduoque per sex integros dies, haud levi moenium, turriumque editiorum ruina, decem, & octo muralium tormentorum lacesitam molimine, post tres frustra incussas impressiones suorum, faucibus non paucis, ad quadringentos desideratis, relinquens, aliò suis

armis, quod hic alienis dederat, pabulum triumphorum quaesitum abscessit.

Nec felicius, ferocius licet admotum quindecim post annos à Brisllaco Marefcallo militaris scientiae in paucis per id ævum perito, summoque in Subalpinis Gallici exercitus pro Henrico Rege moderatore arrisit. Accesserat is praedabundo, assuetoque metendis palmis milite, vel ipso victoriarum nomine metuendus, bellorumque felicitate, quam Clarasciae arcis expugnatio, adhuc clarius illustrarat, elatior, Italiam universam, Pedemontio jam toto subacto, spe devorabat; hebetatam tamen ab hoc Cuneo armorum suorum aciem, fractamque ferociam militum, non exiguo & copiarum & nominis detrimento, indoluit. Et sane nihil ab impigerrimo Duce in ea obsidione ad oppidi expugnationem desiderari relictum; nam, & fretus viginti armatorum millibus exercitus, & via ad copiarum auxiliarium ingressum constantissime interclusa, & obsessi ad subvectionem commeatuum aditus, & occupati ad propugnacula confurgentia tumuli. Quid maxime posset debita suo Principi fides in Cuneensium animis tunc maxime patuit, quando are publico plura tormenta bellica fusa sunt, & in summa pecuniarum inopia parandis militum stipendiis, argentum est cusum. Duodesexaginta dies, duabus supra quinquaginta, nulla intermissione, muros quatentibus obsidionalibus machinis, tot adeò ferocium phalangum in unum collata signa vel ipsis spernentibus mulieribus, quater sustulit; perque sex mille (ut perhibent) fulminum muralium ictus lacerum effractumque inter clades validius, Ferdinandi Avali Caesarianorum militum Praefecti immisissis inopinatio suppetiis, hostem, quatuor suorum millibus quà confossis, quà caesis solvere obsidionem adegit: manante interim insignis Cuneensium praestantiae per Italiam universam rumore, quem inter accervos cadaverum tumultata Gallorum gloria excitaverat.

*Ab iu-
dem
Duce
Brisllaco
Mare-
fcallo.*

Privilegia ob fidelitatem ei impertita.

Ob hanc tam admirandam in obsidionibus ferendis constantiam, Privilegia ei amplissima, grati in fidelissimam urbem animi monumentum à suis Principibus impertita. Civitatis titulo, diplomate in ejus laudem luculentissimo insignivit Emanuel Philibertus, facultatemque tribuit, quâ Iurisconsultorum, Medicorum, Causidicorum, Tabellariorum omnisque generis opificum collegia exemplo, institutoque urbium cæterarum erigeret: jure insuper elargito Iurisprudentiæ, artisque Medicæ candidatos laureâ, Doctorumque insignibus decorare. Ad hæc, ne pari cum cæteris urbibus jure exæquati solum Cuneenses viderentur, eos omni vectigalium genere, quæ ultrò, citroque commeantibus, mercium, aut alterius cuiusvis rei nomine irrogantur per universam ditionem, idem Emanuel Philibertus exemit, qui præterea in Subalpinorum conventibus, coetibusque omnibus, antiquiori dicendæ sententiæ loco, reliquis Subalpinorum civitatibus Vercellensibus, Astensibus, Nicænis, & Augustanis exceptis præire, potioresque habendos declaravit. Duabus insuper Dux idem epistolis invictum Cuneensium robur gratulatus est, quod tanti hostis conatus irritos, solutâ jam obsidione, reddiderant, quibus, mirum est, quantis eos laudibus efferat, quàm se gratum, tantique, ut inquit, beneficii memorem futuris temporibus polliceatur, & potissimum, quòd eorum constantia, & fide fuerit tota ditio restituta.

Alia urbis obsidionet.

Neque verò faustiores ab ejus oppugnatione sortita sunt exitum sub Cardinalis Valetensis, Longavillæque Ducis expeditione molimina, cum Anno MDCXXXIX. Pedemontium civilium bellorum turbine, ad vividius studiosissimæ in Ducem suum nationis fidei experimentum exerceente, præservidâ irruptione ab eorum armis petitum est: nec nisi irriti, quibus evoluto penè biennio id per totos quatuor supra quinquaginta dies exinde tentavit Henricus Comes Harcurtius, conatus cecidissent; Nisi ubi

tunc dubium erat (quod grassante Civili bello fatum populorum est) quomodo debita servaretur Principi fides, devotum Sabaudico Imperio Cuneensis Populi ingenium Regiæ Matri, Regiæ tunc Sobolis patronæ obsequi voluisset.

Gentilitia patrii stemmatis insignia, si quæ alia toto Pedemontio, & promeritorum amplitudine, & Regionum profusa vicissitudine officiorum sanè insignia gerit in scuto; imam argentæ purpuræque tæniæ, nobile Cuneensium virtutis à Siculis Regibus coronamentum, alterno fusæ excursu transversa ter ambiunt; superiorem implet Regale Sabaudorum Ducum stemma toto insignium decore exornatum; tortili spiræ multis palmæ ramulis utrinque scutum obumbrantibus circumducta, aureis inscripta characteribus: FERENDO. Sabaudici scuti consortia illi impertita ab Emanuele Philiberto, quòd dum is supremo moderamine, pro Philippo Rege Belgium administraret, alienis nimium bellis distentus, geminam supra narratam Gallorum obsidionem, ab Annebaudo, mox à Brissaco petitum fortiter tulerit, ac fortissimè proturbavit. Ideo addita multiplicium palmarum decora honoris causam ipso lem-mate declarante FERENDO.

Cæterum Civitas, si amplitudinem ambitus quæras, fusiori mœnium excursu bellis contracto septingentos non ultra passus protenditur; at situs opportunitas, & è circumfritis Provinciis undique confluentium negotiatorum frequentia, & aggerum haud ita facile perviorum munimento non imparem amplissimis oppidis facit. Ad Orientem, quâ fastigiatur in Cuneum, Arcem opponit, quæ vel inter semirutas vallorum ruinas, castigatâ per crepidinum suarum ingentes obices fluviorum licentiâ, terrorem hostilibus armis, vel ex ipsa fronte incutiat; sed hæc validissimis mœnibus in speciem Arcis Civitate ipsa conclusâ, brevi æquanda est solo. Urbem porrò præter septem quibus obvallatur propugnacula, quâ Gessius adstrepit editissimi-

tissimus, confragisque exasperatus margo, imperviam armis, penè inexpugnabilem animis facit. Geminae portae, quarum altera in fastigio, in opposito latere altera sita: allurgunt capitibus spatiosae plateae, quae amplissimis hinc inde fusa porticibus mediam urbem interfecant.

*Templa
intra
Vrbem.*

Paroecias habet, Basilicam Virginis à Bosco, sitam ad portam, qua in Alpes egreditur, atque ita nuncupatam, quod ante oppidi constitutionem, à densissimo nemore circumseptum ibi sacellum Deiparae coleretur, in quo, coactus è circumjectis populis Procerum coetus de Vrbe ponenda primum statuisse perhibetur. Hoc jam vetustate collapsum, mox non restaurari modo, sed longè ampliari, ac formae venustissimae more publicis elemosynis substrui, & splendide ornari curavit liberalis Civium pietas. Est haec Ecclesia nobili Canonorum collegio insignis. Templum Virginis à plebe surgens ad moenia lateris Meridionalis, qua altissima margine Gessium premit, & id haud contemnendae amplitudinis, ac venustatis. Fanum Divi Ambrosii, à Mediolanensibus intra Arcem jam conditum, mox tamen in urbem ipsam, eo deleto, majori loci opportunitate substructum, in plateae latere haud longè ab Arce ipsa, molis est quidem exiguae, capacitatis angustae, sed populi frequentia, ac sacrorum splendore, cultuque nulli secundum.

Monasteria.

Habet praeterea, in medio ferme lateris Borealis, Conventum PP. Minorum Conventualium, qui priscis admodum temporibus excitatus, paucis ex iis, quos augustus ille Ordo in Pedemontio jactat, amplitudine molis concedit. Horum in templo, quod inter caetera maximum est, nec ulli ejusdem Ordinis in toto Pedemontio inferius, geminos fama est Concionatores sanctitate simul, ac singulari dicendi facultate praclarissimos perorasse, SS. scilicet Bernardinum Senensem, ac Vincentium Ferrerium. Ad latus Australe propius Arcem, Conventum PP. Capuccinorum, quorum

Templum dicatum est S. Ludovico Tolosano Antistiti, Roberti Andegavensis Siciliae Regis, ac Cunci olim Domini, Fratri. Ante ipsum plateae centrum, Collegium PP. Societatis Iesu: eorum Templum novo constructum architecturae opere, haud leve addit urbi ornamentum.

Ad haec tria factarum Deo Virgini *Virgini
Gynaece.* gynaece. Coenobium Monialium S. Clarae ad Meridiem, aliud earundem Discalceatarum sub titulo Annunciationis ad Aquilonem, a quo ambo binorum stadiorum intervallo ab Occidentali porta distantia, sacris insignium Martyrum reliquiis ambo decorata, in hoc D. Cassiani, in illo D. Tiburtii corpus, Io. Pauli Lascaris Magni Melitensium Magistri donum asservatur: Coenobium Capuccinarum tertii Ordinis, ab ultimo haud longè situm. Est insuper Oratorium *Oratoria.* Sodalium à Sancta Cruce, picturis insigne, qui sedula charitate per amplum Nosocomium, Montemque pietatis (ut vocant) à cive suo erectum administrant: Oratorium D. Sebastiani, amplitudine, & forma molis satis commendatum, in quo colitur Corpus D. Fabiani Martyris, & nuper alendis pauperibus Xenodochium *Xenodochium.* erectum est: Oratorium Sodalium à Misericordia, sacris D. Pontiani Martyris reliquiis insignitum, cui adjacet Orphanotrophium puellarum, ab iisdem *Orphanotrophium
Puellarum.* Sodalibus administratum, & erectum.

Haec intra moenia, extra verò, praeter minora delubra, ruralesque ad quinque Paroecias: eminent ad marginem Sturae sacellum B. Virginis à ripa, speciosiori nuper formam restauratum, in quod, ob recentia (ut in vulgus manavit rumor) prodigia, ingenti cultus, pietatisque studio, maximam populi frequentiam itatur. Quingentos abhinc passus, paulo supra Fluvium colitur fanum Portentosa Virginis ab Vlmo, cui inserviunt PP. Augustiniani Congregationis Genuensis. Alia ex parte, decem circiter stadia ab urbe, imminet Gessio Conventus PP. Minorum Observantiae restauratae, quorum

*Templa
extra
Vrbem.*

rum curæ est persplendidum Templum B. Virginis ab Angelis, in hocque summo cultu prosequuntur, membris post centesimum septuagesimum ab obitu annum adhuc integris, Corpus B. Angeli de Clavasio Summæ Angelicæ Auctoris, ac in Cruciatæ expeditione, quæ contra Turcas Anno MCCCC LXXXVIII. indicta est, supremi Curatoris, ac Nuncii Apostolici.

*Agri am-
plitudo,
& ferti-
litas.*

Ad quindecim millia passuum Cuncensis ager circumfunditur: mollis aer, & crassiusculus, amœna cæli temperies, uberrima ad fruges soli feracitas, quatuordecim amplis aquagiis campos perpetuò obeuntibus. Incolarum numerus undena omnino millia vix attinget, plurimis à pestis, non paucis à belli grassatione oppressis. Caput est Provinciæ, & Præfecturæ, multa ideo sub se oppida continens. Gubernatoris titulo Urbis, & Provinciæ ex præcipuis Dynastis aliquis semper præficitur, cum inter potissimas totius Pedemontii dignitates non ultimum locum obtineat Cuncensis Provinciæ moderatio. In Magistratu Ducali recensentur Præfectus, Referendarius, Vicarius, seu Iudex, Advocatus Fiscalis, & Patrimonialis, in municipiis bini, pro consueto, Consules, sexto quoque mense creati soliti, Consilarii &c: Est insuper Collegium insignis Causidicorum. Cives tantâ sedulitate, ac prudentiâ, municipalia jura, publicosque census administrant, ut nesciam an uspiam facile in toto Pedemontio Civitas sit, quæ in tanta

*Incola-
rum nu-
merus.*

*Caput
Provin-
ciæ.*

*Magi-
stratus.*

difficillimorum temporum vicissitudine validius steterit.

Et viros nihilominus numerat armis, doctrinâ, pietate, ac omni ex parte præclarissimos. Quamplurimi enim fuere, qui Apollineas lauros eruditis irrigarunt atramentis, ac Martias palmas in castris messuere præstantissimi bellatores: qui Episcopali dignitate insignes, & vigili custodiâ nulli secundi, Niciensi, Dignensi in Gallia, Iporediensi, &c. Ecclesiæ præfuere; qui suomet purpurati sanguine sibi, Patriæ orthodoxæ fidei, splendoris, ac gloriæ plurimum attulerunt, Petrus scilicet, & Catalanus de Pascalibus, Ordinis S. Francisci, quos pro fide Catholica Anno MCCCXXII. impia hæresis barbaries interemit, quorum Corpora Valentia asservata, & non paucis clara miraculis, non tantum patriæ, sed exterarum etiam regionum pietas veneratur. Inter cæteros autem Sanctitate præstantes meruit Beatorum syllabo suum nomen inscribi Stephanus Corvus ejusdem supradicti Ordinis S. Francisci. Plures insuper Equites sacros numerat diverforum Ordinum, Magistratuum Præsides, Senatores, Legatos apud Regem Catholicum, & Christianissimum, eorumque Consiliarios, Legum Scriptores, & Medicinæ, Theologos, Iurisperitos, Militum Duces, Ararii Ducalis Præfectos, Urbiumque Gubernatores. Quorum singulis haud parùm calamo insudandum esset, ni statuta brevitas legibus prohiberemur.

*Viri pie-
tate, do-
ctrinâ, &
armis cla-
ri.*

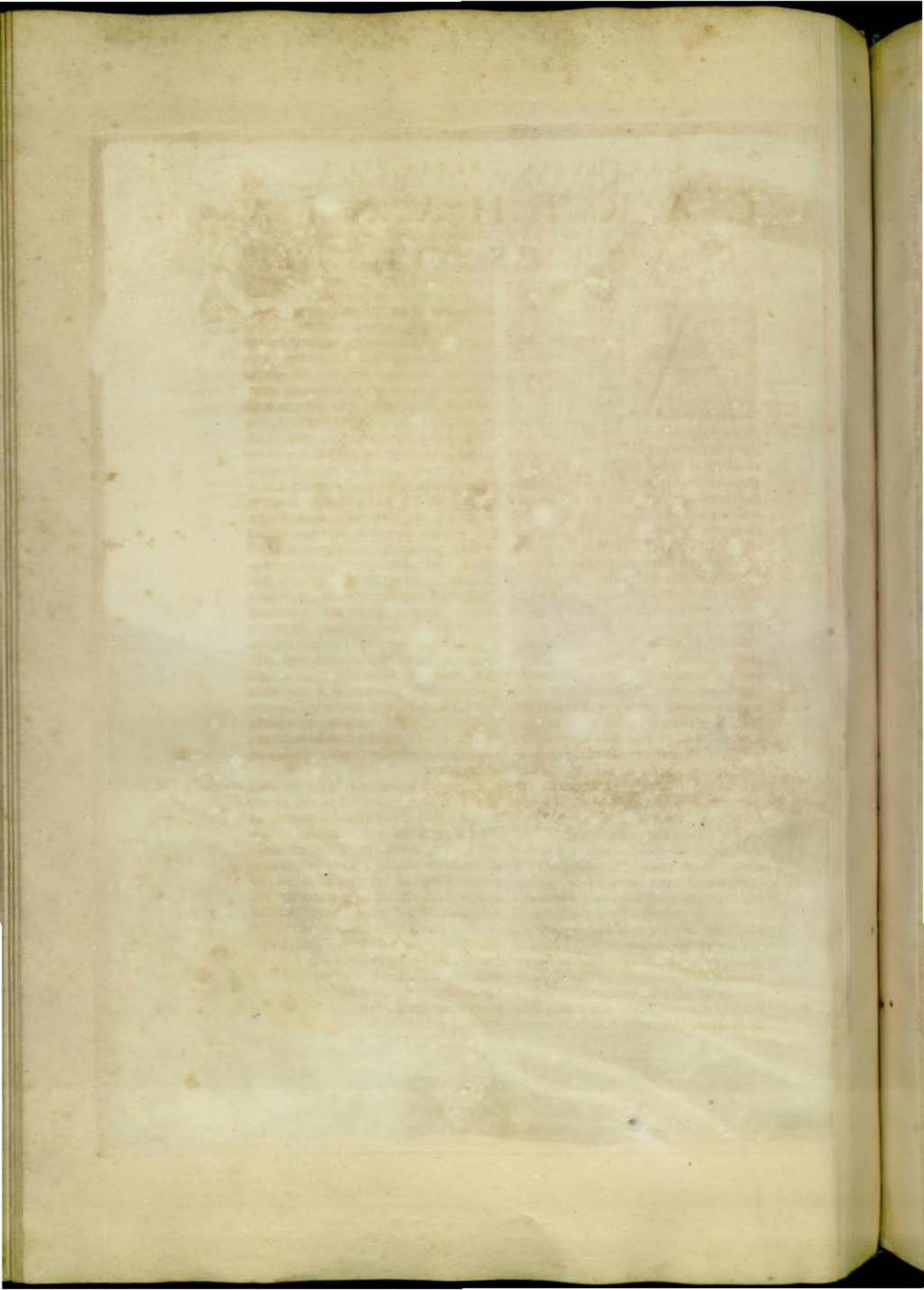
CVNEVM.

*Ar. 1. Balium Calvatra
2. Templum S. Andreae.
3. Balium palatii curatissimi.
4. Curia S. P. Caputurum.
5. Templum S. Mariae Magae & Phil.
6. Curia S. Petri & Pauli.
7. Curia S. Mariae & S. Ioseph.
8. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
9. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
10. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
11. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
12. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
13. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
14. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
15. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
16. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
17. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
18. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
19. Curia S. Ioseph & S. Mariae.
20. Curia S. Ioseph & S. Mariae.*

CARTHUSIA

VALLIS PISII.

Alpium, Diocesis Monterege-
 lensis Oppido, Meridiem, atque Ori-
 entem versus, contra Pisii, sive
 Pedis fluvii alveum, ad Alpium
 Maritimarum latus, quod Pedemontanae
 obvertitur Orae, progredientibus
 occurrunt supra sinistram fluvii ri-
 pam calcaria quamplures, ordine lon-
 go, fornaces, quarum beneficio calx
 aedificationibus necessaria toti cir-
 cumquaque regioni abunde suppeditatur.
 Inde vero, si per fluvii ejusdem
 superiora in intimam pergas Vallem,
 ad Arduae Montis radices obviam fit
 locus ab omni quondam hominum
 conversatione semotus, & qui reprae-
 sentavisse tantum desertae faciem soli-
 tudinis videatur. Nam hyemem lon-
 gam patitur, ac potissimo anni tem-
 pore, alta nive, ibi, canoque cuncta
 rigeant gelu. Ad dexterum vero
 annis ibidem latus, in sinuantis se
 Vallis, nemoribus superne confitae,
 leni adscensu, sese spectandum offert
 celeberrimum Carthusiensium Mona-
 sterium, quod ad Annum MCLXXIII.
 agnoscit Arnaldum de Morotio, alios-
 que Loci ejusdem Dominos, nec non
 Joannem Priorem Ecclesiae S. Blasii
 de Morotio, annuente Fructuariensi
 Abbate, a quo eadem dependebat Ec-
 clesia, fundatores. Hi enim, ut con-
 fectarum ea super re verba referam ta-
 bularum, fecerunt donationem, in manibus
 Ulrici Prioris de Ordine Carthusiensis, de terra
 qua jacet in montanis Villa, qua dicitur Clusa,
 sive in loco, qui dicitur Ardua, a Rivo de
 Alma, et a Rivo Corverii usque ad summi-
 tatem Alpium ex utraque parte fluvii, qui di-
 citur Pedes. Ab eo tempore, Carthu-
 siensis instituti Coenobitae Vallis Pisii
 sacra septa, quae, pace dixerim cetero-

rum, paucis, non intra Sabaudam di-
 tionem modo, verum etiam in tota
 Italia, cedunt nitore, atque magnifi-
 centia, inhabitantur. Annosae circum-
 sitorum montium stirpes, lataque in
 jugis pascua, abunde sufficiunt quic-
 quid est, sive alendo igni, sive rei aedi-
 ficatoriae, sive nutriendo equino, bu-
 bulo, aut pecorino gregi, unde lacti-
 ciniorum saporis exquisitissimi vis in-
 gens provenit, necessarium. Non ca-
 ret jucunda memoratus amnis pesca-
 tione; nec versandis frumento terendo
 molis, aut avehendis, secandisque
 ferreae ferrae trabibus inutiles fundit
 aquas: nec desunt ad utrumque fluvii
 marginem amoena prata; quo tempo-
 re alibi Sirius agros urit, gratam herba-
 rum viriditate luxuriantia, ac multi-
 colore florum gemmata varietate.
 Praeter haec, nihil est, quod humano
 victui satisfaciat, vel suadeat incola-
 tum. Reliqua Monachorum necessi-
 tatibus opportuna praestant plura, quae
 ipsi piorum largitione, sive emptione
 acquisiverunt, agri jugera in Cuneen-
 sis Civitatis finibus posita, aliisque in
 vicinia sparsis locis, messe triticea,
 atque late virentibus pratis admodum
 abundantia.

Quod ad Monasterii ipsius structu-
 ram attinet: transmissa per lapideum
 pontem fluvio, extimum septum, ad
 Australem plagam, ingredientem exci-
 pit ingens quadrilongae figurae area,
 elegantibus clausa muris, munitaque
 eminentibus ad angulos aedificiis, in
 quibus ea diversari solet laicorum ho-
 minum turba, qui vel gregem curan-
 do, vel fabrilis exercendo, vel secan-
 dis asseribus, vel sculpendis marmori-
 bus, aliisque hujusmodi servitutibus
 utilem Monasterio navant operam.
 Quamobrem spectare ibidem licet plu-
 res horum artificiiis accommodas hinc
 inde dispositas officinas. Huc etiam

Fff

con-

*Agri ad-
 jacentis
 ubertat.*

*Fluminis
 communi-
 tas.*

*Monaste-
 rii stru-
 ctura.*

Sitas.

*Fundato-
 res.*

convenire solet è circumfritis pagis inopum multitudo, frequentium elemosynarum, quas penus Religiosa distribuit, subsidium acceptura.

Raro patens in summa fronte vestibulum in interius, quadratæ omnino formæ atrium ducit introeuntes. Sublimes quæ circum circa exurgunt ædes, cedunt magna ex parte in hospitium percommodum advenarum, quos è diversis regionibus pietatis studio huc divertere, ac dies aliquot immorari non raro contingit. Hos mensa, cubiculo, omnique officiosa charitatis genere excipientes Religiosi, reficiunt spirituali piorum colloquiorum cibo non minus, quam corporali.

Ad Orientale aræ, atriique sibi recta succedentium latus, ubi scilicet locus, ab hominum consortio remotissimus, ad superimminentis declivia Montis vergit, spectare licet intima Monachorum ipsorum conclavia, atque claustra, quadrifariam, per continuatam, marmoreisque fultam columnis porticum, excurrentia. Occurrunt circumquaque distinctæ ad æqualia spatia cellula Ascetarum, cum suo singulæ sacello ad privatim Missæ Sacrificium celebrandum, modicâ, pro studentium usu, Bibliotheca, atque eleganti extrinsecus viridario, omnis generis floribus, attonsisque plantariis doctè consito: in quo, quoties ab orando, psallendo, studendove vacare juvat, possit, juxta Apostoli præceptum Monachus quisque manibus operari. Hæc negotiosa silentium otia: hæc Mundi blandimentis valedicentium curifugia. Interius hujusce clausuræ spatium ornat obvius hortus, arboribus ad normam fatis, atque in medio umbilico, fonte aquas sursum ejaculante omnino spectandus. Quod verò majori cum fructu spectes, visitur ibidem præaltâ signatum Cruce, pro humanis defunctorum Monachorum cadaveribus Cœmeterium: iis videlicet, deputatum, qui modo sublimè æternum vivant, putrescere humi non dedignantur.

Sed, ut eò, unde discessimus redea-

mus, nihil est, quod magis alliciat oculos, nihil, quod magis conciliet sanctitatem, quam ipsa in intimum claustrum, sive atrium penetrantibus sese offerens, Virgini Deiparæ Sacra Basilica, minorum hinc inde separatim assurgentium sacellorum, veluti Matrix, atque Coronamentum. Ea, uti Christianis veteribus mos fuit Deo consecrata struere ædificia, recta respicit Orientem: bifariamque divisa, separat à reliquo Templi Sancta Sanctorum corpore, atque à Laicis spatium destinatum Monachorum, sive stationi, sive prostrationi. Fornix, muri que plasticâ figurarum mille ornati varietate, superinducto renident auro, intermixtis identidem picturis, tantâ elegantia coloratis, ut naturæ ars illudere voluisse videatur. Non minorem admirationem pariunt in dispositis ex utraque parte Monachorum Sedilibus, lignæ in Altarium ornamentis marmoreæ cælaruræ. Tantâ præterea industria compactum est ipsum ex secti diversicoloris tessellario opere marmoris pavementum, ut nihil in toto Templi ambitu occurrat, sive ad latera, sive sursum, sive deorsum spectes, quo non animus mirificè recreetur: ut nihil interea dicam de sacra texturæ holosericeæ acui picta, phrygiataque in usum sacri ministerii supellectile; nihil de vasis auro, argentoque elaboratis; nihilque de pretiosis lippantheccis, ex quibus, cum splendore majestatemque conjunctus, divinus augetur cultus.

Quod verò intuentium maximè attrahit oculos animosque, est Religiosorum ipsorum longè à sæculi fluctibus inibi Domino famulantium Angelica conversatio, atque venerationem gignens aspectus. Porro inter hujus alumnos Domus numerati sunt retroactis sæculis multi, natalium splendore non minus, quam laude sanctimoniam commendati. Hos inter recensentur Domni Antonius de Aviliana, Emanuel, Gulielmus Petrus, & Georgius Lascars, trinum Intemeliæ, Tendensium in Alpibus Maritimis Comitum, familiæ fidus; Rai-

mun-

*Templum
B. Virg.
Matrix
sacra.*

*Nobiles
hujus
Domus
alumni.*

mundus de Briga, Dominicus Tor-
niellus, ac Antonius de Morotio,
quorum aliqui Religiosa functi sunt,
cum in hac, tum in Cafularum, S. Pe-
tri de Toirano, Astensi, Papiensi, Pi-
fana, Mantuana, Ferrariensi Domi-
bus, Præfecturâ; cum laude præceptæ
à Christo Domino serpentinae pru-
dentia, atque columbinae simplicita-
tis: de quorum singulis, cum alibi
scriptum reperiamus, nostri non est
instituti aliquid ultra addere.

*Domino-
rum de
Morotio
Stirpis
descri-
ptio.*

Illud hoc loco non omittendum
(quando de Morotiis, quibus sui ini-
tia prænobilis hæc Cartusia accepta re-
fert, iterum incidit sermo) Domino-
rum de Morotio Stirpem, inter totius
Pedemontanae Provinciae antiquissi-
mas computari, utpote quam sex cir-
citer ante sæcula constet innotuisse,
dedisseque Viros pace, belloque;
togâ, fagoque conspicuos: Obertum,
inter cæteros, de Morotio ad Annum
Christi M L X X V. intimum Adelaidæ
Secusinorum Marchionissæ familia-
rem; Franciscum Anno M C C C L X X I I.
Astensem Præfulem; Georgium ejus-
dem Francisci Fratrem, equestrium
Galeatii Vicecomitis Mediolanen-
sium Principis copiarum ductorem;

Ludovicum, Carolo Emanuele Primo
regnante primarium in Supremo Tau-
rinensi Senatu Præsidentem; Carolum
Philippum denique, Magnum, sub
Carolo Emanuele Secundo Duce Sa-
baudiae, Cancellarium. Taceo Ludo-
vicum Franciscum Ioannæ Mariæ
Baptistæ Sabaudorum Ducissæ, nunc
tutorio nomine ditionem moderantis,
primum quondam Eleemosinarium,
non ita pridem, non sine bonorum
luctu, fato functum, cujus disertissi-
mæ, quas identidem publici juris fe-
cit, lucubrationes, nominis immor-
talitatem conciliabunt. Taceo etiam
Carolum Franciscum ejusdem Ducis-
sæ Scutiferum, ad Magnæ Britannia
primum Regem, deinde semel atque
iterum ad Regem Christianissimum,
postea ad Romanorum Imperatorem,
Bavariaeque Ducem extra ordinem
Legatum; nunc Victoris Amedei II.
qui Carolo Emanuele successit, Du-
cis pueritiæ moderatorem vigilantissi-
mum; aliosque ejusdem Heroas gen-
tis, quorum laudibus magnam præ-
stabit accessionem in insigni hoc,
cujus descriptionem utcunque dedi-
mus, primaria beneficentia, Monaste-
rium.

CARTVSIA

VAL

LIS

PISII.

fundata 1173.

Grangia
Sancti Michaelis

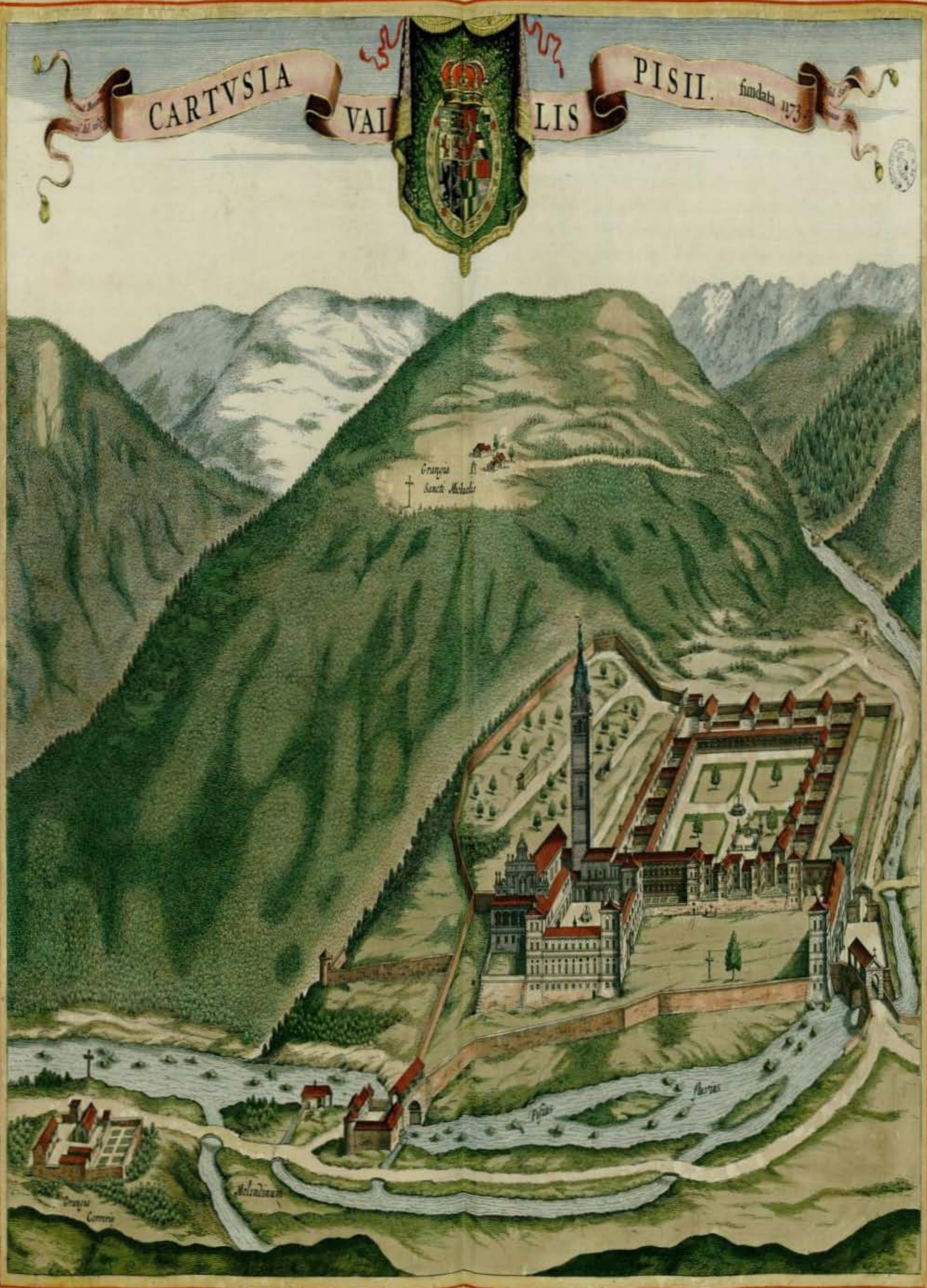

Grangia
Cottoria

Melnicum

Pisus

fluvius

DE MONTIVM OPPIDVM.

STuria fluvius, ex Argenteria Monte profluens, nomen fecit Valli, quæ de ejus nomine dicitur Sturiana. Ea plusquam viginti passuum millibus longa, ac frequentissime habitata, dividitur in Superiorem, atque Inferiorem: utramque verò ab invicem dividit Demontis, sive Demontii Oppidum, locus, si quis alius in vicinia, dignus commemoratu. Nomen accepisse videtur à Monte quodam in media Valle sito, taliterque à circumstantibus Maritimarum Alpium (quæ eò usque, ac plus ultra etiam extenduntur) appendicibus separato, ut eminus inspectantibus præcelsæ, acuminatæque formam pyramidis representet, latèque in campos circumpositos dominetur. Ibi primas incolæ fixisse dicuntur sedes, usi priscorum mortalium, post diluvii tempus, consuetudine, qui loca ad habitandum deligebant ut plurimum eminentia, adscensu ardua, hostibus inaccessa, amicisque ipsis non sine labore persæpe, & periculo, adeunda. At cum Oppidanos agrorum excolendorum opportunitas ex monte paulatim in planitiem invitasset, indè quoque abire coacti sunt, ob bellorum Vallis utriusque populo variis temporibus frequenter illatas clades, iteratasque conflictationes inter Salutensium Marchionum, Provinciæ Comitum, ac Mediolanensium Vicecomitum copias, aliosque finitimos, quibus animus semper fuit potiendi eà, diversis prætextis titulis, regione. Igitur ad attigui crepidinem Montis, sub tutela ibi in summo clivo ædificati cujusdam Castrî, propriis admotis laribus, circumdatoque muris, quorum adhuc

extant vestigia, potiori ex parte, loco, in novam habitationem varia artium genera induxerunt, ac per negotiationes, & mercimonia opes brevi congesserunt, pecuniasque.

Has ut congererent, fuit magno ^{Rei augenda oportunitas.} ejus itineris commoditas adjumento, abiis, qui ex Cuneensi, atque Salutienti tractu per Argenteria Lugum in Provinciam, Delphinatumque proficiscuntur, necessario frequentandi. Ad hoc etiam præsto fuit soli foecunditas, rebus ad humanum victum necessariis apprimè à natura instructi, non in sitis tantummodo hinc inde collibus, ubi vini, pomorum, castaneorum, cæduæ silvæ, ac, si vulgatæ fides habenda famæ, pretiosorum etiam metallorum vis ingens, verùm etiam in subjecta planitie, quæ tritico, foeno, lino, canape, atque hortensibus, Sturiana aquæ beneficio, frugibus valde abundat. Hinc sequentibus sæculis aucta populi multitudo, qui, licet post contagiosam Anni MDCXXXI. luem ad longè minorem numerum, quàm antea fuerat, sit redactus, tamen, computatis iis, qui agros habitant, explevisse dicitur super quatuor mille quingentas animas.

Veteres etiam, recentesque bellorum motus munitiones Oppido, ejusque dependentiis inviderunt, excisa primùm Rupelli Arce, quæ à Sturiana in Macranam Valle transitum tutabatur; dein Anno MDLVIII. sub diurni videlicet exitum belli, everso à Ferdinando Avalo Marchionè Pescariensi eo, quod Oppido imminebat, Castro superius memorato, ne Gallis, in Pedemontium ex Delphinatu, vel Provincia descendentes, ibidem, ut jam fuisse compertum fuerat, refugii de cætero locus esset. Hoc verò ^{Demontii Douini.} Castrum, unà cum immediato loci dominio, jure feudali per duo sæcula posse-

Hbb

posse-

Sicut.

Nominis
origo.

possederat Boleriorum familia, à Francisco illo Bolerio ex Sarmatorii Dominis genus ducens, qui cum Ioanna eius nominis primæ Neapolitanorum Regina, ac Provincia Comitissæ, Vicarii primùm in plerisque Civitatibus, deinde Reginalis Senescalli in Lombardia, & Pedemontio muneribus functus, fidelem operam navavisset, Demontis, atque Roquæ sparveria in Sturiana Valle, nec non Centalli, illustris Cuneum inter atque Fossanum, Oppidi, toparchiis, aliisque in præfata Provincia feudis ab eadem Regina donatus est.

At vero, cum Anno MD LXXXVIII. pro Salutiano Marchionatu inter Gallos, Sabaudosque acere exarsisset bellum, Carolus Emanuel Sabaudorum Dux, subactò, simul cum tota Sturiana Valle, Demontis Oppido, ferri cogitatione perpendens, quantum conduceret rebus suis illud Italiæ, suæque Ditionis ostium in tuto ponere, transalpinosque illinc, vel arcere, vel in officio continere; situ, manumque inexpugnabilem Arcem ædificavit in eo Montis vertice, in quo diximus positum primò fuisse Oppidum, & qui à reliquis collibus, montibusque avulsus, late in diffusam planitiem, subsilientesque hinc inde montium crepidines dominatur: ei verò Arci, omni apparatu bellico perquam munita, custodiendæ, cum delecto Militum numero, Duces strenuos deputavit; frustra nitentibus Gallis sub præteriti finem sæculi, eà vi, astute potiri. Verùm tandem inter Henricum IV. Gallorum Regem, & eundem Carolum Emanuele Sabaudia Ducem, sancitâ pace, in eas deventum fuit conditiones, ut Sabaudus cederet Regi Sebusianam, aliasque trans Alpes, & circa Rhodanum ditiones, hic verò juri, quod uti Viennensis Delphinus, ac uti Provincia Comes, prætendebat in Salutiarum Marchionatum, & Sturianam Vallem, præcipue verò supra Demontem, Roquam-

sparveriam, Centallumque renunciaret, salvo Boleriorum, quos supra memoravi, jure clientelari, à supremo deinceps Sabaudi imperio, nutuque recognoscendo. His sic pactis, inconcussa Demontis, Sturianaque Vallis possessio penes eundem Sabaudum stetit.

Quo tempore à Demontano tractu aperti hostium impetus arcebantur, non minus ab occultis Hæreticorum insidiis cavere necesse fuit, qui à finitimo Delphinatu hæreseos veneno inficere quoque nitebantur Provinciam Subalpinam, in qua, præcipue verò intrâ Vallium abdita, non pauci, falsis eorum seducti sermonibus, Catholica fidei vale dixerant. Quamobrem Dux Sabaudus, ut opportunè serpenti malo mederetur, non modo Hæreticos à suis finibus, edictis, legibusque proscripsit, verum etiam, accedente Pontificis Summi auctoritate, necessarios sumptus suppeditavit ab Anno MD XCVI. & deinceps, ut Apostolici eò Operarii mitterentur. Hi primùm fuere Iesuitæ, & Capuccini, qui sedulo in vinea Domini laborantes, ad salutis iter quamplurimos reduxerunt. Ne verò Hæresis semel profligata ad pristinos lares reverteretur continuatâ ab Anno MDC XXXIV. ad hæc usque tempora Apostolica missione, in Animarum salutem iidem ibidem excubant Capuccini.

Ecclesiasticam in reliquis Politiam, licet interpositas habeat ex magna parte Salutiensem, ac Fossanensem Dioceses, curat Archiepiscopus Taurinensis, sub prima Archidiaconi Taurinensis cognitione, cujus est, tam Demontis, quam reliquorum ad Argenteria usque Iugum in tota Valle superiori Oppidorum Ecclesias de personis idoneis providere. Inter eas, cum Demonte tres olim numerarentur Parochiales, S. Io. Baptistæ videlicet, S. Mariæ Magdalena, & S. Donati, eæ in unam tantum, S. Donati, elegantissimi Templo insignem, conflatae sunt.

Arcis expugnata difficultas.

Missiones Apostolicæ, et conversione Religiosorum ergo.

Ecclesiasticam Politiam regentem.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

DEMONTIVM

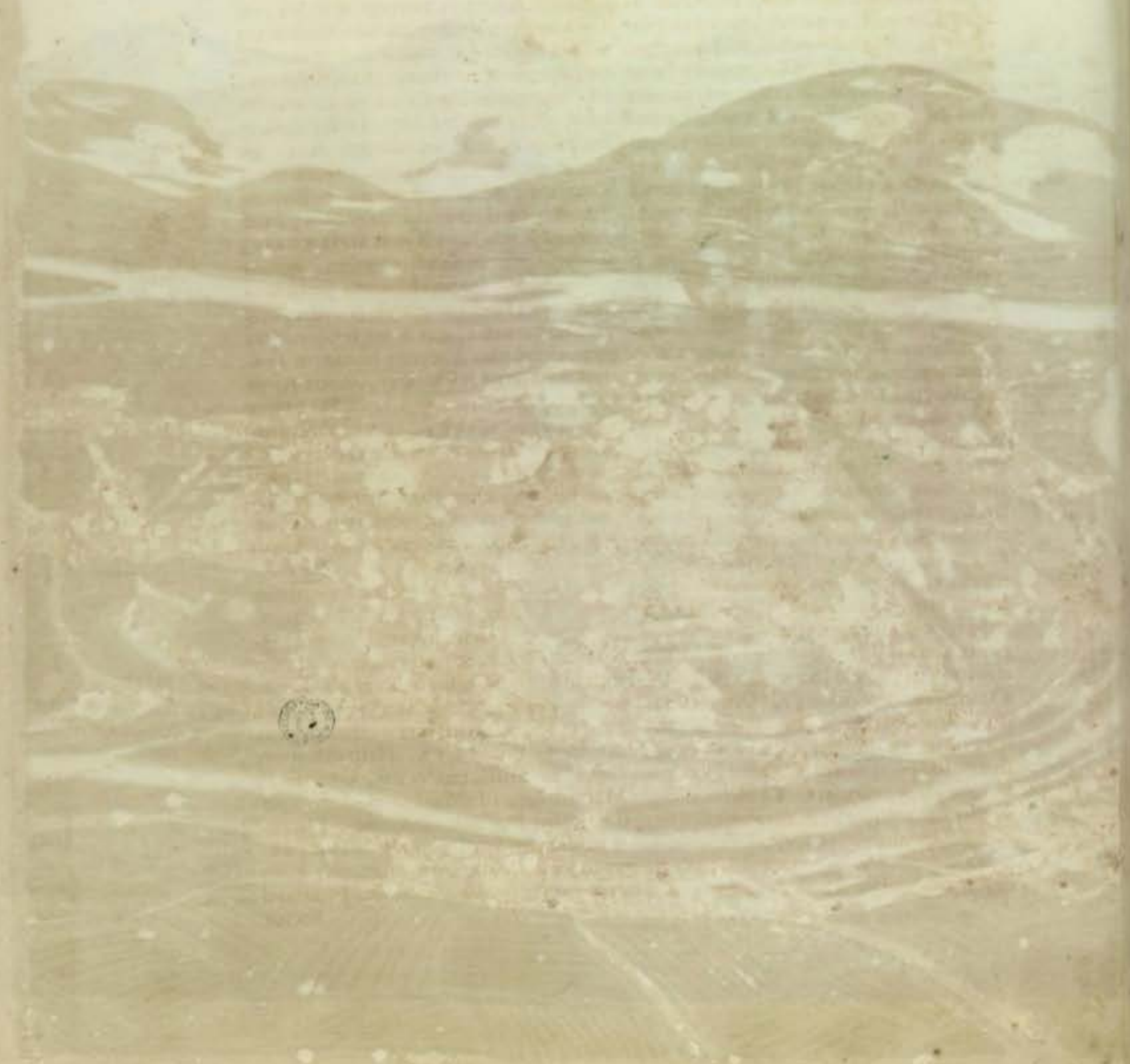
DELINSEATIO OPPIDI DEMONTII IN VALLE STURIANA.

A. Templum Basilicæ ad S. Petrum
Episcopi S. Marci	1. Demontium Treason Caputurorum
B. Ecclesia Basilicæ S. Joannis Baptistæ deo	6. Castellum S. Petri S. Marci
C. Ecclesia Basilicæ S. Marci Martini deo	7. Arx montana propugnans in peditibus
construata, in qua servatur reliquie
Sancti Stephani Martini deo
D. Castellum Demontium ad S. Petrum	8. Palatium publicum S. Petri
E. Castellum Confessarii S. Joannis Baptistæ deo
S. Petri ad S. Petrum	9. Palatium S. Petri
F. Castellum ad S. Petrum	

V

1838

IN Ligurum Statiellorum, qui ab Apennino ad Tanarum fluvium, atque inde ad Boreale latus Maritimarum Alpium pertinebant, extre-

mis agris, supra dexteram Tanari ejusdem ripam, loco plano, undique tamen collibus amoenis circumdato, sedet Ceva, Civitatis nunc titulo insignita, Marchionatus celeberrimi quondam Caput. Ea commendatur imprimis antiquitate, utpote quæ jam dudum cognita fuerit Plinio, Cebanum, ex ovium lacte, caseum, qui Romam è Liguria advehebatur, l. 11. cap. 42. Historiæ naturalis, commemoranti. Is nunc, Rubiola vernacule appellatus, etsi exigua admodum formæ sit, magno tamen etiamnum in pretio habetur, ac non in Pedemontanos, Ligures, atque Insulares modo, verum etiam in longe positas gentes distrahitur. Præter lacticinia, maxime commendatur in circumpositis Cevæ collibus generosissimi vini proventus, castanearum ad radices montium, tuberumque in circumjacente agro, saporis exquisitissimi ingens copia. Naturæ dotes cumulat incolarum industria, variis ibidem artificiis, mercimoniisque operam dantium: ex quo fit, ut, propter loci opportunitatem, mediâ ferme viâ inter Montem-regalem, atque Savonam siti; nec non propter venalium rerum, atque omnis generis mercium ex maritimis in Pedemontem, atque inde in Ligusticam Oram transvectione, Civitas rebus omnibus abundet victui atque humano cultui necessariis, & habitatores sint valde pecuniosi. Cælum, quamvis, ut dixi, eadem Civitas loco depresso & collibus circumdato sita sit, non est infalubre; expofita siquidem æqualiter ad ortum, occasum, meridiemque, habet præaltam ad boream

rupem, quæ, hyemis inclementiam arcens, confert hominum valetudini.

Non respondet tamen populi numerus tot naturæ artisque prærogativis; nam, quamvis olim plusquam sexcentæ numerarentur familiæ, sive Domorum Capita, iis, qui in agris degunt, minimè computatis, potueritque à muris suis, quibus vallatur undique, potentissimos sæpe arcere hostes (Anno præfertim M D XLIII. cum acri per multos menses Gallorum præfâ obfidione, tandiu invicta restitit, donec Amalfitano Duce suppetias ferente, hostis inglorius, reque infectâ inde abire coactus est) hodie tamen magnopere est incolarum numerus diminutus, cum propter frequentia veterum, recentiorumque bellorum damna, tum etiam propter eam, quæ pridie Nonas Julii Anno M D LXXXIV. successit aquarum eluvionem: quum videlicet ob immoderatam imbrium vim, ex alvei sui claustris erumpens vicinus torrens, cui nomen *Chiavetta*, totam inundavit trium horarum spatium Civitatem, dejecit magna ex parte muros, pontes, domos, templa; atque ex suburbiis unum, idque cæteris amplius, ac frequentius, solo evertens, utriusque sexus, omnisque ætatis plurimos, unâ cum substantiis opibusque, miserandum in modum extinxit. Accessit malorum cumulo Anno M D C XXV. morbosa, ac post sex annos contagiosa lues, quæ superstites absumpsit magna ex parte habitatores.

Diminutionem populi, per tot clades hosti resistere non valentis, quam maximè compensavit Arx ab Emanuele Philiberto Sabaudo Duce ad loci tutelam ædificata, quam cum Anno M D C XLIX. Hispanicarum copiarum millia tredecim, Carassena Marchione, summo bellicarum expeditionum Præfecto ducente, multorum dierum spatio oppugnassent, expugnare nequaquam potuerunt. Eam vero non ita pridem Carolus Emanuel

Sitas.

Antiquitas.

Casus Cebanum Plinio laudatur.

Vinum Cebanum.

Incolarum numerus.

Aeris salubritas.

Populi numerus.

Civitatis varie clades.

Arx ab Emanuele Philiberto ædificata.

A Carolo Emanuele II. fortius communita.

Secundus Dux, accessione novorum operum, adeo communivit, ut nihil ultra desiderari posse ad tutanda ea Ditionis confinia videatur; accedente praesertim vigilantissimorum Gubernatorum ministerio, qui ex nobilissimis, fortissimisque Sabaudicae Aulae Proceribus, cum delectu mitti consuevere. Hujusmodi fuere Thomas Rotarius, Guido Villa, Alphonfus Estensis, Philibertus Rangonus, Carolus Emanuel Pallavicinus, Franciscus de Memes, Catalanus Alferius, Carolus Hieronymus Solarius Comites, Marchionesve, primariis bellicae rei muneribus conspicui, atque ad summum Sabaudici Torquis Equitum Ordinem, in praemium virtutis, nobilitatisque tandem assumpti.

Arce huius Praefecti nobilitatis.

Nec vero minus per sacra Deo aedificia, Religiosasque Caelo militantium preces, quam per Arces, militaremve manum, Ceva fuerit ab hostium tuta insultibus. Infunt enim, praeter primariam Basilicam, Canonorum Collegio, Archipresbyteroque uno insignem, tria ad Civitatis extrema, aequali ferme spatio disposita, Regularium Coenobia: Minorum videlicet D. Francisci Conventualium unum, circa Annum salutis MCCC. aedificatum, ubi summa cum veneratione servantur, pars sacratissimi ligni vivificae Crucis, binique D. Blasii Sebasteni Episcopi, & Martyris dentes: Augustinensium alterum, cujus fundator extitisse perhibetur P. F. Ioannes Baptista Poggius Genuensis, vir

Sacra Dei aedificia.

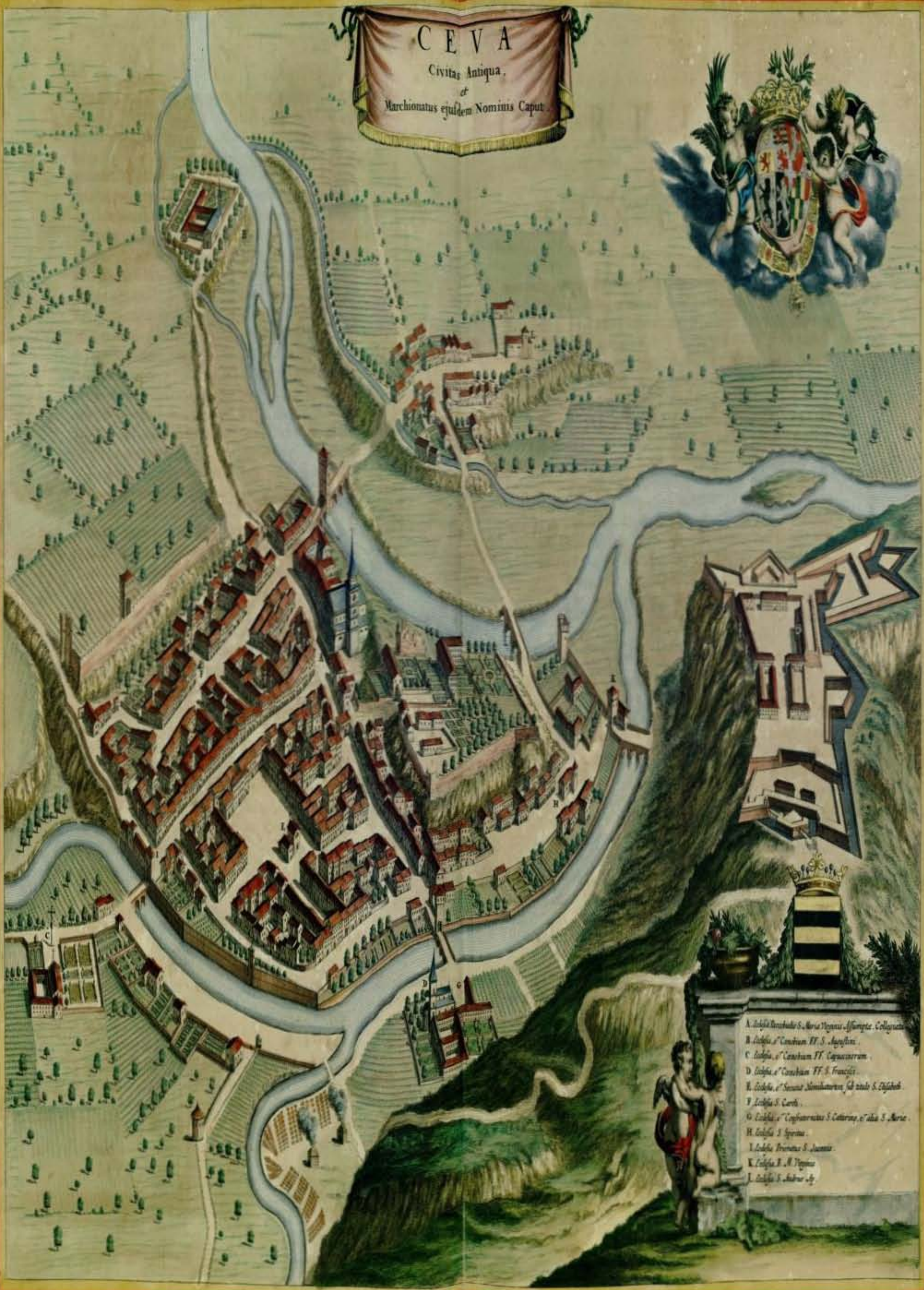
eximia Sanctitatis, a quo ortum habuit Congregatio, ab ejus nomine dicta, Baptistinorum; ejus vero Coenobii Ecclesiae cultum auget una e Corona Dominicae Spinis: tertium Fratrum Capuccinorum.

Cevensem Marchionatum, unum ex iis, qui ab Aleramo Marchione Monferratensi creduntur initium habuisse, Oppida olim circiter centum constituebant. Ejusdem supremum dominium, cum Nani Marchionis cessione Anno MCCXCV. centum millium librarum Astensium pretio, in Astenses ipsos translatum esset ex magna parte; Astaque demum Civitas, una cum ipsius Districtu, Comitatu, & appendicibus (donante in favorem Beatricis Lusitanae, Carolo cognomento Bono Sabaudiae Duci nuptae, Carolo Quinto Caesare) Anno MDXXXI. ad Sabaudos devenisset, Emanuel Philibertus Dux, memoratorum Caroli, ac Beatricis Filius, caeterique ab eo Duces, reliquis suis titulis supremi Cevensis Marchionatus domini titulum addiderunt; remanente utili, ut vocant, dominio, penes immediatos, Principisque clientelares Locorum Dominos, qui ejusdem Marchionatus titulo insignes, gaudent prima, & secunda forensium causarum cognitione per constitutos ab ipsis Iudices. Ab his provocatur ad Praefectum, toti Cevensi Provinciae, quae quadraginta constat Oppidis, jus dicentem, a quo similiter ad Senatum, qui Taurini residet, appellatur.

Marchionatus Cevensis aequalitudo e Sabaudia.

CEVA
 Civitas Antiqua.
 et
 Marchionatus ejusdem Nominis Caput.

- A. Ecclesia Basilica S. Mariae Virginis Assumptae. Collegium.
 B. Ecclesia a' Canobus FF. S. Augustini.
 C. Ecclesia a' Canobus FF. Capucinorum.
 D. Ecclesia a' Canobus FF. S. Francisci.
 E. Ecclesia a' Sacerdotibus Similiterum, sub titulo S. Elizabethae.
 F. Ecclesia S. Caroli.
 G. Ecclesia a' Confraternitate S. Caterinae, et alia S. Mariae.
 H. Ecclesia S. Spiritus.
 I. Ecclesia Trinitatis S. Joannis.
 K. Ecclesia S. R. Thomae.
 L. Ecclesia S. Andreae ap.

G A R E T I V M A D T A N A R V M.

Sitas.

Edio, Bagnascum inter, atque Vinctam, itinere, via, qua à Monte-regali ad Maritimam Oram ducit, occurrit, populatio frequentissima, plurimis distincta Pagis, ac, uti vocant, Burgis, Villisque, quam Latini Garetium, Itali *Garezzo*, dicunt, Sabaudu Duci in temporalibus subdita, in spiritualibus verò, sit conspicuum Diocesis Albenfis membrum. Interfecatur à Tanaro fluvio, aliisque ex circumstantium Collium vicinia jugiter profluentibus aquis; super quibus positi plures, partim lapidei, partim tignis, asseribusque compacti pontes, commodum hinc inde per sejunctas habitationes præstant transitum.

Domus
temporalis
& spiritalis.

Fora.

Domus, pro regionis qualitate, non inellegantes, confertæ alicubi, sibi que invicem coherentes, ampla alibi identidem relinquunt intervalla, ubi spatiosa aperiuntur compita, atque fora, pro ea, qua ibi exponuntur mercimoniorum distractione, Septembri præsertim, atque Novembri Mensibus, quo tempore, non ex terris Cevenfis Marchionatus modò, Pedemontio, Insubriaque, sed ex Liguria, illuc ad nundinas convenitur. Habet

Horti.

etiam res topiaria, & hortensis, quo, multipliciter exulta, iisdem gaudeat intervallis, inserviatque incolarum necessitati non minus, quam exhilarationi. Incolarum porro eorundem numerus sex animarum millia excedere perhibetur. Eorum verò domicilia, sex distincta Parochiis ab Ecclesiis S. Mariæ dictæ de ripa, S. Petri Apostoli, S. Constantii de Legione

Incolarum numerus.

Templa & Canonica.

Thebæorum Martyris, S. Antonii Paduani, nec non S. Catharinæ Virginis, & Martyris, Ecclesiastica percipiunt Sacramenta. Præter has aliasque Deo sacratas ædes, utpotè S. Mariæ Gratiarum, S. Mariæ ad Nives, S. Ioannis Baptistæ, ejusdem Decollati, S. Mariæ Annunciatæ, Sanctæque Elisabeth, quæ à piorum Laicorum Sodalitiis, atque Confraternitatibus frequentantur, sua etiam in Garetiano Districtu habent perampla Cœnobia Dominicani (inter hos, plures admodum celebres Theologi, Concionatores, atque ad Sacræ Inquisitionis munus assumpti, quin etiam, Episcopabilibus infulis decorati, priore, & præfenti sæculo floruerunt) & Capuccini, nostrâ ætate introducti.

Licet verò locus sit mœnibus destitutus, ac, jubente Victore Amedeo primo Sabaudia Duce, solo tenus dirutum fuerit Castrum, quod magnifice exstructum à priscis Marchionibus, eorumque habitationi destinatum in summo Collis vertice eminebat, non ea tamen postremis hisce temporibus sensit bellorum incommoda, atque vexationes, quibus alia Oppida, Civitatesque succubuerunt; in quarum ruderibus ac ruinis spectatores habent, quod commiseratione ac lacrymis prosequantur.

Quamvis uberiorem triticeæ messis, vinique proventum Garetii ager invidere possit plerisque aliis Cevenfis Marchionatus agris; hunc tamen Cereris Bacchique defectum, largè Pomona atque Diana suppleant incredibili propemodum castanearum in nemoribus abundantia, & pabulorum, non modò in pratis, quæ aquis percommode irrigantur, sed in Montibus etiam, ubi in æstivis copiosa armen-

Pascuis
& sylvia
abundat.

torum alitur multitudo, ex quibus exquisitorum lacticianiorum copia ingens provenit.

*Spectat
Petra
digna
dicitur.*

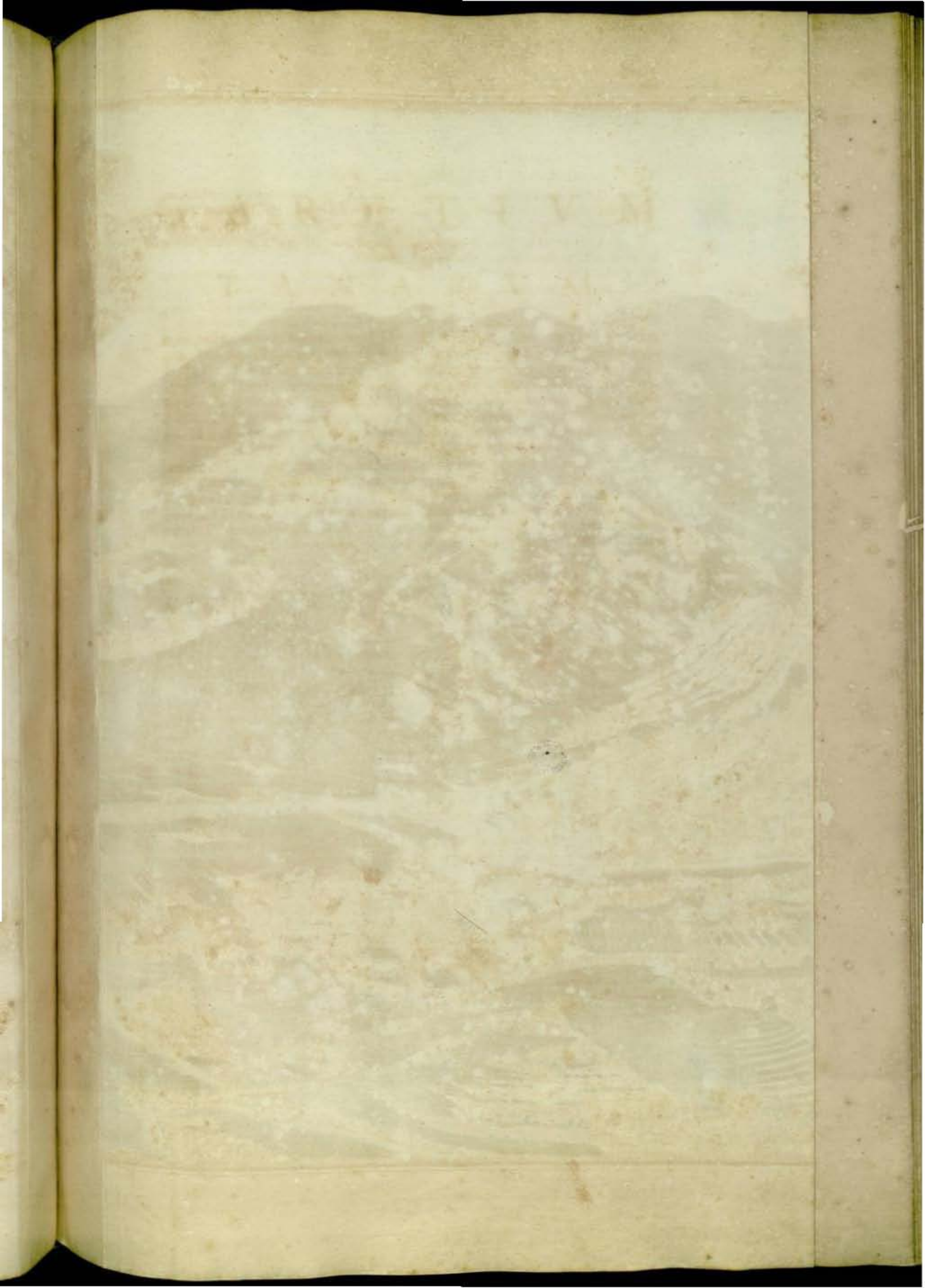
Inter Garetiensis Districtus arduos vertices locus ostenditur cavernosus, vocabulo Petra digna, quem inhabitasse permultos annos, ibique, ut sibi pararet victum, conficiendo carboni dedisse operam, vulgò creditur Aledramus Saxo, postquam à Cæsarea Othonis Primi Imperatoris aula, unà cum Alasia ejusdem Imperatoris filia, quam, perditè adamatam, rapuerat, aufugisset; genuisse verò septem ibidem filios, quos, post sibi reconciliatum, Albingaunensis intercessione Antistitis, Aledramum, veniamque filia impetratam, idem Otho Marchionatu uno singulos decoraverit. At hæc, ut pluribus alibi ostensum, inter fabulorum nugas computanda, cum Aledramus, non ex Germanis ortus, sed in Italia natus, avitas ibi-

dem possedisse ditiones, investituramque tantummodo ab Othone accepisse comprobetur, non paucis, quæ hic afferre non est operæ pretium, documentis.

Quod verò magis commendat tractus ejusdem Montes, est vetus Carthusiensium Eremitarum Domus, quam Casotum dicunt, accepto à propè labente fluvio nomine. Hæc inter ejus Ordinis antiquissimas computata, utpotè quæ paulò post S. P. Brunonis exitum sit fundata, viros aluit peculiari Sanctimonie laude insignes. Inter eos autem primo loco commemorandus Beatus Gulielmus ex Garrellorum, sive Fenocchiorum, ut ajunt, Garetiensi familia oriundus, cujus vitæ integritatem Deus frequentibus prodigiis illustravit, cujusque sacrum Corpus ejusdem Monasterii Ecclesia hæcenus veneratur.

*Casotum
Eremitarum
Carthusa-
sianum.*

Legend or list of names in a decorative frame.

1. ...	11. ...
2. ...	12. ...
3. ...	13. ...
4. ...	14. ...
5. ...	15. ...
6. ...	16. ...
7. ...	17. ...
8. ...	18. ...
9. ...	19. ...
10. ...	20. ...

V L M E T A.

Situs.

Bi Tanarus, seu Tanager fluvius, in Pedemontanam Oram rapido cursu descendens, Valli satis ampla, atque opimae incipit nomen facere, visitur VImeta Oppidum, Italis *Ormeta*, quod primum ex Maritima Regione per Vnebiae, sive Arociae Valles in Pedemontem venientibus, post superatum Navæ Montem, occurrit. Protenditur in longum situ declivi sensim se extollentis Collis, estque Oppidum muro undique circumseptum, ac forti munitum Arce, ad cuius custodiam Gubernator cum militum praesidio à Duce Sabaudiae deputatur. Eam, sub annum Christi MDXXXVIII. Garcilascus ex Cevæ Marchionibus, qui Francisci Primi Gallorum Regis contra Caesarianos diu ac feliciter partes secutus est, loci Dominus, propriis sumptibus dicitur excitasse. Sabaudi postea Duces, situs opportunitate edocti, in ampliorem tutioremque formam instaurarunt. Ea ut potiretur Marchio S. Crucis, copiarum Hispanicarum ductor, vigente Anno MDCXXV. inter Sabaudos, & Genuenses bello, utque inde commodius officeret Sabaudicae Ditioni, longam pertinacique Oppidum, eandemque Arcem pressit oblidione. Ager longè, lateque excurrit, frumento, Castaneis, diversisque generis arboribus fecundissimus. Sylvas etiam caeduas, pluribus locis profert, nec non pabula feracissima, ex quibus magnus lactis, laudatissimorumque caseorum proventus, praesertim in finibus Viozenae, cuius opportunitate allecti Incolae Plebis Theicci, Genuensium Subditi, eosdem fines per-

Arcei cauditor.

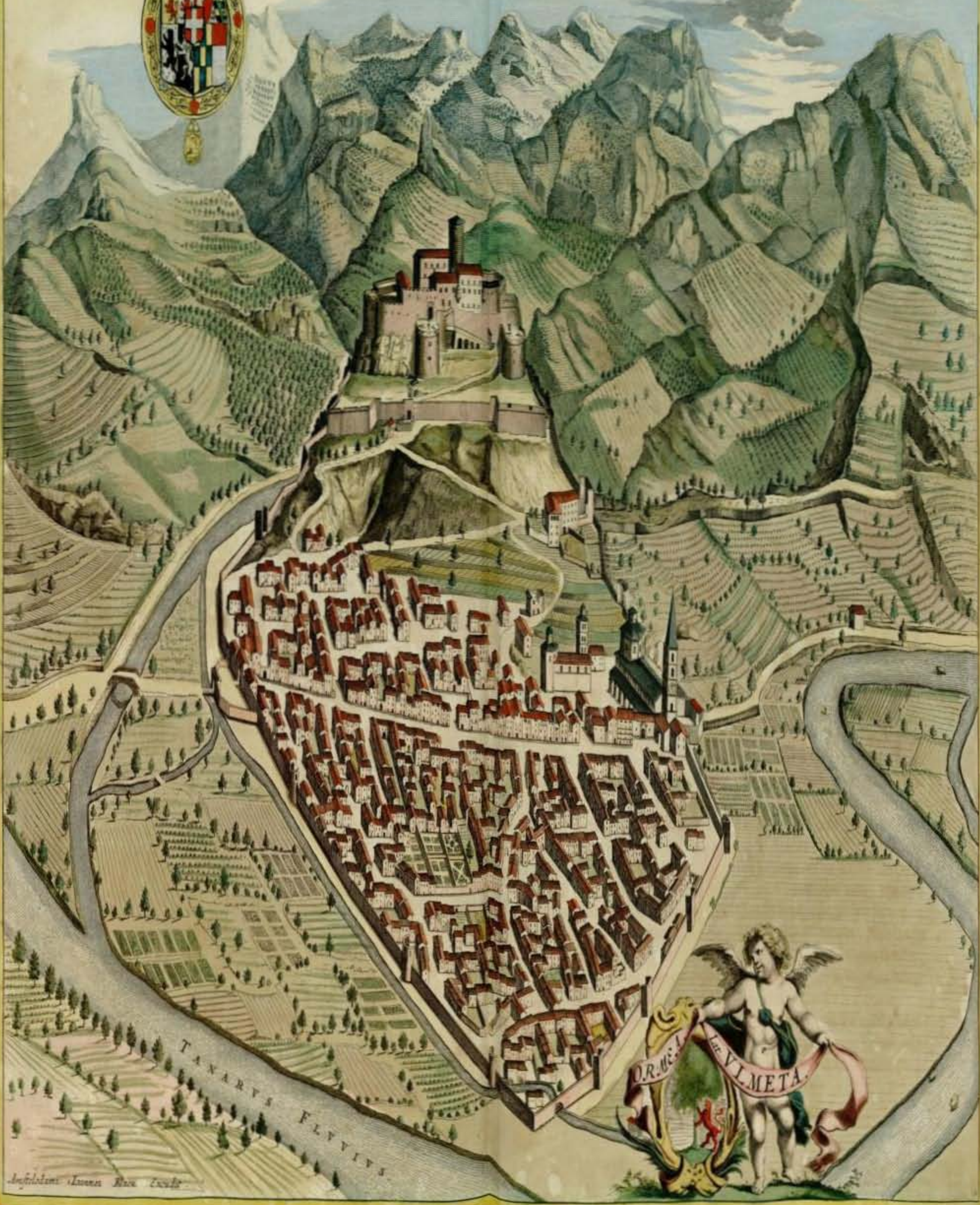
Ageri fertilitas.

sæpe usurpationibus sibi acquirere, quin etiam manu armata invadere aliquando conati sunt, sua tamen egregie tutantibus VImetensibus. Ex quo factum est, ut inter Sabaudi Ducis, ac Reipublicae Genuensis Populos, depredationibus, hostilibusque injuriis via non semel aperta sit. Sicuti verò ex Maritimis in Pedemontem commeanium transitus esse ibi aslolet frequentissimus, ita etiam non parùm emolumentum affert mercium omnis generis asportatio, multoque afferret magis, nisi Plebensibus, ad quorum, bis in hebdomada celebrari solita, mercimonia res suas venales afferunt Pedemontani, lucrum potiori ex parte cederet. Populus, cuius numerus ad tria circiter millia accedit, est non minus negotiationis, quam armorum studiosus, nec bonarum artium omnino rudis. Ingenia, si alibi, quam in Patria excolantur, mirum, quantum proficiant, excellentque; uti non ita pridem excelluit Bernardinus Rossignolus e Societate Iesu, vir multimodae scriptiois, qui postquam sui Ordinis Provinciarum Venetae, Romanae, & Mediolanensis Provincialis summa cum prudentiae laude fuisset, obiit demum in Collegio Taurinensi, ejusdem Rector, meritorum annorumque plenus. Nec omittendus Eminentissimus S.R.E. Cardinalis Franciscus Adrianus Ceva, qui licet Montereali ortus, Garcilascum tamen Patrem, ex Dominis Monasterolii, Marchionibus Cevæ, & Comitibus VImetae, juris scientia peritissimum, ex hoc Oppido procreatum fuisse gloriabatur. Nec plura de VImetae situ, aedificio, agro, populo, cuius loci dominio, sub Comitatus titulo, insignitus à Patre fuit Serenissimus Princeps Mauritius à Sabaudia.

Incolarum numerus 13 milia.

Bernardinus Rossignolus S. I.

Franciscus Adrianus Ceva S. R. E. Cardinalis.

TAVARYS FLUVIUS

CYRILLIC

1812

CVRTISMILIVM

A D

BVRMIDAM

Agnis Burmida, qui, ex Ligusticis ortus jugis, Cevenensis, atque Carretensis Toparchiarum agros, potissimamque Langarum partem aquis, jugiter ferme turbidis, diverforum tamen piscium feracissimis, alluit; antequam Aquensem Dioecesim, ac Montisferrati, Mantuano Duci subditam regionem ingrediatur, Curtismilium Oppidum (Italicè *Cortemiglia*) ligneo coercitus ponte, in duo secat; Oppidoque ipsi, quod in spiritualibus Albensi Episcopo paret, ad propulsandas subitas hostium aggressiones, ex Orientali, Australi, Occidentalique lateribus, est vice muri: uti ex ea, quam exhibemus, figura liquido apparet. Vnde id nominis etymon antiquitas derivavit, nobis haecenus est incompertum: potuit enim, vel à Curte (ita Barbarorum aëvo audivit frequentior locus, ubi jus reddi ab ordinariis, sive extra ordinem delectis Iudicibus consueverat) de Æmiliorum gente alicujus, detorto vocabulo, appellari; vel à curtis, brevioribusque milliariis, per lapides indicatis, quæ in iis Ligurum confiniis esse in usu solent, plusquam in Pedemontanis, Insubribusque, qui itinera longioribus metiuntur.

Quicquid sit, Oppidum loco satis amœno, atque salubri situm, populo, valde industrio habitatum, ædificiis, tam sacris, quàm profanis, viis, forisque aptè distinctum, mercimoniisque aptissimum, ob iter facientium ex Ora Maritima in ditionem Pedemontanam, indeque regredientium appulsam quotidianum, non immerito in-

ter ejus tractus nobiliora censetur. Inter ea verò, quibus abundat peculiari-<sup>Ager
adjacent
vini &
Castanearum
ferax.</sup> ter ejus ager, primum meretur locum vini, si quod aliud, generosissimi, delicatissimi que proventus ingens. Ad- sunt etiam cætera fruges alibi in ea vicinia legi solita, præsertim verò castanearum vim magnam afferentia nemora, atque, mensis divitum expetita, saporis optimi tubera.

Pars, quæ ultra Burmidam est, æquali planitie, munita tamen undique muro, turribusque veteris operis, dilatatur. Ea verò, cui dixi vice mœnium amnem esse, super declivibus præcelsi Collis radicibus inædificata, ascendit sensim, quousque ad eminens in vertice summo Castellum perveniatur.

Id, olim admodum conspicuum, atque capax, ac, situ, manuque, difficile expugnatum, nunc majori ex parte dirutum, seu fatiscens, inhabitantur prioribus sæculis proprii Marchiones, qui Curtismilii dicebantur, præterque Cagnæ, Perretti, Diegi, aliosque eidem Marchionatui junctos Pagos, Pontis etiam, atque Turris Oppidorum dominia possidebant; unde geniti Carretenses, ejus agnominis, Marchiones, Savonam ut plurimum incolentes. Ex his verò ortus perhibetur Orlandus de Carretto Archiepiscopus ad Annum M D XII. Avenionensis, alii que sacris infulis decorati. Præter Carretenses verò, ejusdem Castellum ex parte dominium habuerunt Marchiones Salutenses, Nobiles de Scarampis, aliæ que insignes familiae, de quibus exactiorem notitiam habere desideramus.

At incolæ, agris non minus colendis, quàm armorum tractationi, idonei, habilesque, operibus etiam pietatis

M m m

tis

Sicut.

Nominis
incerta
origo.

Oppidi
descri-
ptio.

Veteres
Domini.

Incola-
rum mo-
res.

Cenobium Minoritarum Coenobium

tis incumbunt sedulo : cuius rei egregium perhibet testimonium , antiquissimum Minoritarum Coenobium , à saeculo usque , quo D. Franciscus in humanis agebat , felicibus constructum auspiciis ; curante , uti perhibent , B. Gulielmo , ex hac eadem Patria oriundo , ex ejusdem Seraphici Patris sociis uno ,

qui vitae sanctimoniam , mirandorumque patrione illustris , extremum scribitur clausisse diem Bononiae , circa Annum Christi MCCXCV. fuisseque in eadem Civitate honorifice tumulatus , penes Divi Bernardini sanctimoniales , uti testatur Antonius Masinius in sua Bononia perlustrata.

1775
CYRTESMILLVM

A.D.
1775
H. V. R. M. D. A. M.

B O R M I D A F L .

CVRTISMILIVM.

DOLIANVM

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

V E R C E L L Æ.

*Antiqui-
tas.**Nominis
origo.*

DE Vercellensi Vrbe meminerunt Plinius, Ptolemaeus, Polybius, Livius, Strabo, Cicero, Martialis, Dionysius, Afer, Silius Italicus, Tacitus, Antoninus, aliique Scriptores prisca, e quibus constat, eam inter antiquissimas, & maxime celebres esse merito numerandam. Qui Phaetonti, Herculi Libyco, Venerive Trojanæ ejus foundationem, denominationemque acceptam ferunt, nugas referunt, fabulasque. Propius vero est quod inquit Plinius, Vercellas Libycorum populorum (hi dicti aliter Libui, sive Lebitii, à Duria Batea ad Sessitem fluvium pertinebant) primariam Civitatem, ex Saliis ortas, ex Montanis videlicet Inalpinis, qui à Nicæa ad Aquas usque Sextias Provinciam incolebant. Quod autem de Phaetonte, sive Hercule Libyco fabulantur, commento excogitando fortassis dedere causam ii, quos paulo ante commemoravi, Libici, seu Lebitii. Horum quondam Oppidum Forum Lebitiorum, nunc *Borgo Lavizzaro*, positum Vercellas inter Novariamque, non procul abest à Monte, unde lapis, excavandis lebetibus opportunus, potuit regioni fecisse nomen. Quod si à Venere deducere lubet etymon, cur non dicamus Vercellas, quasi Veneris cellas? ob cultæ quondam ibidem Veneris fanum aliquod, adjacentesque eidem cellas impura libidinis receptacula, quæ ut ex Eusebio, & Sozomeno scribit Baronius, latâ lege Constantinus Imperator sustulit. Nec Veneri solum, verum etiam Apollini, peculiari in ea Vrbe forsan litatum cultu, quod Apollineas Vercellas appellaverit Martialis; nisi fortasse ad Musarum, carminumque vigenz ibidem Studium potius referamus. At has, obscuras conjecturas antiquitatis, aliis, quibus plus

otii, relinquimus ultrò discutiendas.

Sita est hæc Civitas in amœna planitie propè Sessitem fluvium, incolis *Sessia*, qui ex aquis Cervi, Alpini amnis, factus tumidior, antequam Eridanum fluviorum Regem ingrediatur, Sabaudicam à Mediolanensi discriminat ditionem. Ager circumstantans concedit paucis rerum copiâ, atque fecunditate, tritico imprimis, orizâque, carnibus, omnisque generis, tam silvestribus, quàm domesticis volatilibus. Nec defunt in Vercellensium finibus cognita veteribus Ictimulorum aurifodina, de quibus Plinius lib. 3. cap. 17. ait, lege Censoriâ cautum esse, ne Publicani plus quàm quinque millia hominum in ejus metalli effodiendi opus haberent.

*Sitas.**Agri fecunditas.*

Vercellensium non eadem semper fuit olim potentia, & numerus incolarum: nam quamvis à Tacito firmissima inter Transpadana Regionis Municipia numeretur, D. Hieronymi tamen ævo, multiplices temporum injurias passa Civitas, à pristino non parum splendore, frequentiaque exciderat, sic enim epist. 49. de illa scribit: *Vercella Ligurum Civitas, haud procul à radicibus Alpium sita, olim potens, nunc est raro habitatore semiviva.* Pergit narrare factum Mulieris cujusdam Vercellensis, cujus falso adulterii accusata, septiesque à carnifice, jubente Iudice, gladio icta, prodigiôsa incolumitate Deus testari voluit innocentiam. Hujus porrò Urbis per hæc tempora excidium, atque clades acceptas referre debemus Gothorum furori, atque sævitia, sub Vitige, atque Alarico Liguriam, & Insubriam pessundantibus. A Gothis, post magnam rerum vicissitudinem, Vercellæ transiere ad Langobardos, atque ab iis ad stirpem Caroli Magni Francorum Regis, atque Occidentalium Imperatoris: tandem ad Italia Reges, Cæsaresque, qui in Germania, & Italia utcumque imperarunt. Verum his, ob conflatum contra Romanam Ecclesiam Schisma,

*Varia
Urbis
clades.**Domino-
rum va-
ria muta-
tio.*

*Dissidia
intestina.*

ab Italia imperio exturbatis, Vercellenses, quandam amplexi libertatis, atque Reipublicæ formam, cum aliis Insubriæ Civitatibus foedera contraxerunt, propriasque sibi dicentes leges, pace belloque claruere, ac cum finitimis sæpe, dissitisque, Marte congressi sunt. Cùm autem exortis inter eos, ut inter reliquos Italiae populos, intestinis dissidiis, prius quidem inter Bicheros, Bulgarosque ex parte una, atque Advocatos (seu Avogadros dicere mavis) ex parte altera, tum inter Advocatos eosdem, Titiosque, qui nobilitate præstantes, Guelpharum, atque Gibellinarum factionum in Italorum exitium suscitatarum, se Duces & Capita præferrebant, advocate Principum extraneorum regimen coacti essent, tandem in potestatem Vicecomitum, Principum Mediolanensium devenerunt, qui ut sibi Civitatis dominium validius obfirmarent, munitissimam in ea Acropolim, atque expugnatum difficile Castrum, quæ respicit Cervum fluvium, excitarunt. Postremus, Vicecomites inter, Vercellensium Dominus fuit Philippus Maria, qui ut Mariæ Sabaudæ nuptias sibi conciliaret, in Amedeum VIII. Primum Sabaudia Ducem, Mariæ Patrem, inque ejus Regios Successores, Vercellensis Civitatis, Comitatusque dominium, Anno MCCCXXVII. tabulis super ea re confectis publicis, transtulit.

Vnâ cum novo Sabaudicæ familiæ dominatu, felicitatem Vercellenses primævam recuperarunt: à diutinis enim vexationibus respirantes, pacificos plusquam sæculi unius spatio tranquillosque vivere dies, quousque Gallicis, Hispanisque in Ora Pedemontana, Insubriaque obstinate bellum gerentibus, nunc ab his, nunc ab illis laecessita Civitas, bisque obsessa, bis expugnata fuit. Tandem ab Hispanis Carolo Emanueli II. Duci postliminio restituta, ne ita facile insultantibus iterum cedere cogeret, novâ mûrorum (quos quatuordecim Regalia propugnacula, tormentis apprimè munita distinguunt) accessione, novisque aggerum, fossarum aquâ oppletarum,

*A Cavallo
Emanueli
II.
Vercella
summa
arte mu-
nita.*

lunatorumque extrinsecus operum, ad perfectissimam artis normam, brevi temporis intervallo, additis structio- nibus, non sine ingenti auri profusio- ne, in eam tandem speciem defensio- nis redacta est, accedente præsertim numerofo, sub vigilantissimo Gubernatore, Militum præsidio, ut nihil ultra ab hostibus timeat, jureque merito inter Europæ totius Vrbes maxime spectabiles computetur. Licet vero esse videatur nunc, quàm olim fuerit, populo minùs frequens, sperandum tamen est ab ea brevi pristinum splen- dorem resumptum iri.

Quod ad res sacras attinet, fide Christiana ab Apostolorum usque temporibus Vercellenses imbutos se gloriantur: nonnullis D. Petro Apo- stolorum Principi, aliis D. Barnabæ Liguriæ illustratori diffusam in Vercellensi tractu prædicationem Evan- gelli opinantibus. Ea verò terræ com- missa bonæ sic altæ radices egit, atque in tantum crevit, ut neque ab aperta Gentilium, neque ab occulta Hæreti- corum vi quiverit unquam ab eo di- velli solo: quin immo adunata, sub auspiciis Leonis IX. Romani Ponti- ficis, Anno M L. generali ibidem Sy- nodo, contra Berengarium Archidia- conum Turonensem, de Sacrosancta Eucharistia perperam sentientem, Fi- dei Catholicæ confessio est asserta.

*Incolæ
Fidei
Christia-
ne tena-
cissimi.*

Inter Vercellenses Episcopos, Me- diolanensis Metropolis Suffraganeos, S. Eusebius natione Sarduus, Patria Calaritanus, egregius contra Arianos pro eadem Catholica Fide pugil, pri- mus numero recensetur. Eorum, qui Eusebio successerunt, plurimi non minùs Sanctitate, quàm nobilitate sanguinis commendantur. Sanctorum cultum (ut de nobilitate, conspicuis- que natalibus multorum omnino ta- ceam) promerere, præter Eusebium, Limenius, Honoratus, Cælius, Albi- nus, Iustinianus, Simplicius, Maxi- mianus, Lanfrancus, Amilianus, Al- binus, Flavianus, Vedastus, Philoso- phus, Petrus, alique, quos longum foret enumerare.

*Episcopi
Vercel-
lenses
Sancti-
tutina
clari.*

Vercellensis porro Ecclesiæ ea fuit prærogativa, ut amplissimo regionum tractui

*Ecclesiæ
Vercel-
lensis
tractui*

*antiqua
prærogati-
va.*

tractui ejus Præful jus dixerit olim spirituale. Constat siquidem D. Eusebium cunctis iis populis præfuisse, qui non Vercellensem tantum, qualis ea nunc est, sed etiam Novariensem, Augustensem, Eporediensemque Diceceses, quæ fuerunt postmodum erectæ, inhabitabant; fuit etiam, ut primo post Mediolanensem Metropolitanum in cœtibus Sacris federet loco; quotiesque Romanorum Imperator ferreâ Italici Regni Coronâ insigniebatur, Imperialia de manibus Episcopi Vercellenis Insignia idem Mediolanensis Archipræful acciperet; denique, ut ejusdem Italici Regni Archicancellari, quod nunc præstat Archiepiscopus Coloniensis, penes Imperatorem eundem munere fungeretur: ac Civitatis ipsius per aliquot tempus temporali jure gavissus sit.

*Due Ca-
thedrales
Basilicæ.*

Due eminent præclarissimæ in hac Vrbe Basilicæ Cathedralis, quæ diu ad invicem de præcedentiæ privilegio contenderunt. Una quidem sub Divi Theonesti Martyris titulo, primitus ab ipsomet D. Eusebio, postmodum sub ipsius Divi Eusebii nomine, dedicata. Hæc antiquam amplamque admodum structuram præ se ferens prope moenia Civitatis, Odeam habet recentiori reedificatum, atque sumptuose ornatum manu: habet quoque attiguum Coemeterium, Episcopale Palatium, Claustrumque Canonico- rum. Innumeris præterea Sanctorum Reliquiis exornatur, D. Eusebii imprimis, plurimumque ejus Successorum Beatorum Syllabo adscriptorum; nec non B. Amedei hujusce nominis IX. qui in ea Vrbe diem extremum clausit, quod idem contigit Carolo cognomine Bono, atque Victori Amedeo I. Sabaudis Ducibus. Sacris ministrantium in eo Templo numerus centenarius major. Sunt imprimis Canonici quatuor & viginti (Cardinales S. Eusebii præcis saculis nuncupati) cappis violaceis, & rochetto, pro temporum diversitate, utentes, inter quos Archidiaconus, Archipræful, & Præpositus eminent dignitate; reliquorum unus Theologi munus obtinet ex præscripto. His accedunt, Beneficiati

*Vna sub
D. Euse-
bii nomi-
ne.*

Collegiales sexdecim, Capellani titulares triginta, Ceremoniarum Magister unus, Sacristiæ Præfecti duo, Custodes tres, duo Clerici: postremo Clericorum Seminarium, in quo alumni triginta esse consueverunt. Altera, quam Sanctæ Mariæ majoris dicunt, Cathedralis pariter appellatur, atque Cathedræ se olim honore insignitam asserit, antequam in S. Theonesti Templo Sanctus federet Eusebius. Habet vero illa, præter Majoratus dignitatem, Canonicos septem, cappâ similiter conspicuos, & rochetto, qui licet per se faciant Collegium separatum, ad evitandas tamen contentiones, in hoc convenere non ita pridem, ut in publicis supplicationibus, atque solemnitatibus, in corpus unum cum Eusebiano Capitulo coalescant, quartamque constituant ejus partem. Insunt etiam duodecim huic Basilicæ Capellani, aliique Clerici divinis inservientes ex veteri instituto.

*Altera
S. Mariæ
majoris.*

Præter utramque hanc Cathedralis, habet Civitas Parochiales Ecclesias S. Michaelis, S. Thomæ, S. Laurentii, S. Iuliani, S. Agneris, S. Gratiani, S. Jacobi, S. Salvatoris, S. Donati, quarum administratio est penes Præbyteros sæculares; Sancti denique Bernardi, curæ Augustinensium commendata. Abbatia numerantur omnino tres, quarum due nunc in Commendam redactæ: Eæ sunt S. Stephani de Cittadella, à Monachis quondam Benedictinis, postea à Canonicis Regularibus Congregationis Lateranensis diu inhabitata; at nunc, translatis aliò Religiosis ob novarum ad Acropolim, seu Cittadellam, à cujus vicinia nomen sumpsit, munitio- num accessionem, diruta solo tenus, Abbatiali tamen penes Commendatarium titulo, una cum ejus mensa unitis proventibus, remanente; Secunda, S. Petri de Mulegio, quam iidem primum Benedictini, deinde Vallumbrosiani Monachi incolere; eam (cùm bellorum causa propriis tumulata ruinis diutius jacuisset) Gaspar Caprius, postea Astensis Episcopus, ejusdem Abbas, a fundamentis resectam, sex commisit excolendam Religiosis.

*Para-
chiales
Ecclesie
decem.*

*Abbatia
tres.*

*S. Ste-
phani de
Cittadella.*

*S. Pe-
tri de
Mulegio.*

3. Late-
rona-
sum.

Tertia, fundata circa Annum Christi M C C X X. à Gualla Bicherio, Patritio, & Episcopo Vercellensi, ac S. R. E. Cardinali, Canonicisque assignata Lateranensibus, eà est structurae magnificentià, reddituum abundantia, Religiosorum numero, ut Summis Pontificibus, Regibus, Principibus, quoties per hanc Urbem transeundi se dedit occasio, sæpius cesserit in hospitium, atque ex Abbatibus suis, nonnullos viderit Episcopalibus infulis insignitos. Degunt præterea intra mœnia Dominiciani, Minoritæ, Augustiniani, Carmelitæ, Fulienses, Iesuitæ, & Barnabita. Infunt etiam Præposituræ tres, Prioratus duo, & membrum S. Iacobi de Albareto, annexum Hierosolymitanorum Equitum Ordini, atque inter eos, Magnæ Crucis Longobardiæ.

Cœnobio
septem.

Præposituræ
tres.
Prioratus
duo.

Extra
mœnia
Cœnobio
Votum.

Extra mœnia videre, est elegantia, D. Francisci institutum profitentium, Cœnobio duo; unum Minorum de Observantia, auctore Divo Bernardino Senensi, dum circa Annum M C C C C X V I I I. Dei verbum hac in Civitate Populo annunciaret; in cuius Templo Virgini Bethleemicae Sacro, ab Yolante Sabaudia Ducissa, post B. Amedei Ducis, ejusdem Viri, obitum, ampliato, atque ornato, cum ea, quæ decet, veneratione servantur S. Favonini Confessoris, Beatorumque Antonii à Cremona, ejusdem quondam Cœnobii alumni, & B. Vgolinae Virginis sacra Corpora; alterum Fratrum Capuccinorum, eo loco, ubi præcis temporibus Canonici Regulares operabantur in B. Mariæ de Vezolano attigua, quæ modo Cœnobitis hinc cessit, Ecclesia.

Virgini-
num.

Domus
Pietatis.

Deo famulantium foeminarum Monasteria diversi sunt instituti. Sanctissimæ siquidem Annunciatae, S. Mariæ gratiarum, & S. Margaritæ Sanctimonialis, Augustinianam; S. Petri Martyris, ac S. Spiritus, Cisterciensem; S. Claræ, Franciscanam; S. Agatæ denique, Humiliatarum Regulam profitentur. Non omittendæ tres Pietatis Domus, in quarum una pueri octo, in altera Orphanæ triginta, in tertia verò totidem Orphanæ sub suorum Magistrorum Matronarumve sedula cura

aluntur, disciplinisque ac Christianis moribus informantur. Commemoranda tandem Hospitalia quinque, quorum maximum, & maxime opulentum, juxta Pontificias Pii Papæ Quarti leges administratur; pleraque etiam, quæ singillatim numerare non vacat, Sodalitia Laicorum.

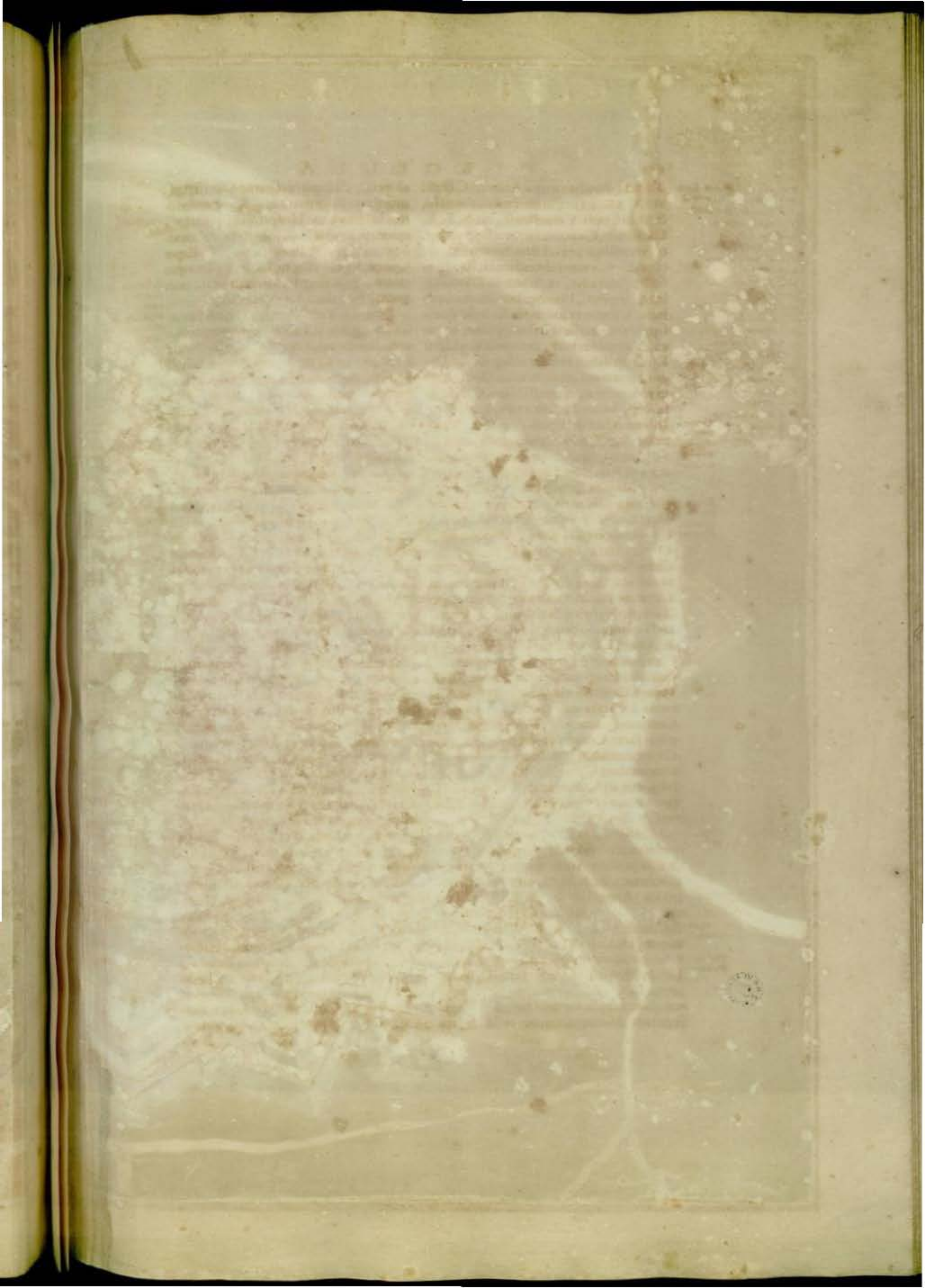
Hospita-
lia.

Sodalitia
Laico-
rum.

Viri San-
ctitate
clari.

Protulit Vercellensis Civitas, præter eos, quos hucusque data occasione commemoravi, non paucos Sanctitate illustres viros, quorum nuda nomina, professionemque tantummodo indicamus, ne nimium crescat, compendio adstricta, relatio. Hos inter, antiquiores, S. Theonestus Martyr, S. Venantius Fortunatus Præsul Pietavienensis, S. Petrus D. Gregorii Magni Pontificis Summi Diaconus, S. Eusebius Archipræsul Mediolanensis, S. Gulielmus institutor, primusque Abbas Congregationis Montis Virginis in Regno Neapolitano, S. Olricus de Ordine Humiliatorum, B. Arditio de Lignana, unus è Sociis D. Francisci Assisinas, B. Candidus Rantius Franciscanus, Martinus Fontana Augustinensis, Bernardus Olivetanus, Adrianus Berzetus, Martinus de Serata, Vgolina, Emilia, Bruna, aliique utriusque sexus, virtutibus summis præditi, ac hujus Patriæ illustratores. Protulit insuper tres S. R. E. Cardinales, Arditionem de Lignana, diversum ab eo, quem paulo superius nominavi, Guallam Bicherium, de quo peculiaris supra est facta mentio, & Mercurinum Arboriensem, Dominum Gattinariae, post peractum in Caroli V. Cæsaris aula supremum Cancellarii, cum eximia laude, munus, atque post extinctam, quam antea duxerat, Conjugem, ad sacrum Purpuratorum coetum evocatum. Protulit denique Archiepiscopum unum, Episcopos diversis in locis, ac Ordinum Religiosorum Generales Præfectos plures, enumeratos in Chronologica Pedemontanae Ditionis Historia à Francisco Augustino ab Ecclesia Salutienfi Antistite, qui etiam claros litteris, armisque viros, quos eadem genuit Patria, Coronæ Sabaudicæ Parte Secundâ, ex professo enumeravit.

B V.

CITTÀ DI VERCELLI.

1. S. Sisto, P.P. S. Agostino, S. Donato
2. S. Spirito, Disipolanti
3. S. Spirito, Anacoli
4. S. Spirito
5. S. Salvatore, Parochia
6. S. Maria di P.P. del Carmine
7. S. Tomaso, Parochia
8. Corpo di S. Maria Maggiore
9. Torre del Angelo
10. S. Michele, Parochia
11. S. Maria, P.P. S. Simeone, S. Agostino
12. S. Caterina, Disipolanti
13. S. Agata, Anacoli
14. S. Maria, S. Pietro
15. S. Annunziata, P.P. S. Simeone, S. Agostino
16. S. S. Colpo del Duca
17. S. Maria Maddalena, P.P. S. Simeone
18. S. S. Maria, Anacoli
19. S. S. Maria, Parochia
20. S. S. Maria, S. Agostino
21. S. S. Maria, S. Agostino
22. S. S. Maria, S. Agostino
23. S. S. Maria, S. Agostino
24. S. S. Maria, S. Agostino
25. S. S. Maria, S. Agostino
26. S. S. Maria, S. Agostino
27. S. S. Maria, S. Agostino
28. S. S. Maria, S. Agostino
29. S. S. Maria, S. Agostino
30. S. S. Maria, S. Agostino

31. S. S. Maria, S. Agostino
32. S. S. Maria, S. Agostino
33. S. S. Maria, S. Agostino
34. S. S. Maria, S. Agostino
35. S. S. Maria, S. Agostino
36. S. S. Maria, S. Agostino
37. S. S. Maria, S. Agostino
38. S. S. Maria, S. Agostino
39. S. S. Maria, S. Agostino
40. S. S. Maria, S. Agostino
41. S. S. Maria, S. Agostino
42. S. S. Maria, S. Agostino
43. S. S. Maria, S. Agostino
44. S. S. Maria, S. Agostino
45. S. S. Maria, S. Agostino
46. S. S. Maria, S. Agostino
47. S. S. Maria, S. Agostino
48. S. S. Maria, S. Agostino
49. S. S. Maria, S. Agostino
50. S. S. Maria, S. Agostino

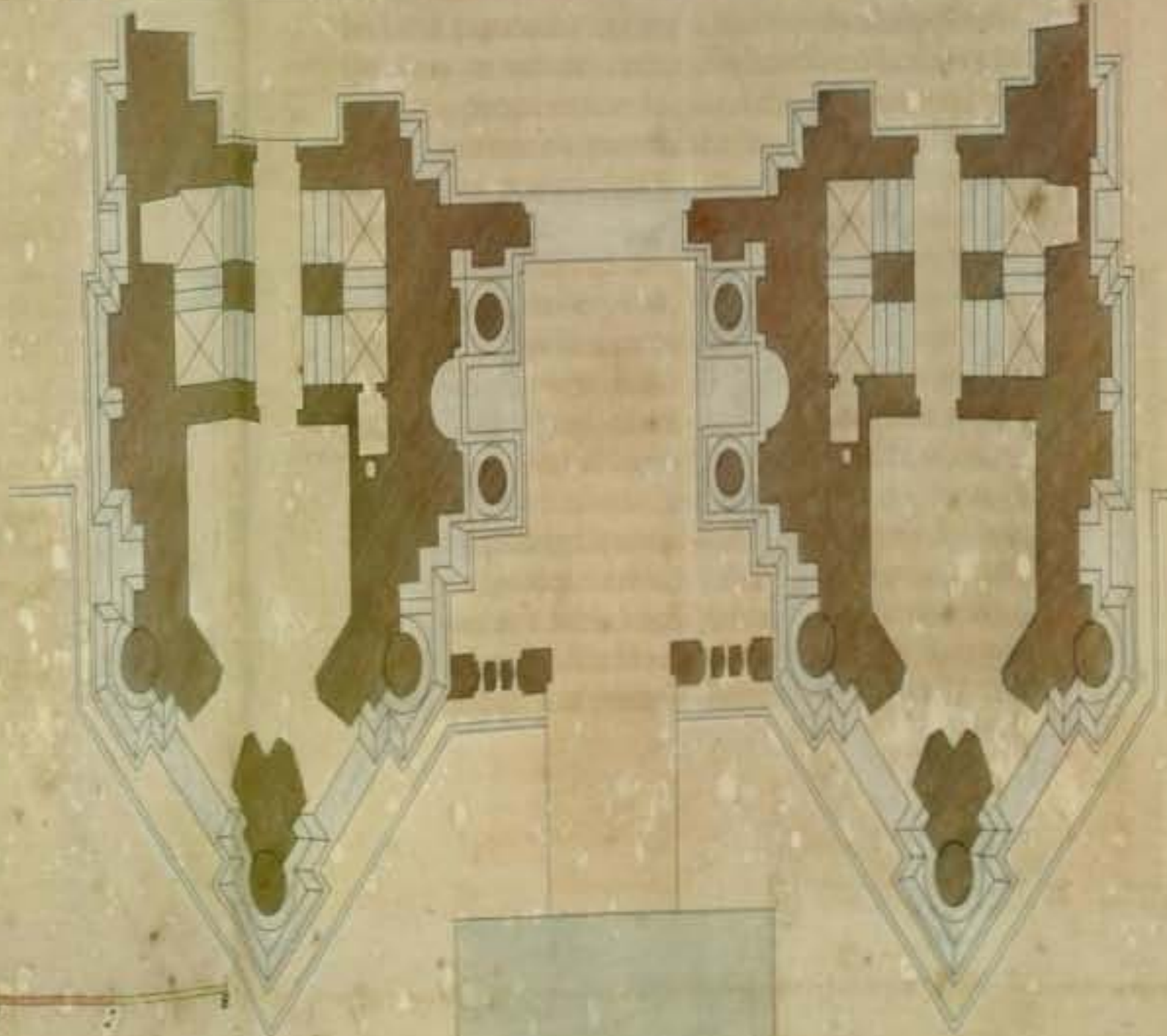
SESSIA FLU

CERVO FLU

URBIS
VERCELLENIS.
&
CAROLO EMANUELE II.
Abrogant Cypriorum REGE.
RECUPERATE.
NOVA EFFIGIES
ATQVE MUNITIO

PORTE DE VERCEIL
du costé de Milan .

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

FROM ITS INSTITUTION

TO THE PRESENT TIME

BY JOHN WALLIS

OF THE SOCIETY

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

CONTAINING

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

FROM ITS INSTITUTION

TO THE PRESENT TIME

BY JOHN WALLIS

OF THE SOCIETY

IN TWO VOLUMES

THE SECOND VOLUME

CONTAINING

THE HISTORY OF THE

ROYAL SOCIETY OF LONDON

FROM ITS INSTITUTION

TO THE PRESENT TIME

BY JOHN WALLIS

OF THE SOCIETY

IN TWO VOLUMES

B V G E L L A.

*Nomini
erigo.*

*Privile-
gia.*

*Antiqui-
tati ve-
stigia.*

Situs.

Bugella est Italis *Biella*, nonnullis veteribus monumentis *Buiella*. Eam ab arboris cujusdam multitudine, *Bioglio* dicta ab incolis, qui ad componendos doliorum vinariorum circulos ea utuntur, in circumpositis collibus late provenientis, cujusque publicum ejusdem Civitatis Insigne figuram praefert, nuperus, atque eruditus auctor nomen credidit accepisse. Non defuere tamen, qui Brucellam dictam aliquando contendant, quasi Bruticellam, quod scilicet ibidem D. Brutus, cui post Caesaris necem Galliae Cisalpinæ imperium obtigerat, videatur diversatus aliquando fuisse. Quamvis illa numquam, ut perperam vulgus ignarum putat, ornata fuerit Cathedra Episcopali (Præsuli enim in spiritualibus semper paruit Vercellensi.) Civitatis tamen gaudet, ex indulto sui Principis, privilegio, Provinciamque habet satis amplam, frequentibusque refertam Oppidis, à se, veluti à capite dependentem. Ampliorem verò habuit forsitan olim, quo tempore in Caesareis diplomatis Curtis magna meruit appellari. Quamvis ea ante multa saecula coepit habitari, pauca tamen habet Romanae vestigia antiquitatis, praeter veteris rudera fani, quod fama est Apollini quondam fuisse sacrum. Quod ad ejus situm attinet, ex radicibus amoeni collis, soli expositi meridiano, trium ferme mille passuum ambitu sensim ascendit in summum clivum: in duas proinde divisa partes, quarum una de Plano, altera, quae ferius excepit habitatores, dicitur de Platea. Civitatis hinc extrema alluit Cervus fluvius, inde Aurena torrens, cui ab auri ramentis, quae mista suis interdum arenis defert, creditur factum nomen. Totum hoc spatium, quod ovalem fi-

guram praefert, frequenter admodum habitatur, habetque, praeter aedes, structurae ut plurimum commodae, & elegantis, Nobilium Palatia, inter quae, nonnulla Principe non indigna, ac maxime sumptuosa. Partem, quae sita in plano erat, primum coeptam aedificari, Castrum ab hostilibus aggressionibus tutabatur, ibi situm, ubi nunc Basilica, de qua infra dicemus, Collegiata. Verum cum loci humilitas minus difficilem videretur reddere posse, si hostis premeret, expugnationem, Vguccio Vercellensis Antistes, qui Bugellae diutius habitavit (quod imitati sunt ex Successoribus ejus nonnulli) novam, eamque fortissimam Arcem ad Annum M. C. L. X. condidit in vertice suprascripti collis sublimiore; ibi scilicet, ubi impraesentiarum degunt Dominicani; pluribus eodem tempore privilegiis, immunitatibusque prosequens eos, qui eundem Collem, Jaribus suis eo translatis, aedificiisque structis, inhabitassent. Itaque brevi temporis intervallo totum illud spatium quamplurimis, quae privatis, quae publicis, aedificiis est refertum; non sine detrimento partis Civitatis inferioris, quae, nisi ob agriculturam commoditatem iterum donata fuisset habitatoribus, in vastitatem paulatim, solitudinemque redacta esset; non sine mutua etiam, sequenti tempore, partis utriusque incolarum invidia, quae factum est, ut in dissidia primum, deinde in factiones, atque alternas caedes, Cives contra Cives erumperent. Hoc verò praecipue accidit, cum Fridericus ejus nominis Secundus, Imperator, conflatò contra Romanam Ecclesiam Schismate, in sibi adversarios saviens, Bugellae moenia magna ex parte disjecit, quae postea Martinus de Advocatis Episcopus Vercellensis reficere procuravit. Unde haec inter alia, ejus, Anno M. C. C. XLVIII. extincti, sepulcro incisa carmina:

*Castrum
vetus.*

*Arcis
ruina.*

*Incola-
rum dissi-
dia &
factiones.*

Ppp

Cum-

Martini
de Advo-
catis
Episcopi
Vercel-
lensis
Epita-
phium.

*Cumque diu Caesar Fridericus iniquus
iniquè*

Ecclesia juris dirus pradator ubique.

*Verruca Castrum BVGELLÆ mania
clara*

Surrupisset, ea Praesul prob pramia chara!

Ingenio, curâ vigili, multoque labore,

Ecclesiam solito letari fecit honore.

Attamen quod is perficere forsitan non potuerat, Lombardus à Turre Mediolanensis, ejus in Episcopatu Successor, refoctis iisdem à fundamentis, ubi necessitas postulabat, ubique muris circa Annum Christi MCCCXL. perfecit. Hoc etiam testatur ejus Inscriptio sepulchralis, in Ecclesia S. Stephani Bugellæ, ubi diem clausit extremum pluribus constans versibus, quorum unus & alter:

*Hic bene certavit, BVGELLAM forti-
ficavit*

Turribus, & muris, &c.

Has tamen turres, murosque, integros modo spectare nequaquam licet, cum furente ante quadraginta circiter annos in Regione Pedemontana Civili bello, fuerint ab Hispanis turmis valde labefactata, redacta in cinerem ab eisdem Cocillæ Suburbio, atque direptis domiciliis incolarum, qui olim numerosiores, nunc septem millium animarum numerum vix excedunt.

Incola-
rum nu-
merus.

Discor-
dia inter
Bugellen-
ses &
Episco-
pum Ver-
cellensem.

Inter Bugellenfes quondam Vercellenfesque variæ intercessere dissensiones; quin etiam inter eosdem Bugellenfes, ac Ioannem de Flisco ex Lavania Comitibus Praesulem Vercellensem, temporale jus, quod ex Imperatorum cessione prætendebat in Civitatem, acrius quam pat esse videri poterat, persequentem, aliisque de causis saepe certatum est: eoque evasit in Pastorem suum Bugellensem indignatio, ut Anno M C C C L X X V I I. ab eis in propria Episcopali arce captus, diversisque affectus injuriis coactus sit 4000. Ducatorum pretio se in libertatem pristinam vindicare, propriumque transferre aliò domicilium. Ut se ab imminente bello redi-

merent Bugellenfes (advocatis enim undique consanguineorum, amicorumque auxiliis statuerat Praesul contumelias acceptas ulcisci) cum parum spei, fiduciaque in Vicecomitem, Principum Mediolanensium, viribus, quos protectionis ergò advocaverant, sibi ponendum esse animadvertissent, Amedeo Sexto Sabaudia Comiti, cognomine Viridi, cujus rerum gestarum fama eo tempore ubique gentium vulgabatur, sese Anno M C C C L X X I X. ultro supposuerunt, Sede Apostolica annuente.

Bugellen-
ses cur &
quando
Amedeo
Sexto se
supposue-
runt.

Ab hoc tempore, Civium sedatae discordiae, resque ejus Civitatis privatae, ac publicae incrementum non modicum acceperunt. Ad negotia publice disponenda, quadraginta quotannis inde eligi coepere Officiales, sive Consiliarii, superque eos Quatuorviri, quorum unus Rectoris nomine insignitus cognoscit in prima instantia super causis civilibus, & criminalibus, Sanguinis poenam non exigentibus. Ornatur insuper duodecim Jurisperitorum Collegio, ex quibus unus alternativè eligitur, ut, Praefecti titulum praefertens, jus semestri spatio dicat, non Civitati solum, verum etiam toti, quæ, ut superius dixi, à Civitate dependet, Provinciae, à cujus tamen placitis licet ad supremam Taurinensis Senatus Curiam provocare. Habet Collegium quoque Notariorum: nec non Fiscii Advocatum, Referendariumque Provinciale, quæ omnia non modicum praestant rei Bugellensium publicae ornamentum.

Mag-
stratus.

Quod ad privatum Civium Statum attinet, ii partim nobilitatem eximie profitentur, partim mercimoniis, artificibus, colendisque sese exercent agris: omnes vero industrii, frugi, religiosi, sagaces, atque ingenio praediti acutissimo. Inter familias Nobiles eminent Acciaiolii, Ferrerii nuncupati, Masserani Principatu, Comitibusque diversis conspicui; Bertodani Comites Palatini; Caprii; Gromii; Putei-Cisternæ Principes, ac Viciria Marchiones; Scalia, Verruca Comites, ac Calusii Marchiones;

Incol-
rum nu-
merus.

Nobiles
Familiae.

aliique ordine alphabetico recensiti. Eorum verò, quos primo loco memoravi, Ferreriarum familia hoc habet peculiare, ut seminariùm fuerit virorum nobilitate, scientiâ, rerumque agendarum notitiâ non minus, quam Ecclesiasticarum Dignitatum, initio sumpto ab ea, quæ post Summum Pontificatum in Dei Ecclesia primas tenet, assentione illustrium. Hujusmodi fuere Io. Stephanus, Bonifaciusque germani fratres; Philibertus, & Petrus Franciscus itidem fratres; ac Guido Ferrerii, Presbyteri S. R. E. Cardinales: insuper Vercellensis, Bononiensis, Eporediensis, Niciensis respectivè Episcopatum, nec non diversarum insignium Abbatiarum administratione conspicui. Hujusmodi etiam fuere, Sebastianus, & Ferdinandus germani, Cæsar Camillus, Augustinus, & Io. Stephanus alter, Ferrerii, ad Ecclesias Cathedrales, Eporediensem, Savonensem, Niciensem, & Vercellensem, atque ad insulas Abbatiarum diversarum, tam intrâ, quam extrâ Sabaudicam ditionem sitarum, assumpti. Hujusmodi denique, Philibertus Ferrerius alter, S. Michaelis Clusini, ac S. Stephani Vercellensis, & Bonifacius Ferrerius, hujus nominis itidem alter, S. Benigni Fructuariensis Abbates. Archiepiscopali, & Episcopali Dignitate insigniti, in iisdem Bugellensibus Patriis numerantur Carolus Antonius Puteus, Pisanus Archiepiscopus; Felix Bertodanus, Monteregalensis, ac Gaspar Caprius, Astensis, Antistites. Abbatiali verò, Octavius, ejusdemque ex fratre Nepos, Felix alter, Bertodani, S. Iacobi de Bessa in Bugellensi Comitatu; nec non Antonius itidem Bertodanus, S. Nazarii de Blandrata; Ludovicus, & Annibal Gromii, S. Petri de Mulegio Vercellensis; Cassianus Puteus, S. Mariæ Caburri; Alexander Philibertus, & Augustus Philibertus (qui nunc pro Sabaudico Duce destinatus est ad Gallicam legationem) de Scalia gente, Stapharda, Mulegii, S. Iusti Secusiae, S. Mariæ de Mondana in Regno Siciliae Abbatiarum respectivè

Abbates. Omitto eas, quibus enituerant in sæculo horum omnium gentiles, quorum plerique fuerunt pace, belloque clarissimi, dignitates, ne videamur ejus, quam profiteamur, immemores brevitatis.

Sed ut ad institutum redeam; exornat multò magis hanc Civitatem rerum spiritualium, Sacrarumque, quam ornet nobilitatis, ac rerum temporalium cultus: præstat enim, excellitque maximè Templis, aliisque ædificiis colendo Numini destinatis, in quibus tanto cum splendore cuncta administrantur, ut magnificentia non paucas superet Civitates Episcopales. Partem, quam dixi, Civitatis inferiorem nobilitat imprimis D. Stephano Protomartyri dicata Basilica, tredecim Canonorum, inter quos Præpositus, Thesaurarius, ac Decanus sunt digniores, tredecim insuper Capellanorum Collegio, Puerorum Seminario, quamplurimis Sanctorum Reliquiis, Parochialiumque administratione insignis. Ordine sequitur Ecclesia S. Mariæ majoris, publico Civitatis are, in voti, quod, dum peste premerentur, Cives conceperant Anno MCCCCII. ædificata, solutionem, tantâ molis vastitate simul, structuræ elegantia, publicique cultus frequentia, ut ex ejus aspectu, curiositati satisfieri simul possit, atque devotioni. Succedunt deinde ad Templum Divo Sebastiano Sacrum Canonici Regulares Lateranenses, quos Sebastianus Ferrerius Gallianici Dominus, summusque Regii Præfectus Aerarii introduxit, annuoque censu locupletavit: Minoritæ, & Augustinenses Conventuales: iidem Minoritæ, dicti de Observantia strictiore, seu Reformati; iidemque Augustinenses, Discalceati: Parochialis denique Ecclesia S. Blasii, quæ licet extra moenia sita sit, habet tamen intrâ ea habitantes cunctos suos ferme Parochianos. Hæc in parte Urbis inferiore, seu plana.

Pars superior, seu de Platea, præter antiquam D. Iacobi Parochialem, habet, ut superius innuimus, Dominicanos, Monialesque Cistercienses;

Viri
Ferre-
riarum
familia
clari.

Archi-
episcopi
& Epi-
scopi
Bugellen-
sis plu-
res.

Viri Ab-
bates.

Templa
Urbis in-
ferioris.

Templa
Urbis su-
perioris.

*Sacra
festa ex
tra mu-
nia.*

medio verò inter partem utramque loco degunt Clerici Congregationis de Somasca, quorum est imbuere pietate, ac litteris juventutem. Porro circumflans Civitati ager decoratur non minus quam ipsa Civitas, Sacris septis. Siquidem, præter S. Antonii de Barmia, S. Petri de Cocilla, S. Mariæ de Pace, & S. Caroli de Pavignano Parœcias, in eorum qui extra Urbem habitant spirituale commodum institutas, visitur non procul à Cervo fluvio, super amœnissimi Collis vertice, D. Hieronymi Monasterium, à Hieronymianis Monachis, quos Beatus Ioannes Gromius, patria Bugellensis, dignitate Archipresbyter Vercellensis, Generalis Vicarius Taurinensis, ac Yolantis Francicæ Sabaudorum Ducissæ Sacelli Præfectus induxit, inhabitatum. Non longè verò à Torratæ, uti vocant, Porta, sub D. Ioannis Baptista Christi Præcursoris titulo, elegans habent Monasterium Capuccini. Omittimus aliquid dicere de ea quæ in sui admirationem, ac venerationem trahit cunctorum gentium populos, Basilica Virginis

Oroppæ, cum sub sua peculiari ichnographia eam describere intendamus. Omittimus etiam verba facere de antiquo Benedictini Ordinis Prioratu, Domoque hospitali sub instituto D. Antonii Viennensis, olim in Bugellensi territorio existentibus, cum, temporum injuriâ solo disjecta, hæc non extent amplius ædificia. Hoc verò non reticendum, præter superius enumerata, inesse insuper huic Civitati Laicorum, pietatis exercitationibus publicè operam dantium, Sodalitiam octo; Xenodochia pauperibus infirmis, peregrinisque excipiendis duo, Montemque pietatis unum in subsidium egenorum. Locus tandem videtur polcere, ut eos recenseamus Patriæ hujus alumnos, qui vitæ sanctimonia elati in numerum Beatorum adscripti sunt, ex Fratrum Prædicatorum præferti Ordine: at enim id, non ante multos annos, præstiterit Franciscus Augustinus ab Ecclesia Præsul Salutiensis, Sabaudicarum illustrator historiarum, à quo nos de superius dictis quamplura excerptimus, nil de rebus Bugellensium ultra addimus.

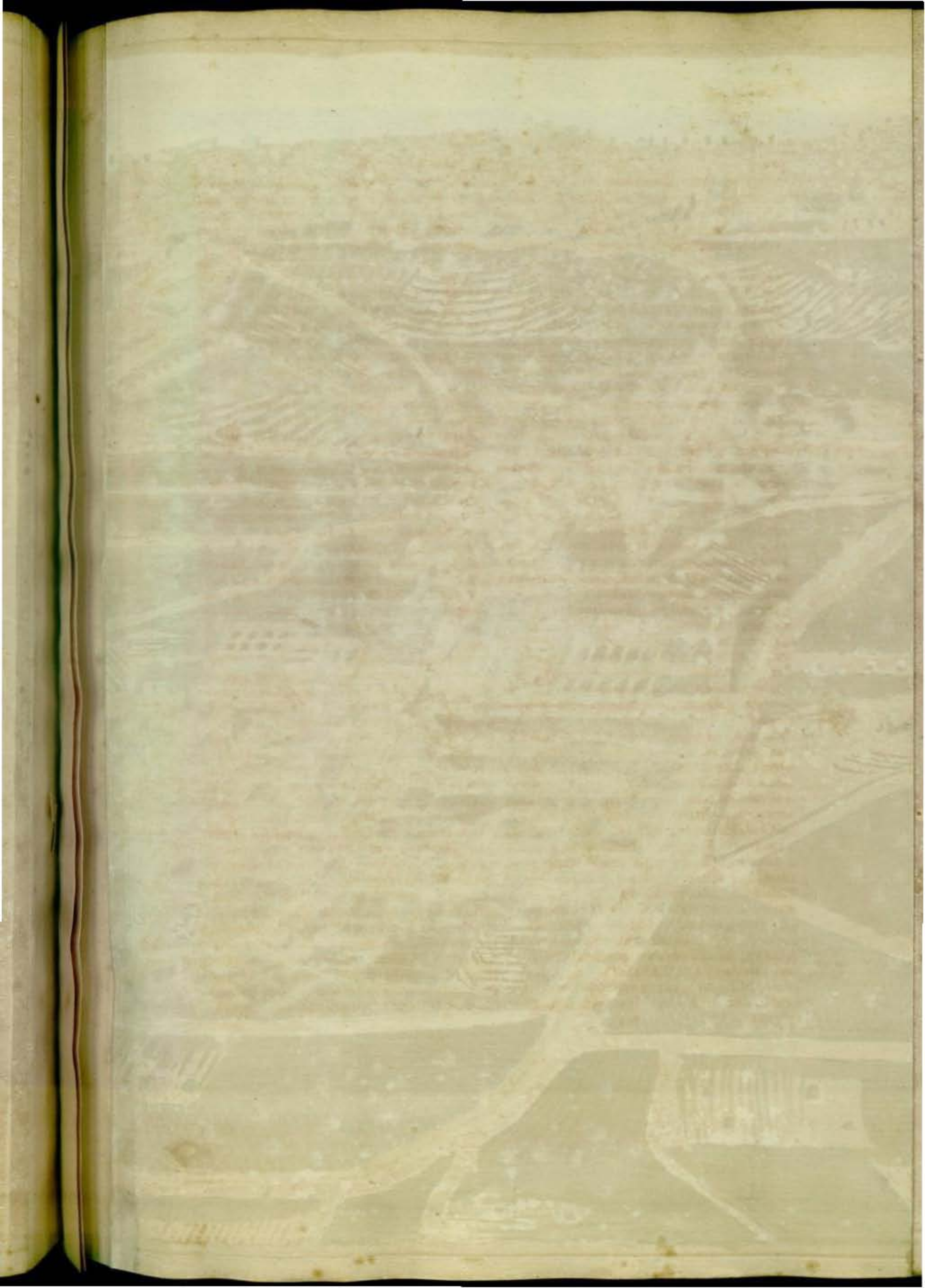
*Laico-
rum So-
dalitas.*

*Xenodo-
chia.*

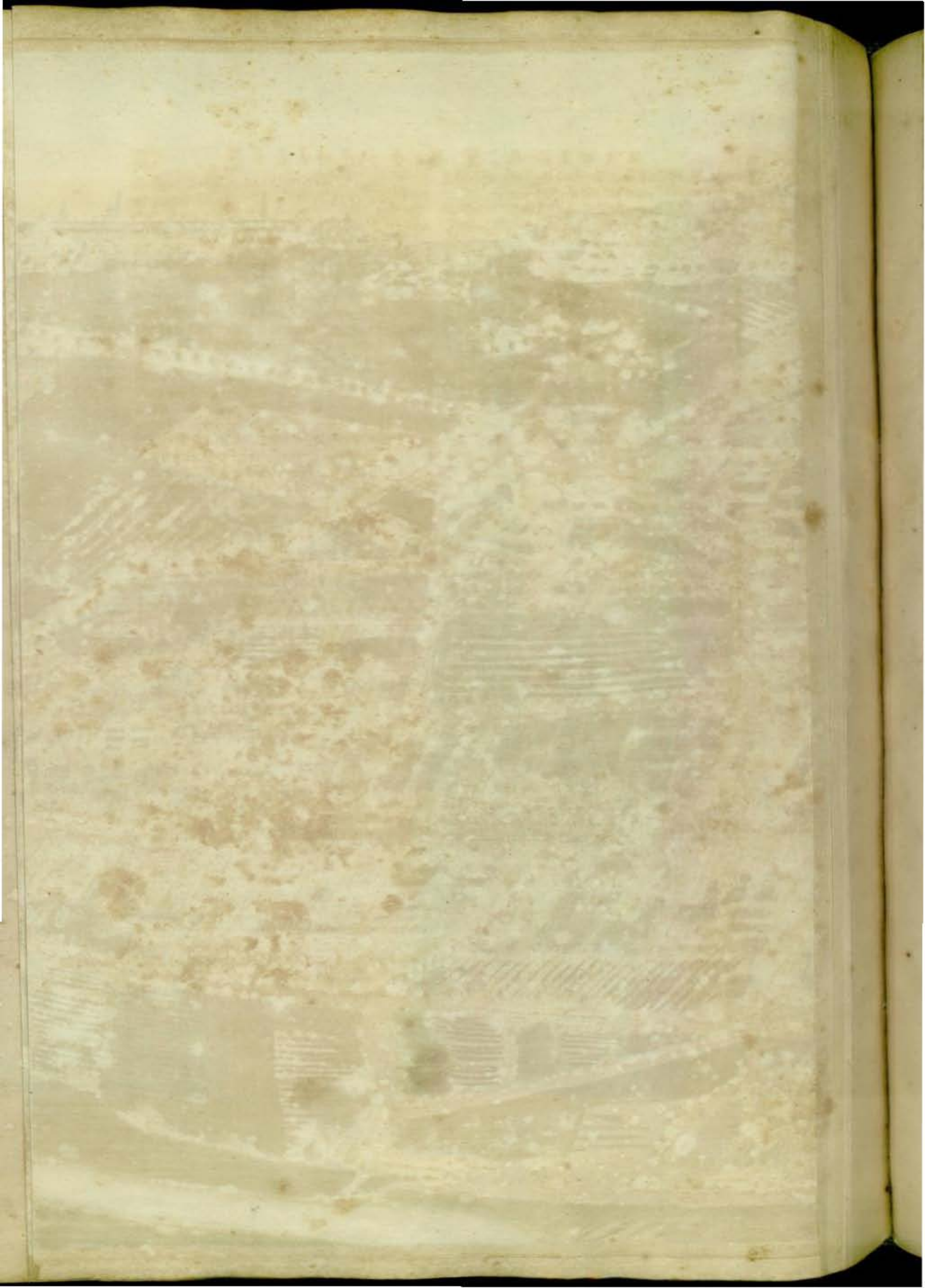
*Monte
pietatis.*

BASI-

B · A · S · I · L · I · C · A

B · V · I · R · G · I · N · I · S,

In Oroppe Monte sita.

Monte
Mucrone.

Oroppe
fontibus.

Oroppe
Monte.

Templi
Deiparae
Virginis
situs.

Triginta à Vercellenſi Vrbe, ſex vero à Bugella millepaſſuum ſpatio, montes ad Boream ſiti, alii aliis eminentiores aſſurgunt. Sub horum editiſſimo vertice, cui nomen Mucro, *Monte Mucrone*, recedens modica introrſum Vallis emittit Lacum, quingentos, non amplius, paſſus, ſua latitudine ambientem, ex quo ortus fluuiolus Oroppe, poſt rapidum ſex ſtadiorum curſum, alterius Montis cui ſuum impertit Oroppe nomen, radices ad dextram lambit. Aſſurgentes hinc inde clivi, monticuliſque, licet horrorem tantum atque ſquallorem præ ſe ferre eminus videantur, mitiori tamen cominus aſpectu, frequentibus diſtincti arbuſculis, irriguis ſparſi fontibus, uberibusque paſcuis herbeſcentes, numeroſos in æſtibus alere ſolent greges. Iidem vero in gyrum reliquis ex partibus diſpoſiti, ad Auſtrum aperiuntur, theatriſque formam repræſentantes, Oroppe ipſam, veluti cæteris cunctis digniorem, medium excipiunt ſinu ſuo; unde in ſitam infernæ oram, quantum oculorum acies ſeſe effundit, latiſſimus eſt proſpectus. Ibi auguſtiſſimum, Virginique Deiparæ ſacrum aſſurgit Templum, cui decorem ac maiestatem augent plures in vicinia conſtructæ ædificula, ſeu Capellæ (ut uſitato utar vocabulo) ad quas per viam quadrigis ipſis curribusque perviam, arte, impenſaque munitam, nunc pervenitur, cum antea non jumenta modo, equitesque, ſed & pedites ab aſcendendo deterrereſſentur. Cum vero ſolum alicubi luſoſum calcantium veſtigiiſ of-

ficere videretur, lapidibus modo ſtratum, commodiſſime frequentatur. Cum autem in operarum mercedem, ſubſtructionumque enormes ſumptus duodecim aureorum millia vix ſuffectura crederentur, accurrentibus undique ad opus inceptum populis, certatimque ſibi laboris partem in intermerata Virginis obſequium ſpontè depoſcentibus, tria, non amplius millia erogata fuiſſe ſubductis calculis compertum eſt. Quid vero nationes, populoſque ad inſucta pietatis ſtudia acuerit; quid non incolarum modo, ſed exterorum etiam frequentiam excitavit, antequam ultra progrediamur, eſt breviter attingendum.

Cum, ſurente Arianorum impietate, D. Eufebius Vercellenſis Præſul, è Sede ſua exactus, Scythopoli in Syria ſexennio exulare coactus eſſet, extincto tandem Conſtantio Cæſare hæreticæ ſæctionis fautore, eſt reſtitutus. Antequam ex Oriente ad reſiſendas oras occiduas remearet, luſtrata Hieroſolymorum Vrbe, cæterisque locis Redemptoris noſtri olim præſentiæ atque Sanguine conſecratis, tria inde extuliſſe fertur Deiparæ lignea ſimulacra, ex iis videlicet, quorum pia fidelium traditio Lucam, Apoſtoli Pauli ſectatorem, ac ſcribendæ non minus, quàm pingendæ, ſculpandæque ſacræ hiſtoriæ peritum, auctorem facit. Ex hiſce ſtatuis una in patrio Calaritanæ in Sardinia Urbis ſolo, altera in Creta Monferratenſis Dittonis, ſuæque Diœceſis Monte collocatâ, tertiam, ut in ſua Cathedrali Vercellenſi minime collocaret obſtitit recrudescens iterum Ariana Hæreſis perſecutio; qua factum eſt, ut, Vrbe iterum exce-

Tria
Deiparae
Virginis
ſimulacra
à S. Eufebio
abſtulerat.

Unum ex
tribus in
Monte
Oroppe
collocatum.

R r r

ali-

aliquandiū latitare opportunum ratus fuerit, donec meliora se darent tempora: ubi loco, qui fieri potuit, decentiore posita tertia quam memoravi, Statua, peculiarem cultum exhibere Deiparae consuevit. Verum, cum Deo inspirante, Verecellensem denuō esset ingressus Urbem, ab iisdem Arianis sibi jugiter insidiantibus, ictus lapidum grandine, Martyr obiit.

*B. Virgini
nae simulacrum*

Ab eo tempore Virginis Simulacrum rudi ædiculæ illatum est, pedes

viginti longæ, decem latæ ex impolitatis lapidibus fornicatæ, bifariamque intus mediâ ferreâ crate divisæ: cujus pars intima solos admittebat Mystas, & Sacerdotes, in extimam Laicis ad exorandum numen, impetrandaque beneficia quotidianus patebat aditus. Divum porro Eusebium inferendi eò loci Virginei Simulacri fuisse auctorem indicant versus in facelli aditu marmoris olim incisi, hujus modi:

*primū
rudi ædi-
culæ illa-
tum.*

*Advena siste gradum, timeas intrare Sacellum,
Quo pius Eusebius signa colenda tulit.
Et tulit, & coluit: testatur crypta; quid haeres?
Virginis incipient hæc simulacra loqui.*

Eidem Sacello affixa marmorea tabula sequenti, hoc ipsum docente, notatur Epigraphe:

*Deipara Virgini, apud cujus Imaginem, adhuc Sacello asservatam
Beatus Eusebius, caelestem vitam agens, jejuniis, & orationibus
adversus Arianos decertabat.*

In intimum porro septum, unico aperto ad Austrum ostiolo, in extimum duplici ad latera janua, qua ingredi, egredique turbæ frequenti liceat, penetratur.

*Pest Basilica
magnifica
B. Virgini
Matri
excitata.*

At successu temporis, prodigia ibidem Deo in mortalium undequaque accurrentium beneficium, innumera exhibente, ampliatis circa ædiculam spatiis, additisque substructionibus, augustissimam Virgini Matri Basilicam pia adjutrices manus porrigentium magnificentia excitavit, cujus esse accepimus talem formam. Hujus recentioris Templi facies, ad quam ex

Fuit firmata.

O QVAM BEATVS, O BEATA, QVEM VIDERINT OCVLIVS TVI?

Ipsam porro faciem quatuor ex cinericio, in montibus illis effosso, marmore, præcellæ, doctæque manus opus, columnæ fulciunt, additis supra illis, quotquot architecturæ ratio exigit ad summum usque templi fastigium (quod in triangulum desinit, totidemque acroteria, atque Calicolarum Simulacra sustinet) ornamentis.

Ingressos triplici pronao restudinata Basilica excipit, cujus medium, altitudine sua conspiciendum, pinnaculum protegit: veterem, quam religio solo disjici interdixit, ædiculam, à

amplissima area per plures gradus patet ascensus, politis lapidibus incrustatur. Ianuam candidum, diversique coloris marmor undequaque ornat. Ejusdem antepagmentis geminæ striatæ columnæ hærentes, capitula sustinent, cæteraque ex eodem marmore ornamenta, quibus superpositum supercilium, insidentibus geminis hinc inde Aligeris integræ eminentiæ, telamonum vice, manu unâ Sabaudicum Scutum in media fronte situm, spectandum, altera verò hæc verba in inferiore Zophoro sculpta, legenda indicant:

reliqua mole, in Lauretanæ formam ædis, prorsus disjunctam. Toti structuræ per amplum Odam, divinis psallendis canticis destinatum, capitis vicem præstat; bina verò e mediis pinnaculi regione majora Sacella brachiorum loco aptissimam hinc inde perficiunt Symmetriam. Reliquum corpus, lapideis firmissimi operis pilis sustentatum, elegantissima habet ad utrumque latus Sacella, quæ septem ornatissimorum Altarium, in quibus quotidianum Missæ Sacrificium Deo offertur, numerum explent: præter illud, quod,

Simula-
cri B.
Virginis
Deiparæ
descri-
ptio.

quod, ut diximus, in templi umbilico situm, sacra Deiparæ Statua insignitur. Venerandi hujusce Simulacri Caput trino ambitu coronatur. Dextra manus fructum promit ad cordis similitudinem efformatum, cum parvula Cruce ex ejusdem summitate, & inter exigua folia enascente. Sinistrum brachium Divinum Infantem gestat, qui lava manu columbam veluti delinens, geminos dexteræ digitos, benedicens in modum, tollit, reliquis pugno contractis. Totus Virginei amictus corporis pretiosissimarum conriscat gemmarum varietate. Ipsa porro Virginea, divinaque infantis facies caeleste quid spirans, inenarrabili pietatis sensu internâ mixto lætitiâ affici intuentes, quos, nonnisi votorum compotes hinc abire argumento sunt innumera vota tabellæ totis appensæ muris: nequid dicam de pretiosis ex auro, argentoque donariis, fabricatis valibus, lipsanothecis, lichnis argenteis, Sacerdotalibus indumentis, reliquaque sacra supellectile, quam in Matris Virginis cultum, non Magnates modo, Regiæ Sabaudæ familiæ imprimis Principes, sed Civitates etiam, atque Oppida ære publico contulerunt; anno præsertim hujus sæculi quinto supra vigesimum, quo solemnis sacri simulacri coronatio, cum maximo, quâ finitimorum, qua remotissimorum populorum appulsu, plausuque indieta est.

Vt verò commodiores ibidem haberent sacrorum ministri sedes, aptioraque excipiendis omnium gentium peregrinis, atque advenis hospitia pararentur, licet antea ædes aliquot prælati nonnulli, pia Laicorum Sodalitæ, Bugellenesque familiæ quædam, sumptibus ibi suis sparsim ædificassent: tamen cum ea non sufficerent

crescenti in dies adventantium multitudini, advocatis peritis admodum Architectis, manus serio admota est struendis uniformibus ædificiis, qualia hic Lectori representamus. Novi totius ædificii longitudo quadraginta, latitudo vero viginti producitur pedibus Geometricis. Inferior ad aream ordo porticibus constat circumquaque concameratis, in exteriori facie arcubus æqualiter se pendentibus, binis unicuique columnis marmoreis, cum suis basibus interpositis opere Dorico, quibus commune epistylium incumbit. Superiorum contignationum facies Corinthiis decorata projecturis, fenestris per justa intervalla ad lineam dispositis, & superimposita amplâ his omnibus coronâ denticulis exornatâ, sibi ipsi apprimè respondet. Prospectus amœnitatem augent gemini fontes ex Pario lapide in interioris atrii areâ aptè dispositi, quorum alteri, diversimodè figurato, incisos legere licet hos caractères: *Exiit fama hæc in universam terram.*

Novi
ædificii
descri-
ptio.

Aperit autem se tota ad Austrum moles, ubi altè patens janua duodenis marmoreis columnis magnificentiam præferens, gemino ordine, gemina profert loculamenta in ordinis utriusque intercolumniis. Inferioribus statuae Cælicolarum marmoreæ, integræ ad normam eminentiæ, insident. Angelorum similiter effigies secundum exornant ordinem. Medio inter utrumque spatio tabulæ marmoreæ incidenda Inscriptio, testis piæ erga sacram ædem Mauritiæ Principis à Sabaudia munificentia, qui tamen morte præventus absolvere nequivit Sacellum amplum, quod in superiore ad ingressum aula ornatissimum struere animo destinarat. Ea porro Inscriptio hæc verbis concepta est:

D. O. M.
Puerpera Virgini, Calorum Regina,
Oropæos Montes miraculis illustranti
Mauritius Princeps à Sabaudia
Sacellum hoc, voti adstrictus, erexit,
Arcum, atque Porticum libera pietate substruxit.
Anno Domini
M. D. C. LV.

Aliud etiam ad Occidentem ostium ex adverſa Templi facie hanc amplam in aream viam advenis pandit, lapidibus ſectis, marmoribusque diverſimode exornatum, ſuper quo turris eminet campanaria, circulusque horarum index. Ostio verò in loculamento marmore incruſtato, cuſtos adſtat ex Pariò marmore Virgo Deipara Oroppea, additã brevi ad pedes Inſcriptione: *Fundamenta ejus in Montibus ſanctis.*

*Sacella
plura ei-
dem gen-
ti ſuper-
ſtralla.*

Reſtat, ut de Sacellis, quæ eidem Monti fuere variis temporibus ſuperſtructa, & quæ primum ſacram Baſilicam adeptibus fiunt obvia, addamus aliquid. Ea olim numerabantur tantummodo quinque. Verum aucto populorum concuſſu, atque devotione, auctus eſt Sacellorum numerus, atque ad exactã normam architecturæ alia de novo conſtructa duplici ferie poſita ſunt: his ſcilicet Chriſti Domini, ejuſque Virginis Matris vitæ myſteria, illis verò Sancti alicujus, conſtruentium tutelaris, geſta repræſentantibus. Igitur qui, conſeſſam à Romanis Pontificibus reatum veniam impetraturi hujusmodi Sacella ſive Capellas viſitant, incipiunt ab eo, quod conceptam ſine labe Deiparam repræſentat, proſequentes poſtmodum reliqua numero unum de viginti, in quibus ejuſdem Nativitas, in Templum Præſentatio, in eodem innocentiffima Converſatio, illibata cum Sponſo Joſepho nuptiæ, Angeli Nuncii Salutatio, Elifabethæ Viſitatio, Chriſti Domini Natalitia, ejuſdem Circumciſio, Magorum adoratio, Purificatio, in Ægyptum fuga, inter Doctores Diſputatio, Nuptiæ in Cana Galilææ, B. Virginis Filio Crucis affixo compaſſio, ejuſdem Transitus, in Cœlum Aſſumptio, atque Coronatio ad vivum repræſentantur. Inde ſecundi Ordinis Sacella viſunt ſex, illud ſcilicet ubi repoſitum fuiſſe traditur Oroppeæ Virginis ſimulacrum, Sanctorumque Lucae Euangeliftæ, Joſephi, Infirmi, Franciſci, atque Mariæ Magdalene. Hæc verò omnia Sacella, uri per myſteria in iſtis repræſentata animis venerationem conciliant pietatemque, ita obſtructuræ varietatem mirum in mo-

dum ea luſtrantium oculis ſatisfaciunt.

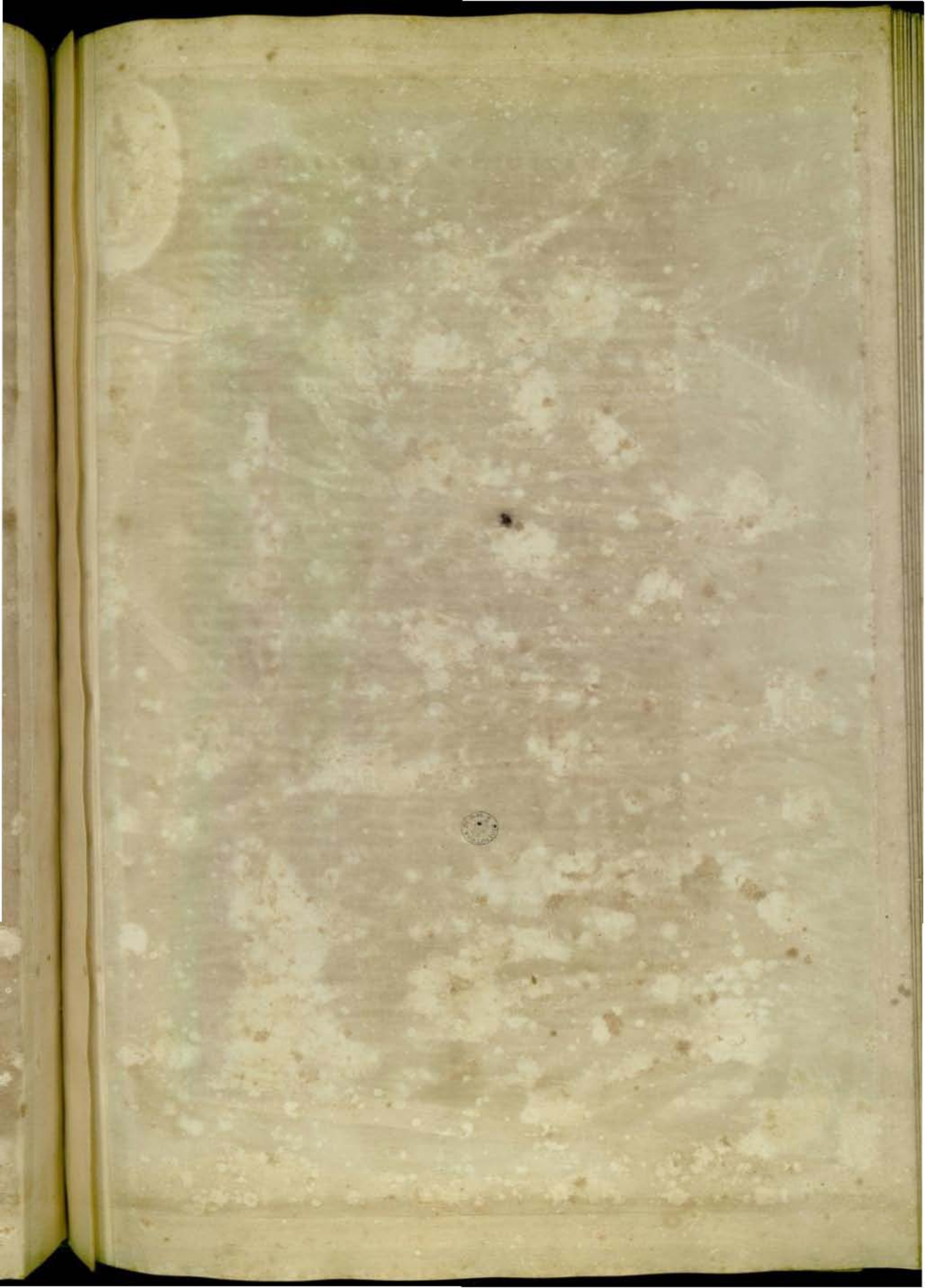
Quod ad Sacrum loci miniſterium attinet, præſuiſſe Oroppeo Templo Monachos olim Benedictinos, veteres Eccleſiarum S. Eufebii Vercellenſis, & S. Stephani Bugellenſis tabulæ ſatis indicant: ex quibus etiam fit perſpicuum D. Bartholomæi Prioratum eidem aliquando conjunctum eſſe, ut ex ejus proventibus ſuppeteret quod conſluentibus illuc quotidie peregrinis, pauperibusque poſſet intuitu pietatis ſubminiſtrari. Hoc in ſtatu ejus Eccleſiæ regimen perfeveravit ad Annum uſque MCCCCLIX. quo eam, unã cum memorato Prioratu, aliisque in vicinia Eccleſiis Pius II. Romanus Pontifex, dato Mantuæ diplomate, Bugellenſibus S. Stephani Canoniciſis unitam voluit: quod ipſum Alexander VI. Anno MDI. ſanctione Pontificiã confirmavit. Itaque de corpore eorundem Canonorum mittitur unoquoque triennio unus, qui Rectoris nomen, & munus gerens, ſartatecta Oroppeæ Baſilicæ curat, cunctaque ejuſdem cultum reſpicientia in capite adminiſtrat. Subſunt eidem duodecim ad minus Sacerdotes, interque eos Pœnitentiarius unus, pluresque alii audiendis Confessionibus deputati. Reliqui Sacræ pſalmodiæ, Euchariftici panis miniſtrationi, ſupellectilis cuſtodix, altaribus ornandis, peregrinorum hoſpitiò, Miſſis celebrandis, largitionibus piorum ad calculum reducendis, atque in pios uſus distribuendis, fabricæ promovendæ, curandæ bibliothecæ, litterarum ſacrarum ſtudiis, caſuum conſcientiæ explicationi aſſiduam navant operam.

Parcimus interea enarrandis innumeris prodigiis, atque collatis Oroppeæ Virgine patrocinate, animabus, corporibusque hominum beneficiis ulterius proſequi inceptam deſcriptionem; cum id abſque propoſita brevitate diſpendio aſſequi non poſſimus, cumque, peculiari volumine, Anno MDC LIX. publici juris factò, Auguſtæ Taurinorum, poſſit quiſque eã ſuper re curioſitati ſuæ, atque ergã dilectam Virgini Deiparæ Sedem devotioni pro libito ſatisfacere.

TRI-

*Sacra à
Benedictinis
primùm
admini-
ſtrata.*

*Nunc à
Bugellen-
ſibus Ca-
noniciſis.*

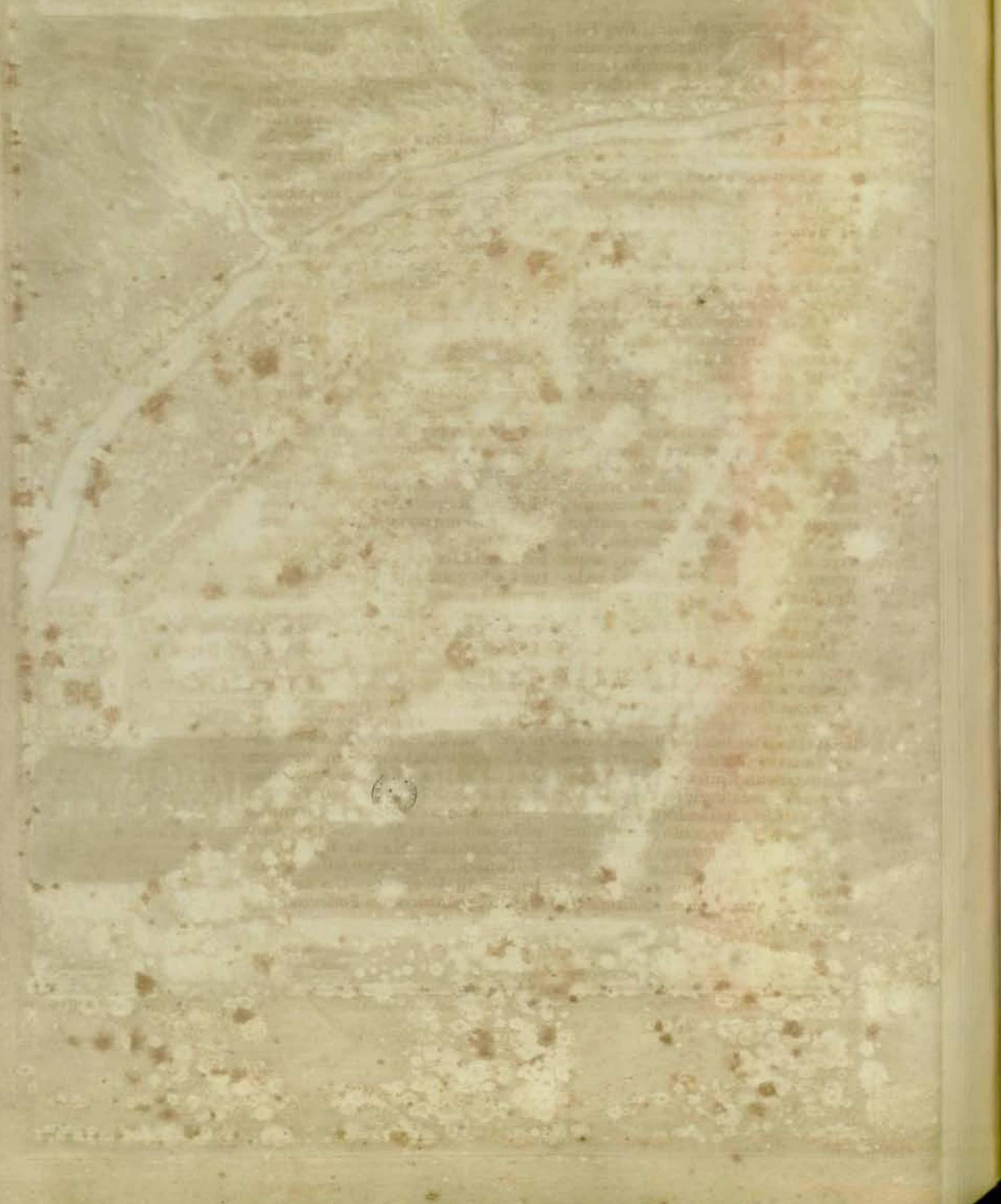

MONS OROPEVS
 DEIPARE VIRGINI
 SACER.

1. Caput Sancti Thome	11. Ecclesia Sancti Thome	21. Ecclesia Sancti Thome
2. Porta Regia	12. Ecclesia Sancti Thome	22. Ecclesia Sancti Thome
3. Ecclesia Sancti Thome	13. Ecclesia Sancti Thome	23. Ecclesia Sancti Thome
4. Ecclesia Sancti Thome	14. Ecclesia Sancti Thome	24. Ecclesia Sancti Thome
5. Ecclesia Sancti Thome	15. Ecclesia Sancti Thome	25. Ecclesia Sancti Thome
6. Ecclesia Sancti Thome	16. Ecclesia Sancti Thome	26. Ecclesia Sancti Thome
7. Ecclesia Sancti Thome	17. Ecclesia Sancti Thome	27. Ecclesia Sancti Thome
8. Ecclesia Sancti Thome	18. Ecclesia Sancti Thome	28. Ecclesia Sancti Thome
9. Ecclesia Sancti Thome	19. Ecclesia Sancti Thome	29. Ecclesia Sancti Thome
10. Ecclesia Sancti Thome	20. Ecclesia Sancti Thome	30. Ecclesia Sancti Thome

THE
M

T R I N V M.

*Conditio-
rit.*

*Soli fa-
cunditas.*

*Incola-
rum fo-
lertia.*

Trinum, sive Tridinum, ante quinque paulò minus sæcula, cis flumen Padum altero vix milliario, Vercellenses dicuntur ædificasse. Quamobrem non est, quòd, pro asserenda eius antiquitate, quis id esse contendat Oppidum, quod sub nomine Iriæ, sive Tririæ, Padum inter, atque Apenninum à Plinio collocatur. Spectat amoenissimam utrinque Planitiem, quæ ad Vercellensis usque agri confinia sese pandens, crebris irrigua fontibus, & quæ campis, quæ pratis, quæ pascuis, quæ nemoribus intercisa, iis abundat omnibus, quæ possunt esse alendis non modo incolis, verum etiam exteris necessaria. Tritici verò, orizæ, carniùm, & lacticinorum saporis exquisitissimi tantam ea regio gignit copiam, ut ex ea re fuerit Trinenfium porcellorum proverbio factus locus: utque casei majoris formæ, qui inde asportantur multi, Placentinis, atque Parmensibus non rarò præstantiâ, suavitæque æquiparentur. Nec verò soli ubertas in desidiâ, atque otium incolas abripit: ii enim industrii sunt, atque laboriosi, artificiiisque, ac mercaturâ divites: accedente præsertim rerum suarum, Padanæ navigationis beneficio per circumpositas regiones facili transvectione, advenarumque ultrò, citròque commentium appulsu quotidiano: eorum præsertim, qui vel ex Liguribus Verecellas, vel ex Taurinis Mediolanum progrediuntur. Civitas, etsi Sede nequam ornatur Episcopali, si adjacentia munimenta excipias, est finitimæ Civitati Casalensi ambitu ferè par, satis elegans, atque oculo apprimè arri-dens. Civium tamen numerus non respondet, eo quod humoris in circumposito solo nimii redundantia, frequentesque, quibus obsitum est,

paludes, cæli gignere soleant incommoda gravioris, indeque valeant minus incolæ. Eadem vicis ædibusque aptè dispositis commodè habitatur, rectisque distinguitur semitis, atque viis, quarum una Civitatem in duo secans, continuatam habet hinc inde porticum, structilibus innixam columnis, longumque tabernarum, atque officinarum ordinem, in quibus, & venalia plura prostant, & artificia pleraque exercentur. Copiosius verò olim exercebantur, quum Ars etiam typographica maximo hic in usu, ac existimatione habebatur, uti fidem faciunt non pauca volumina præteriti sæculi initio, impensis Ioannis de Ferrariis, alias de Iolitis, Tridini impressa.

*Civitatis
descri-
ptio.*

Interna Civitatis ædificia proteguntur ab externis (quorum, ut infra dicemus, magna pars solo disjecta fuit) partim præsci, partim recentioris operis, munimentis. Validissimis enim erat undique cinctâ moenibus: uti enim de ea in Monferratensis belli Historia scripsit Antonius Possevinus, murorum non rudis, aut cuicumque irruptioni pervia firmitas erat, sed stagnantis aquæ fossâ obducebantur: allurgebant certo moenium dimensu Turres, & propugnacula, non quæ recens industria adversus vires Regias, & diuturnas obsidiones invenit, sed vetustiori ingenio educata, & novâ curâ, quantum per rem licet, in securitatem interno aggere solidata. Circumfusam haurire paludem frustra quis conetur: obstat scaturigo è vicinis collibus inexhausta, & declivi adjuncta. Portarum in speciem magnum robur, quod humilioribus, latioribusque turribus obliquè tegantur: nec, nisi sublicio ponte adeantur, tortuoso primùm itinere, mox non uno obice viâ præpeditâ. Hæc de Trinenfibus sui temporis, antequam scilicet in Sabaudorum deveniret ea Civitas potestatem, munitionibus Possevinus.

*Muni-
menta Ci-
vitatis
vetera.*

Tri

Cate-

*Dominorum
fisc
cessiva
mutatio.*

Cæterum, ut, quo jure Trinum Sabaudicæ Coronæ obvenerit, breviter attingamus, res est altius repetenda. Cum, ut dixi, Vercellenses ibi primitus Coloniam statuissent, Monferratenfis Marchio, eorundem districtum laceffens indefinenter, Trinum occupavit, tenuitque per tempus aliquod, donec Gulielmus Marchio, adversus fœderatas Insubriæ Civitates Friderici Primi Imperatoris, dicti Barbarubei, partes secutus, coactus est iisdem Vercellensibus, qui validas in eum copias eduxerant, Trinense Oppidum cedere, simul cum iis, quos intra Padum, Sturiam, & Sessitem occupaverat, Pagis, locisque munitioribus. Non diu tamen ea pæctio stetit: nam prosperis Friderici elatus successibus Gulielmus, violatâ pace Trinum iteratò invalit, iterumque à Vercellensibus, qui ad propulsiandam injuriam cum instructo milite venerant, fuit recuperatum. Quamobrem pulsus trans Padum Marchio, pacis iterum Anno MCLXXXII. conditiones admisit, cujus summa fuit, ut ille se multipliciter Vercellensibus sacramento obstringeret; illi verò Marchioni Trinum, & Morantium integrâ cessione dimitterent: lege tamen dictâ, ne munimento ea ipsi liceret firmare loca.

Gulielmi successor Marchio Bonifacius, cum in expeditionis Syriacæ sumptus a rarium exhausisset, Trinum pretio librarum septem millium Anno MCCII. iisdem vendidit Vercellensibus, qui ejus Oppidi dominium pacifice tenuerunt, quousque Gulielmus, dictus senex, Bonifacii Filius, quartus ejus nominis Marchio Montisferrati, alienationem à Patre factam agrè ferens, supplices Innocentio III. Pontifici Maximo preces obtulit pro contractûs, tanquam enormis læsionis vitio laborantis, rescissione, ac in integrum restitutione: Vercellensibus ex adverso justos emptionis titulos opponentibus. Commisit Pontifex Taurinenti Episcopo, Abbati de Tiliato, Præpositoque de Vezolano causæ cognitionem, hõrum tamen sententiâ minime expectatâ, denuo Monfer-

ratensem inter, ac Vercellenses ad arma devenitum fuit; resque ad cædes, & sanguinem devenisset, nisi communium interventu amicorum, Anno MCCXIV. novis pæctionibus initis concordatum foret, ut Marchio jus sibi in Trinum competens transferret in Hugonem Præfulem Vercellensem, à quo mox, mediâ trium millium librarum solutione Marchioni numerandarum, in feudum Vercellensibus traderetur.

Ab hoc tempore inconcussum Civitas Vercellensis in Trinenses imperium habuit, donec exortis Civilibus inter Vercellenses ipsos factionum Guelphæ, atque Gibellinæ dissentionibus, intestini motus extrinsecarum rerum turbationem traxere secum. Arreptâ enim inde occasione, Trinenses, pulso eo, qui mittebatur à Vercellensibus Potestate, ab iis Anno MCCCIV. defecere ad Joannem Marchionem Montisferrati. Ut Trinum recuperarent, tertio post defectionem mense, Vercellenses Oppidum cinxere obsidione, sed imminente cum validioribus copiis Marchioni longè impares, re infectâ recedere coacti, recuperate minime amplius potuerunt, nec armorum vi, nec legum præsidio, ad quas adversus Joannis successores est ab iis sæpius provocatum; quod mirum ipsis cum potentiore res esset.

Cum tandem, per obitum Joannis Georgii Marchionis, Carolus Dux Sabaudia veterum pæctionum vigore deberi sibi assereret totius Monferratenfis Marchionatus successionem, eaque super re, lis, ut alibi est dictum, fuisset ante Cæsareæ tribunal Curiaë intentata: demumque post nonnulla annorum iustra, defuncto absque prole mascula Francisco Gonzaga Mantuano Duce, Carolus Emanuel I. Sabaudia Dux vetera in Montemferratum jura novis titulis cumulasset; interim verò nequaquam justis suis petitionibus satisfieret; nihil sibi ultra cunctandum ratus, armis seriò rem agere instituit, aggredi que vi apertâ ditionem Monferratensem. Inter alia ejus regionis Oppida, primo loco movens

vens

vens contra id, de quo agimus, Trinum, comitantibus Victore Amedeo, & Francisco Thomà Principibus Filiis, atque cadente Aprili mensè Anni MDCXIII. ex improvise adortus, tridui spatio in suam redegit Oppidum potestatem; unde fuit qui distichon luderet:

*Trina dies Trinum trino sub Principe
cepit:*

*Quid mirum? nunquid Mars ibi tri-
nus erat?*

Agente Pontifice Summo, cum res ad pacis tractatum deducta esset, depositi titulo Trinum Principi Castilioneo, Cæsaris nomine accipienti, post duos menses, à Sabaudis, juxta

*Iura favent armis, sunt prospera Numina utrinque:
Sic Trinum trino jura Sabaudis habet.*

*Quo Iure
Trinum
Substanti-
ca Car-
ne proce-
dit.*

Pax postmodum Clarasci Anno MDCXXXI. sancita, Trinum Victori Amedeo I. Sabaudis Duci, qui Carolo Emanueli anno anteriore ab humanis erepto successerat, cum aliis non paucis circumpadanæ regionis Oppidis irrevocabili jure possidendum asseruit. Nec hic bellicorum ad Trinum gestorum finis: nam flagrantem in Ora Pedemontana Civili incendio, occupavere illud Hispani, recuperavitque Anno MDCXLIII. Thomas Princeps à Sabaudia Sabaudicis fretus copiis, Gallicisque. Ut iterum Hispanis, induciarum, quæ Anno MDCLII. indictæ fuerant, violatoribus, eadem Civitas, longâ viginti octo dierum obsidione arctata, cederet, in causa fuit afferendi subsidii difficultas. Verum quinquennio postrema hujus occupationis exacto, iniquo animo ferens Carolus Emanuel Secundus Allobrogum Dux, tanti momenti Civitatem tandiù ab exteris contra fas detineri, per Villam Marchionem equestrium copiarum Præfectum, aliosque strenuos Militiæ suæ Duces, inopinantibus Hispanis tentatam, validaque impressione petitam, glorioso die XXI. Julii Anni MDCLVIII. eo cum Christiana Francica Matre, totaque aulicâ comitiva

*Trinum
ab Hispani-
sibus oc-
cupatum.*

*A Carolo
Emanuel-
le II. re-
cupera-
tum.*

conventa, dimissum est, operiente interim, ut ad optatum juris æquique exitum cuncta perducerentur.

Exempto e vivis post tredecim annorum spatium Vincentio II. Mantua Duce, nec Sabaudis postulatis morem gerente Carolo Nivernensi Duce, qui Mantuano Ducatu statim potitus fuit, iterum Sabaudis classicum cecinit contra Monterratenses, iterumque Trinum obsidione circumvallatum, post continuatam per sex dies oppugnationem, sibi subegit: statimque novis muris operibus, militarique Civitatem præsidio communivit, additis in rei gestæ, bellicæ causæ memoriam, hæc, supra primariam Portam, carminibus:

delatus, recuperavit. At verò cum idem Dux, invitatus pacis publicæ beneficio, prudenti consilio decrevisset præsidiarie in ditione sua Militiæ numerum imminuere, Trinum potiori ex parte nudavit moenium munimentis, ac procul inde sublata Martis statione, Cererem ejus loco, atque Mercurium introduxit.

Restant tamen tutelam non minorem, decoremque Civitati addentia ædificia Deo Sacra. Hæc inter, primum locum obtinet Collegiata eadem, atque Parochialis Ecclesia, D. Bartholomæo Apostolo nuncupata, cui sub unius Præpositi dignitate, octo Canonici, ac novem inserviunt Capellani. Pone sequitur sub invocatione D. Petri Martyris, Templum Fratrum Prædicatorum, in quo e Coronæ Dominicæ spinis una, parsque ligni Crucis vivificæ asservantur. Carmelitæ etiam, Minoritæque, dicti de Observantia, præsto ibidem sunt Devotioni Trinensium procuranda. Nec desiderantur Sanctimonialium duo, unum videlicet Clarissarum, aliud instituti Carmelitici, Monasteria. Insunt etiam aliæ, tam intrâ, quam extrâ Civitatem Ecclesiæ, illa præsertim, quæ D. Michaeli Archangelo sacra, veneratione frequentatur

*e. Ad
Deo sa-
crata.*

V u u

pecu-

peculiari, ob D. Æliani, è Legione Thebæa Martyris, ibidem religioſe ſervata liſana.

*Santi
inde
oriundi.*

Tutelares etiam inter Cælites, habet eos, quibus ſe dediſſe gloriatur natale ſolum. Hujusmodi eſſe perhibetur B. Occeſius Abbas S. Mariæ de Lucedio, Ordinis Ciſterciensis, ob multiplicia virtutum ornamenta in Ciſterciensi Menologio celebratus, atque à Philippo Signino peculiari encomio celebratus, quem ferunt ad Ludovicum Juniorem Francorum Regem pro Gulielmo Monferratensium Marchione ſuſcepſiſſe legationem, eademque Gulielmo in Hieroſolymitana expeditione fuiſſe comitem. Hujusmodi quoque fuit B. Archangela de Ghirlanis, genere illuſtris, illuſtrior pietate, quæ poſtquam manus adju-

trices porrexiſſet fundandis pluribus Carmelitici inſtituti Sanctimonialium in Italia Monasteriis, ſeiſſam quoque eidem Ordini, ſumpto ejus habitu dedicavit, ſanctoſque ſine in Mantuana Vrbe quievit. Ejus verò Soror piæque vitæ imitatrix, B. Maria in veneratione habetur Regii Lepidi in Æmilia, ubi mortalibus depoſitis exuviis, eſt ad ſuperos evocata. Trino etiam fertur oriunda B. Magdalena de Panateriis, Dominicanam Regulam, ſub Tertiariæ cultu, profeſſa, quam deceſſiſſe fama eſt, Sanctimonialia, & Miraculis celebrem. Plures etiam ex Trinensi Patria prodiere iuſulati Patres, virique doctrinâ, ſive rei militaris imperio noti, quos recenſere ſuperſedemus, cum de iis ſit, qui ſcripſerit ex inſtituto.

V E R R V C A

Munitissima ad Padum Arx.

*Nominis
origo.*

Erruca, auctore Catone apud Aulum Gellium, Noctium Atticorum lib. 3. cap. 7. veteribus Latinis est appellatus locus editus, asper,

Situs.

accessuque difficilis, uti, natura, atque arte convenientibus, esse ostendemus eum, cujus damus cum exacta delineatione junctam descriptionem. Eminent supra dextram Eridani ripam, e Crescentini, quod fluvii lavam, sed ab eo remotius, occupat, regione. Insidet vero uni ex iis collibus, qui a Montecalerio ad Casale S. Euasii protenduntur, siti partim in Sabaudica, partim in Monferratensi ditione. Ejus radices a parte Occidentali, versus eundem fluvium excurrentes, undis proxime alluuntur. Inde, Austrum versus, Ortumque, introrsum recedentes, spatium aperiunt modicæ planitiæ in formam semicirculi dilatatæ, arboribusque ferme ubique confitæ, ubi Anno MDCXXV. (quo ab Hispanorum copiis, viginti duorum milium oppugnantium numerum explebant, sub Feriani Ducis auspiciis, Verruca obsessa est) Galli, qui una cum Sabaudis ad defensionem accurrerant, castrametati, tentoria sua disposuerunt. Hinc per Montis crepidinem, continuis aggeratam scopulis, cautibusque, ascensus est arduus admodum, atque in præceps ruens; nec aliquid habet, quod non incutiat formidinem prospectantibus, si scaturientem ex illis rupibus fonticulum

*Castrorum
viam Gallicorum
locus,
dum ab
Hispanis
Arx obsidetur.*

unum excipias, ex quo perennes incolæ aquas hauriunt.

Ex parte opposita, Collis, sensim procumbens, pervius suapte natura est magis: quamobrem, eodem memoratæ obsidionis tempore, Hispani multo eum milite occupantes, Arcem inde bombardis, machinisque lacessere sunt aggressi. Totum vero, superiore loco prominens, montis dorsum, cui antiquitus impositum Castrum fuit formam trianguli representans, sinuque suo ambit, non modo vetus Toparchæ Castellum, seu dicere mavis Palatium, sed etiam Templum Parochiale, Divo Ioanni Baptistæ sacrum.

*Insula-
rum Bar-
gi nomen
erat.*

Oppidum, atque, uti vulgò vocant, Burgum, ubi degere perhibentur habitatorum familiæ, non plus, quam quinquaginta, loco inferiori, non procul tamen ab eo, quod dixi, Castro, habet inter sese conjunctas domos: iis tamen exceptis, quæ, inde remotius, duabus divisæ Parochiis, habitantur ab iis, qui agro dant operam excolendo.

Est vero Verruca postremum illorum ad orientem Solem Oppidorum quæ Duci Sabaudò parent ultra Padum fluvium: succedit siquidem ea Montisferrati portio, quæ modo Mantuani Ducis legibus regitur. Hinc factum est, ut Carolus Emanuel I. Dux Sabaudorum, virtutis suæ nervos amicorumque suorum auxilia adhibuerit omnia, ne Hispani in ea, cujus memini, obsidione, hoc sibi ditionis, coronæque ex parte illa tutamen eriperent. Servatam igitur à Principe suo Verrucam, hæc supra Portam marmoris incisa Inscriptio satis indicat.

*Verruca
ab Hispanis
frustra
oppugnata.*

LVDOVICO XIII. AVXILIANTE,
CAROLO EM. IMPERANTE,
VICTORE FILIO PROPVGNANTE,
HISPANO, GERMANO, SARMATA,
ITALOQVE PROFLIGATO,
VERRVCA SERVATA.

*Inscri-
ptio marmo-
ri in-
cisa.*

Xxx

Loci

*Verruca
ab Hispanis
prædione
capta.*

Loci tamen allecti opportunitate iidem Hispani, atque etiam Galli nihil intentatum reliquerunt, ut, quod aliquando male successerat, felicius eveniret, utque eâ potirentur Arce, quam cognoscerent eorum progressibus militaribus maximè conducturam. Ac Hispani quidem ductore Ioanne de Garrayo, proditoricèque, uti fama tulit conveniente Præfecto, qui pro Sabauda Duce stationi militum præerat, eam Anno MDCXXXIX. occuparunt. Galli vero, postquam Planitiarum Marchio, Sabaudiensium copiarum virtute, Hispanicum inde præsidium, Anno MDCXLII. feliciter ex improvise adortus expulisset, hoc unum totis animis, atque viribus à Christiana Francia Sabaudi Ducis Matre, ejusque ditionum moderatrice extorserunt, ut liceret ipsis Verrucam cum armato milite custodire, uti, rebus ejus temporis sic exposcentibus, tandem concessum est. Verum, cum post undecim annos Sabauda fuisset ab eisdem Gallis, pactorum, ac pacis virtute restituta, animo suo reputans Carolus Emanuel II. Dux, quantum è re sua, sui que imperii foret, si is Eridani transitus, Crescentini, atque Verrucæ munitionibus, sibi fidus, atque hosti omnino invidius redderetur,

*A Planitiarum
Marchione
liberata.*

*A Gallis
custodita.*

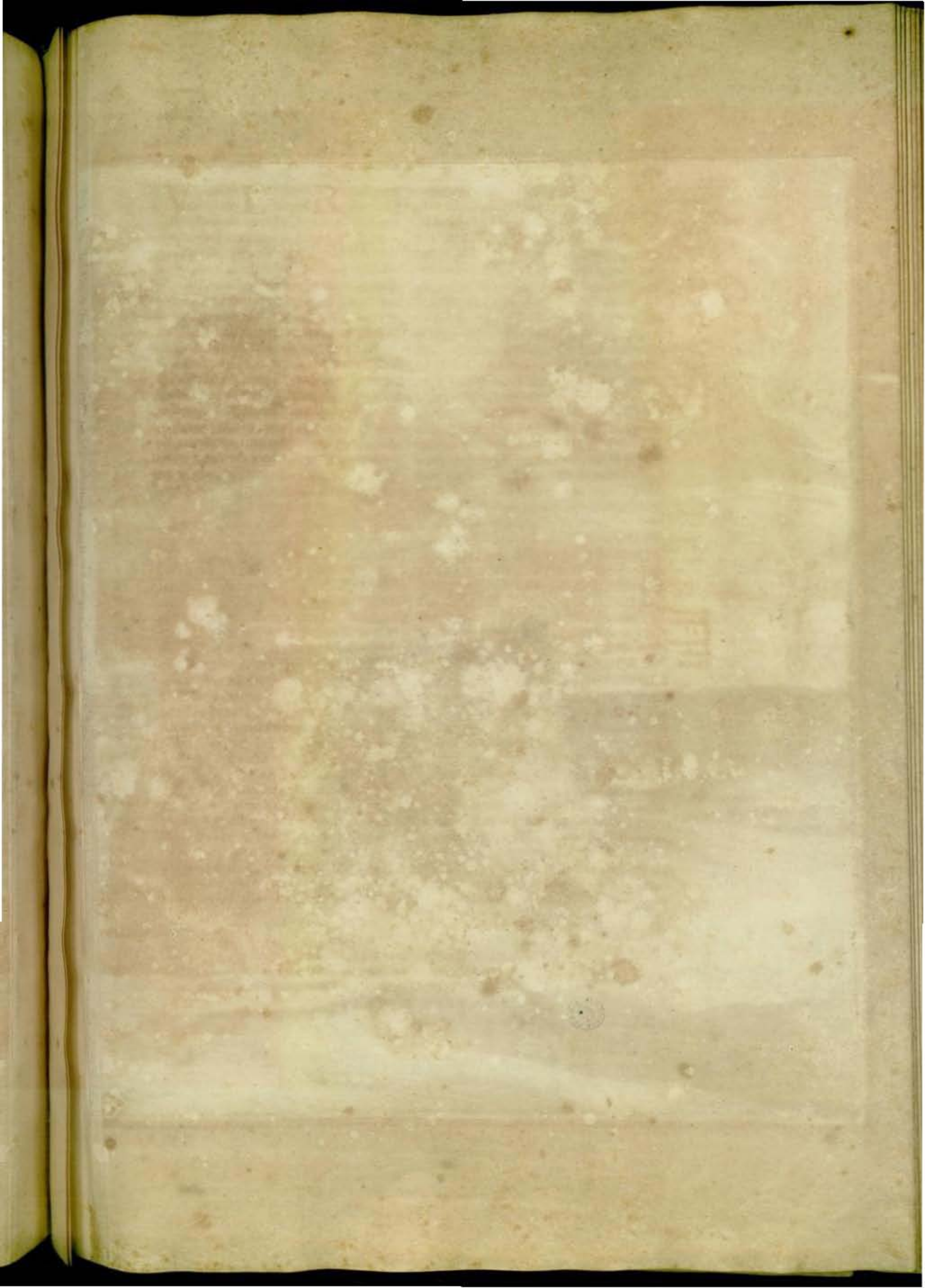
*A Carolo
Emanuel
II.
Duce Sa-
baudie
munita.*

ampliato murorum ambitu, totum Oppidum, Oppidique extrinseca, ex quibus hostes Castrum fortassis poterant oppugnare, eâ, quam repræsentatam hic vides, formâ circumvallavit; addito pro Militum statione commodiore, mirandæ profunditatis, in viva rupe exciso, puteo, strenuoque Governatore, cui Princeps armorum imperium, vicesque committit suas.

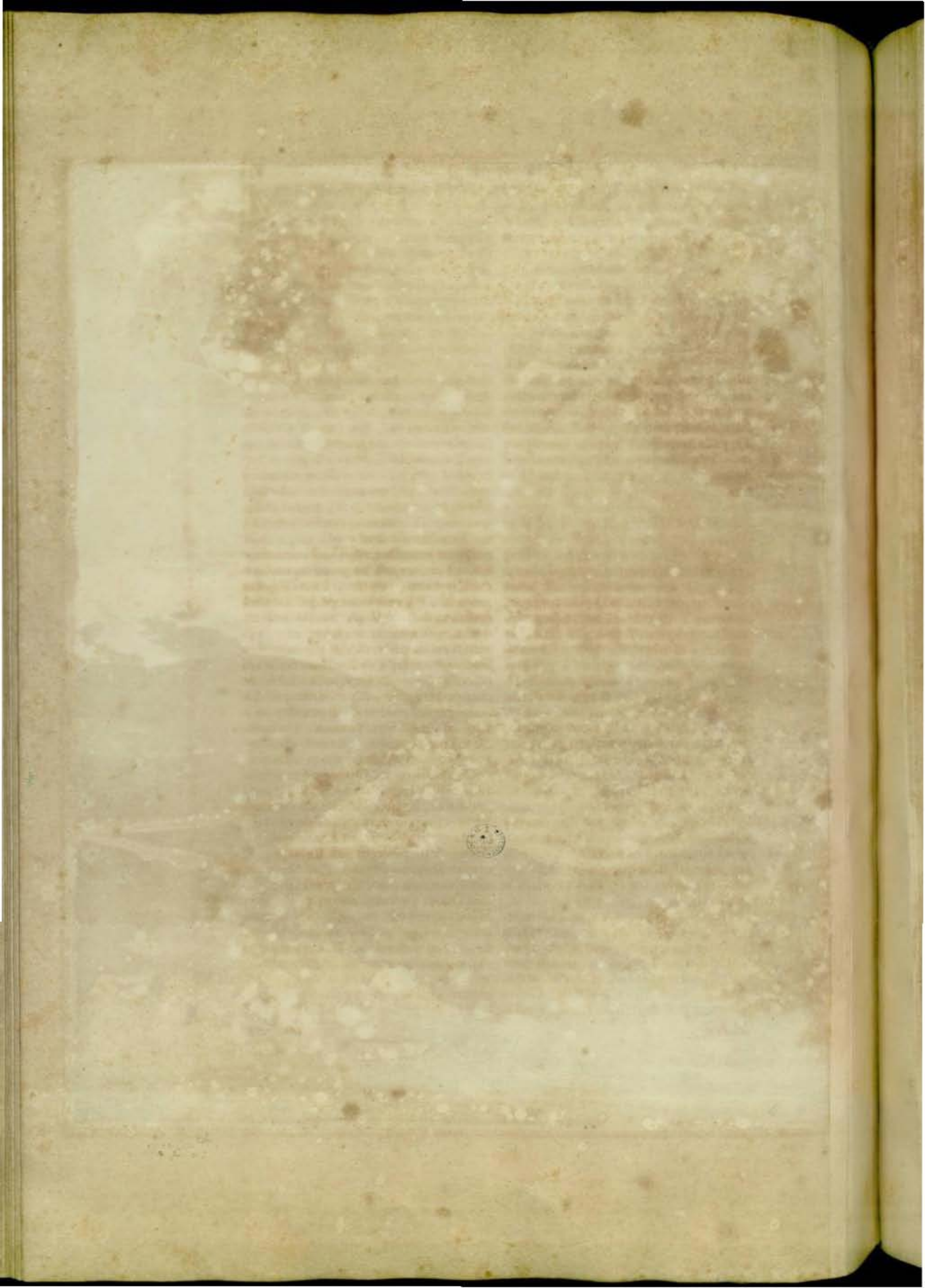
At verò, ut aliquid de immediatis loci Dominis dicam: cum olim Vercrucensibus jus dicerent Advocati, vulgò Avogadri, (ea est prænobilis inter Vercellenses familia, Vercellensisque Episcopi beneficiaria) tandemque, post quamplurium annorum decursum, ejusdem loci dominium Sabauda Principi obvenisset, ab eoque in Renatum Tendarum Comitem, Magnum vulgò Sabaudia Nothum, reservato sibi, successoribusque supremo jure, translatum esset, Claudius, & Honoratus itidem Tendensium Comites, Renatique Successores, id Nobilibus de Scalia Bugellensibus, ex quibus progeniti quamplures conspicui Heroes, atque illustres viri, accepto pretio vendiderunt. At hæc de Verruca, de cujus obsidione integer libellus typis impressus extat, dicta sufficiant.

*Verruca
immediatis
Dominis.*

CRESCENTINVM.

Circumpadanam regionem, ad Vercellensem tractum, Libyci, sive Lebui, aut Lebitii Ligures olim incoluerunt; incipientes ab eo loco, ubi Duria Baltea, rigatis Salassorum inferiorum agris, Eridano fluvio commiscetur. Ad lavam hujus ripam visitur Crescentinum, inter ejus Ora Oppida peculiari dignum descriptione. Situs aliquanto depressior, atque aquis proximus in causa est ut caelo subsit humidiori, ac nebulis persæpe obfito, interdumque propterea minus salubri. Ea tamen est ejusdem opportunitas, ob æqualem à Vercellis, Casali, Attaque Urbibus fermè distantiam, ut circumjacentium agrorum peramplà, amœnâque planitie, quam decursus aquarum perpetuus irrigat, magnam frumenti, canabis, leguminum vim, aliarumque vitæ humanæ necessariorum rerum copiam suppeditante, incolas numeret sat frequentes. Hi cum sint agriculturæ studiosi simul, ac mercaturæ, non agrè ditescunt vendendo, emendoque, allecti maxime ponè labentis Fluminis commodo, atque navium beneficio, per quas, minore impensâ, diversi generis merces importantur, exportanturque: homines alioqui frugi, hospitales, modesti, quod, & ad augendam rem familiarem, & ad invitandos externos valde confert; quo præsertim tempore ad solemnes ibi nundinas convenitur, bis videlicet quoque anno, nimirum III. Idus Junii, & v. Kal. Novembris.

Nundinae.

Oppidi initia.

Oppidi antiquitatem, cui Campaniola nonnemo scripsit quondam fuisse nomen, nullo certo probare possumus documento. Hoc solum constat, quo tempore Guelphorum, atque Gibellinorum in Cisalpina Gallia factiones, uti in reliqua Italia, grassa-

bantur, multos ibi opportunam deligisse sedem, qui adversariorum metu, insidiisque patriâ excedere coacti fuerant; Vercellenses præcipue, nec non ex Montisferrati, & Canapitii vicinia oriundi, quorum ope opibusque, septis inibi, domibusque ædificatis, locus in Pagum primò, in Oppidum deinde, continua accessione, paulatim crescens, dici, ut fertur, meruerit Crescentinum. Vtut sit, indubium est, nonnisi ad Annum MCCCX. Crescentinates in Communitatem, ut vocant, coaluisse, propriosque ante id tempus nondum habuisse agrorum fines. Eo siquidem anno à confinibus sibi San-germanensibus, atque Liburnensibus, ut publicis constat tabulis, confinia diviserunt.

Nominis origo.

Ex eo tempore, novis accedentibus habitatoribus, auctoque in dies magis ædificiorum numero, locus dignus visus est, qui muris ad propellendum hostem, si quandoque infesta inferret signa, valloque circumdaretur. Verum cum id pro tempore genus defensionis arcendis validioribus militum offensionibus nequaquam sufficere compertum esset, experientiâ ipsâ docente, magnum huc belli pondus conversum, dum inter se Galli, Casarei-que priore sæculo acerrimè decertarent; redactâ ad recentioris usûs formam munitione, Oppidum non muris modo, verum etiam propugnaculis, fossâ, lunatisque extrinsecus operibus circumquaque vallatum est: ductâ etiam ad augendam expugnationis difficultatem ad fossas aquâ, conductoque, quoties bellum strepuit, excubantium militum præsidio, sub suo Duce, probatæ fortitudinis viro. Hinc factum est, ut, accedente, quæ è regione Crescentini eminet, Verrucanâ, supra dexteram Eridani ripam, Arce, ea ditionis Sabaudicæ portio, atque is, rerum summæ omnino accommodus Fluvii ejusdem transitus, nihil, vel parum sibi ab hoste timeat.

Oppidi munitiones.

Hoc verò abunde testatur infelix Veruca Anno MDCXXV. ab Hispanico exercitu frustra quadrimestri labore tentatae successus: quo tempore Crescentinum Carolo Emanueli I. Duci, ejus Natis Sabaudis Principibus, Crequio Marefcallo Gallicarum copiarum Praefecto, aliisque fortissimis viris, qui ad eam tutandam ab Hoste Oram advenerant, in hospitium, atque armorum promptuarium cecidit.

*Templa
& Cenobiaz.*

Nec verò minus ad loci tutelam confert Caelitum, quam militiae armatae praesidium. Habet enim omnino visenda sacra septa, in quorum frequentatione elucet incolarum religio, pietasque. Parochiale imprimis Templum ad publici fori caput, Virgini Deiparae nuncupatum, cui sanctimoniam addit D. Crescentini Martyris sacrum Corpus, curante Hieronymo Bosco pio admodum Sacerdote Crescentinate huc Romam allatum ante non multos annos, ex Pontificis summi concessione, ut eo pignore Oppidum haberet sui nominis simul Titularem, & Tutelarem. At Venustatem eidem Templo praestant elegantissimae icones coloratae Apelleo Moncalvi Pictoris praestantissimi penicillo. Spectandum secundo loco Fratrum Minorum D. Francisci de Observantia Fanum, Cœnobiumque perquam magnificum olim extra muros situm, sed grassante bello dirutum solo tenus, postea intra ac prope mœnia ab incolis tutiore, commodioreque loco, de novo aedificatum, Sanctorum Ianuarii, ac Margaritæ sacris lipsanis venerabile, pietisque praefati Pictoris manu tabulis, ac Odae divinae psalmodiae destinati sellis affabre sculptis conspicuum.

*Viri docti
ex eo
oriundi
Oppido.*

Ex hoc verò Religiosorum cœtu Theologi eruditissimi, sacrique Oratores, famam admodum celebres, prodiere, quales fuere FF. Hieronymus, & Aegidius ex Vialorum gente, germani fratres. Nec defuere in reliqua litteratura illustres viri ex hoc eodem

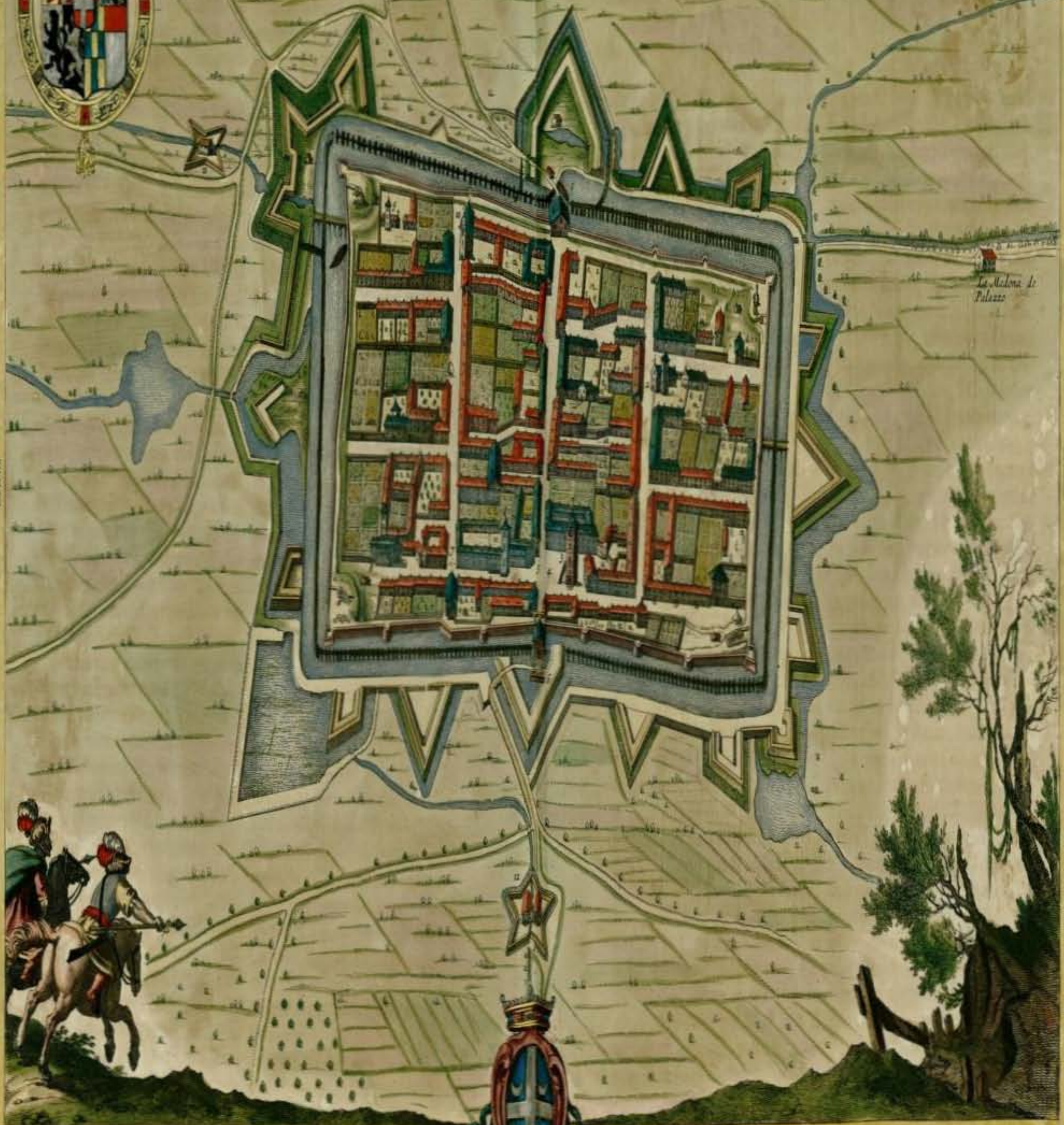
Oppido oriundi, quos non vacat singulos recensere, ut unum memorem Vbertum Clericum, praenobilem ducentos ante annos Grammaticum, qui Ciceronis, Ovidii, aliorumque veterum Scriptorum opera doctissimis lucubrationibus illustravit: ut etiam non taceam Bartholomæum Maronem, praestantissimum nostro aëvo Iurisconsultum, quem ad primi in supremo Taurinensi Senatu Praesidis dignitatem merita evexerunt. Non omittenda (quod ad easdem res sacras attinet) pietatis operibus ex instituto exercendis sedulo incumbentia tria Sodalitia Laicorum, ac destinatum pauperum inopiae sublevandae Xenodochium, ac Mons pietatis.

Quod ad temporale dominium spectat. Initio Crescentinum paruit Civitati, deinde ex donatione Henrici VII. Rom. Regis, Ricardo de Titionibus Nobili Vercellensi, ejusque posteris ad Annum usque millesimum quadringentesimum trigésimum quintum. Postquam enim idem Oppidum Sigismundus Caesar Comitatus titulo decorasset, ut Iacobo de Titionibus praedicti Ricardi Pronepoti adderet ornamentum, idemque Iacobus adhaesisset Philippo Mariae Vicecomiti Mediolanensium Domino, ut ejus auxiliis fretus se, suaque commodius ab hostibus tutaretur: certior factus tandem, Vercellensem Urbem, cum toto districtu, Oppidisque annexis, à Vicecomitibus, ejusdem Philippi cessione, in Amedeum VIII. Allobrogum Ducem, cujus filiam in uxorem duxerat, transisse, eidem Duci perpetuum fidelitatis praestitit sacramentum. Verum extincta memorati Iacobi descendentiæ stirpe, translatus fuit jure venditionis, in Marcum Curtium, pari de Titionibus cognomine ejus affinem, atque decoratus Marchionatus titulo Comitatus Crescentinensis: remanente tamen ex pacto penes Principem omnimoda jurisdictione, reique militaris imperio.

*Domus
sacra
celestis
matris.*

CRESCENTINO

- 1. Porta detta del Pò fiume Reale.
- 2. Chiesa di S. Giuseppe, disfiglianti.
- 3. Torre del Comune.
- 4. Piazza del Comune.
- 5. La Madonna dell' Angeli, chiesa maggiore.
- 6. Porta di Perulli.

- 7. S. Bernardino, disfiglianti.
- 8. S. Francesco, Anni osservati.
- 9. Ospedale di S. Spirito.
- 10. La Madonna del Carmine, detta S. Michele.
- 11. Madonna rossi Tono.
- 12. Madonna rossi Torilli.

Assidulani
Iovanni Maria Escudie

SANCTÆ AGATHÆ O P P I D V M.

Vulgo

S A N T Y A.

Situs.

Medio ferme itinere inter Vercellas, & Eporediam Civitates, quo loco, ut ait Regino, Anno DCCC.L. Carolus Magnus Imperator Legatos Aaronis Persarum Regis, nec non Ammirati Abraham in Africa confinio imperantis, ad se cum muneribus missos excepit, sedet in longè latè que patente planitie Oppidum, *Sant-ya* dictum Pedemontanis, Latinis vero *Sancta Agatha*, à vetusta D. Agathæ Virg. & Mart. ibidem dicata Ecclesia. Ab Henrici III. Cæsaris usque temporibus, à quo Gregorius Fontana Episcopus Vercellensis S. Agathæ, nonnullaque alia circumcirca sita Castra donationis jure accepit, Comitatus titulum, nonnisi locis admodum notabilibus tunc temporis dari solitum, prætulit. Capitaneatus etiam honorem habuit super non pauca oppida, quibus (quod ad armorum tractandorum rationem spectabat) S. Agathæ Capitaneus jus dicere consueverat. In spiritualibus subest Præfili Vercellensi: qua de causa Iacobus Carnarius de Vialardis ejus Urbis civis, nobilitate conspicuus, & postmodum ex Canonico S. Mariæ, ac S. Eusebii Præposito Episcopus, Anno MCC.XLI. dum in hoc Oppido aliquando diversaretur, fuit ibidem ad superos evocatus: post ejus mortem Ecclesia Vercellensis possidere desiit ejusdem Civitatis, & Comitatus jurisdictionem, à Legato Pontificio in Cives ipsos venditione translata.

Regimen & prælegia Præfili.

Circa id tempus S. Agathæ Oppidi Ecclesia nobilitata est Canoniorum Collegio, sub Præpositi unius, sive, ut vocare consueverunt, Majoris, regimine. Habuit insuper per antiquam in suburbio, sive Burgo S. Salvatoris Ecclesiam, quæ, ut constat ex Innocentii II. ad Annum M.C.XL. privilegio, suberat Monasterio S. Jacobi de Bella. Aderat non longè ab ejusdem Oppidi mœnibus elegans Minorum de Observantiâ Coenobium, Religiosorum numero, Templi D. Francisci dicati nitore, locique, hortis, nemoribusque jucundis confiti amœnitate omninò visendum. Verùm, cum, furentibus Avorum nostrorum ævo, inter Gallos, atque Hispanos, Martialibus odiis, solo æquatum esset, aliud intra Oppidi septa, situ tamen angustiore, minorisque Monachorum numeri capax, Incolæ ædificarunt. Jam pridem, circa Annum scilicet M.C.C. savientes in Vercellensi tractu Civiles discordiæ, pristinum huic Oppido decorem excusserant, diuque jacuerat dirutum ferme à fundamentis. Attamen eorundem Vercellensium operâ, qui eo loci plures suorum civium Colonias, nobilium etiam familiarum deduxerunt, elegantius instauratum, in tantam amplitudinem exsurrexit, ut Incolarum inibi opibus admodum præstantium frequentia, ac advenarum loci opportunitate illectorum, concursus non parvus esset. Vnde factum est, ut septum longo murorum, & turrium ambitu idem Oppidum, potuerit, Militaris præsidii ibidem Præfectis Ludovico Birago Mediolanense Gallicarum partium studioso, nec non Domino de Bonivet Gallo

Loca Duo facta crata que olim habuit.

A. M. C. C. Oppidum solo ferme æquatum.

A Vercellensium elegantius instauratum.

Z L L

Anno

Ab Hispania frustra oppugnatur.

Occupatur primo ab Amadeo Viridi Duce Sabaudia.

Anno MDLIV. eludere validissimi exercitus Hispanorum conatus, dum ab iis, ductore Albano Duce, Mediolanensis Ducatus Governatore, ac Caroli V. Cæsaris in Italiâ Generali Locumtenente (qui inde re infectâ Vercellas regredi coactus est) longâ, pertinacique premeretur obsidione. Facilius fuit Sabaudis Principibus eo semel, iterumque potiri; primò quidem, cum, sancitâ pace, Anno MCCCLXXVIII. inter Amedeum cognomento Viridem Sabaudia Comitum, Gregorii XI. Romani Pontificis, Caroli IV. Imperatoris, ac Ioannæ Siciliæ Reginæ (qui unâ fœdus sanciverant contra Galeatium Vicecomitem, Mediolanensium Dominum) copiarum Capitaneum Genera-

lem ex una parte, nec non eundem Galeatium ex alia; Sabaudia Comiti cecidit S. Agatha, una cum finitimis pluribus inter Duriam, Baltheam, atque Sicidam fluvios sitis oppidis; secundo verò, cum Anno MDCXXXIX. Civiliū bellorum furore omnia pessumdante Thomas à Sabaudia Princeps, post arctam obsidionem, fame coactos Incolas, Dominumque de Boisdauid Nobilem Gallum loci Governatorem, armorumque Præfectum in pacis conditiones à se ultrò accipiendas adstrinxit XVI. Cal. Iulias; nequicquam nitentibus Vallettano Cardinali, Villæque Marchione, suppetias obsessis ferre, victualiaque in Oppidum importare; quod ut agerent, jam ultra Duriam copias suas trajecerant.

Secundo à Princeps Thomas à Sabaudia.

S. AGATHA vulgo SANTYA.

1. Templo Principal S. Agatha
2. Templo de S. Antonio S. Antonio
3. Templo de S. Antonio S. Antonio
4. Templo Principal S. Antonio
5. Templo de S. Antonio S. Antonio
6. Iglesia de S. Antonio
7. Casa de S. Antonio
8. Casa de S. Antonio

Faint, illegible text or markings located in the lower-left quadrant of the page, possibly a signature or a small note.

GATTINARA.

Sicut

Nominis
origo

AD decimum quartum circiter à Civitate Vercellensi, Boream versus, lapidem, supra dextram Sessitis fluvii ripam, occurrit ea, quæ nunc dicitur Gattinara. Olim dictam fuisse Catuli aram nonnulli putant, ducto nimirum nomine ab Ara quadam super vicinum Collem excitata à Q. Luctatio Catulo, qui unâ cum C. Mario Anno Urbis conditæ DC LI. Consulatum agens, Cimbròs, per Alpes Italianam invadere cupientes, circa hunc locum ingenti adeo prælio fudit, teste L. Floro in T. Livii Dec. 7. lib. 8. Epitome, ut caesa ab ejusdem, Collegæque exercitibus tradantur hominum quadraginta millia, capta sexaginta. Eidem Colli sæculis posterioribus Montis Cattinari mansisse nomen asserit Stephanus Ferrerius in Præfulum Vercellensium gestis, ibidem S. Philosophum ejusdem Urbis Episcopum sepultum fuisse affirmans. Postea verò habitatio non procul ab eo edificata, vocata aliquandiu Burgum Plebis, prisceum corrumpens vocabulum, appellata est ab incolis *Gattinara*.

Nobiles
de Arbore
vicinate
res Gattinara
Tusini.Refertur
vater à
Mercurio
in Arbore
rio de
Gattinara.

Eam inter præcipua suæ jurisdictionis Oppida Nobiles quondam de Arborio possederunt. Arborii autem locus, non procul ad memorati Sessitis fluvii ripam positus, celeberrimæ familiæ, atque ex quatuor Vercellarum primariis uni, quamplurimum in ea regione feudorum Dominae nomen dedit. Sed cum bellorum vexata insultibus eadem Gattinara à splendore pristino excidisset, semirutaque, rudera inter sua jaceret, dejecto ad terram præsertim peramplo, atque ad expugnandum non ita facile ad angulum Oppidi occidentalem Castro, eam Mercurinus Arborius de Gattinara dictus, qui anteriore sæculo ob egre-

gias animi sui dotes, atque in agendis rebus peritiam penes Carolum Quintum Cæsarem Magni Cancellarii munere laudabiliter gesto, fuit Cardinalitiâ S. R. E. purpurâ insignitus, penè à fundamentis instauratam multimode exornavit, mœnibus, turribusque cinxit, atque, ut Comitatus titulo à Sabaudia Duce decoraretur, suppositis eidem Arborii, Gregii, Olderici, Cislarengi, Lentæ, Cassinalis, aliorumque locorum feudis, obtinuit. Demum, ne quid deesset magnificentiæ, ac pietati, Ecclesiam veterem Parochialem, D. Petro Apostolorum Principi sacram ab imo ad summum restructam, Regularium Canoniorum Lateranensium, sub iure patronatus succedentium sibi Comitum, Collegio insignivit. Excitavit præterea ad oppositam Oppidi partem Clarissimum Sanctimonialium Monasterium, assignatis eisdem suo ære proventibus necessariis. An verò etiam D. Francisci Fratrum de Observantia elegans Cœnobium, atque Templum eundem recognoscere debeant fundatorem, id asserere non audemus, cum Paulus Britius, ejus quondam Ordinis alumnus, deinde Albensis Præsul, in suis Seraphicis D. Thomæ Provinciæ monumentis (etsi admittat ultra centesimum annum constructa esse) nihil de constructionis præciso tempore in medium certi proferat.

At verò idem Mercurinus, postquam Ecclesiasticis locis, pietatis ergo sua largitus est, seipsum etiam libens sponteque donavit. Cum enim Anno MDXXX. à Clemente VII. Summo Pontifice in Germaniam missus Oeniponte diem clausisset extremum, corpus suum Gattinaram testamento deferri iussit, atque in sacra, quam ab eo fundatam dixi, Canoniorum æde tumulari: ubi ab ejus Heredibus sequens inscriptio, ob tantî viri memoriam est appositâ:

Aaaa

Mer-

Comitatus
titulo à
Sabaudia
Duce
donatur.Edes
Duo
fæ
cra.Idem
Mercuri-
nus ibi-
dem tu-
mulatus.

Ejus
Epita-
phium.

Mercurinus Arboriensis de Gattinara post multos honores, rarissimaque Dignitatum insignia, qua summâ virtute, tum fide, apud omnes ferè Christianos Principes promeruit, sedatis tandem suo consilio totius Christianitatis tumultibus, firmatoque fortunatissimi Caroli per Coronationis Triumphum Casarco sceptro, placidâ in pace in Ipspruch natura concedens, in Patriam referri cineres iussit, suarumque, paucis his, monumenta laborum posteris adnotari: Vixit annos LXX. Illustriss. Ducis Sabaudia Consiliarius, annos novem; totidem Magna Burgundia Præsident; annos duodecim supremus, & acceptatissimus Caesaris Cancellarius. Postremo ad Cardinalatum evectus, Gattinaria, Valentia, ac Sartorana Comes, Marchio Romagnani, Heros Montisfer-rati, ac utriusque Sicilia, V. Junii MDXXX. diem felix clausit extremum, qui vivens publice, semperque negotiis oppressus exitus, moriens publicis pedibus hic calcari iussit.

Ejus sta-
tua.

Adest ibidem ad altaris lævam sta-tua ejusdem marmorea, Cardinalitio insignis habitu, sub qua legere datur hæc carmina:

cum hac
scriptura.

Quis sum, qui tegor hic humilis sub mar-
more fossa.

Nosse cupis, vita disce per acta mea.

Sanguinis Arborei sum Mercurinus, ab
ipso

Progenitus cunis, legibus, & studiis.

Prima meos vidit Sabaudia clara labores,

Cum Principe lateri iussit adesse suo.

Exim Burgundis Præses majoribus; inde

Cæsaris, accitus, sum datus officio.

Quidquid in Hispanis, quidquid Boreali-
bus actum,

Sive Italis, nostri cura laboris erat.

Non aurum, nec vis potuit pervertere
mentem,

Iura nec intacta fallere iustitia.

Me duce, per Ligures, perdocta Bononia
capit,

Hinc Clemens Regni tradidit Imperium.

Reddita pax cunctis, optata ad fœdera
daxi

Franciscum, ac Venetos, Ferrariæque
Ducem.

Hinc pileo ornatus, Cæsar diademate
cinctus,

Sumpsumus in Rhatos, Vindelicosque
vram.

Carolus hic Lutheri dum dogmata fœda
coercet,

Dumque paro in Turcas, protinus eu-
murior.

Non tamen ingratum Patria sensere ne-
potes

Quæ manus ingentes nostra reliquit
opes.

Demque hinc Deo Canobia Sacra di-
caxi:

Canonici pro me solvite ritus preces

Porro Arboriensis, quæ peperit <sup>Arbo-
riensis
Familia
illustres
viri.</sup> Mercurinum, familia, alios etiam enu-merat admodum illustres viros, quæ pietate, quæ armis: inter quos non omittendi B. Varamundus Episcopus circa Annum M V. Eporediensis; Ioannes Anno MCC XLVI. Taurinensis Antistes, Florus, Petrus, The-difius, & Bonignotius, de re Vercel-lensium militari optimè meriti: eo-rum enim copiis, contra Novarienses, Eporedienses, aliosque eorundem ad-versarios educendis, cum imperio præfuerunt, insignesque de hostibus victorias reportarunt.

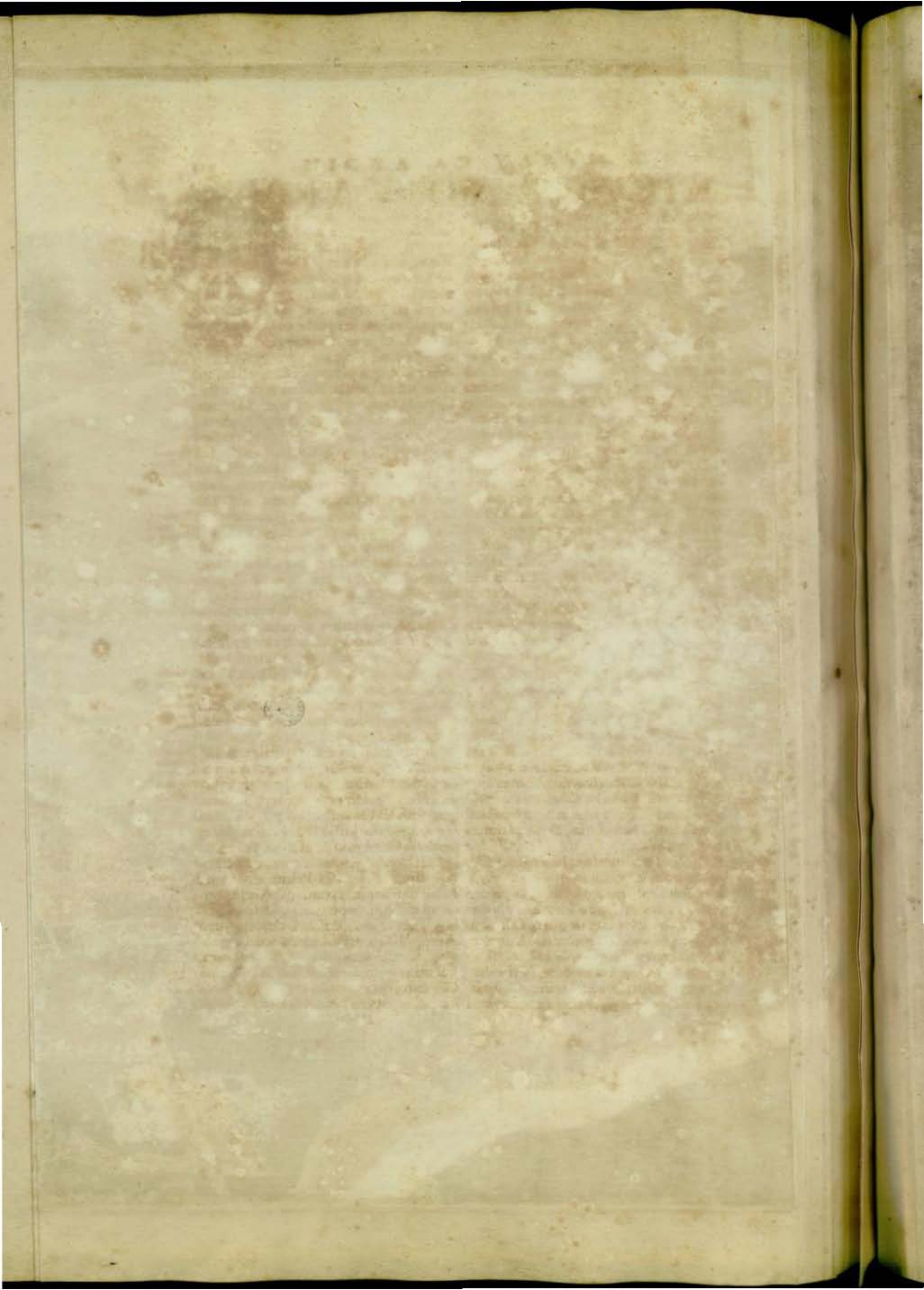
Quoad Oppidi formam attinet, quæ <sup>Oppidi
forma.</sup> drifariam totum interfecatur ductis amplioribus ejus viis ex quatuor por-tis tibi è regione invicem respondentibus ad medium forum usque: quibus succedunt per vicos alix minores ad rectitudinem arte directæ. Abundat Oppidum idem populo, eique alendo circumfusis ager suppeditat, & quod necesse sit, & quod ad externos trans-mittatur. Incolæ verò satis industrii <sup>Indus-
triam in-
dustria.</sup> atque frugi non minùs telluri colen-dæ, quàm excolenda pietati sedulam navant operam; ac, ut plurimum, de bona indole commendantur. Cætera ex ipsa, quam tibi exactè delineatam exhibemus, tabula, unico oculorum obtutu, Lector accipe.

ANDVNI
MARCHIONATVS
Pars versus meridiem.

NICÆA AD VARVUM.

*Intra
muralia
tiffimum
Petra
Chromu-
gium.*

*Lib. 4.
Geogr.*

*Nicæa
condita-
rit.*

*In defri-
ptum
Italie
Ligasti-
ce.*

*Agri ad-
iacentia
fertili-
tati.*

*Andreas
Thevet
in Geogr.
Univerf.
lib. 16.
cap. 17.*

Proceenses, anti-
quissimi Ionie po-
puli, Persarum sub
Harpago Tyrannidem
execrati, dum novas in-
quirunt sedes, Anno
Mundi ter millesi-
mo quadringentesimo
quadragesimo quinto,
ante Christum quingentesimo
trigesimo nono, Massiliam
in Gallis condiderunt.
Viribus aucti, Strabone
teste, in circumjacentia
littora excurrentes, am-
oenissimo prope Varum
illecti tractu, ne illum
ab imminentibus Saliis,
capillatisque Liguribus
occupare prohiberentur,
celebrioris de iis partæ
victoriæ monumentum
perenne, Nicæam loco
munitissimo statuerunt.
Nicæam maluit dicere
Leander Albertus, à Nicio
Laerte Etrusco Duce; sed
melius Cluverius, cum
Plinio, Ptolemæo, epitomatore
Livii, & aliis antiquioribus
Geographis, Massilienses,
non Etruscos eidem
conditores assignat.
Vnde accidisse reor id,
de quo Strabo eodem lib. 4.
ut licet Nicæa in Italia,
Antipolis in Gallia sit,
in judicio re disceptatâ,
Italica Præfecturæ
decerneretur Antipolis,
Nicæa Massiliensi.
Nonnullis orta suspicio
est, dictam initio à
Populis Bacchi cultoribus
Nisam, à Nisa Bacchi
Monte, & pari modo
Cemellenum à Semele
Bacchi matre. Sane
plura circa Nicæam
nomina Græciam redolent,
cum sit, & in finitimis
montibus suus Pelion,
suus Ossa, & in planitie
sua Olympia.

Ager non admodum
latè patet, sed ob
collium amœnitatem,
ubertatem soli, cæli
elementiam, ullius vix
capax hyemis, ita ad
omnia humanæ vitæ
commoda factus est,
ut qui maximam
Orbis partem lustraverat
Andreas Thevet, in
sua Geographia
universali, opportuniorem
condendæ Vrbi locum
nusquam se vidisse
testetur. Suas olim
in eo delicias habuerunt
Roma-

norum Primarii, in
eaque parte, quæ
Templum dicitur,
Tacito teste, ab
Ottonianis Procilla
Iulii Agricola mater,
dum in hortis suis
otia retur, occisa est.
Sane quidquid uspiam
frugum in omni sui
parte parit Italia, in
hoc veluti primo
vestibulo, felicissimâ
ubertate progerminat.

Errant qui putent
ex Cemelleni vicinæ
urbis ruinis Nicæam
coaluisse: Cemellenum
enim vanum jam
nomen, cujus sola
extant Amphitheatri,
Thermarumque
vestigia, usque ad
Longobardorum in
Galliam excursiones,
Sigonio teste, super-
fuit: Nicæa verò, vel
ab ipso Ptolemæi ævo,
inter celebriores
Italiae urbes
numerabatur secunda,
ut videre est apud
eundem Ptolemæum
lib. 8. in sexta
Europæ tabula, in
qua post Romam
immediatè Nicæa
ponitur, mox
Terracina, Neapolis,
&c. suspicari possit
aliquis, duas hæc
usque adeo vicinas
urbes in unam
coaluisse. Distincta
tamen semper
habuere nomina,
cum unus utriusque
fuerit tamen
aliquando Episcopus
Cemellenensis,
& Nicienis, ut
colligitur ex
Epistola S. Hilarii
Papæ ad Leontium,
Veranum, &
Victorium, & ex
nonnullis Conciliorum
subscriptionibus,
quæ utrumque
titulum præferunt.

Bellorum frequentia
antiquam illi
majestatem excussit.
Ut enim invadentibus
ab Occidente Italiam
exercitibus prima
semper occurrit,
illatas sibi olim
ab Ottonianorum,
Vitellianorumque
dissidiis clades,
non semel
perpessa est,
Anno præsertim
præteriti sæculi
quadagesimo tertio,
quo à florētissimo
Francisci Primi
exercitu, & à
maritima Ariadeni
Archipirata classe
diu oppugnata,
desperantibus
Turcis munitissima
dejectionem
Acropolis, in
urbi jam deditæ,
totam fermè
incendio absumpserunt.
Ex eo tempore
minor illi
frequentia Civium,
quæ paucos
ante annos
tantâ fuerat,
ut tabificâ
luc absumptis
vigin-

*Tacitus
in vita
Agricola
lib. 10.*

*Sigonio
de Regno
Italiae.*

*Ptole-
mæus lib. 8.
Geographi-
cæ.*

*Theophi-
lus Ray-
naud in
notis ad
Valerianum.*

*Nicæa
bellorum
clades
sæpius
passa.*

*Ex Iovio
Dugli-
nio, &
aliis
historicis.*

*Ex ma-
nuscri-
ptis.*

ti quatuor hominum millibus, adhuc qui superfuertant tantis retundendis hostibus pares essent. Sed satius fortasse urbes describere, non quales fuerint, sed quales sint.

In aperta juxta littus planitie, mari imminet editissima rupes, quæ à Ludovico primum, tum à Carolo Tertio Sabaudia Ducibus firmissimis coronata propugnaculis tantam imposita Arci securitatem facit, ut ægrè aliam in tota Europa reperias, cui, vel à bombardis, vel à cuniculis minor sit metus. Quà parte Meridiem, & Ligusticos Montes respicit, inaccessa scopulorum asperitas, etiam sine mœnibus hostes excluderet. Minor illi ab Aquilone securitas, ex annexo depressiore tumulo, in quem feralia plane tormenta attollentes Turcæ omnes jam prope ab ea parte muros excusserant. Quam opportunitatem, ne ultra cederet hostibus Bellacissimus Emanuel Philibertus, arcem illam totam in novam Arcem erexit, in quam, vel amissâ urbe, recepti Cives eriperent victoribus gaudia, dum disserterent. Ita triplex in una Arce ordo murorum; quorum quilibet superior inferiorem tuetur; certante arte, inditas loco à natura munitiones vel æquare, vel vincere. Ingressos excipit ingens platea, variis hinc inde belli officinis ornata. Habet à læva augustissimum Templum totum è secto compactum sive lapide, sive marmore, Deiparæ Virgini sacrum; in sine verò mari minax, longâ bombardarum horrescit serie, infra quam puteus visitur miræ planè profunditatis, durissimo totus excisus in saxo, aquarum non minùs salubritate, quàm redundantia admirandus.

Quà se leniter jugum in Occidentem inclinat, substrata Arci Civitas est, ædificiorum celsitudine angustias arcæ supplens, hinc clausa mari, inde Paulone fluvio, quem lapideo premeus ponte, suburbiis neçitur, iis & ipsa munita propugnaculis, quæ oppugnatoribus magis difficultatem victoriæ faciant, quàm desperationem. Sparta tamen hæc suis abundè munita civibus est. Excitatissimi ingenii ho-

mines, frequentibus exercitiis bellis, ex quo præsertim Sabaudia Ducibus adhæserunt, Agri sui vineas elegantissimas, & frequentissimas deseruerunt sæpe libidini hostium, Arcem, & fidem nunquam. Paruerunt olim Provincia Comitibus, Neapolis Regibus; sed in dissidiis Ladislai, & Ludovici II. Duratianorum partes contra Andegavensem sequuti, protracto in sex annos bello jam fessi, impetrarunt à Ladislao hanc libertatem, ut dummodo ad Andegavenses non accederent, quemcumque mallet Principem advocarent. Vicit Ioannis Grimaldi Boleani Toparchæ sententia; atque ita unâ cum Raymundo Garnerio, & Antonio Dionysio, ad Amadeum VI. missus, Ludovicus Grimaldus ejusdem Ioannis frater, interposito sacramento eundem totius Nicensis Comitatus Dominum dixit. Conenserunt in hanc ipsam deditionem paucos post annos Ludovico III. Rege Andegavenses. Horum tamen Hæredes Nicææ desiderium sapius in bella commovit, conatu nunquam felici, quod fidelissimis populis, optimorum amorem Principum pluribus educatum privilegii nullus unquam potuerit fortunæ furor excutere. Quemcumque Sabaudi Sanguinis Principem viderint, contineri non possunt, quin illico magnis vocibus Sabaudiam inclament. Tantam hanc benevolentiam admiratus est Summus Pontifex Paulus III. cum Nicæam, unâ cum Carolo V. & Francisco I. coisset utriusque dissidia placaturus. Cum enim de Carolo III. Ducis consensu, Petrum Aloysium Farnesium, excubitorum suorum Præfectum præmisisset, qui sibi in Arce sedem pararet, arrepto secum puerulo Emanuele Philiberto armati Cives, Arcem ingressi, obfirmatis portis, ad omnem instantiam non aliud responderunt, quàm ut, elato supra muros Regio puero, identidem Sabaudiam exclamarent. Ita amantium more etiam securi veriti, maluerunt sibi obedientiam famam, quàm Duci suo ultimum illum afflictæ asylum fortunæ perire.

Sed

*Nicæa
Arce de
scripta.*

*Nova
Arce de
scripta.*

*Historia
in suis
Relatio-
nibus.*

*Verbis de
scriptis.*

*Sub qui-
bus cum
Nicæa
fuerit.*

*Annus
Domini
1538.*

*Nicæa
Lamini in
hæret.
Provinc.
part. 1.*

*Nicæa
sua fides
erga Du-
ces Sa-
baudicæ.*

*Annus
Domini
1538.*

*Tan-
tus
in vita
Eman.
Philib.
& alii
Historici.*

*Civium
pictat.*

Sed huic Vrbi non minus constans erga Deum, quam erga Principem fides. Tutissima ex hac parte antiqua Italiae Religio est; adeo ab Hæresibus finitimorum Delphinatum nullo unquam afflari contagio potuit. Ab

*Viri lu-
jus vrbi
Sancti.*

Apostolorum temporibus, Sancti Nazarii opera lustralibus Christi aquis abluta, dedit eidem fidiſſimum socium Celsum Cemellenensem puerum, dedit & singulis sæculis illibatae fidei suæ testes idoneos; Martyrem & Episcopum Bassum, qui sub Decio, & Valeriano à Perennio Præsidente equuleo tortus, laminis candentibus ustus, fustibus, & scorpionibus caesus, in ignem injectus, cum evasisset illæsus, duobus clavis confixus, palmarum sylvam intulit caelo; Martyrem item, & Episcopum Pontium, cujus opera in hac ipsa Vrbe Philippi Cæsares, primi è Romanis Principibus, sese

*In Mar-
tyrium
ad drom
s. De-
cembris.*

Euangelii legibus subdiderunt. Valerianum item Cemellenensem inter Scriptores Ecclesiasticos S. Leonis ævo eloquentiæ laude clarissimum; Syagrium insuper sanctissimum Præsulem, Caroli Magni Nepotem, antiquissimi S. Pontii extra Urbem Cœnobii fundatorem; ut omittam Hospitium Abbatem, & inclusum, de cuius virtutibus, atque miraculis præclarissima scribunt Gregorius Turonensis, Paulus Diaconus, Sigebertus, & alii.

*Ex ejus-
dem ho-
militat.*

*In Archi-
væ mo-
nasterii
S. Pontii.*

*Templa
& Cœno-
bia.*

Religionem antiqua Templa testantur, S. Reparatae Virginis & Martyris, Sanctorum Dominici, Francisci, Augustini, Iacobi Apostoli, Rocchi, Sanctæ Crucis, Sancti Sepulcri, Sancti Sudarii, Sancti Spiritus, Monialium Sanctæ Clarae, Visitationis B. Virginis atque Bernardinarum, quibus novissime pia civium liberalitas adjecit omnium elegantissimum Collegium Societatis Iesu, Minimorum Augustinensium Discalearum, Clericorumque Theatinorum Aſceteria. Quatuor Mendicantium Ordines habuere suis ab exordiis ampla Cœnobia, unde plerique Magni viri Bellorum sacrorum tempore ad dilatandam inter barbaros fidem prodierunt. Nec defunt Xenodochia, No-

focomia, & alia multiplicia Christiana pietatis officia in subsidium egenorum.

Civitas tota aliquam Democratia speciem retinet. In quatuor distincta classes, Nobilium, Mercatorum, Artificum, & Ruricularum, suum singulis assignat Consulem annum, stola purpurea insignem, cui decem viri ex eodem ordine assident à consiliis. Nobiles Familiae plures, exque insignes, ut occurrunt è numero, Lascaris Graecorum Cæsarem genus, Tendarum olim, & Vintimilliae Comites, Grimaldi Barones, Bollii, Berræ, Chiaudi, Badati, Galeani, Puteji, Cayſii, Borrioloni, Portanerii, Caravafchini, Isnardi, Roccamauræ, Laugerii, Tondui, Marchesani, Fabri, Achiardi, Orfierii, Flotta, Buschetti, Villarii, Graglierii, De Albertis, Martelli, Claretii, & alii plures, de quibus alias. Hinc magno numero Melitensium Equitum instituta sequuntur, quorum jam Summus Magister Eminentissimus Io. Paulus Lascaris à Castellario Nicæam Patriam summo opere illustrat, sicut & olim illustravit Cardinalium Collegium eruditissimus Iacobus à Puteo; Iurisconsultos Honoratus Leonardus Senator; Historicos Petrus Iofredus, erudiendæ pietate, & litteris Victoris Amedei II. Sabaudiae Ducis pueritiæ, inter multos, lectus; Concionatores, Societatis Iesu alumni Aloisius Juglaris, Io. Andreas Albertus, aliique.

*Magi-
stratus.*

*Familie
Nobiles.*

Nicææ Comitatus ad nonaginta ferme milliaria Aquilonem versus protenditur; centum minimum frequens pagis, inter quos celebriores, Hospitellum, Sancti Stephani, Sancti Martini, & ad levam proximi littoris Villafranca, ubi olim antiquus Herculis portus longè alius à Monceco, quem Lucanus non portum, sed stationem vocavit, deceptumque Cluverium constat ex ipsius versibus Pharsaliae lib. 1.

*Nicææ
Comita-
tus ma-
gnitudo.*

Quaque sub Herculeo sacratum nomine portus,

Vrget rupe carvâ pelagus: non Corus in illum

*Lib. 1.
Italia
antiqua.*

*Ius habet, aut zephyrus, solus sua littora
turbat*

*Circius, & intà prohibet statione Mo-
naci.*

Ejusdem frequens occurrit mentio in historiis: In Valer. Max. lib. 1. cap. 6. Julio Obsequente de Prodigiiis, in Silio Italico lib. 13. Tacito hist. lib. 3. & aliis.

Agrum Nicæensem multa nobilitant præter dicta, insigniores quædam Cavernæ, & gemini fontes, alter semper ebulliens, atque ideo Calidus dictus, alter Sanctus ex eo quod illi aliqua divinatio esse credatur; quoties enim in arenæ Iugo uberiore erumpit scatebrâ, alias siccus, & arenis non aquis dives, vicinis populis, Bellum, Luem, famem denunciat.

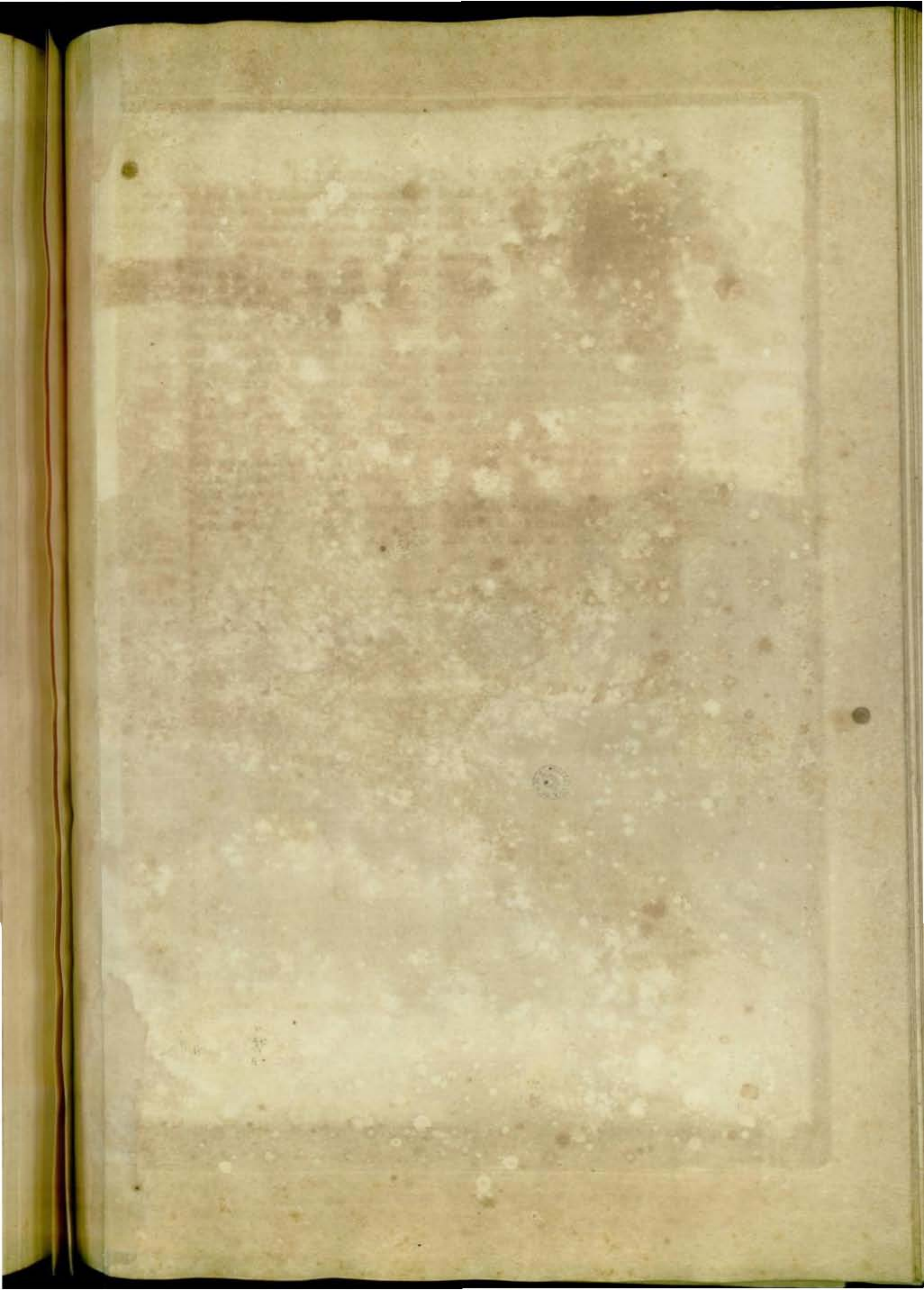
*Fons
sanctus.*

*Nicææ
suburbia.*

Coronarunt olim Nicæam ampla suburbia, quorum sola jam rudera extant, unius præsertim extra Pairole-riam Portam siti, in quo Moniales

Cistercienses à Gynæceo S. Stephani magno numero aiebantur, & alterius à Sancta Cruce, in quo fuit celeberrimum Cœnobium, quod paucos ante annos quàm dirueretur, severiorum Franciscanorum millia in Comitibus Generalibus exceperat. Atque ita hi, ad D. Mariæ Cemellenensis Templum translati, extra Urbem habitant, sicut Benedictini Monachi ad S. Pontii, Capuccini ad D. Bartholomæi, Augustiniani Discalceati ad D. Ioannis Baptiste; Intrâ Urbem verò (præter Dominicanos, Franciscanos, Augustinianos, Carmelitas, Iesuitas, Minimios, Theatinos) Sanctæ Claræ, Visitationis B. Mariæ Virginis, & Cistercienses sub D. Bernardi titulo Moniales: ut nihil interea dicam de pluribus piis, tam virorum, quàm mulierum Sodalitiis, aliisque divini numinis cultui destinatis.

NICEA CIVITAS

Notabilis Cuius B. Antonii in Monte Notabilis Civitatis 1. Palatium Imperiale 2. A. S. S. S. 3. Agnoscitur in 4. S. S. S. S. 5. S. S. S. S. 6. S. S. S. S. 7. S. S. S. S. 8. S. S. S. S. 9. S. S. S. S. 10. S. S. S. S. 11. S. S. S. S. 12. S. S. S. S. 13. S. S. S. S. 14. S. S. S. S. 15. S. S. S. S. 16. S. S. S. S. 17. S. S. S. S. 18. S. S. S. S. 19. S. S. S. S. 20. S. S. S. S.

VILLA FRANCA M A R I T I M A .

Sitas.

*Herculis
Monæci
Portus
& Monæci
stationis
differen-
tia
apud Ve-
teres.*

Villafranca Nicien-
sium, alia à Pede-
montana, distat
ad ortum à Nicæa
Urbe duobus cir-
citer mille passibus, in saxosi,
montuosi que si-
nus, quâ mari alluitur, umbilico: ubi
Alpium maritimarum declivia sensim
inter duo promontoria, Montis Bo-
nosi, sive Bosonis, nunc *Montboran* ad
Occiduum, Mala-linguæ verò ad
orientem Solem curvæscencia, Portum
efficiunt, quem Plinius, Ptolemæus,
aliique Geographorum veterum pro-
batissimi, Herculis Monæci Portum
appellavere, alium à Monæci statione,
Italici *Monaco*, Gallici *Monregues*, cujus
Portus, Stationisque meminit Luca-
nus lib. 1. Pharsal. his versibus:

*Quaque sub Herculeo sacratum numine
Portus*

*Urget rupe cavâ pelagus; non Corus in
illum*

*Ius habet, aut Zephyrus; solus sua littora
turbat*

Circum, & tutâ prohibet statione Monæci.

Ptolemæus vero tab. 3. Europæ Por-
tum Herculis, qui nunc est *Villafranca*,
& Portum Monæci, qui nunc est
Monaco, distinctè describit: *Post Vari-
ostium, inquit, ad Ligusticum mare, Mas-
siliensium sunt Nicæa, Herculis Portus, Tro-
phæa Augusti, Monæci Portus.* Nam Mon-
tes, quorum summum jugum, nomi-
ne *Alpis Summæ*, in Antonini Itine-
rario indicatur inter utrumque Por-
tum, *Herculeos Colles*, & *nebulosa saxa*.
Monæci dixit Silius Ital. Belli Punic.
lib. 15. ubi ait:

*Interea Rutulis longinqua per aquora
vectis*

Herculei ponto capere existeret colles,

Et nebulosa jugis attollere saxa Monæci.

At quando apud veteres Portus
Herculis Monæci conjunctim habe-
tur mentio, de *Villafranca* Portu in-
telligendum, uti proculdubio intel-
lexit Cornelius Tacitus Histor. lib. 3.
ubi postquam dixit Fabium Valentem
è sinu Pisano Portum Herculis Mo-
næci depulsum, haut procul inde
(Cemenelione scilicet, prisca, nunc
verò excisa Urbe, Nicæa ad Boream,
non longo intervallo, confine) egisse
ait Marium Maturum Alpium Mari-
timarum Procuratorem. Barbaris post-
modum Italiam, & Galliam invaden-
tibus, Portus hic habitatorum infre-
quentiam passus est, qui ut rebus suis
confulerent, seque ab eorundem Bar-
barorum invasionibus tutarentur, re-
lictis avitis sedibus ad mare sitis, emi-
nentem in summo vertice montem in-
coluerunt, ædificato Castro, cui ab
Olivo denominatio postea facta est,
unde subjectus Portus sequentibus sa-
culis Olivulæ nomen obtinuit. Ne
verò omnino habitatio maritima de-
seri videretur, extractum est ad ejus
Montis radices elegans Monasterium
B. Mariæ de Pulcro loco, cui S. Hospi-
tius, solitus aliquando, ut liberius
Deo vacaret, Turri quâdam in Penin-
sula, ubi nunc *Arx*, dicta *de Sant Sospir*
se includere, Abbas præfuit, de qua
re consulendus Hist. Francorum lib. 6.
cap. 6. Gregorius Turonensis. Nec
decerant aliæ circum circa Portum,
sive à Monachis, sive ab Eremitis con-
structæ cellæ, præsertim ubi Ecclesia-
rum S. Joannis ad Crottas, & S. Ste-
phani de Cortina rudera adhuc conspi-
ciuntur. Hæc in eo statu perdurarunt
ad Annum usque MCCXCV. quo
Carolus II. Hierusalem, & utriusque
Siciliæ Rex, ac Provinciæ Comes
Montis Olivi Incolas in eum locum
deduxit, qui nunc *Villafranca* est, ibi-
dem circumdatis muro Turribus, ædi-
fica-

*Castrum
Olivi.*

*Portus
Olivulæ.*

*Monaste-
rium
B. Ma-
riæ de
Pulcro
loco.*

*Arx de
Sant So-
spir dicta.*

*Villa-
franca
Oppidum
quando
a quo
structum.*

ficatâ Ecclesiâ Divo Michaeli Archangelo sacra, & derivato in Oppidum perenni fonte in habitantium commodum, quos præterea multis exemptionibus, ac privilegiis decoravit, ut sic Portus ab advenis, Mercatoribusque tutius frequentaretur: uti frequentarunt Anno MCCCCVI. & sequenti Benedictus in sua obedientia Pontifex XIII. ad cuius, cum Sigismundo Cæsare, ac Ferdinando Aragoniorum Rege colloquium Anno MCCCCXV. eadem Villafranca est destinata: Anno MDXXI. Beatrix Lusitanæ Regis Filia Carolo Duci Sabaudia desponsata a classe suorum stipata: Anno MDXXII. Adrianus VI. Romanus Pontifex: Anno MDXXV. Franciscus I. Gallorum Rex, dum post Ticinensem conflictum captivus in Hispaniam duceretur: Anno MDXXVII. F. Philippus Villiers Liladamus Magnus Hierosolymitanorum Equitum Magister, dum amissa Rhodo, sui Ordinis Equites cõduxit, ut Nicææ, permittente Sabaudia Duce, diversarentur: Anno MDXXIX. Carolus V. Romanorum Imperator ex Hispania Italiam versus navigans: idem vero Anno MDXXXVIII. Villafrancæ diutius commoratus est, cum, ut pax inter ipsum, & Franciscum I. Francorum Regem sanciretur, adhortante Paulo III. Summo Pontifice, Nicæam tres illi summi Christiani Orbis Principes convenerunt: alios Pontifices, ut omittam & magnates, quos diuersis temporibus is Portus, atque Oppidum amice, commodèque excepit, uti nostro, Patrumque nostrorum

*Reverentissimum
illud
que Villafranca
constituit
fuerit.*

avo Austriacis Archiducibus, Infanti Cardinali, Hispaniarum Reginae, Romanorum Imperatrici factum est. Ut vero imposteriorum tutior Portus esset, Serenissimus Sabaudia Dux Emanuel Philibertus, Arcem, in viva rupe ferro, atque igne excisa, quo loco maxime mari imminet, excitavit, eamque majoribus bombardis quamplurimis munitam, ac præstanti militum numero septem celebri illi Andreae Provanæ de Layniaco, Fruzzaschi Comiti custodiendam tradidit: cui etiam recens structarum Sabaudicarum trirremium, quarum dux SS. Lazari, & Mauriti Militiæ assignatæ, imperium demandavit. Struxit præterea in prope eminentis Montis fastigio S. Albani Arcem, ne locus ullus ab hoste occuparetur, unde Villafrancæ officii ullo modo posset: Eiusdem Ducis industria opus est, firmissima continendis in tuto trireribus moles, quam Darsenam dicunt, cuius pars, cum exorta Anno MDLXXV. subita tempestate, quæ nonnullas inibi Hispanicas trireres submersit, fuisset labefactata, idem Dux postea instauravit. Ejus Filius Carolus Emanuel, Ne-
posque Victor Amedeus, itidem Sabaudia Duces, ut Portuosi littoris commodum ad omnes populos se extenderet, nationibus omnibus eam concesserunt immunitatem, quæ vulgò dicitur *Porto franco*, cuius rei Nicæa Civitas hoc, dictante percelebri illo Musarum, politiorisque omnis litteraturæ alumno Emanuele Thesauro, publici juris fecit monumentum.

*Arx à
Duce
Emanueli
le Philiberto
excitata.*

*S. Albani
Arx.*

*Moles
Darsena.*

*Portus
Villafrancæ
immunitas à
Ducibus
Sabaudia
concessa.*

*Emanuelis
The-
sauri in-
scriptum
in laque
rua.*

MAGNO CAROLO SABAUDIAE DVCI,
ET VICTORI AMEDEO INVICTISSIMO FILIO,
QVOD IMMENSA REGALIVM ANIMORVM AMPLITVDINE
NON SVOS TANTVM POPVLOS,
SED VNIVERSVM TERRARVM ORBEM COMPLEXI,
NATIONES OMNES
GRATVITA PORTVOSI LITTORIS IMMVNITATE
MAGNIS AVCTA COMMODIS RECIPI VOLVERINT,
ÆTERNVM GRATI ANIMI MONIMENTVM
AB OMNIBVS VBIQVE POPVLIS DEBITVM
NICIA FIDELIS COLLOCAVIT.

Ne

*Hujus
Portus
immuni-
tatis à
Carolo
Emanue-
le II.
confirmata
& ampliata.*

Ne verò prædecessorum suorum ulli cedere videretur Carolus Emanuel II. Dux Sabaudie, qui non ita pridem regnabat, non modo eandem Portus immunitatem confirmavit, ampliavitque, verum etiam, ut tutissimum perinde, ac commodum Villafranca evaderet in emporium, nationum omnium mercatores eo loci invitavit, ubi nova Negotiatorum Societas, præfente pecunia, præsto esset mercibus, quæ emendis, quæ in Pedemontanas, aliasque Regiones distrahendis, permutandisque. Addidit idem Dux ad dexteram Portus latus immenso propemodum sumptu, excisis ferro, atque igne rupibus, vastissimam novi Xenodochii (Lazarettum Itali vocant) structuram inter præclariora totius Italiae opera computandam, servandis in tuto mercibus, & publicæ sui avertendæ asylum certissimum, præter simile, minoris tamen molis opus, quod eodem ferme tem-

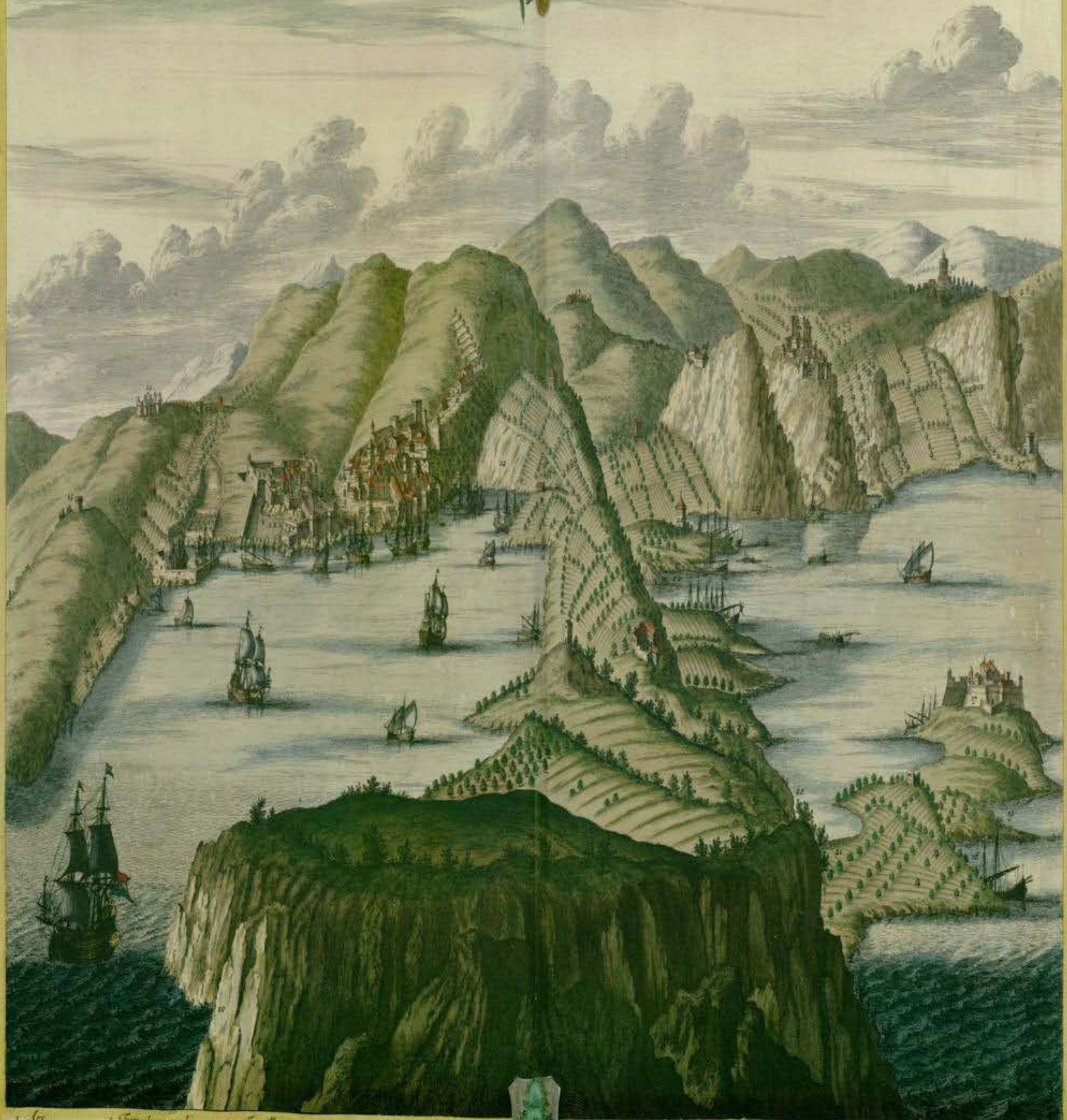
*Xenodochium
nuncupatur,
sive Mors
veneris
veneris
veneris*

pore in opposita montis parte ejusdem Ducis jussu Nicæa Civitas excitavit.

Hæc de Villafranca Portu, magnarum Classium, maximarumque omnis generis Navium capacissimo, impræsentiarum satis. Plura Ricciolus, Morisottus, Leander, Cluverius, Merula, aliique, de locis aptis, in eo maritimo tractu, figendis anchoris. Vnum non omittendum, cum à ventis cæteris Villafranca Portus tutus omnino sit, à Lybico tamen non ita tutus; verum huic incommodo Ars, naturaque providit; illa quidem, Mole Darsenæ, quam dixi, ab Emanuele Philiberto Duce excitatam; hæc verò, commoditate alterius admodum capax Portus ad Orientem siti ubi, thynnorum piscium, quotannis copiosissima sit piscatio. Vtrumque verò Portum intersecat brevis Isthmus, inter Continentem, & Peninsulam, cui insidet Arx inexpugnabilis Sancti Hospitii, de qua supra.

VILLAS FRANCA APVD NIVERNICIAM AD S. MARCI

1. Ara	5. Turricula pro excoibis.	9. Fons Magnus.	13. Turris Ramiculi.	17. Casterum S. Aliphan.	21. Fons S. Joannis.	25. Turris Boia.	29. Templum S. Michaelis.
2. Porta Castr.	6. Ecclesia S. Pancracii.	10. Promontorium vulgo Mala longa.	14. Casterum Montis Albani.	18. Portus vulgo Foss grande.	22. Petra Formica.	26. Ratis rubra.	30. Sita.
3. Porta Sca.	7. Recreantulum vulgo Parfona.	11. Scenulus vulgo Grafford.	15. Mons Maurorum.	19. Portus vulgo Foss piccola.	23. Ecclesia B. Mariae de pulcro loco.	27. Promontorium vulgo Candaul.	
4. Ecclesia Parochialis.	8. Spelunca.	12. Promontorium vulgo Mala Rega.	16. Promontorium vulgo Capo griffe.	20. Ecclesia S. Joannis.			

PORTO DI VILLAFRANCA

Con l'Anchorage misurato à palmi di Nizza a 12 de quali fanno un trabocco per il braccio di Mare

- A Lago e Forte di Villafranca
- B. Lago nuovo
- C. Marina
- D. Forte di Santa Maria
- E. Forte di Santa Maria
- F. Castello di S. Caterina
- G. Chiesa di S. Maria
- H. Forte di S. Stefano
- I. Forte di S. Stefano

E. Forte di Santa Maria con la Chiesa di S. Maria e la Chiesa di S. Stefano

HOSPITELLVM.

Ospitellum, sic enim in vetustioribus chartis effertur, licet recentiores minus aptè Ospitellum, seu Sospitellum vocent, Italis nunc *Sospello*,

Nominis origo.

Situs.

Templum Cathedrale.

Hospitelli praeiudicativa.

Provincialibus *L'Espel*, nomen accepisse videtur ab aliquo Hospitio inibi in viatorum commodum aedificato, ubi posteriora saecula, coalescentibus eo loci, ex circumstantibus castellis, incolis, excitantur illustre Oppidum, quod nunc Civitatis titulo exornatur. Distat Nicæa quinque circiter leucis Boream versùs, bifariamque secatur à fluvio Vibera, sive Bevera (unde forsitan Viberi populi, quorum meminit Inscriptio Trophæorum Augusti apud Plinium) qui eleganti, lapideoque Ponte coercitus in Rutubam exoneratur post aliquod intervallum, circumstantibus agris frequenter noxius. Loci facies, licet circumquaque à frugiferis collibus, & montibus ambiatur, in planitiem tamen desinit, quam nobili structurâ, rectoque ut plurimum ordine distinctâ domus, plateæ, Templâ, Monasteria totam occupant. Profiliuntque publicis foris arcuato opere aquæ copiosissimæ ac saluberrimæ. Visitur ibi Prætorium Templum Divo Michaeli Sacrum, ac non ita pridem à fundamentis, vetere diruto, aedificatum, maiestatem suâ, amplitudine, Regularium S. Ruffi Canonorum Collegio, atque Episcopali Cathedrâ venerabile. Licet verò Episcopus, cui subest, Albintemelii consueverit residere, habuit tamen etiam suum Hospitelli, quod olim frequens habitabat, Palatium Episcopale. Quin & hoc minime omittendum, Albintimiliensis Comitatus Hospitellum ex multis facultis esse Caput, & primariam sedem, eoque loci, non modò ex universo Comitatu, verum etiam aliquando ex ipsa Albintimiliensi Civitate soli-

tos convenire Vniversitatum Legatos, qui in publicis Comitibus ferendi suffragii jure gaudent. Iudex inibi minores, sive in prima instantia, Præfectus verò majores, sive appellationum causas judicant, ab eisque ad supremum Senatum Niciensem devolvuntur. Altera Parochialis Ecclesia præfert titulum S. Petri. Quin etiam numerat alias opulenti census Ecclesias, quas SS. Mauritii, & Lazari Milites possident in Commendam; supersunt elegantissima duo Fratrum Minoritarum Coenobia, observantium strictiorum unum, D. Francisco Capuccinorum alterum, D. Mauritio sacrum, Religiosorum numero, Ecclesiæ nitore, ædium structurâ, hortorum amœnitate omnino visenda: præter Scholarum jam pridem institutarum Collegium, ubi nunc instruendæ humanioribus litteris, bonisque artibus juventuti, ac Christianis moribus educandæ, nec non Fidei rudimentis edocendis Clerici, quos Doctrinarios vocant, sedulam navant operam. Incolæ utriusque sexus, qui sex millium animarum censentur, paribus animi, & corporis dotibus præditi, formâ conspicui, ingenio perspicaces, ad Martis, & Palladis munia sunt aptissimi, hinc multi numerantur utriusque juris laureâ insigniti, multi in bellicis expeditionibus cum laude promerere: Ad mercaturam, mechanicasque artes non ita nati, quandiâ patrio in solo vivunt. Viros, qui per varia tempora litteris claruerunt, multos hic locus protulit. Hos inter enumerantur Hieronymus Albertus, Honoratus Pellegrinus, Nicolaus Imbertus, Petrus Boëtus, Ioannes Martinius, Ioannes Baptista Blancardus, Vercellinus Borriolionus, Hercules Pellegrinus, Iacobus Antonius Vaquerius, & qui instar omnium est Theophilus Rainaudus è Soc. Iesu vir omnigenæ litteraturæ,

Reliqua templa & coenobia.

Incolarum numerus & indoles.

Viri docti.

Qui duo, qui septem qui totum scibile scivit;

Ffff

uti

uti attestantur plurima volumina ab
 eo edita omni genere eruditionis re-
 ferta. Nec vero Nobilitatem a-
 spernantur : plures enim ex Civibus
 eam vel ritè factis auspiciantur, vel
 omnino non degeneres à majoribus
 acceperunt. Ceterum ager, nisi an-
 nonæ caritas obstat, quæcumque ad

*Agri se-
 conditas.*

victum necessaria sunt, cultoribus
 suis abundè providet, frumentum
 præcipuè, vinum, oleum, omnisque
 generis legumina : ficuum vero, a-
 mygdalarum, aliarumque hujusmodi
 frugum adeo ferax est, ut, & inco-
 lis sufficiat, & ad exteros etiam non
 infrequenter transmittat.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
CHICAGO, ILL.

1875
No. 100
The Board of Directors of the
Central Bank of the United States
Washington, D. C.

S A V R G I V M.

151

Saurgium Pagus est, cum origine pervetustus, tum frequentia nobilis incolarum, quos callido ingenio, & praeferoeci, armis, commercii-

Situs.

que additissimos gignit. Illum, in scopuli situm fastigio, gemini amnes, Rutuba Lucano, & Plinio cognitus, Bendulaque circumfluis aquis, quasi peninsulam complectuntur. Liquidam admodum, vegetaque caeli aspiratione recreatur, quippe e regione meridiem aspicit, qua parte etiam Bendula inferne alluitur, rejecta ad occidentem Rutuba ad Aquilonem rupe, in quam abrupta, salebrosa que secus fluminis ripas crepidines desinunt.

Numerus incolarum Saurgii.

Quatuor millia ferme numerat indigenarum, quorum industria ab infrugifero, ut videtur, solo uberrimam exprimit messem, adeo ut longe diffusi in Alpibus fines, pabula large sufficiant pecori alendo, cujus beneficio exquisitis sane, perque oram late maritimam, Pedemontiumque vulgatis lactariis, lanisque abundat. Ad haec vi mellis ingenti, & suavissimo ex olivis oleo, generoso vino, ficibus, aliisque id genus pomis non caret ejus ager, qui vigesimo lapide abest a mari.

Arx vetusta à Mala Morte dicta.

In conspectu ultra fluvium Rutubam vivo e saxo editus mons pyramidalis figura confurgit abruptus, & pene inaccessus, atque insulae more undequaque solitarius. In ejus vertice Arx perantiqua hodieque conspicitur, tribus distincta turribus à Mala Morte appellata, cui superiora saecula plurimum tribuebant, quod haud aliunde certius praeterfluentem amnem, & viam Nicæam ducentem liceat speculari.

Alterius Arcis vestigia.

In rupis alterius cacumine aliquo intervallo inde disjuncta alterius pariter Arcis semirutata extant vestigia

quam temporis injuria exedit, atque labefactavit.

In editiori Saurgii vertice inexpugnabile aliud propugnaculum erigitur, cui à S. Georgio nomen est inditum, incerta, & ex legis figura, quippe edito suapte natura, & praecipiti loco accommodatum. Geminae hinc inde Turres Quadrangulari forma, atque interjecti muri lorica antiquo artificio elaboratae. Intra munimenti ambitum militum stationes ad excubitores ferme ducentos capaces, geminaeque ibidem cisternae; probe omnia, & perfecte constituta. Inde speculari modo constrata obijcitur via, incorrupto adeo, apertoque prospectu, ut parva militum manu magno hostium numero aditus obstrui possit.

S. Georgii inexpugnabile propugnaculum.

Iis, quae dixi fluminibus Rutubae, & Bendulae magnus troctarum innascitur numerus, quas ob vortices aquarum per abruptas cautes saltuatim cadentium liquida penetralia scopulorum in sinu recipiunt, & aquosos recessus in parvi gregis custodiam aperiant.

Rutuba & Bendula vortices aquarum abundant.

Porro in Rutubae perpetuo margine, inter praecipites salebras ad Alpium radices imminentes, Inviectissimus Carolus Emanuel I, se digna semper agitans animo, ut totius Europae commodo industriam suam, & magnanimitatem probaret, ferro, & igne saxorum duritiem vinci jussit, & novam sane, nec ante excogitatam viam, commeantibus facilem, aquatamque consterni. Ad haec mediis Pontibus junxit ripas, arcus, & parietes, quos locus patiebatur crexit; adeo ut Alpes maritimae obstructiores, quotidianis itineribus terantur, commeantque facilius e Mari in Pedemontium institores. Quo opere egregio sane, & singulari & magnas illas Aegyptiorum, Romanorumque substructiones a mulari visus est, suisque obstructam laudibus demeruit poster-

Via ad Rutubam à Carolo Emanuele I. facta.

steritatem, in quam plenissima utilitas fructus hodieque redundat.

Perfecta via, ne tantae rei auctorem posteritas obliviosa nesciret, ex

alia fluminis parte sub Saurgii Propugnaculo, loco solis oculis pervio, quod subscribo, monumentum excisum est.

Ejus monumentum.

PVBL. CISMONT. AC CITRAMONT. DITIONIS BONO
ITALIAE AC TOTIVS ORBIS COMMODO,
INVHS VTRINQUE ALPIVM MARITIM. PRÆCIPITHS
FERRO FLAMMAQVE PRÆCISIS,
D. CAROLVS EMANVEL IIII. SABAVD. DVX XI. P.P.P.P.
PACE BELLOQVE FÆLICISS.
PROPRIO MOTV, PROPRIO SVMPTV, PROPR. INDVSTRIA,
HANC VIAM BASILICAM PERFECIT.

Verum quantopere sibi omnium animos optimus Princeps eo beneficio devinxit, disticha plura, & Epigrammata testantur ab ingeniosis hominibus elaborata, inter quae hoc maxime probo ab Equite Guichenonio, Regiae Sabaudae familiae, nostrae aetatis Historiographo, recensitum:

*Quem tibi parturunt Montes Silicesque
Triumphum*

(Ausis qui solus major et ipse tuis)

*Te duce Nicanam via dum proclivis ad
Vrbem,*

*Qua modo vix arduus praevia, praebet
iter,*

*Postera cognosces, praesens mirabitur aetas,
Imperio montes succubuisse tuo.*

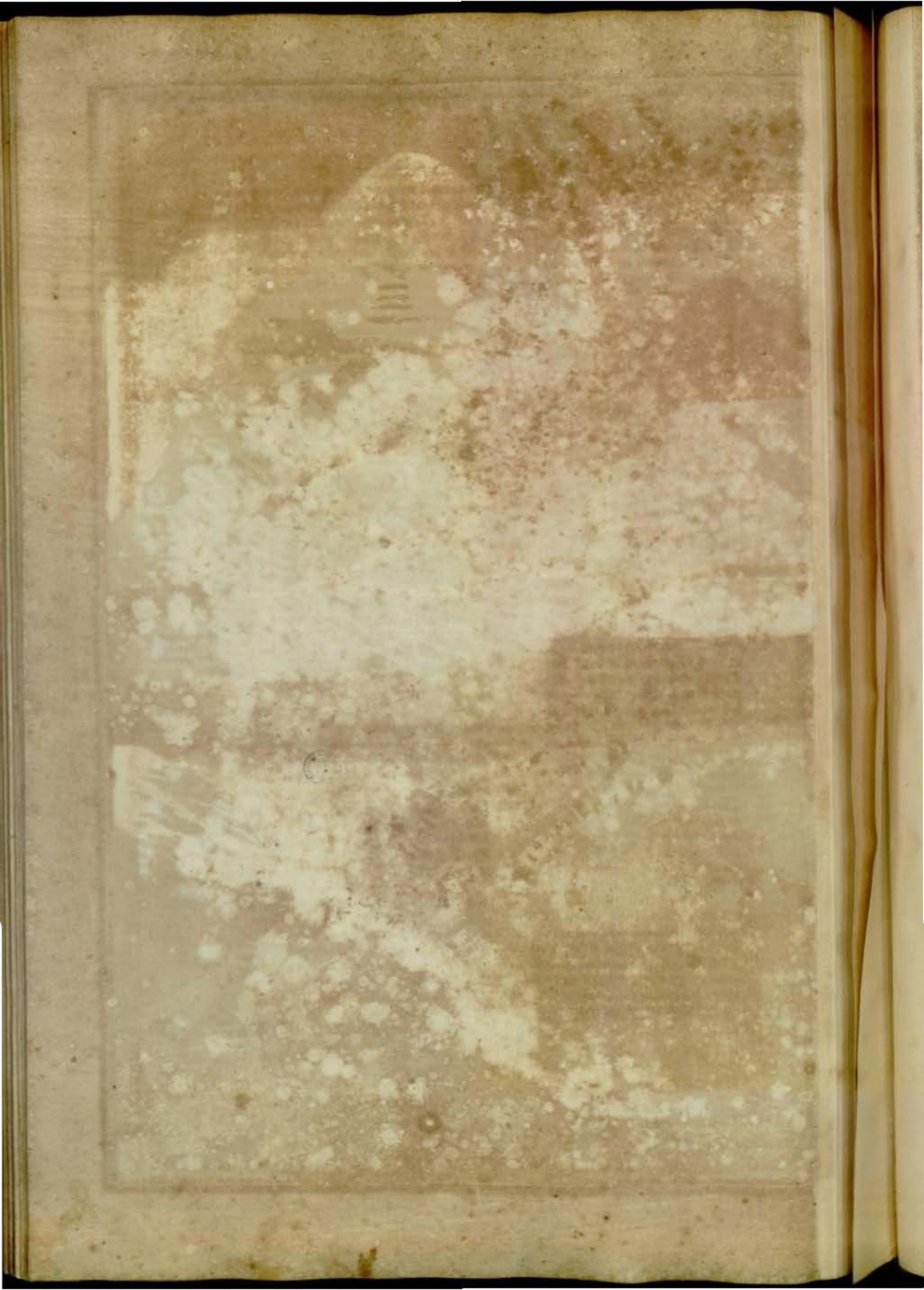

OPPIDI SAURGHII, ET VIÆ REGIÆ
 À CAROLO EMANUELE I.
 Constructæ. Geminus Prospectus ad Meridiem, & ad Occasum.

A. Castellum S. Georgii C. Mœnia Castellum E. Portuiculus Nativitatis F. Sæptus S. Petri G. Sæptus S. Pauli H. Sæptus S. Martini I. Sæptus S. Joannis K. Sæptus S. Michaelis L. Sæptus S. Joannis Baptistæ M. Sæptus S. Joannis Baptistæ N. Sæptus S. Joannis Baptistæ O. Sæptus S. Joannis Baptistæ P. Sæptus S. Joannis Baptistæ Q. Sæptus S. Joannis Baptistæ R. Sæptus S. Joannis Baptistæ S. Sæptus S. Joannis Baptistæ T. Sæptus S. Joannis Baptistæ U. Sæptus S. Joannis Baptistæ V. Sæptus S. Joannis Baptistæ W. Sæptus S. Joannis Baptistæ X. Sæptus S. Joannis Baptistæ Y. Sæptus S. Joannis Baptistæ Z. Sæptus S. Joannis Baptistæ

PUBLIUM ET CITRIMONTI, DITIONIS ROMÆ
 TERRÆ, ET TOTIUS ORBIS TERRARUM
 CAROLUS EMANUEL, REX, MARTINUS PRINCIPES
 TERRÆ FLAMANIÆ, PRAESIDIUM
 CAROLUS EMANUEL, REX, SARDENIÆ, DUX, ET PRINCEPS
 PACIS BELLIQUE, SOLICITE
 PROPRIIS VIIS, PROPRIISQUE INSTRUMENTIS
 HANC VIAM REGIAM PERFECIT.

D V L C I S A Q V Æ

OPPIDVM & MARCHIONATVS.

Situs. **I**N eo Maritimarum Alpium tractu, qui olim Albintemelienſis Comitatus vocabulum præferbat, duorum mille paſſuum ſpatio à Li-guſtico Mari, atque à Nicienſi Vrbe vigefimo, non ampliùs, lapide diſtans, viſitur Dulciſaquæ Oppidum, id nominis, ut verofimiliter opinari licet, fortitum, non tam à dulcibus, perennibusque fluentis, quæ canalium beneficio derivatæ, ac ſurſum profi-lientes, in ſuperiore ſcaturiunt Caſtel-lo, quàm ab infernè labentis Nervæ fluvii aquis, longo inde curſu exortis, partim à Toragio, à Gordalo partim Monte, quorum alter eſt iuriſdictionis Sabaudicæ intercluſus, atque Ge-nuenſium ex ea parte ditioni conterminus. Is portò ſtrivius, poſtquam Buſii, Pignæ, atque Inſulæ bonæ Oppidorum radices alluit, lapideo coercitus ponte, Burgum, uti vocant, dividit ab Op-pido Dulciſaquæ, inſervitque verſatilibus pluribus, pro olei expreſſione, molis, ad quas, non ſine eximio Toparchæ proventu, terendas olivas deferre ſolent, non Oppidani modo, verum etiam finitimi Campirubei, Valliſbonæ, aliorumque Genuenſis domini locorum habitatores.

Nomini
no. 8.
Celi tem-
peries &
ſub ferti-
litat. Oppidum, quod murus, occurren-tium ſibi ædium acceſſione continua-tus, circumdat, frequenter admodum habitatur, utpote quod gaudet cœli temperie feliciffimi, atque ob maris viciniam, circumpoſitorumque tuta-men montium, nullis ferme eſt obno-xium incommodis brumalium tempe-ſtatum: prætereaque ſolum proferat ea omnia, quæ ſunt alendis incolis ne-ceſſaria: generoſum imprimis vinum, ficus, amygdalas, avellanas nuces, poma, malâ citria, ac cedrina, melo-

pepones, olera, legumina omnis ge-neris, &, quod caput eſt, olei exquisi-tiffimi ingentem copiam, ex olivarum cultu, quibus agri loca editiora jugiter viſcunt, provenientis. Nec deſunt Artifices varii, ex quorum laboribus aucto lucro, pecuniâque, proſtat domi, quod & oppidanis veneat, & vicinis.

Loco Oppidi frequentiore, exurgit primaria, amplitudinis non contem-pnendæ Baſilica, D. Antonio Abbati, veteri Entimilienſis familiæ, olim, ut narrabimus, Dulciſaquæ dominium poſſidentis, Patrono, ſacra; ubi ſpe-ctare licet nonnulla Nobilium de Au-ria, ejuſdem deinde Toparchæ Do-minorum, cum ſuis epigraphis, atque epitaphiis monumenta. Ibidem verò ſacris operatur Sacerdos unus, Præpoſiti titulo inſignis. Succedunt eodem in Oppido, S. Spiritus, atque, in adja-cente Burgo, D. Sebastiani Eccleſiæ, exulta singulæ piorum Sodalitiis Laicorum: nec procul dicatum Arch-angeli Michaelis nomini Phanum.

At ſi, inde egreſſus, conſcendas col-lem ad Auſtrum ſitum, in cujus emi-nentiore ſaſtigio ſuperſunt veteris Caſtelli, cui quondam Abelli nomen, ru-dera, & veſtigia, videre erit elegans Auguſtinenſium Diſcalceatorum Cœ-nobium, noſtro fundatum ævo propè jam ibidem pridem extractum Tem-plum, prodigiorum, Deiparâ interce-dente, ſub cujus invocatione colitur, famâ percelebre. Prius verò quam eò loci devenias, ad viæ ſenſim, leniter-que in ſpirâ modum aſcendentis fle-xuras, viſere licebit quatuor ſupra de-cem minora Sacella, in quibus præci-pua Incarnationis Chriſti myſteria, ejuſdemque Intemeratæ Matris geſta ad vivum repræſentantur: quò poſſit fidelium turba, & ab itineris incom-modo ad certa ſpatia conquieſcere, & in meditatione rerum divinarum identidem recreari.

Hbbb

Ex

*Arcis dif-
ficilis ex-
pugnata.*

Ex opposito ultra amnem latere ex-
surgit superba Castrum, sive Arcis moles,
perquam difficilis expugnata, natura
videlicet, industriaque, ad ejus muni-
men convenientibus. Quam enim Se-
ptentrionalem plagam respicit, scopu-
lus est omnino abruptus, atque in præ-
ceps ruens, ex aliis vero lateribus, ha-
bet duo solidi operis propugnacula su-
per viva fundata rupe. Ad Castrum in-
teriora, ubi structura antiquioris pro-
cul videntur nonnullæ Turres, atque
turræ ædes, adfunt perampla atria,
solaria, aulæ, cœnacula, cubicula, cun-
cta ferme concamerata. Ea autem huc-
usque extitit fixa Dominorum Dul-
cisaquensium habitatio. Hi fuere, ut
superius attigi, primo quidem Albin-
temeliensium Comites, aliique, ab his
titulum nacti, Nobiles Genuenses;
deinde vero Proceres de Auria, genus
ducentes à percelebri illo in Reipubli-
cæ Genuensis Annalibus ac Populi
Capitano, Oberto de Auria, qui An-
no M. CC. LXX. emptione hujus-
modi dominium acquisivit. Hos in-
ter, fuere non pauci bellicæ gloria in-
signes; Stephanus imprimis de Au-
ria, qui postquam superiore sæculo
pro Republica Genuensi à Gallorum
armis Corsicam Insulam defendisset,
Cuneum etiam, Nicæamque pro
Emanuele Philiberto, ejusque Patre
Carolo Sabaudia Ducibus strenuè
munivit, egregieque ab eorundem
hostium machinationibus est tutatus.
Ejus vero posterum etiamnum idem do-
minium possident à Sabauda Duce,
cui clientelare obsequium præstant in-
signiti Marchionatus titulo, comple-
ctentis præter Dulcisaquæ, quod ha-
ctenus descripsimus, etiam Podii Rai-
naldi, Apricalis, Insulæ bonæ, atque
Rochettæ Oppida.

Non caruit autem is regionis tra-

ctus bellorum aliquando incommo-
dis, divisim præcipue in factiones, sub
Roberti Neapolitarum Regis, ac Pro-
vincialium Comitum regimine, Ge-
nuensibus, ac labentibus Ioannæ Regi-
næ, Neptis ejusdem, rebus. Nostræ
verò tempestate, cum acre bellum in-
ter præfatos Genuenses, atque Sabaudi
Ducis subditos exarsisset, arcem eadem
Genuenses Dulcisaquæ Oppidum, ex
improvise adorti, vallarunt obsidio-
ne, ducto eo loci sex mille oppugna-
torum exercitu. Cum tamen eorum
conatibus, iteratisque aggressionibus
per multos dies continuatis generosissi-
mè obstitisset Carolus Tana Inter-
aquarum Marchio, militaris fortitu-
dinis, litterarumque exercitatio-
num gloria conspicuus adolescens,
qui Oppidum cum præfidiario milite
pro Sabauda custodiebat, attulisset-
que suppetias Ludovicus San-Marti-
nus ab Alladio, S. Damiani Marchio,
re infecta, injecto tantum in Burgum
igne, inde discedere sunt coacti.

At verò bellorum incommoda ac
ruinæ efficere nequaquam potuerunt,
quin viros industrios ac conspicuos
hæc persæpe patria genuerit, atque
aluerit sinu suo. In horum numero
non prætereundus Ioannes Thomas
Borgonius, Regni Secretarius Victo-
ris Amedei II. Ducis, ejusque in scri-
bendi arte Magister, cujus eruditæ de-
lineationibus debet Sabaudica ditio,
quidquid ex nonnullis lustris in lucem
prodit numeris omnibus absolutum,
ac Ioannes Baptista Cassinus publicus
olim in Bononiensi Academia, nunc
verò penes Ludovicum XIV. Gallo-
rum Regem Christianissimum, Ma-
thematicarum disciplinarum, at-
que Astrologiæ Lector, inter hu-
jusce ætatis celeberrimos numeran-
dus.

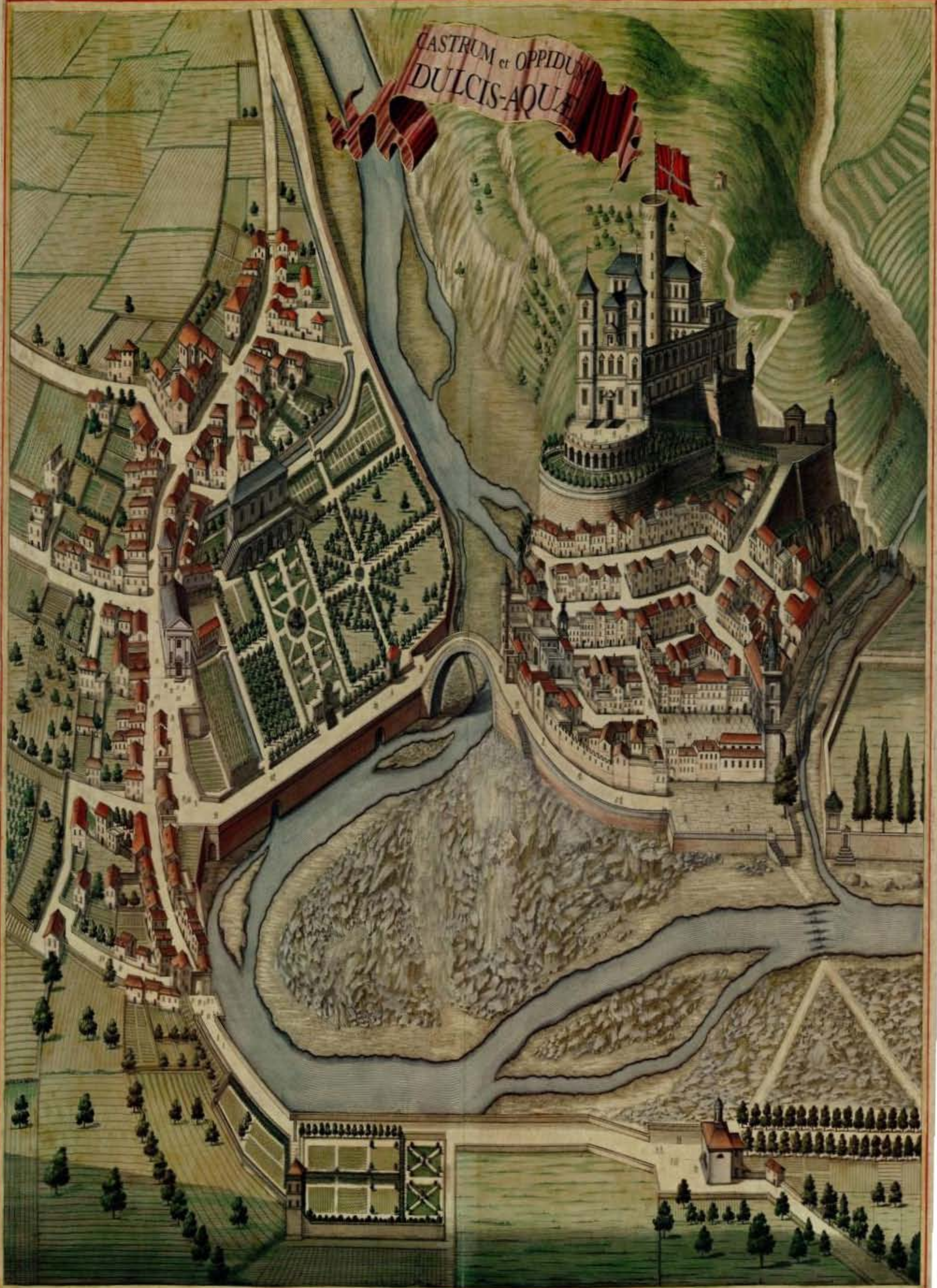
*Bellorum
varia in-
commoda.*

*A Ge-
nuensibus
frustra
obstitit.*

*Viri præ-
clarissimi
viri.*

CASTRUM et OPPIDUM
DULCIS-AQUAE

T E N D A .

EX Pedemontana Regione in Maritimam tractus Nicienſis iter agentibus, poſt Corneliani Montis deſcenſum ſeſe offert oppidum Tenda, illuſtris olim Comitatus Caput. Iacet hic locus partim in declivi præalti colliſ, in cujus faſtigio cernere eſt rudera vetuſtiſſimi, ac omnino invii Caſtri, ubi antiquiſſima Tendeniſium habitatio, duratque etiamnum Eccleſia, in qua Sacerdos ſacris, ſtatutiſ diebus, operatur, partim in ſubjecta planitie, ubi elegans Fratrum Capuccinorum Cœnobium, ſalis portorium, pratorumque amœniſſimorum longus proſpectus ad ripam præterlabentis fluvii Rutubæ. Primarium Templum B. Mariæ Virgini, dictæ de Boſco, ſacrum, Canonicoꝝque Collegio inſigne, ea eſt amplitudine, ſtructurâ, totque decoratur marmorearum ſtatuarum, picturarumque affabre factarum ornamentis, ut non immerito Tendeniſium Comitum, à quibus fuit ædificatum, pigram oſtentet magnificentiam, quorum oſſa inibi tumulis marmoreis aſſervantur, inſigniaque eleganti marmore ſculpta conſpiciuntur. Præter antiquiſſimam, quam dixi, in ſuperimminente Montis jugo ſive Arcem, ſive Caſtrum, alium murorum ambitum, nonnullis diſtinctum Turribus ædificarunt Tendeniſes Comites in faſtigio prærupti undique ſcopuli, qui in tota quanta eſt Oppidi facie dominatur, viamque Regiam inferne ſtratam tuetur, per quam ex Maritimis in Pedemontanas Regiones quotidianus cernitur itinerantium acceſſus reſuſusve. In eo Caſtro habitârunt olim Tenda Reguli, qui inde in ſatis amplum & citra, atque ultra Cornelianum Montem diſſuſum Comitatum dominium exercebant, ex quo tempore Civitatis Albintimilienſis poſ-

ſeſſione antiquiſſimâ exacti à potentioribus Genuenſibus novas ſibi ſedes in avito Comitatu figere coacti ſunt. Contraxerunt verò Albintimilienſes Comites cum præcipuis Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæque familiis affinitates, dederuntque non modo Genuenſi, & Mediolanenſi Ducibus Vxoꝛes, ſed acceperunt etiam à Sabaudis Comitibus Leonoram, dein à Græcorum Caſaribus Irenem Theodori II. Lascari Imperatoris natam, Gulielmo Albintimeliſiorum Comiti nuptam, cujus poſteri aſſumpto Aquilæ bicipitis ſtemmate, idcirco Vintimiliſi Lascari dicti ſunt, ſæcundum illuſtrium viroꝝ genus, ſive pietatem, ſive inſulatas dignitates, ſive bellicam fortitudinem, ſive militares Ordines ſpectes. Prodiertunt ſiquidem ex Lascarorum Tendeniſium ſtipite DDD. Emanuel, Gulielmus Petrus, & Georgius, qui ante duo ſæcula in Carthuſienſium Ordine, & Vallis Piſii Monafterio ſumma cum ſanctimonix laude vixerunt; F. Rodolphus, qui D. Dalmatii Cœnobium in agro Tendenti à ſuis fundatum ſub D. Auguſtini Regula electus Prior diu prudentiſſimè gubernavit, egitque, ut juſta F. Baptiſtæ Pogii Genuenſis inſtituta reformarentur; F. Nicolaus à Tenda ex Prædicatorum Ordine aſſumptus ad Archiepiſcopatum in Cypro Famauguſtanum; Marcus, Antonius, & Thomas Epilcopi in Provincia Regienſes, ſicuti ex iisdem Lascaris Castellarii Dominis, progenitus eſt noſtro ſæculo F. Ioannes Paulus Lascaris, qui Melitenſium Equitum, quorum Ordinem profitebatur, ad ſummam uſque ſenectutem innocens vitæ, labiſque purus, ſupremum rexit Magiſtratum; ut innumeros alios omittam, qui ex ea clariffima ſtirpe, veluti Græcorum ex equo Trojano Duces, prodierunt. Deſierunt verò Tendentes Lascari in Annam Ioannis Antonii Tenda Comitſ natam unicam,

Sicut.

Templa & Cœnobia.

Arx in Montis jugo.

Albintimilienſium Comitum præſentia.

Lascarorum Tendeniſium ſtipite DDD. Emanuel, Gulielmus Petrus, & Georgius, qui ante duo ſæcula in Carthuſienſium Ordine, & Vallis Piſii Monafterio ſumma cum ſanctimonix laude vixerunt.

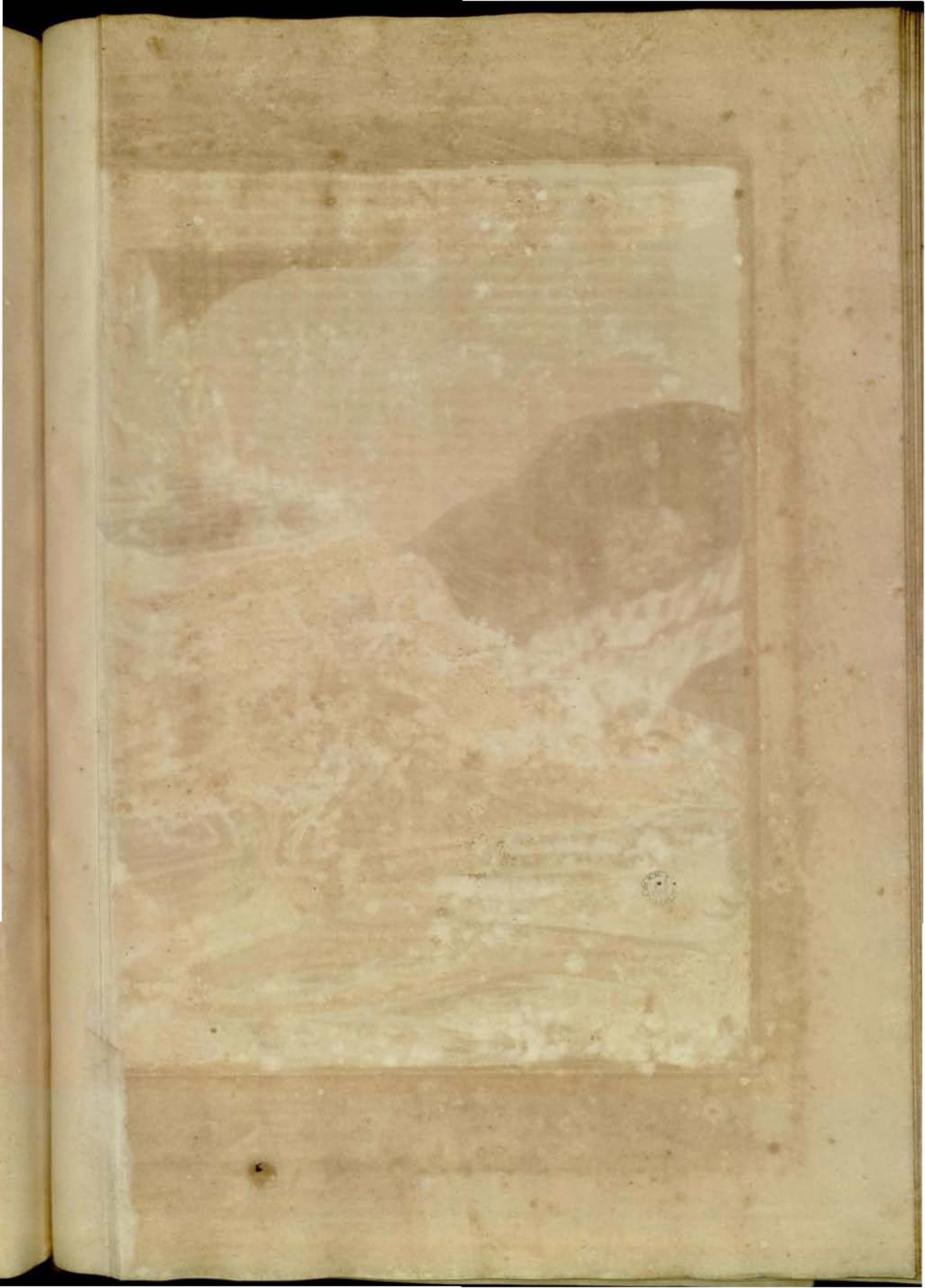
cam, & Heredem, Renato, Magno Sabaudia Notho, nuptam, qui cum in Claudio Filio, & Honorato Nepote Tendæ dominium continuasset, deficiente tandem virili stirpe, derivatoque ad foeminas Comitatu, ab iis in Serenissimum Emanuelem Philibertum Sabaudia Ducem translatus est jure permutationis. Ex quo factum est, ut transitus ex Pedemonte in Niciensem tractum per Cornelianum Montem, quousque ager Tendensis excurrit, cœperit tutius frequentari, juxta ea, quæ olim Nicienles cum Amedeo Comite, cognomento Rubeo convenerant. Orsus erat ejusdem Ducis filius Carolus Emanuel prædicti Montis viscera longo tractu aperire, ne jugum ascendendi necessitas hiberno tempore nivibus undique obductum, viatoribus officeret; attamen

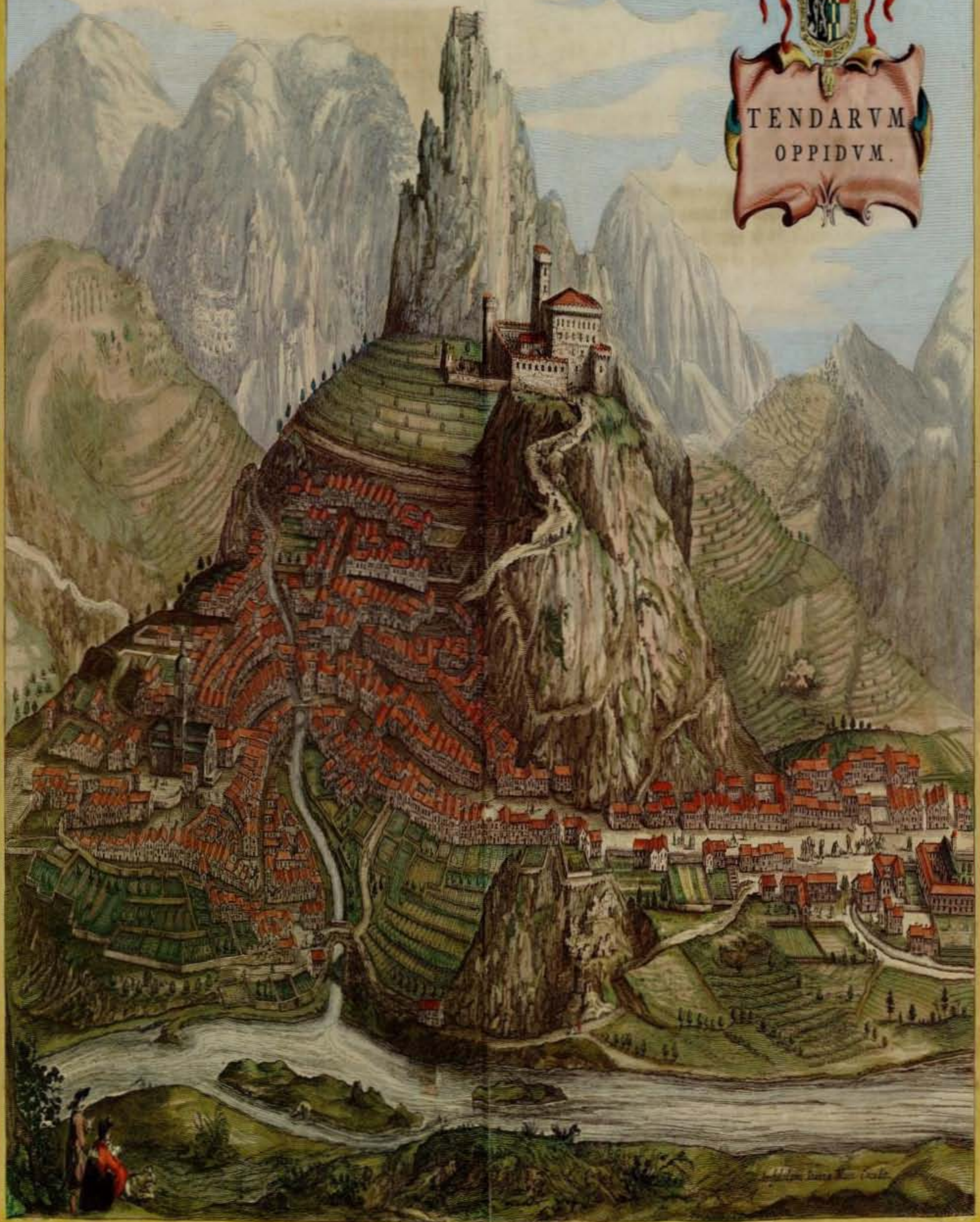
*Tendæ
Domi-
nium quo-
modo ad
Ducem
Sabaudia
devene-
rit.*

quod non ex solido saxo, sed ex inconstanti humo interiora constarent, opus fuit necessario consilio intermissum. Non est, quod in Tendensi agro, qui latè diffunditur, ubertatem fructuum, ac copiam quis requirat, nam Alpinis Montibus undique septum, pascuis, silvisque cædvis tantum abundat. Non defunt tamen, quæ parte Nicæam itur, amœnæ Valles vitibus, pomiferisque arboribus consistat: nec non castanearum, amygdalarumque proventu commendatæ. Nec incolas fallit in adlabenti fluvio troctarum exquisitissimarum piscatio. Quod verò magis in promptu est, præstat rerum copiam mercimoniorum, quæ illac transeunt exportatio, ex qua fit, ut locus ille situ opportunissimus à Sabaudis Ducibus magno in pretio habeatur.

*Sili-
ritæ.*

TROPHÆA AVGVSTI

Vulgò

T V R B I A.

X Monœci Oppido, arduo admodum ascensu, confurgunt Alpium juga, atque intrâ milliare, Caurum versus, exigua remanet, atque æ-

quata planities, ternis collibus circumsepta: Qui verò Marii imminet, collis Turbiæ cognominatur, alter, qui septentrionalibus opponitur ventis, Agellus, sive, ut vulgus ait, *Agel*; Tertius verò, qui occidentum prospicit Solem, Sembolæ nomine exprimitur. In hujusmodi plana area situm est Turbiæ Oppidum, ducentis, & amplius Domibus compositum, ex antiquæ Molis, sive ædificii rudibus constructum, de quo infra nobis est scribendum.

In editiore Oppidi parte adest muri ambitus, pinnis circumquaque coronatus, circularem fermè retinens figuram, quem vulgò *Receptum* dicunt, ex hujusmodi parietinis, sive vetustis ædificii reliquiis excitatum. In illum eundem, vigentibus Guelphorum, ac Gibellinorum civilibus factionibus, Pagorum circumfitorum Indigenæ, mulieres, ac pretiosiora earundem transmittere consueverant, vel ut eorundem incursiones facilius evaderent, vel ut ibidem ab hostibus sese defenderent. In Receptis prædicti meditullio, partim recens, partim vetusta confurgit moles, ex cujus rudibus colligi facillime potest ejus structuram fuisse hujusmodi.

Nuda aderat superficies soli, sive æquata platea, quadrato lapide pavimentata, duobus, & quadraginta in qualibet facie pedibus protensa, cui insidebant Stereobatæ tribus fermè

pedibus Geometricis eminentes. Stereobatis innitebantur circumquaque stylobata, & iisdem murus ad omne latus, ex vivæ rupis quadratis tabulis faxeis expolitis, ac prominulis, cum alveolis, aut canaliculis eleganter compaginatus; ex quo muro ad intrâ per sex pedum intervalla extabat compactio quatuor itidem parietum, ex quadrato saxo rudi, & inculto, in quadrum disposita, quorum interval- lum cæmento ex calce, arena, & faxis fuerat repletum. Inter compactionem, & murum exteriorem, expletio prædictæ consimilis inerat, ex calce, ac retrimentis lapideis.

In facie ad Meridiem obversa Ostium fuerat excavatum in umbilico, sex latum pedibus, & duodecim elevatum, per quod patebat accessus; ad lævam inane reperiebatur, tribus patens pedibus, in quo inerant scalæ cum gradibus palmaribus, per quos ad coronatum muri culmen patebat ascensus. Idem Ostium, iisdemque gradibus reperiebantur in muri facie opposita, Septentrionem prospiciente: geminæ verò murorum facies laterales, Orientem, & Occidentem spectantes solidæ erant ex quadratis lapideis tabulis prominulis apte compaginatis constructæ. Super hac quadrata basi æquatum extabat planum circumquaque effusum, & super solido Compactionis, alia confurgebat basis, quatuor itidem habens facies, ex quadrato lapide opere elegantiori sculpta, ac superposita corona.

Alterâ ex his frontibus inscriptionem exhibebat à Plinio transcriptam cap. 20. lib. 3. laterales facies magna hinc, & inde Trophæa ex pario candido marmore, ac medii Anaglyphi opere concinne elaborata exhibebant,

Kkk

Marii

Situs.

Mari
ambitus
Receptus
ditus.

Vetusta
moles in
Receptis
meditullio.

Ejus
structura
quæ
olim fuerat.

Marii Trophæis quæ Romæ adhuc hodie conspiciuntur consimilia. Super hoc secundo quadrato, quod cæmento itidem plenum erat, duobus exceptis spatiis, ad geminas cochlides scalas construendas, aptatis, imposita fuerant in orbem stereobata, stylobatibus è vivo saxo exculptis circumdata, quibus structiles columnæ diligentissime compaginata Dorica sequentes præcepta insidebant, superpositum Epistylum ternis ornatum fasciis, Zophorum cum Triglyphis, & metopis, ac cæteris ornamentis coronam sustentibus, quæ omnia à Dorica Architectura non recedebant.

Currebat in orbem perpetuus murus post columnas cæmento prædicto plenus, atque intercolumniis ædiculæ, seu loculi excipiebantur. Coronæ Fornix sphericus incumbebat, cum costis, ex soliditate muri post columnas constituti, enascentibus, ac Molis demum totius culmen eximio cultu conspicuum implebat Augusti Cæsaris ingens simulacrum.

*Molis
hæc ve-
rissima igitur
insum-
pta fuit.*

Ædificium prædictum igne consumptum fuit, ut igniariæ machinationis cuniculi nonnulli eidem substructi, & extantia columnarum fragmenta, nec non ingentium saxorum circumquaque disperforum frequentia, etiam procul à Mole abunde testantur.

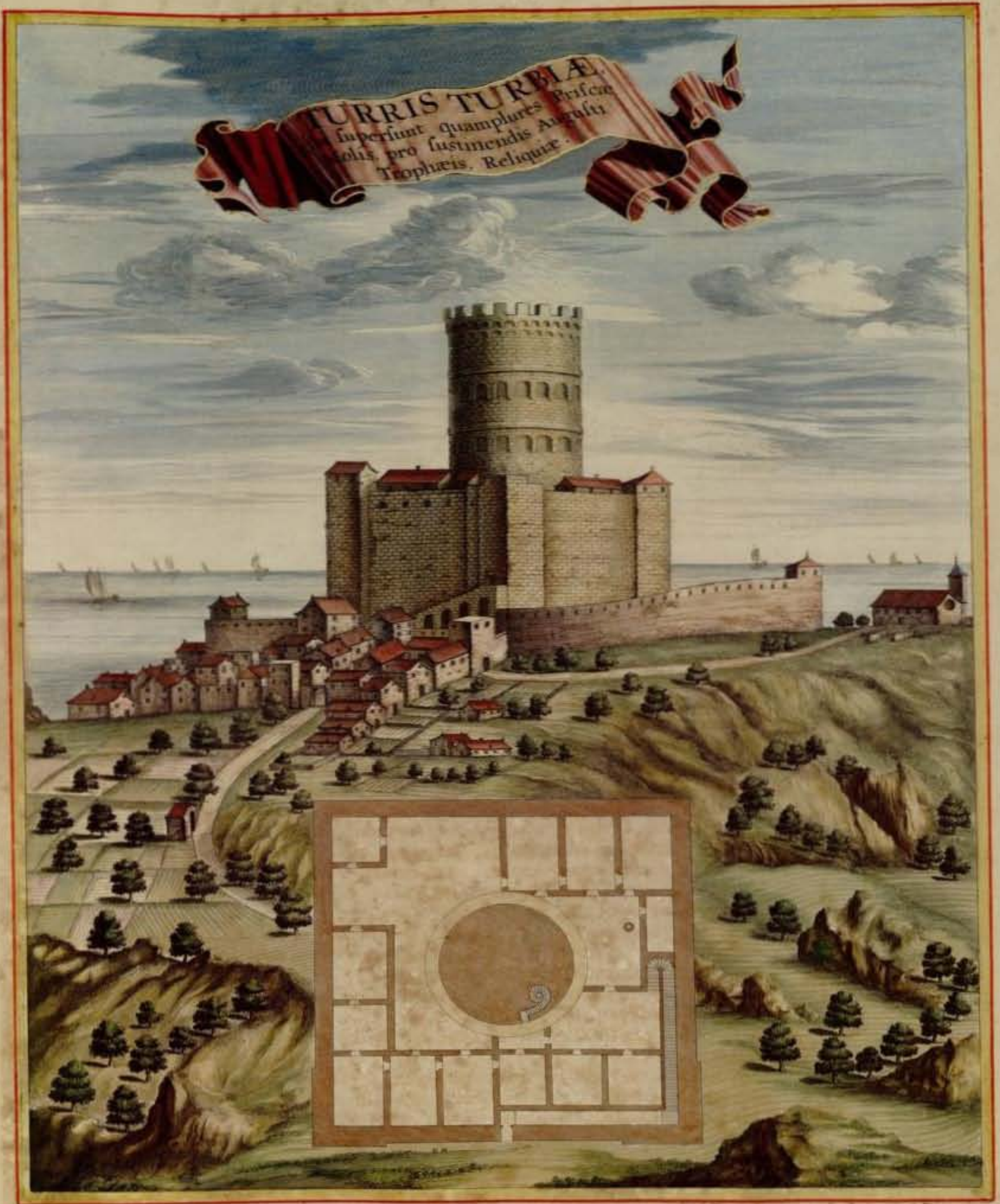
Post Gothorum tempora pars illa

orbicularis, quam dixi, constructa videtur, quæ ex ornamentis in ejusdem summitate constitutis Gothicam refert Architecturam. Geminis etiam verforiis scalis usi sunt ad ampliorem ascensum constituendum, ex quo ad Turrim prædictam patet accessus. Aliis deinde temporibus partes pinnis exornatus inædificatus fuit super solidiori compactione, quam vulgus Ossaturam vocat, cum exigua Turri in angulo ad Orientem, ac mare obversa. Intra verò murum, atque Turrim, nonnulla fuere excavata, & constructa cubilia, prout commodius fieri potuit, ad militum stationem, cum ab ima Ædificii parte ad usque ejusdem summitatem per gradus ex parte Occidentis in ipso cæmento excisos intra compactionem, & exteriorem murum comprehensos, ascensus pateat.

*Parte
ejus arbi-
cularis à
Gothis
extruilla.*

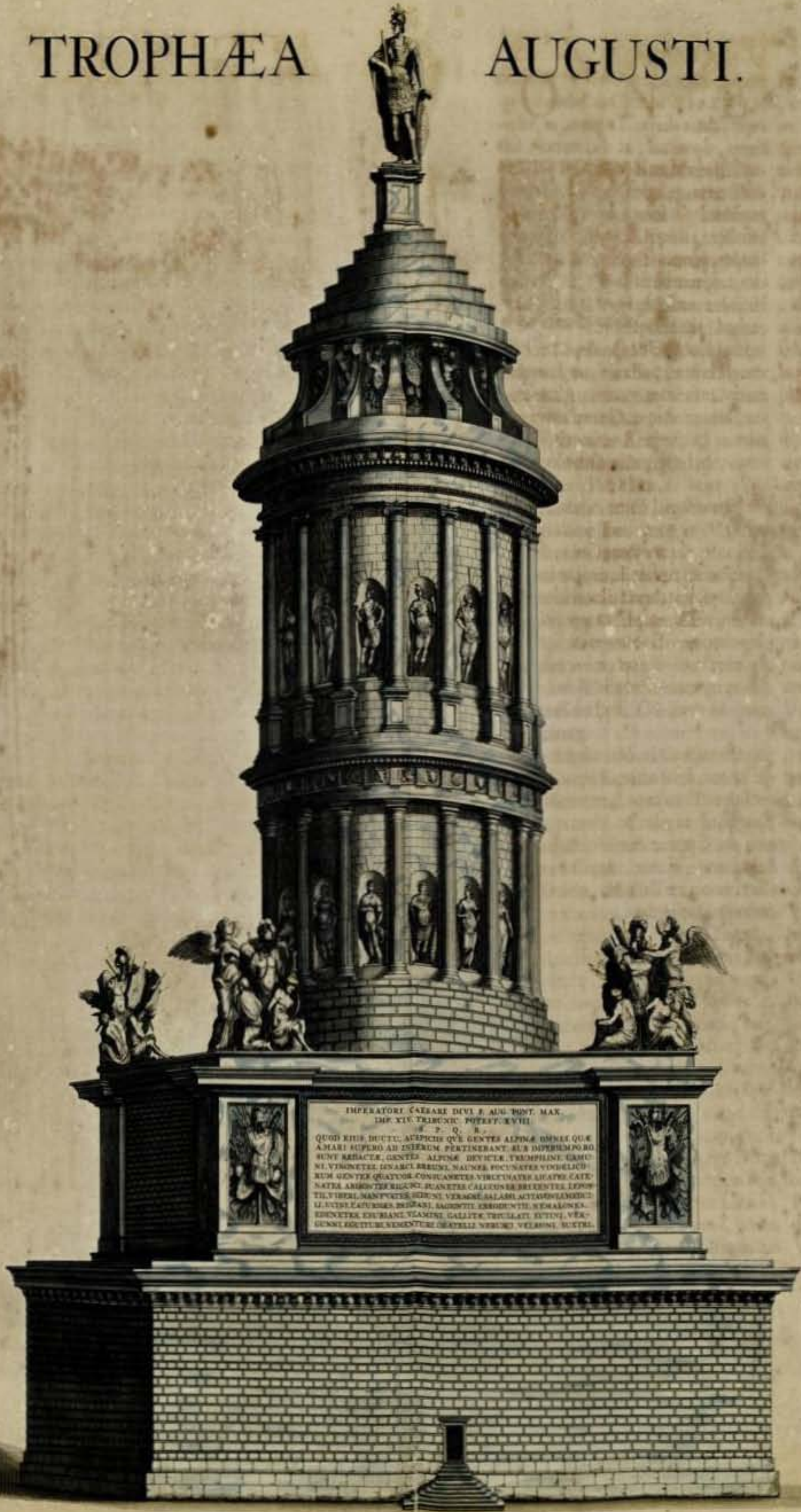
Extant circa Oppidum fragmenta plurima ex pario candido marmore Inscriptionis prædictæ, Trophæorum, ac Simulacri, sed illorum pars in Receptis muro ædificando consumpta fuit, pars in sepulchris non procul existentibus, ubi ædes sacra cum fornice valde amplo, ac Turri Campanaria ex faxis ab eadem mole extractis creditur excitata, quæ munitæ Turris, vel Castri vices ad Oppidi tutelam gerit, atque propè viam sita est, quæ Genuâ Provinciam itinerantes perducit.

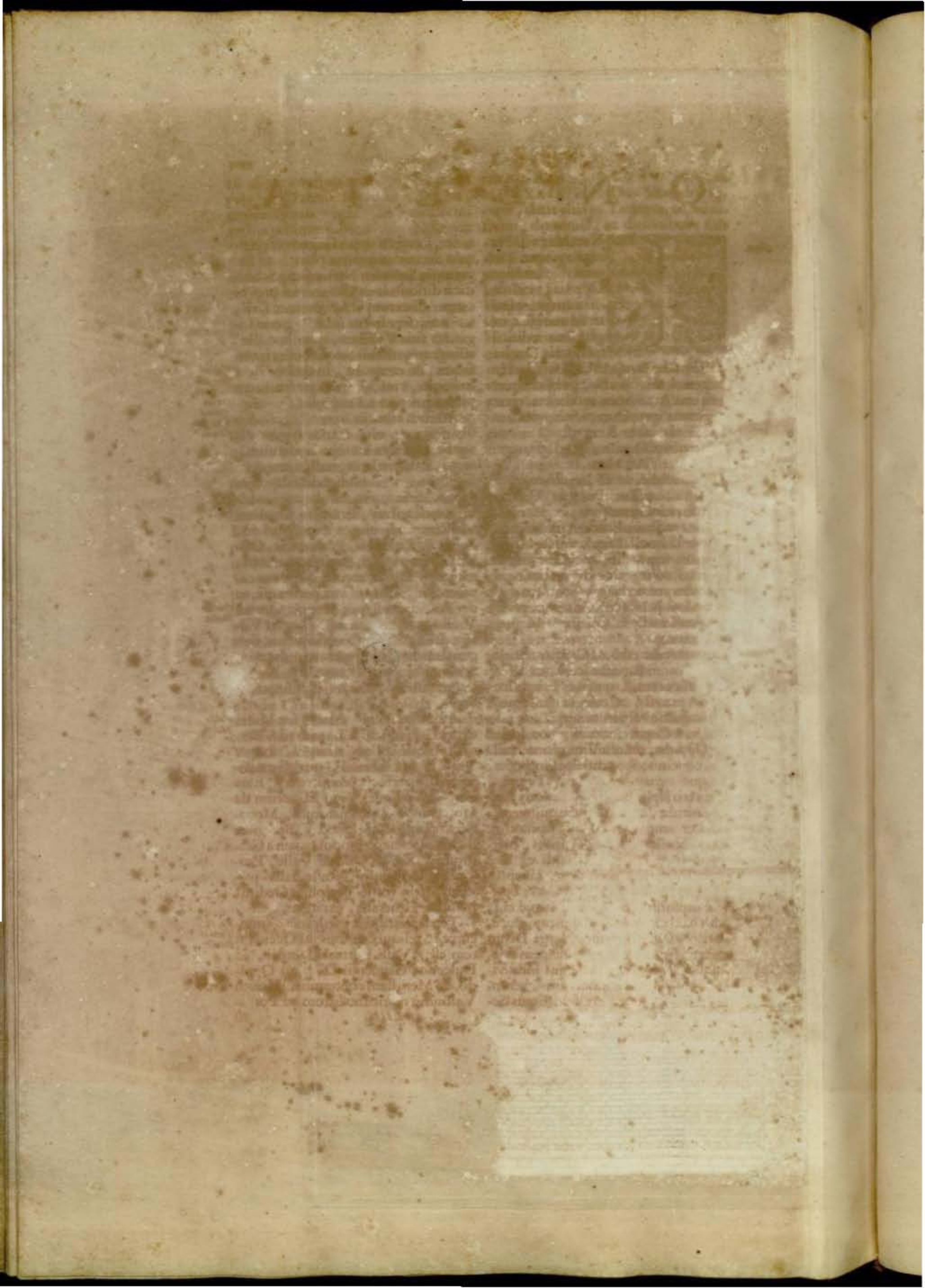
*Inscri-
ptionis
marmo-
rea ve-
ræ.*

TROPHÆA

AUGUSTI.

O N E L I A.

Sunt.*Arces di-
verse so-
lu tenus
dirutae.*

Nter Mauritiū Por-
tum, atque Dia-
num Genuensium
Oppida, visitur,
in amœna plani-
tie ad mare sita, ele-
gantibus ædificiis
spectanda Onelia,
Italice *Onelia*, quam ad Occidentem
Imperius fluvius alluit, ubi olim cer-
nere erat Arcem non modicam, quam
favientia inter Ducem Sabaudia, at-
que Genuensem Rempublicam odia
solo tenus diruerunt, quod idem con-
tingit Macri, Petralata, Bestagni, aliis-
que Sabaudici in eo Ligustico tractu
dominii sive Turribus, sive Castris,
ubi veterum murorum vix pauca su-
per sunt rudera. Eandem sortem subi-
re ante nonnulla sæcula coactum fuit,
longiori spatio à littore distitum, at-
que in assurgente clivo positum,
Castrum vetus, quo in loco fama est
quondam habitavisse eos, qui postea
situ commodiore Oneliam ad mare
ædificarunt.

*Templa
& Cen-
bia.*

Spectantur verò ad Oneliam Eccle-
sia D. Ioanni Baptistæ sacra, undecim
Canonicorum, quibus Præpositus
unus præest, Collegio insignis,
D. Augustini Eremitarum, nec non
Fratrum Capuccinorum, non longè
ab Oppido, amœnissimo loco, pul-
crè, concinnèque ædificata Coenobia,
aliaque ornatissima Sacra Tempa:
via verò lapidibus diversicoloris tra-
ta, nitida, atque munda quingentis
circiter amplis domibus sepiuntur,
quas incolunt nautæ, artifices, mer-
catores; nec desunt oriundi ex Ge-
nuensi Vrbe primates, qui avitam pro-
fitentur nobilitatem. Populus, opti-
mæ ut plurimum indolis, atque erga
advenas benevolus, & amicus, pecu-
liari præstat, non modo erga Deum
pietate, sed etiam erga Principem fide-
litate, & observantiâ; cuius inibi vi-
ces agere solet non modo juris, verum
prudentiæ quoque consultissimus Se-

*Florum
& Aedi-
ficiorum
elegantia
& nume-
rus.**Incola-
rum indo-
les.**Magi-
stratus.*

nator, Præfecti atque Gubernatoris ti-
tulo decoratus à cuius placitis ad Su-
preum Senatū Niciensem à Sabau-
dicæ ditionis in ea Ora incolis provo-
catur. Cæterum Onelia nomen facit,
sive uni, sive tribus in ea Regione Li-
gustica sitis Vallibus, quas huc illuc
assurgentes tumuli, atque colles inter-
secant, & coronant, in quibus licet
frumenti, vini, aliorumque fructuum
proventus non ita copiosus sit, olea-
rum tamen arboribus tota Regio adeo
silvescit, ut olei exinde ingens vis
conficiatur tota Europa laudatissimi,
atque, si dicere licet, nullibi terrarum
sic probati, sive condiendis cibus, sive
in medicinæ usum adhibeatur; adeo
ut accedentibus identidem Oneliam
ad huiusmodi oleum exportandum,
Belgicis, Batavicis, Britannicis, Gal-
licis, aliarumque gentium navibus,
magnum exinde incolæ quæstum ca-
pian, vulgoque audiant pecuniosi, ac
divites. Prior, quæ propriè Onelia
Vallis denominatur ad S. Lazari Vil-
lam definit. Eam si continuatam, sive
pomarium, sive pomœrium dixeris,
non facile mentieris, tanta est arborum
frequentibus ædificiis permixtarum
copia.

*Vallis
tres ad-
iacentes
Oleum
optima
nata pro-
firunt.**Onelia
Vallis.*

Alterâ quæ Vallis Mari, seu Macri
dicitur, ab eodem S. Lazaro ad S. Ber-
nardi usque collem assurgit, ibique
Valli Plebis Theicii, quæ Genuen-
sium ditio est, committitur. Ejus
caput Macrum eleganti Minorum de
Observantia Reformatorum, Mona-
sterio nobilitatur, quod F. Benignus
dictus à Genua, oriundus tamen à Gat-
torum Villa, in Onelia Valle, Pro-
vinciæ Genuensis Provincialis pri-
mum, dein totius Seraphici Ordinis
Minister Generalis, excitavit.

*Vallis
Macri.*

Tertiâ Petralatæ, vulgò *Prela* nun-
cupata, reliquis duabus ad Occiden-
tem est, Valli Portus Mauriti, ac
Dulcedo, Genuensis Domini Oppi-
do, ad Meridiem contermina. Harum
Vallium à maritimo littore ad Porna-

*Vallis
Petra-
lata.*

tii usque confinia, cuius loci quarta pars ad Ducem Sabaudum spectat, amœnissimus tractus ad quindecim millia passuum protenditur. Numerat quinquaginta tria sive Oppida, sive Pagos, Domorum capita tria millia, animas quatuordecim mille, viros armis gestandis aptos bis mille.

*Trium
Vallium
Domini.*

In Onelia, cuius primo loco meminimus, Valle dominabatur olim Præsul Abinguanensis, cuius Diocesi etiamnum tota ea Regio inclusa est. Tenuit ad Annum usque MCCXCVIII. quo, cum se imparem cerneret ad resistendum finitimis Genuensibus, Marchionibus Clavesanæ, Comitibusque Albintemelienibus, à quibus frequenter infestabatur, præviâ Romani Pontificis facultate, temporale Vallis dominium transtulit in Nicolaum, & Fredericum de Auria fratres, Babilani de Auria Genuensis Patricii filios, à quorum heredibus postmodum Anno MDLXXVI. Serenissimus Emanuel Philibertus Dux Sabaudia acquisivit, emptionis, ac permutationis titulo Macri, ac Petralatæ Valles, cum ab Albintemelii Comitibus in Lascaros, Tendæ, Albintemeliique pariter Comites, ab iisque in Renatum Nothum Sabaudum, Magnum Regiæ Franciæ Domus Præfectum, cui Anna Lascara, unica Tendæ Comitissæ filia, nupserat, concessissent; deficiente virili prole, à successoribus foeminis, Renata Iacobi de Vrse Marchionis, ac Henricetta Caroli Lotharingi Humenæ Ducis Vxo-

ribus, Anno MDLXXV. nec non MDLXXIX. idem Dux Sabaudia accepit, datis aliis in Taurinis, ac Sebustianis, dominiis, ac ditionibus: sub cuius Regionum successorum pacifico dominatu, gratulantibus suam sortem populis, perseverant prædictæ Valles; licet in bellicis conflictationibus Hispanorum ad Annum MDCXIV. Genuensium ad MDCXXV. iterum Hispanorum ad Annum MDCXLIX. exagitata ab hoste fuerint.

Hæc sunt quæ de Onelia dicere breviter datum est, ad cuius laudes quam maximè facit percelebris illius marium domitoris, maritimarumve copiarum Ductoris Andreæ de Auria virtus, qui in Onelia Oppido natus est Anno MCCCCXXXVI. die ultimâ Novembris, Divo Andreæ Apostolo, à quo nomen auspiciatò illi inditum est, sacra, Patre Cevà, Matre Caracosa de Auriis, ejusdem loci ex parte Dominis, qui licet ad summam usque senectutem, septuagenario major, vixerit, ob res tamen domi, forisque præclare gestas vivet impostero ejus memoria immortalis. Sicuti etiam non omittendi Ecclesiastici Præsules duo, ejusdem nominis, cognominis, familiæ, patriæque, Marcus Antonius de Tomatis Patruus, insignis Iuriconsultus, Episcopus Bitetti in Regno Neapolitano; nec non Marcus Antonius de Tomatis Nepos, Astensis, dum hæc scribimus, Antistes, quos Caravonica in Valle Macrensi Oppidum mundo peperit.

*Andree
de Auria
Archiducis
eugenii*

B A R C H I N O N A.

Situs.

Conditor.

Nominis origo.

Incola Mercator.

Viri pietate in Deum clari.

Archinona in Alpibus Maritimis, Dicecesique Ebre-dunensi conditorem agnoscit ad Annum millesimum ducentesium trigesium primum, Raimundum Berengarium, Aragoniæ Stirpe genitum, Provinciæ Comitum, qui, in memoriam suæ in Catalonia Barchinonis, tale Oppido nomen imposuit; ad cuius ædificationem convenerunt incolæ locorum Falconi, & Droilla non contemnendis à Principe donati immunitatibus, & privilegiis. Brevi in eam amplitudinem devenit, ut egregio murorum ambitu munita, indigenisque aucta, aptissima visa sit omnis generis mercimoniis exercendis, unde viri suapte naturâ industrii, & sagaces per Galliam, Italiam, Corsicam, Sardiniam, aliasque remotiores Provincias excurrunt negotiationis ergo: ex quo fit, ut licet loci facies, montibus undique tecta, nivibusque hiberno tempore diù obducta modicam præstet telluris fœcunditatem, tamen non modò necessaria undique importentur, sed pecuniarum ingens vis accedat, vulgòque opulenti audiant non tantum qui Barchinonam, sed quotquot Vallis Montium, sive Sturanam Superiorem, cuius Barchinona Vicaria Sedes est, Patriam habuerunt. Nec verò dum terrenis inhiant opibus, cælestes adipiscendi sollicitudinem omnino deposuerunt. Prodierunt siquidem ex iisdem locis omnibus sæculis Illustrès Viri, quos eximia in Deum pietas commendavit. Hos inter memorandus Petrus de Droilla, electus circa Annum M C C. Dignensis in Provincia Antistes; S. Ioannes de Matta ad Annum M C XCVIII. Fundator Ordinis SS. Trinitatis, sive Redemptionis Captivorum, ex Falcono propinquo Pago, ubi visitur ejusdem Ordi-

nis Sodalium Domus, oriundus; Hugo de S. Caro, sive de S. Theodorico, eximius sacre Theologiæ Interpres, primus ex Prædicatorum Ordine Cardinalitiâ purpurâ decoratus ab Innocentio I V. in Concilio Lugdunensi, variis in Christiani Orbis commodum legationibus functus, prudentiâque non minus, ac sapientiâ, quam doctissimæ elucubrationes testantur, quàm vitæ ad extremum usque spiritum innocentiam commendatus; Franciscus de Mayronis, Ordinis Minorum Doctor, cognomento Illuminatus, S. Elzearii Ariani Comitum conscientie moderator. Ut omittam alios recentiores, qui Deo dicatos Ordines illustrarunt, decusque sacris Infulis addiderunt. Habet porro id Oppidum Religiosorum Domos duas, Dominicanorum unam à prædicto Hugone Cardinali olim fundatam; Clericorum Doctrinæ Christianæ alterum, non ita pridem inibi stabilitam, ut ritè Christianis præceptis, piisque moribus juventus institueretur, præstoque esset, qui Hæreticorum in finitimis Delphinatûs Vallibus degentium falsis dogmatibus se opponeret. Quod ad regimen externum attinet, ex quo tempore, Anno scilicet M C C C LXXXVIII. se Sabaudis Principibus addixerunt, Vallis Montium, sive Sturanæ, Vicariâ Sede Barchinona insignita est, eoque loci circumjacentium oppidorum Oratores solent convenire, ut in publico totius Regionis Parlamento, deinde in magno Civitatis Niciensis Consilio, quæ proposita, quæ responsa sunt, referantur. Pro confinium custodia, rerumque bellicarum administratione habet assignatum à Principe Capitaneum, ut vocant, Virum probatæ in armorum tractatione experientiæ: pro Civilibus vero causis secundarum appellationum Iudicem Præfecti titulo illustrem, quod munus in præsentia obire solet unus ex Senatoribus Niciensibus,

Edificia sacra.

Regimen politicum.

M m m m

bus, ad cuius Urbis supremum Magistratum provocant quicumque appellationem interponunt ab eisdem Praefecti pronunciatis. Domorum, caeterorumque aedificiorum structura, quamvis non sit inelegans, elegantior, atque amplior certè foret, nisi bellicus furor Anno praefertim MDXCI. Duce Diguerio, nec non MDCXXVIII. Vxellarum Marchione eum Regionis tractum hostiliter invadentibus, cuncta pessundedisset, atque incendio deformasset. Martis tamen damna, atque

direptiones, Incolarum supplevit in Principem suum pietas, & industria: adeo ut brevi cuncta sint non modo in statum pristinum, sed in meliorem formam restituta. Hinc fit, ut Oppidum illud semper Sabaudi Duces non parvi fecerint, exornaverintque Barchinonensem Ditionem titulo Principatus, quem nostris temporibus, usque ad vitae finem, ex Caroli Emanuelis I. Sabaudiae Ducis dispositione, obtinuit Generosissimus Princeps Mauritius à Sabaudia, olim S. R. E. Cardinalis.

Incolarum industria & in suum Principem pietas.

ANONIMOUS

THE HISTORY OF THE
LONDON AND WESTMINSTER
UNIVERSITIES
FROM THE FOUNDATION OF THE
SCHOOL OF BISHOP AUTHELM
TO THE PRESENT TIME
BY
JOHN HENRY COLEMAN
M.A. OF TRINITY COLLEGE
DUBLIN
LONDON: PRINTED BY
RICHARD CLAY AND COMPANY,
BUNGAY, SUFFOLK.
1906.

THE HISTORY OF THE
LONDON AND WESTMINSTER
UNIVERSITIES
FROM THE FOUNDATION OF THE
SCHOOL OF BISHOP AUTHELM
TO THE PRESENT TIME
BY
JOHN HENRY COLEMAN
M.A. OF TRINITY COLLEGE
DUBLIN
LONDON: PRINTED BY
RICHARD CLAY AND COMPANY,
BUNGAY, SUFFOLK.
1906.

VITAE R. V. M.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

VILLARIUM.

Vamplura occurrunt in Sabaudica Ditione Oppida nomen Villarii præferentia. Horum unum, à nobis minime omitendum, habet ea

Niciensis Diocesis portio, quam ad occidentem Solem alluit Varus amnis, atque ubi quondam Boleani Toparchæ, Grimaldi cognomento, Genuâ oriundi, post contractas inter Andaronem, ex iis unum, atque Astrugam Guilielmi Rostagni Filiam, atque Toparchiæ Heredem, nuptias, late dominabantur. Andaronis ex Barnaba Filio Nepos Ioannes de Grimaldis, Bolei Baro, is est, qui à Carolo Tertio Dyrachino, Siculorum Rege, ac Provincialium Comite electus Phocensis Provinciae, contra factionem Andegavensium, citrà Ciamam fluvium Senescallus, potissima causa fuit, ut Nicæa Civitas, ejusque, nec non Intemeliensis Comitatus, Lantusca, Pugetti, Thencarum, S. Stephani, Montium, atque Sturanæ Valles, oppidis, pagisque refertissima, Amedeum VII. quem dicunt Rubeum, Sabaudia Comitum, ejusque Regios successores, Anno MCCCXXXVIII. faustis omnibus ultrò agnoscerent, intemeratimque jurarent fidelitatem. Inter Ioannis posteros, Iacobus, Honoratus I. Honoratus II. & Annibal Bolei Barones, qui Titulus in Comitatum postea fuit, annuente Principe, commutatus, generali Nicensis Civitatis, ab eaque dependentium regionum regimini pro Sabaudis, sive Comitibus sive Ducibus præfuerunt: eorundem verò postremi tres inter Torquatos Sabaudici Ordinis Equites sunt adlecti, ditionemque eorum propriam novis accessionibus valde auxerunt; quoadusque Annibal, quem ultimo loco nominavi, delatus perduellionis erga supremum Principem reus, com-

peritusque secreta cum hostibus contra Patriam consilia iniisse, in Turretatum de Revelto, quam ille munierat, Arce captus, extremoque supplicio juxta Nicensis Senatûs votum, Caroli Emanuelis Primi Sabaudia Ducis iussu mulctatus, dominia ipsa cum vita perdidit, Anno MDCXXI.

Ab eo tempore Villarii, Bairolii-^{Villarii} que, duorum circiter mille passuum ^{Dominus.} spatio inde diffiti, Toparchia in Ludovicum Solarium Doliani Marchionem, atque Morettæ Comitem, qui tunc ejusdem Nicensis Urbis gubernaculo præsidebat, ab eodem Duce translatus est: tenueruntque ejus posterii, quousque ab eisdem emptione acquisivit, possidetque, dum hæc scribimus, sub Comitatus titulo, Io. Michael Vergnanus Nobilis Cherienfis, cujus familia, quamvis ab antiquo splendore videatur nonnihil postremis hæc sæculis excidisse, perhibetur tamen Vallem de Vergnanis, quatuor miliaribus Cherio distitam, olim possedisse, habuisseque viros armis exercitos, qui à Monterratensi Marchione Clavassii, nondum Sabauda Duci adjudicati, custodiae, aliisque locis præficerentur.

Cæterum loco adeo amœno atque salubri, supra præaltam memorati Varii fluvii crepidinem Villarium situm est, orienti videlicet, meridianoque Soli expositum, atque à Circii, & Boreæ flatibus, altissimorum Montium obice circumseptum, commodeque adeo, & jucunde aquis interlabentibus irrigatur, ut ii, quorum memini, Comites Boleani hoc unum inter duo supra viginti Oppida elegerint, in quo sumptuosissimum sibi, maximèque spectandum Palatium ædificarent, ubi ample non minus, quam magnificè habitarent.

Ingressos ad Orientem eleganter fastigiatum vestibulum excipit, inde quadrilongâ facie ingens atrium, longoseptum ordine columnarum, cum

N n n n

con-

Quomodo
Nicensis
& Intemeliensis
Comitatus
aliaque
Oppida ad
Ducem
Sabaudia
deve-
nerunt.

Villarii
fuit.

Palatii
Comitum
descri-
ptio.

continuata ad latus austrinum porticu, in Sacellum intimum desinente, ubi ad aram Missæ Sacrificio destinata eminent Icon elaboratissima, percelebris illius ante duo secula in Nicæno tractu Pictoris Ludovici Brea laudatum opus. Ponè ad austrum visuntur altè fornicatæ, sibi que invicem succedentes aulae, cubicula, coenacula, officinae. Inde verò per amplos, ex lapide Lavaniensi sectos, scalarum gradus devenitur in superiora totius ædificii complementa, ubi lustrata prælonga, quæ primò occurrit Pinacotheca, in qua, licet picturam diversimode ludentem super incrustatis parietibus intueri, datur ingressus in nobiliores, atque jugi habitationi addictas ædes, quæ alias gazà pretiosissima, omnisque generis supellectile ornabantur. Tota verò Palatii huiusce moles, cui memoratus Io. Michael Vergnanus modernus Comes supremam imposuit manum, longo fenestrarum ordine conspicua, Oppido ipsi imminet, habetque ad Ortum priscarum turrium, solo tenus dejectarum, rudera, quæ quondam Castellum supplevisse videntur vices, in quod, premente hostili incursione, sese reciperent oppidani.

Eminentiore, supra juxta positum Montem, loco, visuntur alterius multò antiquioris Castellum vestigia, inhabitari maturius cœpti, quam inferne positum Villarium habitaretur. Superest ibidem adhuc integra, quam delineatam voluimus, Ecclesia vetus Parochialis, D. Ioanni Baptistæ Præcursori sacra, in qua Sacerdos, cui sub Prioratus titulo committuntur Parochialia administranda in Beneficium, ut dicunt, sui possessionem, auspiciatò, ex vetere instituto induci solet. Aliud intra inferius Oppidum, Deiparæ Virgini nuncupatum, Templum posteritas excitavit, ut Oppidanis quotidiana Ecclesiasticorum Sacramentorum administratione commodius, citiusque provideretur.

Ager Bairolii (Massoinarum, Tondoni, Malaucenæ, Thoetique Oppidorum Agro conterminus) ea gignere fertur omnia, quæ noscuntur incolarum

victui necessaria; vinum imprimis, oleum, triticum, legumina, olera, poma, nuges, amygdalas, pyra, ficus, ac, ut uno verbo dicam fructuum saporis exquisitissimi genus omne: nec desunt peramcena aquarum perennium, totam Oppidi viciniam affluenter alluentium beneficio, prata, & viridaria. Editiores insuper collium ver-

Pascua.

tices suppeditant affatim alendo grægi pecorino ac bubulo lata pascua: quam ob rem, non lactis, lacticiniorumque modo, verum etiam lanæ copia inde provenit non spernenda, ex qua fieri assolet grossioris in rusticorum usum panni textura; possetque accedente indultriâ, proventus copiosioris pretiosiorisque facturæ lanificium introduci. Ex portò, quibus solum abutatur, merces, postquam incolarum necessitatibus suffecerunt, ad externos distrahuntur; desinente præsertim Septembri Mense, quo tempore S. Michaelis nundinæ solent hoc in Oppido celebrari.

Lana capia.

At verò, non fructuum modo ferax, verum etiam præstantium ingeniorum Villarium excellit ubertate. Plures enim inde prodire litteris, aliisque bonis artibus undequaque conspicui viri, qui eam Patriam retro actis temporibus ornavunt maxime, & ornant adhuc. Hos inter, non omitteudi Isnardus, & Ludovicus de Porcelletis, quorum hic Doctorali laurea insignis, primariusque in Taurinensi Lector Academia, jus Civile est ibidem cum summo Auditorum plausu per aliquot annos interpretatus: uterque verò Apollineis etiam, tam Latini, quam aliorum idiomatum addictus studiis, non pauca reliquit, partim typis cusa, partim in Regia Bibliotheca extantia, manu descripta, metri floridissimi, atque ornatissimi monumenta; quorum nonnulla Franciscus Augustinus ab Ecclesia Præsul Salutien-sis, in Scriptorum Domini Sabaudici serie recensuit. Inde oriundus etiam Ioannes Baptista de Borrellis Iuris utriusque consultissimus, ex causarum patrono Taurinensis Urbis in prima Instantia Iudex; nequid dicam de

Viri huius Oppidi littera clara.

Templa.

Agri proventus.

de Iacobo itidem de Borrellis ejusdem Patre, primario, maximæque apud cunctos existimationis, penes Sabaudum Ducem Principem suum Chirurgo: quam eandem artem in Electorali Bavarorum Ducis Aula proficitur, cum experientia laude, Michael Leontius, de cujus similitudine natalibus Villariensis Patria gloriatur.

Quod ad jurisdictionem spectat, in Spiritualibus Niciensi, ut initio attigi, Antistiti paret: in temporalibus vero, præter Bajulum, cujus est de minimis cognoscere, jus dicit ordinarius primæ & secundæ cognitionis Iudex, à Loci Domino constitutus, à cujus placitis ad supremum Niciensis Senatus Tribunal admittitur appellatio.

VILLARIUM OPPIDUM

- A. Palatium B. Conatus E. Sacellum S. Salvatoris
- B. Ecclesia Parochialis S. F. Sacellum S. Baptiste
- Ioannis Baptiste G. Templum BV. Annunciate
- C. Ecclesia Parochialis H. Sacellum S. Rube
- S. Marie I. Sacellum S. Procully
- D. Antiqui Opul. Nyllygia L. Sacellum S. Claudy

VARUS FL.

INDEX
T. A. B. V. R. Y. M.
M. A. R. T. I. N. A. R. I. A.

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

INDEX & ORDO
TABULARVM
PARTIS ALTERÆ.

 Itulus Sabaudia.		Palatium Sarmatoris.	92
Effigies Reg. Celsitud. Caroli Emanuelis II.		Mons Regalis <i>vulgo</i> Mondovi.	96
Effigies Reg. Celsitud. Mariæ Ioan- næ Baptistæ de Sabaudia.	a	Prospectus Anterioris partis Tem- pli Deiparæ Virginis in Montere- gali.	<i>ibid.</i>
Sabaudia Ducatus.	4	— Eiusdem prospectus interior.	<i>ibid.</i>
Ducatus Chablasius & Lacus Geben- nensis.	6	— Eiusdem Ichnographia.	<i>ibid.</i>
Camberium <i>vulgo</i> Chambery.	8	Cuneum Civitas.	102
Arx & Oppidum Montismeliani.	10	— Eiusdem prospectus.	<i>ibid.</i>
Monasterium <i>vulgo</i> Moulfiers.	14	Carthusia Vallis Pisi.	106
Annessium <i>vulgo</i> Annessy.	18	Demontium.	108
Civitas S. Ioannis Maurianensis.	20	Ceva.	110
Tononum.	22	Garexium.	112
Rumiliacum <i>vulgo</i> Rumilly.	24	Vincta <i>vulgo</i> Ormea.	114
Aquæ Gratianæ <i>vulgo</i> Ayx.	26	Curtismilium.	116
Arcus Marmoreus apud Castrum A- quarum.	<i>ibid.</i>	Dolianum.	<i>ibid.</i>
Salancia <i>vulgo</i> Salanches.	28	Vercella.	120
Bonavilla <i>vulgo</i> Bonneville.	30	— Eiusdem nova Effigies & mu- nitio.	<i>ibid.</i>
Aquianum <i>vulgo</i> Evian.	32	Porta Vercellensis Mediolanum ver- sus.	<i>ibid.</i>
Rupes Allobrogum <i>vulgo</i> la Roche.	34	Bugella Civitas.	124
Alta-cumbæ Abbatia.	36	Mons Oropæus Deiparæ Virgini Sa- cer.	128
Via Nova ad Crottam.	38	Trinum.	132
Inscriptio Marmorea Abbatis The- sauri.	<i>ibid.</i>	Verruca.	134
Augusta Prætoria <i>vulgo</i> Aosta.	44	Crescentinum.	136
Arcus Augustæ Prætorix.	46	S. Agatha <i>vulgo</i> Santya.	138
Augustensis vetus ad Occidentem porta <i>vulgo</i> Corpo di Guardia.	48	Gattinara.	140
Varesii Castrum.	50	Andurni Marchionatus pars versus Meridiem.	<i>ibid.</i>
Bardi Oppidum <i>vulgo</i> Forte di Bardo.	52	Nicæa ad Varum.	144
Vix Annibalis descriptio tantum.	53	— Eadem cum novo Urbis incre- mento.	<i>ibid.</i>
Montium S. Bernardi Majoris & Mi- noris descriptio tantum.	57	Villafranca apud Nicæam ad Varum.	148
Asta Pompeia.	64	Portus Villæfrancæ.	<i>ibid.</i>
Carthusia Astensis.	66	Hospitellum.	150
Villa nova Astensis.	68	Oppidi Saurgii & Viæ Regiæ prospe- ctus geminus.	152
Sancti Damiani Oppidum.	<i>ibid.</i>	Castrum & Oppidum Dulcisaquæ.	154
Clarasium.	72	Tendarum Oppidum.	156
Braydæ Oppidum <i>vulgo</i> Bra.	76	Turris Turbiæ.	158
Civitas Bannarum.	80	Trophæa Augusti.	<i>ibid.</i>
Alba Pompeia.	86	Onelia <i>vulgo</i> Oneglia.	160
Fossanensis Civitas.	90	Barchinona.	162
		Villarum Oppidum.	164

